

D 144:5

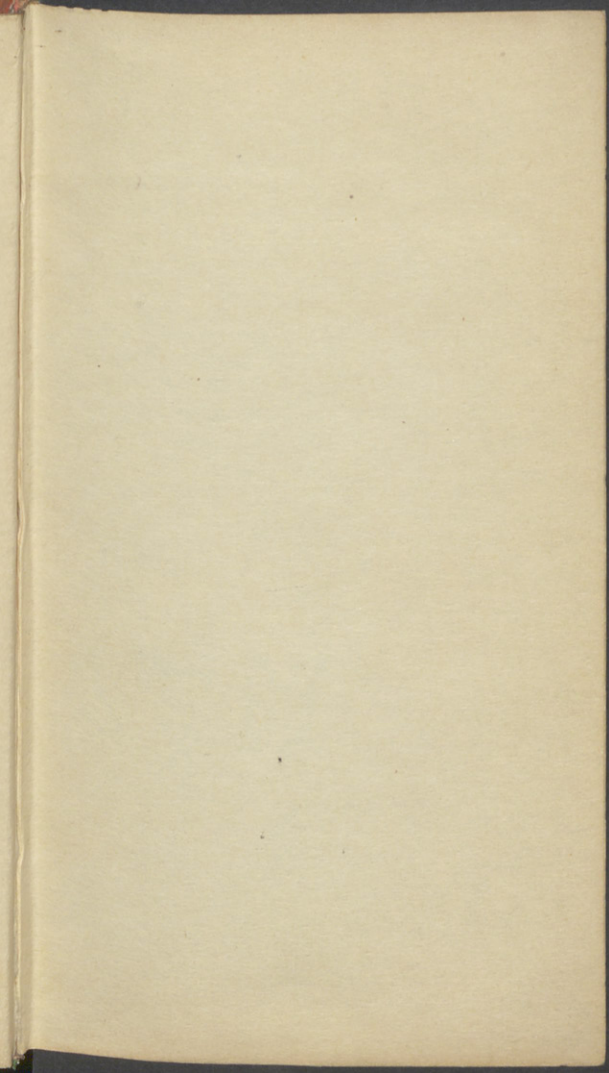

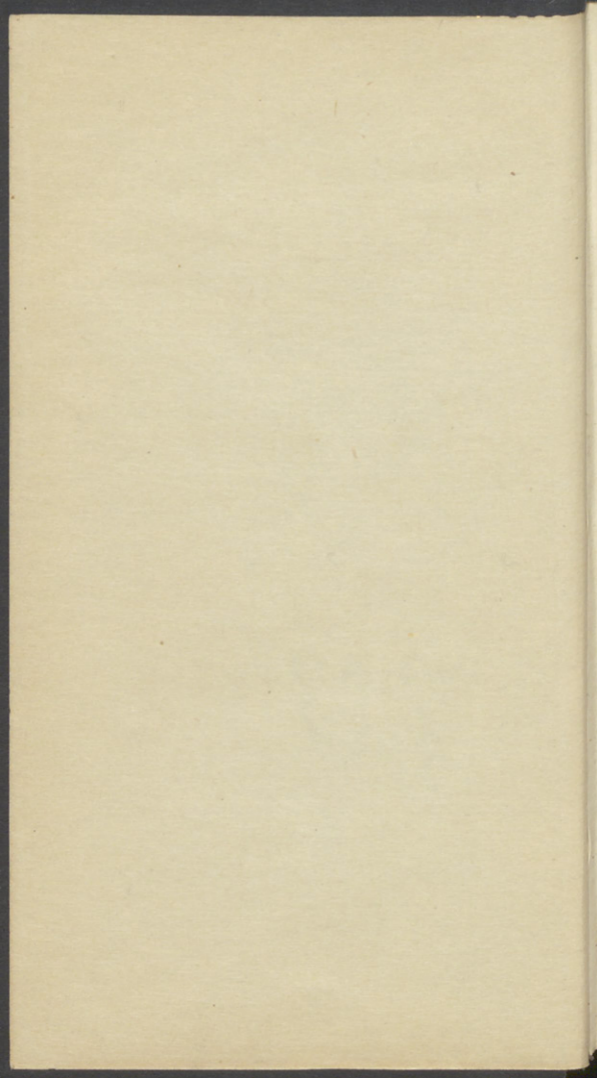

Debreceni Egyetem
Egyetemi és Nemzeti Könyvtár

0 000017 407922

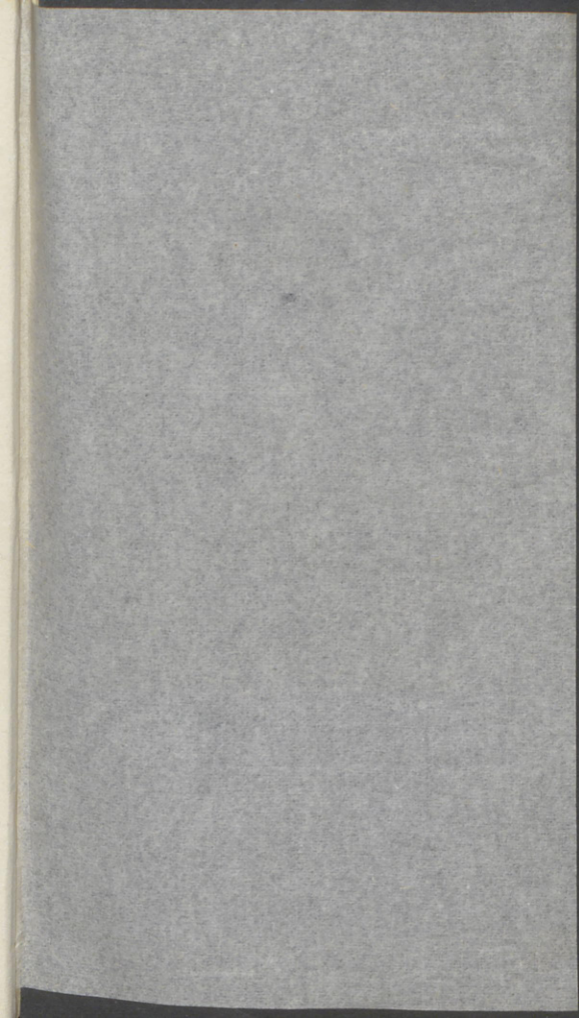

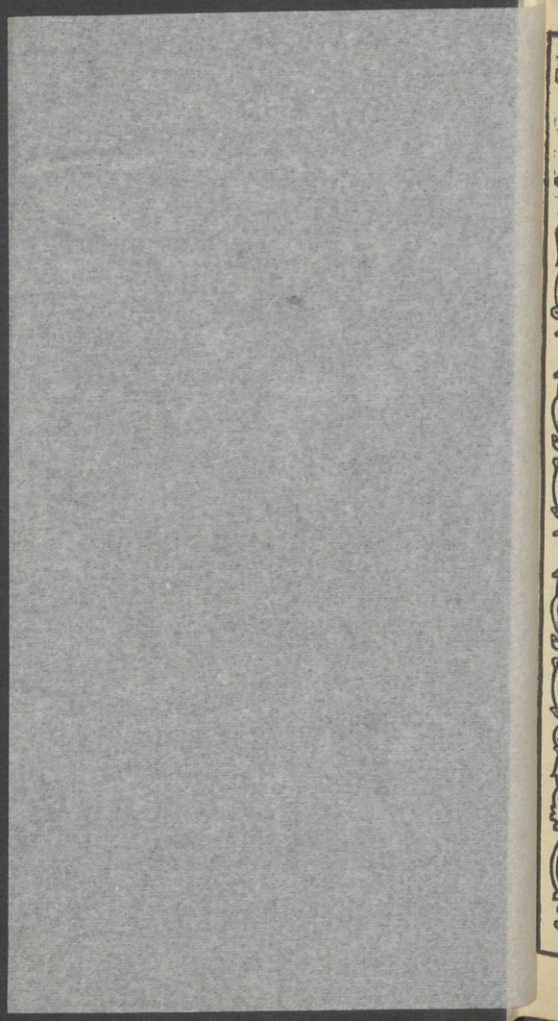
Kedves napjaink

szelvény

1917. IX.

L. nap

A decorative border of intricate floral and vine patterns surrounds the central text. The border consists of repeating motifs of flowers and leaves, creating a rich, textured frame.

PETŐFI- ALMANACH

Ha volna költő — volna
Ö még,
Kit vágyunk holtan is
keres . . .

ARANY JÁNOS

1 • 9 • 0 • 9
BUDAPEST

PETŐFI ELŐSZAVA 1847-BŐL.

mai nap reám nézve ünne-
pélyes nap. Ma — január 1.
1847 — multam huszon-
négy éves s lettem e sze-
rint nagykoruvá. Szokásom
volt eddig minden új év-

ben (annyival inkább, minthogy az egy-
szersmind születésem napja is) az el-
mult esztendőt még egyszer átélni emlé-
kezetben; ma azonban nemcsak a leg-
közelebbi évet gondoltam vissza, hanem
egész életemet s különösen írói pályámat.
Talán nem lesz épen helyén kívül, ha
előbeszédül összes költeményeimhez, me-
lyeket épen most bocsátok sajtó alá, leírom
elmélkedésemet azon életszakomról, mely-
ben a tisztelt közönséggel összeköttetésben
lenni van szerencsém; leírom pedig azon
őszinteséggel, mely e hypokrita világban
annyinak visszatetsző! mivel én azon-
ban nem igen törődöm. Hogysem tiz
barátot szerezzek képmutatással, inkább
szerzek őszinteségemmel száz ellenséget.
Oh előttem nagybecsű az őszinteség, mert
ez jó angyalom ajándéka; bölcsömbe-
tette pólyának, s én elviszem koporsómba
szemfedőnek. . .

*

Irodalmunkban a kritika s a közönség
véleménye egymástól annyira külön-
böző tán még egy írórul sem volt, mint

rólam. A közönség nagy része határozottan mellettem, a kritikusok nagy része határozottan ellenem van. Máskor is, ma is hosszan fontolgattam: melyiknek van már igaza? s máskor is abban állapodtam meg, hogy a közönségnek. A közönség — az olvasót értem, nem a színházit, a nézőt, mely kettő közt nagy a különbség — mondom: az olvasó közönség félreismerhet, mellőzhet valakit egy és más oknak következtében, de a kít figyelemre méltat, a kít megkedvel, az azt, ha nem egyenlő mértékben is, de mindig megérdemli . . . hacsak az egész kor nem egészen ferde izlésű; mit a mostaniról kétség kívül nem tehetni föl.

Ezelőtt csak egy évvel is, megvallom, nagyon nehezemre estek az (önmagok által úgy nevezett) kritikusok anathemái. Sok keserű órát szereztek nekem. De most már, hála istennek, ki vagyok e gyöngeségből gyógyulva, s jó ízűn tudok mosolyogni, ha látom ezen új Titánokat, mint öröködnék reám Ossát és Peliont hajigálni. Sőt mindenik egy-egy Jupiternek képzele magát, kinek szemhunyorítására megrendült az Olymp . . . meg-megbillentik ezen Jupiterculusok az ő czopfjaikat, de az Olymp nem rendül meg.

És miért ezen élet-halál háború ellenem? mert, hidd el, tisztelt olvasó, hogy szándékok nem csekélyebb, mint engemet

6 megsemmisíteni. Én tudom, miért? de a

közönség nem tudja és nem is fogja, általam legalább, megtudni. Sorra el tudnám számlálni mindazon ocsmány indokokat, melyekből ellenem síkra szállnak, a tiszta jóakarát sísakját téve fejökre; de én nem rántom le a sísakot rólok, nehogy az olvasó elundorodjék azon szennyes pofáktól, melyek e ragyogó hadiöltözet alatt vigyorgnak. Különben is a személyekhez semmi közöm, sem ahhoz, miért mondják ezt vagy amazt, csak azt veszem, mit mondanak, mit állítanak? s erre van egy pár észrevételem, mert állításaik részint gazok, részint hamisak.

Azt nem teszem, hogy költészetem becsét védelmezsem, mert vagy szorultak erre verseim vagy nem; ha rá szorultak, úgy hiábavaló, ha pedig nem, úgy fölösleges a védelem . . . aztán meg őszinteségem és önérzetem van, de hogy szerénytelenségem volna, azt tagadom. Tehát csak négy vádjokat említem, mely különben is a leggyakoribb, tudnillik, hogy költeményeimben rossz rím, rossz mérték, szaggatottság és aljasság van.

Ezen uraknak a magyar rímről és mértékről fogalmok sincs. Ők a magyar versekben latin metrumot és német cadentiát keresnek, s ez az én költeményeimben nincs, az igaz, de nem is akartam, hogy szorosán legyen. A magyar mérték és rím még nincs meghatározva, ez még ezután fog, ha fog, kifejlődni és megha-

tároztatni, e szerint róla nekem sincs tudatom, de van sejtésem . . . az ösztön vezet, s a hol ők engem rím és mérték dolgában a legnagyobb hanyagsággal vádolnak, talán épen ott járok legközelebb a tökéletes, az igazi magyar versformához.

A müköltevényeimben az aljasságot illeti, ez ellen ünnepélyes óvást teszek. Ez alávaló rágalom. Bátran ki merem lelkiismeretem ítélőszéke előtt mondani, hogy nálam nemesebb gondolkozású és érzésű embert nem ismerek, s én mindig úgy írtam és írok, a mint gondolkodtam és éreztem. Mindig fájt e vád, mert ennek éreztem legjobban méltánytalan voltát. Ha néhol egyes kifejezésekre s a tárgyra nézve szabadabb vagyok másoknál, ez onnan van, mert én szerintem a költészet nem nagyúri szalon, hová csak fölpiperézve, fényes csizmákban járnak, hanem szentegyház, melybe bocskorban, sőt mezítláb is beléphetni.

Végre, hogy bennem szaggatottság van, az, fájdalom, való; de nem csoda. Nekem nem adta isten a sorsot, hogy kellemes lígetben csalogánydal, lombusogás és patakcsörgés közé vegyítsem énekemet a csendes boldogság- vagy csendes fájdalomról. Az én életem csatatéren folyt, a szenvedések és szenvedélyek csataterén; régi szép napok holtteste, meggyilkolt remények halálhörgése, el nem ért vágyak gúnykaczaja
8 s csalódások boszorkánysípításai között dalol féltébolyodottan múzsám,

mint az elátkozott királyleány az operen-
cziás tenger szigetében, melyet vadállatok
és szörnyetegek őriznek. — Aztán e
szaggatottság nem is egészen az én hibám,
hanem a századé. Minden nemzet, minden
család, sőt minden ember meghasonlott
önmagával. Az emberiség a középkor óta
nagyot nőtt, s még mindig a középkori
öltözet van rajta, imítt-amott megfoltozva
és kibővitve ugyan; de ő mindazáltal
más ruhát kíván, mert ez így is szűk
neki, szoritja keblét, hogy alig vehet lé-
lekzetet, s aztán szégyenli is magát, hogy
ifjú létére gyermekruhát kell viselnie. Így
van az emberiség szégyen és szorultság
között; kívül csendes, csak egy kissé hal-
ványabb a szokottnál, de belül annál inkább
háborog, mint a volkán, melynek közel van
kitörése. Ilyen e század, s lehetek-e én
másforma? én, századom hű gyermeke!

Pest, január 1. 1847.

Petőfi Sándor

JEGYZET.

Ezt az előszót a költő, mint maga mondja, 1847
január 1-én, azon az évfordulón írta, melyen nagy-
korú lett s így összeesik a *Votum Petőfianum*-mal.
Ez a pár oldal mélyen bevilágít a költő jellemébe
és költészetébe s innen rendkívüli jelentősége.
Elsősorban is kiemeli azt a fontosságot, me-
lyet az újévnek tulajdonít a saját életében,

melyről e sorok írója sok évvel ezelőtt külön értekezést írt, másodszer őszinteségét egy oly mondatban, melyet később az *Útlevelek*-ben (XIV. Szatmár, július 17) fölhasználta. Azután részletesebben szól a kritika és művei s a közönség és művei közti viszonyról, a hol joggal hivatkozik a közönség helyesebb ítéletére a korabeli többnyire ál- vagy oly kritika ellen, melynek forrása egyéni ellenszenv vagy más nemtelen indokok voltak, minők — fájdalom! — a kritikában sohasem voltak ritkák s nem azok ma sem. Ezért a költő kemény, mindenesetre nagyon, túlságosan erős szavakban utasítja vissza őket, melyeket megvetés és harag sugallt. Ennek visszhangja *Mi lárma ez megént?* költeménye, midőn július elején Pesten módjában volt az újabb félszeg és rosszakaratú bírálatokat olvasni. A következő sorokban alább aztán helyesen és joggal mondja magáról, hogy őszinte és önérzetes, de nem szerénytelen. A különös csak az, hogy ezt akkoriban mondania kellett.

Mindez körülbelül az előszó felét tölti be. Második felében arról a négy vádról ír, melyekkel költészetét kortársai illetni szokták, t. i. hogy rossz rímeket, rossz mértéket alkalmaz, hogy szaggatottság és aljasság van műveiben. Tudjuk, hogy pongyolaságot, mely az első kettőre vonatkozik, ma is emlegetnek Petőfi költeményeiben, mert nem figyelik meg azt a belső zenét, azt a nemes, mondhatni lelki, élő ritmust, mely Petőfi nyelvét és verselését annyira jellemzi. A mit ugyanitt a magyar verselésről és rímről mond pár sorban, teljesen igaz. Az aljasságot pedig egész méltó haraggal utasítja vissza. Azt mondja, hogy nem ismer magánál „nemesebb gondolkozású és érzésű embert.“ Meggyőződéssel mondjuk: mi sem.

Mindez mélyen bevilágít Petőfi egész jellemének és érzésvilágának lényegébe. Mindkettőről máig is a balhiedelmek és téves felfogások számtalan jelenségeivel találkozunk. Ime, csak újabban is mennyit beszélnek megint a költő bohém-

ségéről. Minő félreértés, minő tévedés! Minő helytelen magyarázata a költő pár tréfás nyilatkozatának! Petőfi épen oly nagy jellem, mint a mily nagy költő. Egyszerű és naív, mint a nép romlatlan erejű gyermeke és moráljában, altruizmusában oly nemes és számítás nélküli, mint egy öskeresztyén. De térjünk vissza az előszóhoz. A költő méltán mondja, hogy az aljasság vádja vele szemben a legméltánytalanabb. Itt a költészet szabadságáról beszél oly mondásban, melyet később egy remek költeményben is felhasznált, (*A költészet*, 1847 augusztus.) melyet tehát ezután még inkább kell úgy tekintenünk, mint elveinek egyik legfontosabb kifejezőjét. Ugyancsak a költés szabadságáról fényes vallomása *Az én Pegazusom* költeménye, mely nyomban az előbbi után kelt ugyanazon kérdés másik oldalát nem megmagyarázva, hanem beragyogva. Ugyane kérdésre vonatkozik az augusztus 5-ike után pár nappal írt *Levél Arany Jánoshoz* költeményének végső néhány sora, melyeket szinte nehéz itt nem idézni szószerint.

Még egy másik költeményéről kell itt, mint épen ez előszóval kapcsolatos önjellemzésről megemlékezni és ez a *Szívem*, ugyancsak 1847 aug. hava második feléből. Ez az ő nemes gondolkodásának és érzésének védelme, a nélkül, hogy támadó volna. Önkénytelen megnyilatkozás, vallomás hatását teszi, pedig vonatkozása kétségtelen. Mennyi érzés és mind a legnemesebb, a legmélyebb és legnagyobb. Mintha most, a nyugodtabb szatmári napokban s a közben megjelent téves bírálatok hatása alatt időt vett volna, hogy foglalkozzék saját bensője elemzésével, de fölemelve és megnemesítve.

Maga az 1847-ik év különben is épen erről is fontos a költő életében, hogy nem egyszer foglalkozik, a mit előbb nem tett, a költészetéről, a költők és költészet hivatásáról való nézeteinek kifejezésével. Ott van Arany Jánoshoz írt nevezetes levele, költeménye s a többi levelekben is

számos hely az egész éven át. A saját költészete jellemzésére pedig mindenek fölött ott van a *Dalaim*, e tökéletes lírai vallomás, melyet mintegy a múlt, jelen és jövő kritikusaiknak felelve, *Újabb költeményei* élére tett, mint az 1847-iki költemények elsejét, noha első alakjában korábbi. E költeményt akár az igazi lírai költés tankölteményének is lehet tekinteni.

Végül még a szaggatottságról szól s ebben meglepő hasonlatosságot mutat abban, a mit a kor és a költészet viszonyáról mond, azzal, a mit Eötvös mondott hasonló támadásokra s mit egy lírai vallomásban is kifejezett (*En is szeretném*), ő is mint Petőfi, százada hű gyermekének nevezvén magát. A congenialitas e jellemző nyilatkozata méltó e két nagy szellemhez, kik ime az emberszeretet magas erkölcsi érzelmében találkoznak.

Tudjuk, hogy Petőfi nem adta ki ezt az előszót, noha Reseta János ráírta az engedélyt a kiadásra 1847 jan. 12-én. De azért nem maradt felhasználatlan. Elvei visszatükröződnek költeményeiben, magasabb jelentőséggel s igazolja ez azt, hogy ebben a rendkívüli lélekben sem érzésben, sem gondolkodásban nincs sehol ellentét, következetlenség. Ír, a mint gondol és érez, de ez az érzés és gondolat egy, mert ugyanaz, mint az ő mély szive és nagy lelke. Ezért kell örvendünk, minden egyeben kívül, hogy a véletlen megmentette számunkra; mert ha újat, más helyt nem említettet nem tanulunk is belőle, örvendünk kell, hogy azok mellett, kik róla helyes ítéletet alkottak művei és élete alapján, maga a költő tesz tanuságot. Megjelent először Kéry Gyula *Petőfi ismeretlen kézírataí*, füzetében. (Bpest 1908).

PETŐFI JELSZAVA.

23 nyelven.

Írta a költő valószínűen 1847 január 1-én, életének 24-ik évfordulóján. Megjelent először az *Összes költemények* 1847-iki kiadásában a címlap belső oldalán, márczius 15-ére. Eza „votum Petőfianum“, mely a költő életének és költészetének lényegét egy összesűrített ódaszerű felkiáltásban fejezi ki. Áll mindössze hat, 4—8 szótagú jambikus sorból és 36 szótagból. Az egész fölséges gondolat kifejezésére csak kilencz szóra van szüksége a költőnek, melyek közül két szó kétszer (szabadság, föláldozom) és egy (szerelem) háromszor fordul elő, vagyis az egész így 13 szóból áll. A gyönyörű tartalmat emeli a kifejezés egyszerűsége és az eszme csodás fokozása. Jelentősége pedig abban áll, hogy ezt a fogadalmat a költő rendkívüli élete minden részében igazolta, tehát nemcsak fogadalom, hanem jóslat is. Két értekezés szól róla; Dr. Meltzl Hugótól: *Hat sorról hét cikk*, Ferenczi Zoltántól: *Petőfi jelszava*.

1.

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért föláldozom
Az életet,
Szabadságért föláldozom
Szerelmemet.

2. Angol.

Freedom and Love will ever be
The highest bliss of Life for me.
Life would I yield for Love's sweet sake,
Or Love, should Freedom be at stake.

E. D. Butler.

3. Finn.

Vapaus, lempi!
Kumpi kultaisempi?
Lempi, jos hengen vaadit,
altis on henki;
Vapaus, jos lemmen vaadit,
uhraan ma senki.

O. Manninen.

4. Francia.

La liberté, l'amour,
Il me faut ces deux choses.
Pour mon amour je donne ma vie;
Et, pour la liberté l'amour.

5. Ó-görög elégiai formában.

Γιγνώσκω δὴ ἔπη, μάλ' ἐμῶ κεχαρισμένα θυμῶ.

Ἐν μὲν ἐλευθερίην, τὸ δ' ἕτερον τὸν ἔρον.

Ἦτοι ἔρου γ' ἔνεκεν βίον ἀσπασίως προΐειμην,

Τῇ δ' ἐπ' ἐλευθερίῃ θύσομ' ἐγὼ τὸν ἔρον.

Gyomlay Gyula.

6. Új-görög.

Λευτεριά θέλω κι ἀγάπη

Τὰ δὴ τούτα μοναχά,

Τῇ ζωῇ χάνω γι' ἀγάπη,

Κι' αὐτὴ γιὰ τὴ λυτεριά.

Rhousopoulos Rhousos.

7. Horvát.

Sloboda i ljubav

Dar su plavog neba,

Ljubav i sloboda

To mi dvoje treba!

Za ljubav ću rado

I svoj život dati,

Za slobodu rado

Ljubav žrtvovati.

Brančić Blagoje.

8. Latin.

Libertas et amor!
Haec duo sunt mea vota
Pro amore profundam
Vitam et sanguinem ego,
Ast amorem etiam pro
Libertate dabo.

Dr. Csengeri János.

9. Német.

Freiheit! Liebe! — sie durchtränken
All mein Fühlen, all mein Denken.
Für die Liebe würd' ich das Leben,
Für die Freiheit die Liebe geben.

Heinrich Melas.

10. Olasz.

La libertà, l' amore
Due cose che bisognano al mio core.
La vita indi vogl' io
Dare per l' amor mio,
E dar l' amore per la libertà.

11. Orosz.

Любовь, вольность свята —
Въ сихъ двухъ нуждаюсь я,
Любви ради пожертвую
И жизнью въ явь,
Про вольность въ жертву принесу
Любовь всегда!

Изъ Петевѣя.

Василій Матяковъ.

12. Erdélyi örmény.

Ázádánkh, szirárgu!
Bedkh e incz ájsz jérgu.
Vászn szirágánisz gézohém
Géntánuthun,
Vászn ázáduthán gézohém
Sziréluthun.

Szongott Kristóf.

13. Román.

Libertate și amor!
Aceste două le ador.
Pentru amor î-m jertfesc
Viața,
Amorul jertfesc pentru
Libertatea!

Dr. Barbul Jenő.

14. Ruthén.

Любовь и свобода —
Васъ люблю надъ жита!
Весь свѣтъ отдамъ въ мрѣяхъ
любови —
Все житье, кровь!
Но за промѣнчикъ свободы
Отдамъ любовь!

Ив. Остапъ.

15. Spanyol.

Libertad y amor me amparan
y engrandecen mi ilusion.
¡Por mi amor dare la vida,
por la Libertad mi amor!

Antonio Palomero.

16. Svéd.

Fríhet och kärleksglöd!
Lösen i lif och död.
Som lön för kärlek
Jag lifvet gifver;
Lön för fríhet
Min kärlek blifver.

17. Szerb.

Слобода и љубав
 Дар су плавог неба,
 Љубав и слобода
 То ми двоје треба!
 За љубав ћу радо
 И свој живот дати,
 За слободу радо
 Љубав жртвовати.

Brančić Blagoje.

18. Tót.

Vol'nost', láska! to je
 мне potrebných dvoje.
 K vůli, láske obetujem
 život sám,
 za vol'nost' však i tú lásku
 v obet' dám.

Országh Pál.

19. Török népnyelv.

Hurrijetle szevdā,
 Bunlar lāzīm bana.
 Ask szevdāma kurban olszun
 benim dżsanym,
 Hurrijete fedā olszun
 Benim askym.

Kúnos Ignác.

Ázádi u míhr-perveri!
 Ín dú básend kjár-i-men.
 Ez beráji-míhr-perveri
 Fedá básed dzsán-i-men,
 Veli beráji-ázádi
 Kurbán básed míhr-i-men.

Omer Ferídoun

*
* *

آزادی و مهر پروری
 ایسه دو باشند کار مه
 از برای مهر پروری
 فرا باشد جهان مه
 ولی از بهر آزادی
 قریبانه شود مهر مه

Hurrijet ile szevis!
 Bu iki olsun benim:
 Jár-i-vefádárlarım.
 Szevisimín ourunda
 Dzsánimí-da verejim,
 Hurrijetin askina
 Szevis kurbán edejim.

Omer Feridoun.

* * *

صريت ايله سويه
 بونلر اولسونلر بنم
 يار وفا دارلرم
 سويتيمك اوغورنده
 جانمي ده ويره يم
 صريتك عشقه
 سويه قريابه ايدويم
 عمر فريدون

22. Portugál.

Liberdade e amor me amparão
e engrandecem minha illusão.
Por meu amor darei a vida,
pela Liberdade meu amor!

Dr. Thót László.

23. Zsidó.

הַחַרּוּת וְהָאַהֲבָה!
לְשִׁתִּי אֵלֶּה הֵן תְּפָאוֹתַי.
בְּעַד אַהֲבָתִי קִרְבָּנִי
תְּהִי נִשְׁמָתִי,
בְּעַד הַחַרּוּת קִרְבָּנִי
תְּהִי אַהֲבָתִי.

Bacher Vilmos.

PETŐFI.

goubau 8to legy a ha
rom rösianál

Petőfi névjegye.

SZABADSÁG, SZERELEM!

ÍRTA: PETŐFI SÁNDOR.

Tempo rubato.

Zenéjét szerző: Kéry Gy.

Ének

Zongora

Sza-bad-ság na-re-lem é-let-ő kell ne-lem.

p

Detailed description: This system contains the first four measures of the piece. The vocal line (Ének) is written in a single staff with lyrics. The piano accompaniment (Zongora) is written in two staves (treble and bass clef). The key signature has one flat (B-flat), and the time signature is 4/8. The piano part begins with a piano (*p*) dynamic.

Sze-el-mem-ét fel-ál-do-zom az é-le-let Sza-bad-ságéit

mf. *f*

Detailed description: This system contains the next four measures. The vocal line continues with lyrics. The piano accompaniment continues with dynamics *mf.* and *f*.

fel-ál-do-zom Sze-el-me-met.

Detailed description: This system contains the final two measures of the piece. The vocal line concludes with the lyrics. The piano accompaniment continues.

✿ PETŐFI ELSŐ LEVELE ✿
ÉS KÖLTEMÉNYE ARANYHOZ
✿ S ARANY VÁLASZA. ✿

Pest, február 4. 1847.

Advezlem Önt! Ma olvastam *Toldi*-t, ma irtam e verset, s még ma el is küldöm. Az *Életképek*-ben ki fog ugyan jöni, de én minél hamarabb akarom Önnek tudtára adni azon meglepetést, azon örömet, azon elragadtatást, melyet műve költött bennem. Hiába, a népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá! Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata, ezt kivívni célja minden nemes kebelnek, ki megsokalta már látni, mint martírkodnak milliók, hogy egy pár ezren henyélhessenek és élvezzenek. Égbe a népet, pokolba az arisztokrátiát!

Írjon Ön nekem, ha nem fogja restelni; írjon magáról, akármít, mindent, hány éves, nőtlen-e vagy házas, szőke-e vagy barna, magos-e vagy alacsony... minden érdekelni fog. Isten Önnel, isten Önnel. Ab invísis

24 őszinte barátja

Petőfi Sándor.

ARANY JÁNOSHOZ.

Toldi írójához elküldöm lelkemet
Meleg kézfogásra, forró ölelésre!...
Olvastam, költőtárs, olvastam művedet,
S nagy az én szívemnek ő gyönyörúsége.

Ha hozzád ér lelkem s meg talál égetni:
Nem tehetek róla... te gyújtottad úgy fel!
Hol is tehetél szert ennyi jóra, ennyi
Szépre, mely könyvedben csillog pazar fénynyel?

Ki és mi vagy? hogy így tűzokádó gyanánt
Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki.
Más csak levelenként kapja a borostyánt,
S neked rögtön egész koszorút kell adni.

Ki volt tanítód? hol jártál iskolába?
Hogy lantod ily mesterkezekkel pengeted.
Az iskolában nem tanulni, hiába,
Ilyet... a természet tanított tégedet.

Dalod, mint a puszták harangja, egyszerű,
De oly tiszta is, mint a puszták harangja,
Melynek csengése a rónákon keresztül
Vándorol, s a világ zaja nem zavarja.

S ez az igaz költő, ki a nép ajkára
Hullatja keblének mennyei mannáját.
A szegény nép! olyan felhős láthatára,
S felhők közt kék eget csak néha-napján lát.

Nagy fáradalmait ha nem enyhíti más,
Enyhítsük mi költők, daloljunk számára,
Legyen minden dalunk egy-egy vigasztalás,
Egy édes álom a kemény nyoszolyára.

Ezen gondolatok elmém környékezték,
Midőn a költői szent hegyre jövék fel;
Mit én nem egészen dicstelenül kezdék,
Folytasd te, barátom, teljes dicsőséggel!

Arany János jegyzete, 1858-ból: A Válasz-t erre, nem vettem föl 1856-ban *Kisebb költeményeim* közé.* Ki hitte volna nekem már *ekkor*, hogy kétszeri sikeres pályázat után nem dagadtam ki bőrömből? hogy Petőfi barátságát oly nagyra tartom, mint e válaszban ki van fejezve. Csúnya álszeméremnek mondanák, a mi akkor, nagy meglepetésemben, valódi érzés volt. Aztán, szó a mi szó, a rögtönzött válasz nem is méltó e lelkes költeményhez.

*

Aranynak Petőfihez irt levele nem maradt fenn. Költői válasza a következő:

VÁLASZ PETŐFI SÁNDORNAK.

Zavarva lelkem, mint a bomlott czimbalom;
Örül a szívem és mégis sajog belé,
Hányja-veti a hab: mért e nagy jutalom?
Petőfit barátul mégsem érdemelé.

Hiszen pályadíjul ez nem volt kitűzve . . .
Szerencse, isteni jó szerencse nékem!
Máskép szerény művem vetém vala tűzbe:
Mert hogyan lett volna *nyerni* reménységem?

És mily sokat nyerék! Pusztán a pályabér
Majd elhomályosít, midőn felém ragyog:
De hát a *ráadás!* . . . Lelkem lelkéig ér,
Hogy drága jobb kezed osztályosa vagyok.

S mi vagyok én, kérded. Egy népi sarjadék,
Ki törzsömnek élek, érette, általa;
Sorsa az én sorsom s ha dalra olvadék,
Otthonn leli magát ajakimon dala.

Akartam köréből el-kivándorolni:
Jött a sors kereke s az útfélre vágott,
S midőn vissza felé bujdokolnék, holmi
Tüske közől szedtem egynehány virágot.

Jöttek a bú-gondok úti czimborának,
Összebarátkoztunk, összeszoktunk szépen,
Én koszorút fűztem, ők hamiskodának,
Eltépték füzérem fél elkészültében.

Végre kincset leltem: házi boldogságot,
Mely annál becsesb, mert nem szükség örzeni;
És az *Iza partján* ama hű barátot* . . .
Nem is mertem volna többet reményleni.

Most, mintha üstökös csapna szűk lakomba,
Éget és világít lelkemben leveled:
Ó mondd meg nevemmel, ha fölkeres Tompa,
Mily igen szeretlek téged s őt is veled.

* Szilágyi István Máramaros-Szigeten.

PETŐFI SÁNDORRAL VALÓ EGYETLEN TALÁLKOZÁSOM.

ÍRTA: GÖRGEI ARTHUR.

Petőfi Sándorral egyetlen egy találkozásom volt, azt is egyedül neki köszönhettem. Történt pedig e találkozásunk Budavár ostroma idejében, 1849. évnek májushava közepe táján a Svábhegyen, főhadiszállásomon a háló- (egyszersmind dolgozó) szobámban, egy késő délelőttön. — Napos tisztem jelentésére, hogy Petőfi Pestről az imént átjövén, választ kér, fogadom-e? „örömet!” kiáltok, és — alig hangzott el szavam, máris meglepetve rábámulok kedvencz poétám honvédtisztí egyenruhájára.

Petőfi pedig — hogy mi ötlött szemembe? — legott kitalálván:

„Igenis” — kezdé — „beálltam honvédnek én is!”

„Elküldtek Bemhez. — Azóta rajongok ezért az emberért; nem azért, mert ő léptetett elő, hanem katonái iránt való atyai bánásmódjáért, melyben én is bőven részesültem: titkárnak rendelt a maga személye mellé. Bizalma lélekemelő, nap nap után nyújtván alkalmat nemes lelkének rajongássá való megbámulására.” —

„Néhány költeményem kiadása végett rövid szabadságot kértem tőle: rögtön megadta.”

„Siettem Debreczenbe, szóval közvetlenül Kossuthhoz folyamodni némi segítségért. Kossuth ridegen elutasított.“

„Fordúltam Mészároshoz. Ott aztán ugyancsak megjártam! — Kossuth legelőbb türelemmel végig hallgatta folyamodásomat. — Mészáros? — Kérésem előadását megelőzve — gorombán sértő leszidással kezdé meg az audenciát és bevégzé árestombüntetést ígervén, ha tudomására jutna, hogy ilyen szabályellenes nyakravalóval mutatni magamat ismételve merészelném.“

„Rövid szabadságomból szerencsére megmaradt még néhány nap. Ezeket Pesten tölteni szándékozom, a debreczeni bosszantó élményeimre pazarolt múlt napokért némi kárpótlásul.“

Petőfi Sándornak ezen utolsó kijelentése után — kölcsönös kézszorítás, egymást Istennek ajánlás mellett, rövid búcsúmondással találkozásunk véget ért.

Fájdalom! viszontlátás nélkül!

Visegrád, 1908. September 6-án.

PETŐFIT OLVASVA.

1848 december.

Zúghat én tölem most vihára a télnek,
Érzem hősugarít a költő lelkének,
Arczom, szívem lángol a mély olvasásban,
Szinte elhiszem, hogy jó meleg szobám van.

Virágokat rajzol szeszélyes formára,
Ablakom tábláin a megfagyott pára.
Nemde, nem tavasz ez? többet mit reméljek?
Talán még csak azt, hogy levegőből éljek.

Lévay József.

AZ Ő LÉLKE.

Az ő lelke harczvíharra termett,
Tüzet fújó tündérparipa;
Vágtat, repül, nincsen ember, a ki
Béklyót vetne gyors lábaira.

A szélvész is elmarad mögötte,
Ha a pusztán olykor neki vág,
Nincsen árok, nincsen gát előtte,
Jobbra, balra sík, szabad világ.

A szabadság égő vágya űzi
Fölkeresni a rab népeket,
Széttörni a régi szolgalánczot,
Melyet rájok zsarnokkéz vetett.

Éber örök tiltó kurjantását
Hallja, hallja, de rá sem figyel,
Tovább nyargal, célja messze van még,
A távolban gyorsan tűnik el.

Már csak egy-két dobbanása hallik,
Itt-ott látszik egy-két lábnyoma,
Szélylyel rúgja, a miben megbotlik,
Hangyazsombék bár vagy korona.

Lévay József.

PETŐFI
SZERELMI KÖLTEMÉNYEIRŐL
ÉLETE MÁSODIK SZAKÁBAN.

IRTA: GYULAI PÁL.

lső korszakában a népdal-formában írt szerelmi költeményei legkitünőbbek, szerelmi ódáiban ekkor még nincs elég emelkedés, — második korszakában a szerelmi ódák és elégiák szépsége a túlnyomó.

Hogy Petőfire házassága olyan nagy hatással volt, hogy annyira boldogította, ennek oka részint egyéniségében, részint viszonyaiban, körülményeiben rejlik. Petőfit ez időtájban már általánosan elismerték kitünő költőnek, de a társadalomban előkelő szerepet nem játszott, — vándor-dalnoknak, különös tüneménynek nézték, de főleg a nők nem voltak iránta nagyobb figyelemmel, nem is volt ú. n. „szép férfi” s nem voltak oly tulajdonságai, melyek a társaságban feltünővé, kedvessé teszik az embert, szeretetreméltósága inkább kisebb körben tűnt fel s általában jövője sem volt oly biztos, hogy házasságra gondolt volna. Ily körülmények között, hogy egy kitünő szépségű, szellemes leány, a kinek sok kérője volt, atyja akarata ellenére is hozzá megy férjhez: amennyire

32 hízelt hiúságának s kielégítette,

igazolta szerelméről szőtt álmait, oly nagyon emelte lelkesedését. Azelőtt szerette a víg társaságot, ezután otthonülő, nejének élő emberré lett. Majd a forradalom kiütésekor a harczba megy, a bucsúpillanatok mélyen hatnak lelkére, a csatában is nejére gondol, majd fia születésekor visszajön, — mindezen körülmények lyrájának bő tápanyagot nyújtottak, melyre a legnagyobb tehetség mellett is szüksége van a költőnek. Ezen viszonyok által sugalmazott ódáiban és elégiáiban az ifjúkori lelkesülést férfiasabb, mélyebb érzelmek váltják fel. Itt már egy mélyen érző férfit látunk, a ki révpartra jutott, a ki az életet komolyabban fogja fel.

Második korszakában szerelmi költeményeit két részre lehet osztani, vagy olyanok, melyekben nejének bájait dicsőíti, vagy a melyek a boldogság mély érzését fejezik ki; vagy olyanok, melyekben boldogsága közepette méla hangulat, vagy balsejtelem lepi meg, mint a természetten ősszel, midőn még nyílnak a virágok, de a közel enyészet halvány színe kezd már terjedezni. Mindezek közül csak a legnevezetesebbeket említjük fel. A *Hozzám jöss-e* címűt az erős ellentét teszi hatássossá. A *csillagos ég*-ben szerelmi boldogságának teljes örömét s a szerelem dicsőítését fejezi ki, de nem heves kitérésben, hanem a csendes mélázás pillanatában. („A szerelem mindent pótol, s

a szerelmet nem pótolja semmi.“). Újabb eleme költészetének, az elegicus hangulat, itt nagyon szépen nyilatkozik. A *Szeptember végén*-t a csendes méla hang s a balsejtelem teszik nagyon sikerültté. Boldogságában mindegyre meglepi ez az elégiái hangulat, de emellett sokszor lelkesül erős lendületes ódákra, de ódái nem mindig oly sikerültek, mint elégiái. Ezekben alig találunk valami kivetöt, mindenikben van valami méla báj, mély gyöngédség, bűvös sejtelem, mely az embert megragadja. Ezekben soha sem bágyadt, majd mindig meg van a fokozatosság; azonban ódáiban néha egy-egy bágyadt részlettel találkozunk, vagy a végső versszak aránylag nem elég erős. Egyik legsikerültebb, nevéhez írt ódája: *Minek nevezzelek*. Fokozatosan halad mindig feljebb, de az utolsó versszak, épen a befejezés, bágyadtabb a többiekénél s inkább csak rhetorikai ékitmény. A *három madár* című, melyet szintén nevéhez írt, egészben véve sikerültebb. A *Búcsú* című elégiája nem oly sikerült, melyben a harczba indulva kedvesétől búcsúzik, mint az *Év végén*, melyben az 1848. évtől vesz búcsút s Debreczenbe indul átvenni zászlóalját. E költeményben a boldogság és elválás, elszántság és balsejtelem olvadnak össze. Szintén ily sikerült *Itt benn vagyok* kitünő elégiája, melyben szerelmében talál menedéket még a hazafiúi fájdalom elől is. Igen szép köl-

teménye *Itt van az ősz is*, melyben mélázó kedélye teljesen összhangzik a kezdődő ősz bájaival. Midőn katonának állván, nejét Erdődre atyjához vitte, írta az *Elpusztuló kert ott a vár alatt* kezdetű költeményét, melyben a múlt és jelen szerelmi és hazafiúi emlékei a legszebben olvadnak össze. *Tí akáczfák a kertben* költeménye is szép, itt is szerelmi emlékét éneklí meg gyöngéd, szelíd hangulatban, mely ép úgy természetében feküdt, mint a heves és szilaj elragadtatás.

1849-ben már teljesen a forradalom lelkesülése foglalja el, szerelmi dalt keveset írt, ezek között *Fiam születésére* s *Pacsirta szót hallok megint* kezdetűt, a mely mutatja, hogy mily örömmel ment katonának, mennyire lelkéből küzdött, mégis meglepte egy nyugodtabb pillanatában a költészet — a természet szépsége s a feláldozott családi boldogság emléke. Ez a költemény utolsó nejéhez, Bethlenben (Erdély) egy csata után írta.

MAGYAR PUSZTÁN.

Ébresztí a földet
Piros nyári hajnal.
Teli van a szívem
Szerelemmel, dallal,
Ragyogó reménynyel,
Merész ifjú hévvel —
Teli van a szívem
Petőfi versével.

Napisten az égen
Egyre följebb vágtat,
Fényözönbe vonja
A magyar pusztákat,
Útjába gyülemlő
Vad vihart ver széjjel —
Teli van a szívem
Petőfi versével.

Piros nap bucsúzik
Nyugati határon,
Sejtelmes alkonyban
Éj sötétjét várom.
Kifogyott szívemből
Hangja tüzes dalnak,
De a magyar puszta,
Hallga! — mégsem hallgat.

Titokzatos hangok
Nagy összhangja támad:
Borús-derűs tréfa,
Nemes méla bánat,
S megtelik az éjjel
Hősí szép regével —
Teli van a lelkem
Arany énekével.

Kozma Andor.

MÁRCZIUS TIZENÖTÖDIKE.

ÍRTA: HERCZEG FERENCZ.

földi életben mi a művészi-
leg szép és fölemelő? A kez-
det. Az élet kezdete az ifjú-
ság. A napé a hajnalhasadás.
Az esztendőé a tavasz. Az
élvezeté a vágy. A cselek-
vésé a tervezgetés, az ábránd.

S mi a lesújtó és elszomorító? A vég.
Az aggkor betegsége, a sötétség, a levél-
hullás, a kiábrándulás s a realitás.

A költészet eredetileg nem lehetett más,
mint az emberiség visszavágyódása a kez-
det után. Az ifjúság, a tavasz, a hajnal
örökkévalósága után. E vágy kiábrándu-
lása önmagából adja meg a költészetben
a tragikus elemet.

Az ösköltészet fölemelő motívumának
szimboluma a napfölkelte. Örökké vissza-
térő szomorú szimboluma a naplemente. A
napfény a győzelem. A sötétség a vereség.
A nyár a boldogság. A tél köde a gyász.

Az ösköltészet két leghatalmasabb alkotása,
Achilles és Szigfríd mondaköre, me-
lyek egy-egy nemzet születésének hajnalán
nőttek ki a fantázia szűzies humuszából,
ugyanazt a témát változtatják. Itt is, ott
is egy-egy hős áll a mondakör középpont-
jában, kinek arcán a szent ifjúság fénye

38 ragyog. Achilles is, Szigfríd is föl-
döntüli erők birtokában vannak és

valami homályosan formulázott, de érvényesülésre törekvő magasabb elv képviselőiként viselkednek. Mind a ketten ifjan fölének a dicsőség vakító zenitjére. Azután hirtelen elbuknak. Árulás okozza halálát mindkettőnek, de azért a bukásuk nem véletlen, hanem végzetszerű. Az életenergiájuk azért is vetett oly tündöklő lángot, mert kevés idő adatott nekik élniök. Rettenetes gyász zokog a ravataluk mellett. Mintha az egész emberiség ifjúkori reménységei derékban törtek volna meg. A görög-pogány Achillesért való titáni gyászban részt vesznek az elemek is. A germán ég alja pedig évtizedek multán is vérvörös a boszú tüzétől.

Sokan gondolhattak már arra, hogy e két mondakör nem egyéb, mint a természet tavaszi megújulásának és őszi sírba szállásának költői szímboluma. Pogány naplegendákról volna hát itt szó, melyek évszázadok folyamán kivetköztek eredeti jelentőségükből és hősi költeményekké csiszolódtak. Achilles, Szigfrid ép úgy, mint Adonisz — kinek kultuszában a szimbolikus szándékosság már világosabban szembe ötlő — nem volna egyéb, mint az ifjúság, a hajnal, a tavasz, szóval: a napfölkeltének megtestesülése. Bukásuk pedig az öregség, a sötétség, a tél gyászos győzelme. A trójaiak, nemkülönben Hagen és az Adoniszt megölő vadkan a fantasztikusan gomolygó őszi köd szimbolumai. — Ha nem hiszünk is az alle-

góriák tervszerű és szándékos voltában — s én magam nem hiszek benne — föl-
tehetjük, hogy az Achilles- és Szigfrid-
mondák állandó hatásának épen az a
titka, hogy kész és mély emberi érzéseket
érintettek. A témájuk örök emberi, miként
a vágyakozás és a csalódás is örök emberi.
És hogy a kezdetleges viszonyok közt élő
őseMBER vágyakozásának örök tárgya a
tavasz, rettegésének állandó forrása a tél
volt, az természetes.

És most térjünk át Petőfi Sándorra.
Képzeld el, hogy az élete nem folyt
volna le apáink szeme előtt és mi nem
ismernők egyéniségéből mindazt, a mi
nagyon is emberi, hétköznapi, egyszer-
smind véletlen és nem jellegzetes. Képzeld
el, hogy évezredek előtt élt volna és
életéből az maradt volna csak ránk, a mi
fontos és jellemző. Ha ezt el tudjuk kép-
zelní, akkor egy Homerosz, vagy az északi
bárdok lantjára méltó hős áll előttünk.

A mit a ködös mult költői talán csak
megálmodtak, a fantasztikus és szimbolí-
kusan mély hősi époszt, a gondviseles
megvalósította egy ember életében. Oly
korban jut szóhoz, mely kor szinte resz-
ket a fiatalos tettvágytól és önfeláldozó
mámortól. E kornak ő maga a legtipiku-
sabb képviselője. Csodálatos adományai
vannak, melyek fölérnek a Nibelungok

40 Tarnkappejával, vagy a Hefaisztosz
kovácsolta fegyverzettel és egy maga-

sabb elvért küzd ő is: a szabadság elvéért. Prófétái ihlettel, tisztábban, mint bármely époszhős, előre sejtette, sőt meg is jövendölte halálát. A vége tökéletesebb, méltóbb és megrendítőbb, mint valaha költő — rajta kívül — megálmodhatta volna.

Ha Petőfi Sándor a történelemelőtti időkben, vagy a népvándorlás chaotikus korában él, akkor ma minden bizonynyal találkoznak tudósok, a kik kétségbe vonnák, hogy egyéb lett volna, mint a naplegenda fantasztikus hőse. A költemények, melyeket Petőfinek tulajdonítanak, összegyűjtött népdalok is lehetnek. Hiszen egyébként is olyan a hangjuk, mintha benők maga a nagy magyar Alföld szólalna meg. Ez nem egy ember, hanem az egész magyar nemzet szava. Korának lobogó tűzű láza nem történelmi esemény, hanem a tavasz zsendülésének az emberek érzelmi világába átvitt képe. Maga Petőfi talán a naplevente, az emberiség felszabadításának és boldogításának tündöklő princípiuma. A zsarnokság, mely ellen lantjával és kardjával küzd, a sötét és dermedt tél allegóriája. Hogy előre megjósolja korai halálát, az is alakjának realitása ellen bizonyít. És a vége! A messzi északról jött ellenséges légiók, melyeknek rohamában nyoma vész a hősnek, vajjon nem a napot eltakaró őszi köd fantasztikus képe ez?

Ime, Petőfi földi sorsa az őseMBERI költészet legmegragadóbb motívumá-

nak megvalósulása. E körülménynek tulajdonítom, hogy alakja a távolságban egyre nő és meggyőződésem szerint egyre nőni fog az idők folyamán. Ő nem tartozik a halottak közé, kik a ballada szavai szerint gyorsan lovagolnak, míg elnyeli őket a feledés homálya. Emléke, mint a tűzoszlop, nyomon követi vándorútján bolyongó nemzetét és nem hogy halványodnék és fogyna, de mind tündöklőbb lesz és titánivá nő. Tegnap még csak nagy költő volt. Ma már a költők költője. Holnap már legendák hőse. Nemzetünk, melynek oly csodálatosan egészséges ösztönei vannak, ma már sejti, hogy minő nagy *erkölcsi kincset bír Petőfi emlékében.*

Gyönyörűnek találom a gondolatot, hogy ennek az életnek emléke a tavaszi zsendülés ünnepén, márczius idusán lép legközelebb hozzánk. Legyen is márczius tizenötödike Petőfi ünnepe! A gondolat-és érzelem-körnek, mely a magyar tavaszi misztérium tartalmát alkotja, Petőfi Sándor a legtökéletesebb megtestesülése. Ő a nemzeti hajnalhasadásnak, a szabadság napfölkeltének, a hazaszeretet tavaszának leventéje. A remény, az ifjúság, a tettvágy, a szabadságszeretet bajnoka. *Petőfi neve hadüzenet a télnek, a sötétségnek, az öreges csüggedésnek.* Az ő élete a gondolat s az érzés győzelme az anyag fölött. Ő a

42 gondolat gyorsan járó Achillese, az érzés sárkányölő Szigfridje.

HONVÉD-EMLEKNÉL.

Egy kiszakított strófa.

Kik voltak ők?... Ha erre járó
Idegen kérdi töletek,
Mondjátok el: Hogy nincs reá szó,
Hirdetni méltó, — tettöket.
Volt egy!... csatáik viharában
Égcsattogásként szélaj!...
De elvívé e kor magával,
Mint özenéjét a vihar!

Szabolcska Mihály.

A KÉT FÖESZME PETŐFI KÖLTÉSZELETÉBEN.

ÍRTA: FERENCZI ZOLTÁN.

Na valaki a Petőfi életének és költészetének állandó eszméit, földi pályájának mondhatni végzetes alapelveit meg akarja ismerni, nem kell egyebet tennie, mint a híres 1847-iki *Összes költeményeknek*, ennek az addig legnevezetesebb magyar könyvnek, első és utolsó levelét megtekinteni.

Az elsön, t. i. a czimlevél hátulsó lapján, áll a *Votum Petőfianum*, a *Petőfi-fogadalom*, az utolsó levelen pedig, az *Egy gondolat bánt engemet* költemény. Ezek az ú. n. fő Petőfi-eszmék teljes kifejezői. E két eszme, a szerelem és a szabadság.

Ezek az eszmék s a velök kapcsolt érzelmek teszik az ő létezésének és halálának alapelveit, ezek az ő költészetének miszteriózis ihletői. Csak ezeknek és egy akkora szívben való állandó izzása dobhatta ajkaira a minden emberi fogadalom egyik legnagyobbikát, még pedig oly tökéletes kifejezésben, minő a *Votum Petőfianum*:

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért föláldozom
Az életet,
Szabadságért föláldozom
Szerelmemet.

És már most az említett nevezetes kötet nem más a maga lényegében, mint az örök szerelemnek és az örök szerelemre vágyó szív érzelmeinek oly csodás változatosságú kifejezése, az első szerelem tündérálmától a megnyert szerelem első boldogságáig, melynek még nagyobb fokozatai csak épen ő nála találhatók az 1847—1849-ben írt költeményeiben. Másfelől nem más, mint a szabadságért epedő lélek sóvárgásai, egy nagy lélek fogadalmái, egészen addig, míg a részletekben is igaznak bizonyult csodás világossággal, egy nagyszerű sóvárgásban megjósolja saját közeli halálát, melyet a felhők felett való bölcsesség ő érte, az ő sóvárgása jutalmául valóra váltott.

Így haladt ő keresztül az életen, saját szép szavai szerint, keblében a szerelem virágbokrétájával, fején a honszeretet töviskoszorújával, miközben lantjára majd megsebzett homlokának vércseppje hull, majd egy illatos levélke bokrétájának virágaiból.

Valóban a költő a szerelmet és szabadságot úgy tekinti, mint saját, de épen ezért egyszersmind az emberi lét alaptörvényeit. Röviden, a szerelem a szívnek törvénye, a szabadság az Istennek az emberi lélekbe írt örök törvénye és eszerint a legszentebb, mert az Isten iránti kötelesség.

A szerelmet a költő úgy fogja fel, mint az egyetlent, mely egyénileg ezen a földön az égi boldogság része-

sévé tehet. Szerinte mentől férfiasabb a szív, annál feloldhatatlanabb kapocs, annál természetesebb vágy vonja a szerelemhez. Egyszer földön túl járó rajongással ezt írta Júliához:

Szeress, szeress, mint én szeretlek téged,
Oly lángolón, oly véghetetlenül,
Áraszd reám a fényt s a melegséget,
Mely Isten arczáról szivedbe gyül;
Az a te szived egyetlen világom,
Nappal napom és éjjel csillagom . . .
Milyen sötét vón a világ, az élet,
Ha nem szeretnél fényes csillagom!

Ezek a sorok egyszerre a költőnek és művésznek nemcsak nagyszerű, szinte izzó érzelmeihez, hanem ahhoz a magas felfogásához is vezetnek, melyet a szerelemről s általában a nő befolyásáról ápol. Ez egyszerre a szerelem forrósága, de egyszerismind bölcselete is; t. i. az a fény és melegség, mely Isten arczáról számunkra a földön van, egy nő szivéből, egy nő szerető szivéből árad és ragyog reánk.

Ezért, mint egyébként minden idők annyi kiválóan lírikus hajlamú művészei, Petőfi, a férfias érzelmek és nagy eszmék e lángelméje, már ifjúsága hajnalától fogva annak a bájos, ifjú lánynak keresésére indult, a kit szive egész mélységével, lánglelke egész méltó elragadtatásával szeretessen. Kereste vágygyal, sóvárgással, kereste csalódással, de soha le nem

46 mondva és mentől több keserű élet-

tapasztalaton ment keresztül, annál biztosabb volt benne, hogy valahol kell léteznie számára is egy leánynak, „a ki éreztesse majd vele, hogy áldás az átkos élet, melyben van egy percnyi boldog szerelem.“

Eközben érzeményei jöttek, mentek, mint a felhő, hol fehéren, hol sötéten. Nem egyszer volt, mint rossz perczeinkben mindnyájan, nagyon kemény a nő iránt. Goethe, ki mély meggyőződésben fejezti be a „Chorus mysticus“ által a *Faust* II. részét e sorral: „Az örök nőiesség magával ragad“, egyszer Eckermannak épen olyan mély meggyőződéssel mondta: „Hihetetlen, hogy a nőekkel társalgás mennyire leszállít.“ Petőfi szintén ilyszerű meggyőződésben, vagy inkább lírikus felindulásban mondja egyik legmélyebben érzett csalódása után:

Szép állat az asszonyi állat,
Szép és veszedelmes;
Arany pohárban méregital.
Én ittalak oh szerelem!
Egy harmatcseppnyi belőled édesebb,
Mint egy mézzé vált tenger;
De egy harmatcseppnyi belőled gyilkosabb,
Mint egy méreggé vált tenger.

És mit szóljunk hozzá? Művészileg, vagy még inkább líraileg, mindkettő igaz. Különösen igaz ez Petőfinél, ki a lelkét olthatatlan szerelemmel betöltő nőt nem valamely kéjsóvár Byronismussal, blazírt idegességgel, hanem mély és

magas erkölcsi érzelemmel, naiv és romlatlan öserővel, nemes és férfias önérzettel, a fölmagasztalt családi élet utáni sóvárgással, sőt egy magasabb rendű erkölcsi világrendi törvény ösztönzése és sugalmazása alatt kereste. Kereste kítartóan és meggyőződéssel, többször csalódva és talán elhirtelenkedve vagy tévútra vezetve, de mindig azzal a mélyen gyökerezett tudattal, hogy keserű életét ez az egy bírná csak megvigasztalni, „ez az egy, mi tépett lelkét összeolvaszthatná némileg.“

Nem összedugott kezekkel várta tehát, mint egy szentimentális romantikus, a szerelmet; hasonló módon remélhetnének kincseket, hírnevet is; hanem valósággal ennek az eszményi váagnak harczosa, vitéze volt, mint egy középkori lovag. Az álmodott leányt kereste is tehát, mert lelkesedése ennek a női eszménynek kultusza iránti rajongásban lelt kielégítést, még pedig állandó nyugtalansággal, mert az eszmény iránti szenvedélye mély és olthatatlan volt. Búban és reménykedésben a világot kutatta volna föl, hogy kielégülést találjon s eközben szívének egyetlen megkönnyebbülése volt: a dal. És mikor mindenben a legegényibb, úgy érezzük, mintha szerelmi költeményeiben az ős emberiségtől a maig fejlődöttnek egyetemes nyilatkozatait hallanók. Minthogy pedig rajongó lelkesedése mellett szívében egy, a miénknél magasabb erkölcsi világrend törvé-

nyeinek öntudatlanul hódolt s előtte a legszebb, legnemesebb, legtisztább női erkölcsi eszmény lebegett; ezért az ő szerelmi költeményei nemcsak általában elfordítják figyelmünket a szerelemnek különben oly természetes érzéki vonásától, nemcsak nemesítőleg hatnak reánk, hanem egyenesen magasabb röptöt adnak lelkünk vágyakozásának. Egyfelől mindenestre, mint igazi realista, érezteti, tudtunkra adja, hogy ő ember, nem kíván ég és föld között lebegő alkalmi idealistának tartatni, hanem ő is az anyagi világhoz van kapcsolva; azonban egy miszteriozus ösztön a mienknél nagyobb erővel ragadja az anyagtalán világhoz, a szeretni vágyott nőben álmai tárgyát, a boldogító hitvest és a költészetét ihlető Múza testvérét látja. (*Múzsám és menyasszonyom.*)

Midőn tehát a férfiúi természet naiv hajlamával közeledik a szeretett leánykához, egyszersmind lelke az eszményi szerelem tisztaságával, az önfeláldozás érdek nélkülségével és magasztos rajongásával telik el.

Ezért a szerelem rajzában, akár mint Dante, anélkül, hogy bármiben is hasonlítana egyébként hozzá, azt érezteti, hogy az igazi szerelem nem annyira az érzékek, mint inkább a lélek exaltációja. Mint ilyen, önmagunkból kiemel, oly mámor ez, mely égbe ragad, túl a földi láthatáron. (*Augusztus 5-ikén.*)

Az a rajongás, mely emígy felolvaszt egy más lénybe, a kí összes vágyaink, összes gondolataink tárgya, sőt létünk alapelve lett, egyszerre felébreszti lelkünk fogékonyságát minden más magasztos érzelem iránt, képessé tesz nagy, a legnagyobb áldozatokra valamely nagy eszméért a nemzet, vagy talán az emberiség érdekében. Röviden, ez a legnagyobbnak mondott önzés a legnagyobb önzetlenségre lelkesít! A fizikai szerelem csak az, tehát ez a lényegileg csak animális vágyakozás, mely elvakultan, mondjuk bekötött szemmel tévelyeg, a valódi szerelem a maga legfensőbb megnyilatkozásában a tekintetet az ég felé vonja, mint a vallásos ihletettség.

A költő valóban ily érzelem és vele kapcsolt magasztos erkölcsi világnézet hatalma alatt emelt oltárt szívében a női eszménynek s ebben a nőt a maga tökéletességében látta. De újra és újra kereste ezt a földi leányban is és megtalálni volt élete egyik legnagyobb vágya. Rendesen egy-egy tiszta, nemes, ártatlan, kiválóan szelíd és szőke leányka volt az, kiben elbűvölt képzelete ezt az eszményt időnkint megtalálni vélte. Ezt aztán felruházta az összes tökélyekkel, vagy inkább ezek képviselőjének, álmai földfeletti tündérgyermekének képzelte és annál erősebben, minél

rozásával, mintegy a végzetszerűség öntudatlanságával, de egyszersmind határtalan csodálattal, gyöngédséggel, valódi kultuszszal közeledett hozzá és midőn így egész lelke, egész képzelődése eltölt vele, dalolni kezdett oly módon, mint Dante mondja magáról: „Én olyan vagyok, hogy mikor a szerelem lelkesít, írni kezdek, s a mint ő diktálja bennem, akként ismétlem szavakban.“

Ilyenkor érzésben lángol egész valója. Erkölcsi magas fölhevülés tölti el s fölemeli és ragyogóvá teszi mindazt, a mi szerelmével kapcsolatos. Szerelme rohamosan mélyebb és nagyobb lesz, mindjobban eltölti, fölízgatja csodálatos képzelő erejét, mely ragyogóbbnál ragyogóbb képeket varázsol elébe. Egyszerre lelkét is minden szépre, fönségesre ragadja, bűbáj keríti hatalmába, akaratát elszánás tölti be, hogy a hazáért, szabadságért, emberiségért önzetlenül dobja oda ifjú életét valamely véres áldozatban és ilyenkor sejtelemszerűleg eléje tűnnek korai halálának előrevetett nagyszerű jelenetei.

A szerelemnek ez a maga teljességében érezni bírása és mintegy öntudatlan társítása a legnemesebb föllángolással, a legnagyobb lemondással, nála egészen törvényszerű s minden alkalommal szerelmi költészetén szembeötlő. De a mily rendkívüli, a mily mértékben jellemzi az ő lángszívét, alapjában épen oly természete-

tes és Petőfiről szólva, nem is lehet más, mint egy igazibb fokon férfias és természetes emberi vonás. Mert a legnagyobb érzelmek és legmagasztosabb eszmék között valóban miszteriozus rokonság van s a halál sejtelmével töltenek el mindannyiszor. Ez az, a mit a költő e magas exaltációban kifejez, megénekel, szintén azzal a törvényszerűséggel, a mint a folyó átfoly a völgyön saját természetes esése alatt.

Próbáljuk meg néhány példában, mintegy saját szavaival, vagy inkább ragyogó képeivel, ezt az érzelmet nem annyira rajzolni, mint inkább éreztetni. Körülbelül mit mond hát a költő erről az ő csodás szerelméről?

Le bírna érte mondani mindenről, le a zajos világról, hírnévről, dicsőségről, mennyországról. Ezt mondja:

Lelkem Illés próféta, a mennybe
Száll a dicsőség lángszekerén . . .
Híj öledbe lyányka, s lángszekérről
És mennyországról lemondok én.

„A föld minden gyémántjánál egy pár szép szem, egész babérrerdőnél egy rózsabimbó többet ér.“ Gyönyörrel adná oda szerelmében ifjú életét. Ha az Isten megengedné, hogy úgy haljon meg, a mint ő szeretné, akkor szép, derült őszt kívánna hervadó lombbal, fényes napsugárral, zengő madárral, mely a lombon végdalát

végdalát s ajkait egy csók zárja be, a szép szőke lányka csókja, a ki a földi lények legdicsőbbike. Mintha a nagy, nehéz világot tartaná, hogy az ne szakadjon reá, úgy reszket, ha megfogja a lányka könnyű, kis kezét. A szerelem tündéri szárnyat ad, melyen egy pillantás alatt az angyalok kertjébe száll, föl az égre s ott koszorúba fűzi e kert lángrózsáit, a csillagokat; most égi fény borítja, majd az alvilág éjszakája. A világteremtéstől a végitéletig bír szállani s egy perczben átérezni „a pokolban a mi gyötremelem és a mennyben a mi üdvösség van.“

A szerelem mindent pótol, a szerelmet nem pótolja semmi. Az egész belső embert egyszerre átalakítja. Az ő keble határtalan pusztaság, ennek közepén egy fa nő, a gyűlölet, mely a világra árnyat vet; de ezt a világot elborító fát eldönti egy óriás, a boldogító szerelem. A lányka bokrétája, mint tündér-virágpaizs, egymaga elég a rágalom, gúny, ármány, balszerencse millió nyíla ellen. A lányka szemén oly áhitattal függ, mint a haldokló a szent feszületen. Lelkében új világot teremt, a szerelem dicső világát. Álljon bár harczban a nagy mindenséggel, a lányka szerelme kibékíti. Ha álmodik, minden álma egy tündérkirályság s koronája a szőke leányka; sőt maga a szőke lány egy egész tündérország s ha meghódítja, ő lesz a tündérkirály.

A kápráztató képek sorát szinte ki nem bírónk meríteni. Csak gondoljunk azonban a szerelem csodálatos rajzára a *Salgó*-ban, melyben ennek üdvözítő és vészes oldalát egyaránt néhány bámulatos sorban adja, melynek végső lényege: „Mindenható erő vagy szerelem!”

Természetes, hogy egy ily természetnek a szerelem mindkét oldalát meg kellett ismernie: azt, mely boldogít és nagy eszméket, érzelmeket, a lelkesedés önzetlen elhatározásait váltja ki a lélekben s azt, mely boldogtalanít s a gyötrelmek véghetetlen sorát, a sötét képzetek egész hollóseregét riasztja fel, mint azt már épen a költőtől idéztük. A költő ezt az utóbbít is majdnem oly bámulatos képekben rajzolta, de mi most erre nem kívánunk kiterjeszkedni. Petőfire nézve ez nem is oly jellemző, mert az ő nyugtalan lángszíve nem a boldogtalanságot, hanem a boldogságot kereste, azzal a nagyszerű elhatározással, hogy addig meg nem nyugszik, a míg e nagy érzelemmel teljesen el nem telik. A mint ő mondja, szerelme sasmadár, mely vagy égbe száll vele, vagy széjjel szaggatja körmeivel szívét. Tehát el volt ugyan készülve az üdvösségre ép úgy, mint a kárhozatra; de hite, meggyőződése volt, hogy a boldogságot meglesi s ebben áll optimizmusának alapja. Midő-

életét, a világ létezését. Azelőtt semmi sem volt, „akkor lett a nagy semmiségben a világok milliója és szívében a szerelem.”

„Boldog vagyok, — ekkép kiált fel. — Mind örökre.

Éj van, holdvilágos, csillagos, zajtalan éj. Semmi hang, semmi nesz... csak egy csalogány dalol... szívem.

Dicső, dicső leány! téged kerestelek ifjúságom kezdete óta. Oda mentem minden hölgyhöz, leborultam mindenik előtt és imádtam. Azt gondoltam, hogy te vagy. Midőn már térdeltem, akkor láttam, hogy nem te vagy az, hogy az Isten helyett bálványt imádok s fölkeltem és tovább mentem. Végre megtalálalak. Te vagy az édes csepp, ki meggyógyítod lelkemet, melyet méregkeverő sorsom oly sokáig öldökölt a kárhozat italával...

Dicső, dicső leány!”

Ezt a gondolatot, hogy ő ekkép egy női szimbolumot keres, a költő még egyszer kifejezi *Múzsám és menyasszonyom* költeményében, naívabb, kedvesebb alakban:

„... nekem nincs régi szeretőm;

Rútul hazudtam, a midőn

Leánynak azt mondám, hogy szeretem...

Az csak költői szalmaláng vala,

Mely született s ellobbana.

Ez bennem a legelső szerelem,

Büntessen Isten engemet, ha nem!”

Valóban Júlia ez idő óta csakugyan ilyen szimboluma lett, maga

a végtelenség és örökkévalóság neki adott osztályrésze.

Nincs, a mire ne emlékeztesse, a mire ne lelkesítse, a mit ne ígérjen, a mit ne fogadjon, a mire képzelete ne ragadtassék, sőt maga a lehetetlenség is csak egyik módja a valóságnak.

Ez a szerelem varázsütésként fölébreszti lelke összes képességeit. Vizionáriussá válik, a múlt, jelen, jövő, mint felfogható valóságok vonulnak föl előtte, a látható és láthatatlan világot, a valóságot és túlvilágot váratlan látomásokban szemléli és lelke a rendkívüli érzéstől ragyogó lángba borul mint egy tündérpalota. Egyszerre az egész mindenség az ő boldogságának tündöklő felíratos táblájává lesz. Nem lát, nem hall egyebet, mint szerelme varázslatos képeit, mint szerelme tündérhangjainak sugalmait. Homlokára rózsalevelek hullanak, feje fölött fülemüle csattog, melynek minden hangja képzeletében egy istenálmat költ; ajkait a szerelem poharában fürösztí, melynek gyötrelme is édesebb, mint egy másiktól a méz. A szerelem fehér felhőiben angyalsereg látogatja meg, a szerelem holdvilága aranypalástot von reá. Azt érzi, hogy reászakad az ég s mi volna szebb halál, mint sirba dőlni e gyönyör terhe alatt. Majdnem szemkápráztató ez a ragyogás és elragadó ez a sokoldalúság, mely mindig és mindig új alakot ölt, új szem-

pontokat talál. Különösen ha arról van szó, hogy az aggódó lány és későbbi hitves előtt szerelme mélységét és örökké tartóságát bizonyítsa, vagy jegyese és neje szépségét rajzolja, majdnem hihetetlen gazdagság és ösztönszerű találékonyság jellemzi költészetét. Ennek két végét alkotja a *Szeretlek kedvesem dithirambja* s a *Minek nevezzelek?* című, valóságos szimfóniája. Ebben az utóbbiban ezt a szerelmet sugalmazni bíró nőt a következő fölséges versszakokban és a következő ékeszólással magasztalja:

Minek nevezzelek,
Ha a merengés alkonyában
Szép szemeidnek esti csillagát
Bámulva nézik szemeim,
Mikéntha most látnák először...
E csillagot,
A melynek mindenik sugára
A szerelemnek egy patakja,
Mely lelkem tengerébe foly —
Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
Ha rám röpítéd
Tekinteted,
Ezt a szelíd galambot,
A melynek minden tolla
A békesség egy olajága,
S a melynek érintése oly jó!
Mert lágyabb a selyemnél
S a bölcső vánkosánál —
Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
Ha megzendülnek hangjaid,

E hangok, melyeket ha hallanának
A száraz téli fák,
Zöld lombokat bocsátanának,
Azt gondolván,
Hogy itt már a tavasz,
Az ő régen várt megváltójok,
Mert énekel a csalogány —
Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
Ha ajkaimhoz ér
Ajkadnak lángoló rubintköve,
S a csók tűzében összeolvad lelkünk,
Mint hajnaltól a nappal és az éj,
S eltűn előlem a világ,
Eltűn előlem az idő,
S minden rejtélyes üdvességeit
Árasztja rám az örökkévalóság —
Minek nevezzelek?

Minek nevezzelek,
Boldogságomnak édesanyja,
Egy égberontott képzelet
Tündérleánya,
Legvakmerőbb reményimet
Megszégyenítő ragyogó valóság,
Lelkemnek egyedüli
De egy világnál többet érő kincse,
Édes, szép ifj hitvesem,
Minek nevezzelek?

Ugyanez a szív, mely a szerelemnek
ily rendkívüli érzését bírta meg, felölelte
hasonló lelkesedéssel a legnagyobb eszmét
is, a szabadságot. Sőt ő a szabadságban
nemcsak eszmét és megvalósítandó elvet
lát, hanem összeköti a hittel, mert azt
mondja, hogy a szabadság szeretete a
58 legfőbb vallásos érzés. Istent csak az

imádhatja, a ki szabad. Tehát a szabadság az emberiség létének alaptörvénye, ez az első s mint ilyen, a szerelemnél is előbb, nagyobb.

Ez a magyarázata, hogy midőn szívébe a szabadságszeretetet oly ragyogó betűkkel írta be, egyszersmind a fokoza-
tot úgy állítja fel: szerelméért föláldozza életét, szabadságért föláldozza szerelmét.

Így látjuk benne a legnagyobb emberi tökéletességet, mely nem más, mint a legmélyebb érzelem és a legmagasabb eszme fölismerése és birtoka, ezek tiszta szemlélete, a velök eltelés és az értök való végső áldozat. A nagyság a lélek víziója, a melylyel az eszméhez és az eszmény tiszta szemléletéhez jutva, cselekvésre és áldozatra lelkesül. A mint Petőfi fogta fel: a nemes szerelemnél nincs mélyebb és méltóbb emberi érzelem, a szabadságnál nincs fönségesebb eszme s így nincs méltóbb tett, mint az áldozat ezekért. Ez az áldozat emberileg a legmagasabb fokon nem lehet más, mint a halál és a lemondás.

Az egykori bibliai csillag napkelet bölcseit nem vezethette biztosabban, mint ezek vonták a lángszívű költőt s nincs semmi természetesebb, mint a szabadságnak, mely a költőnél oly gyakran a hazaszeretettel azonosul, a szerelem fölé helyezése. Júliában elérte mind, a mit ember érhet el, oly boldog, hogy

reménye síncs, a „nem tovább“ az övé; de a honfiaggodalom, a kínos hazaszeretet az, mi mégis megmarad. „Múltat, jövődöt, mindent eltemet boldogságának tenger-özöne“, csak a haza szent oltárát nem. (Elértem, a mit ember . . .)

Alig hallja tehát Júlia ajkairól a viszontszerelem szavát, alig borúl lelke virágba, mint egy májusi rózsabokor: szeme tisztán és határozottan látja a még nagyobb, még eszményibb feladatot, a küzdést és halált az eszméért, mely hívatva van megváltani a világot s a véres csatára szólító csatakürt riadását épen oly sóvárogva várja, mint a mily türelmetlenül esdekelt a lányka szerelméért. Nem tétoz, a szerelem bűbája nem téveszti meg, nem vonja el fogadásától, sőt világossabbá teszi látását s még természetesebbé kötelességét. Vigaszúl mondja: most, ha megvagdalják, lesz, a ki sebeit csókbalsammal forrassa be, ha rabságba jut, lesz, a ki ennek éjét felvidítsa fényes hajnalcsillag-szemével, ha meghal a vérpadon vagy a csatatéren, lesz, a ki könyűivel lemossa vérét.

Van-e valami, volt-e valaha valami csodálatosabb, mint az eszmének egy egész életen át ez a tiszta szemlélése és érte a véráldozatra az az elszánás, még pedig a legmagasabb szerelmi érzelem e gyönyörtengerében, mely annyira betöltötte szívét, mint csak valaha

érzelem emberi szívet, miközben nem volna természetesebb semmi sem, mint a minden egyéb iránt való önző közöny?

Volt-e valaha csodálatosabb valami, mint e fölséges rajongás, mely a szívnek legmámorítóbb boldogságánál többre tartotta a vést, a vihart és a vágató lovak robogásától, az ágyúktól por- és füst-felhőkbe burkolt csatateret, a vértől párolgó harczmezőt és a csatában, vagy a vérpadon a vértanúhalált a szabadságért, hazánk jogáért, az emberiség e legigazibb ügyeinek egyikéért? Lelkének titokzatos mélysége, melyben ez a nagy elhatározás megszületett, még csodálatosabb, mint nagy szívének titokzatos mélysége, mely ily mértékben bírt eltelni a szerelemmel.

Pedig mindaz, a mint ő elmondja, oly természetes, nem is lehet másképen. Értetni veljük s csak ekkor látjuk, hogy megfoghatatlan, mint a végső okok; lépésről lépésre bírjuk kísérni s egyszerre nem bírjuk tovább követni. Valamí ismeretlen marad előttünk, valamit nem értünk benne; érzelmeink hozzá mérve, köznapiaknak tetszenek s bizonyára azok is, elhatározásaink ingadozók, bátortalanok, röviden, átlagemberiek.

De hát jó. Ha a hős és lángész lelkének mélységeiben és nagyszerű elszánásában nem ismerhető meg teljesen, hadd borzongasson meg a hősi tett maga. Elgondolva szerelmét, boldogságát, mindazt,

mi szemében az élet legnagyobb üdvös-
sége, elgondolva, hogy elhagyja mindazt,
a miért annyit emésztődött, reménykedett,
azért, hogy veszélyekbe, halálba rohan-
jon, mint elszánt áldozat, a hazáért, sza-
badságért s az emberiségért: mindannyi-
szor hadd teljék el szívünk a lelkesedés
őszinte melegével. Előtte és emléke előtt,
a ki nagyszerű példát adva minden idő-
nek, hazájáért, nemzetéért, egy nagy
eszme nevében feláldozta nemcsak életét,
hanem, a mint fogadta volt, az egész
életén át esdett legnagyobb szerelmet:
hadd hajoljon meg önként homlokunk,
hadd sűgja szívünkben egy belső hang,
hogy az ő útja volt az igazságé, hogy
hite, erénye, bátorsága, illúziói nem a mi
köznapi életünké, hogy az útjaira vetődő
vezető fényt a mennyből kapta, a mely
ugyanakkor más láthatárok felé vezette őt.

Egyszóval úgy tett és minden úgy
történt, a mint fogadta és a mint sóvá-
rogva megjósolta az *Összes költemények*
záró lapjain, az *Egy gondolat bánt engemet*,
e nem is versben, hanem prófécziában.
Kortársai szinte túlzásnak vették ezt a
költeményt és talán az volna a nagyszerű
befejezés nélkül; és minden időknek egyik
nagy csodája lesz, hogy mint vezeti el az
eszme, mint piros északi fény, őt, a sze-
rető férjet, hitvese karjaiból, mint válik
62 meg a lanttól, hogy kardot ragadjon,
62 mint dobja félre fejéről a babért s a

boldogság teljes rózsáit, hogy mint egy hőskölteménybeli vitéz, beváltsa saját jóslatát, melynek szavait egy miszteriozus ihletben maga vetette papírra.

Azt mondja Balzac: „A nagy szenvedélyek épen oly ritkák, mint a remekművek.“ A nagy szerelem is egy remekmű, melyet a közönséges, a legkorrektebb halandó épen oly kevéssé bír véghez vinni, mint a mily kevéssé bírja megírni pl. Petőfi költeményeit, vagy megépíteni a Mátyás-templomot. De ennél még nagyobb az oly halál, mint a Petőfié, még pedig oly jóslatosan és oly elszánással. Ez több, mint egy remekmű, ez egy nagy élet.

A legtöbb ember a nagy lelkesedés fölhevült pillanatában könnyen odakiáltja: „utolsó csepp vérünket a hazáért“. De mikor rá kerül a sor, az utolsót tán csak odaadná, de az első csepp vért már nem. Azonban épen nekünk itt van a legnemesebb példánk, Petőfi, egyfelől arra, hogy a legmagasabb a költészetben a nagy érzelmek és a tiszta szív; hazafiságban a nagy elszánás s a hozzá méltó, számítás nélküli tett.

PETŐFI JELSZAVA.

Óh szent szabadság, éltünk lelke te,
Óh szerelem te, lelkünk élete:
Ti voltatok a költő jelszava,
Kinél a szó már férfi-tett vala.

S elégett lelke szerelem tüzén
S elégett élte harczok lánghevén:
E lángból kelt ki mint féniksz-madár
És messze tűnt az örök létbe már.

Hogy élt miköztünk s álom nem vala,
Azt hirdeti még lángoló dala,
Hogy férfi-jelszó nem volt lenge szél,
Arról halála hangosan beszél.

Ma férfi-szó csak üres, puszta lég,
Ma férfi-jelszó szines buborék,
Jelenj meg, költő, támassz új hitet,
Hogy férfi-jelszó lesz még férfi-tett.

Hegedűs István.

❁❁❁ KÉT TRIÁSZ. ❁❁❁

ÍRTA: GR. APPONYI ALBERT.

Nemzeti újjászületésünk azon csodálatos század-negyedében, mely alatt pazar termékenységgel szülte a magyar néplélek a nagy gondolkozókat, államférfiakat, költőket, azok sorából, kik az ország sorsát irányították, három név válik ki ragyogóbb fénynyel, döntőbb jelentőséggel: Széchenyi, Deák, Kossuth. Ezek mindegyike a teljesezésre váró feladatnak egy árnyalatát, a munka egymásutánjában egy stádiumot képviselt; a társadalom átalakítása, az állami intézmények megfelelő reformja és e kettős gondolat mellé az akadályokat összetörő nemzeti akarát szervezése: az újjászületés e legfőbb tényezői ama három névben találták a legkifejezőbb személyesítőket, nem egyoldalú elkülönítésben, hanem praegnans, az egyéniséget jellemző kidomborodásban. Mivel pedig ez a triász nem volt a véletlen szüleménye, hanem a nagy idők történeti munkájának szükségszerű követelménye és mivel ez a munka nem egy műhelyben folyt le, nemcsak a külső események színpadján, hanem a nemzet lelkének minden erejében: inkább természetes, semmint csodálatos a nagy költői triásznak azzal a másikkal egyidejű megjelenése és teljes pár-

huzamossága. Vörösmarty, Arany, Petöfi együttvéve és külön-külön azt jelentik a magyar költészetben, a mit Széchenyi, Deák, Kossuth a magyar közéletben. A párhuzamosság életük chronologiai rendjében is megnyilvánul. Vörösmarty költői működésének delelése összeesik Széchenyi szereplésének legjelentősebb korszakával; mint ez utóbbi, úgy ő is 1850 után még néhány-szor megszólal, de a mindkettejüket gyötrő aggodalmak eloszlását, az alkotmányos élet feltámadását egyikök sem éli meg. Petöfi lantja ugyanakkor némul el végleg, a mikor Kossuth az országot örökre elhagyni kénytelen; ámde befolyásuk a nemzet lelkére ezzel meg nem szűnik, csak alakot cserélt. A nagyok e két háromságából egyedül Deák és Arany maradnak köztünk, mint látható vezérek az új alkotmányos aerának első szakában. Ámde a külső életkörülmények hasonló alakulását a véletlennek is lehet tulajdonítani; de nem véletlen, hanem a nemzeti génusz akkori korszakos munkájának törvényeiből foly a közélet és a költészet ama nagyjainak lelki rokonsága, működésük jellegének hasonlatossága. Széchenyi nemzeti politikája, mely a művelt nyugat vívmányait a magyar törzsbe akarja oltani, hogy a viráguk és a gyümölcsük is magyar legyen, nemde megtalálja irodalmi hason-

66

mását Vörösmarty nemzeti költészetében, mely a magyar költői nyelv-

nek Kazinczy által lánglélekkel megindított, de már-már idegenek utánzásába tévelygő átalakítását visszavezeti a nemzeti talajra és a költői lélek szárnyalását is nemzeti tárgyak eszményesítése felé irányítja. Deák és Arany lelki rokonsága oly szembeötlő, hogy alig szorul magyarázatra. Mindkettejüket jellemzi az a lelki egyensúlyozottság, a mely csak biztos megalapozásra épít, tulajdon erejét öntudatosan kormányozza, a tartalom és a forma fölött egyenlő szuverén fölényvel uralkodik, valamint az a nyugodt tárgyilagosság, melyet megérteni, melyen keresztül a forró szív fölismeréséig elhatolni csak az érett lélek képes.

Bonyolultabb feladat annak a viszonynak megállapítása, mely Kossuth politikai működése és Petőfi költészete közt létezik. A ki a fölszinen marad, annak ez nagyon könnyű; a ki Kossuthban forradalmi politikust — vagy mondjuk: csak forradalmi politikust és Petőfiben csak forradalmi költőt lát, az egyszerre megoldotta a feladatot — azaz megoldotta volna, ha a föltevés állana. Ámde Kossuth nem volt forradalmár hajlamainál és egyéniségénél fogva; őt természet és eltökélt szándék az alkotás feladatára szánta és csak abban különbözött két nagy társától, hogy az akadályokkal szemben elszántabb, merészebb volt az akarata, hogy forradalmi politikát is tudott csinálni,

mikor azt látta, hogy itt előbb valamit össze kell törni, hogy alkotni és az alkotásokat fentartani lehessen. Ez teszi az ő egyéniségét teljesebbé, ezzel ragadja meg a nemzet fantáziáját nagyobb mértékben, mint kortársai közül bárki más; a nemzeti ösztön benne érzi azt a kiméretlen mozgató erőt, mely nélkül boldogulni nem lehet és azért leginkább ő benne személyesíti meg azt a nagy korszakot, mely nagyokban bővelkedett. A bekövetkezett katasztrófa ezen a közérzületen csak a csüggedés rövid idejére változtat; a mint a nemzet eszmél, érzi, hogy a katasztrófánál halálosabb a lemondás és hálás annak, a ki mindent inkább választott, mint lemondást.

És ebben az értelemben tükrözi vissza Petőfi költészete Kossuth közéleti szereplését. Az ő érzelmi világa is az eseményekkel fejlődik azzá az izzó vulkánná, mely tüzet önt a lelkekbe, mely merész tettere hív a kétségbeesés energiájával.

Vörösmarty hazafias költészete a *Szózat*-ban csúcsosodik ki, Petőfié a *Talpra Magyar*-ban: egy egész kötet összehasonlító értekezéssel fölér e két költeménynek párhuzamba helyezése. A mint Kossuth az a politikai vezér, a kiben legkifejezettebb a tettere kész erő, úgy Petőfi az a költő, a kiben az érzelmek hevülése legközelebb jut magához a tethez. Ezért legkövetlenebb a hatása, legterjedtebb a

népszerűsége. Ámde ne feledjük, hogy egyéniségére nézve époly jellemző a költeményeknek az az egész sorozata, a mely a szív és kedély csendes mélységeiből merit, mely a szerelmet a családi élet biztos kikötőjébe eveztetí és a nyugodt boldogság áhítozását juttatja megható kifejezésre. Múzsájának és eszményeinek fenyegető válsága fejleszti ebből a Petőfiből amazt a Petőfit. Az egész Petőfi mégis egységes, harmonikus lángelme, mely történelmi behatások alatt fejtí ki kétféle képességeit és ezt az egész Petőfit szeretjük, mint hű tükrét az eszményi magyar népleleknek, úgy a nyugodt fejlődésre irányított akaratában, mint az akaratán kívül keletkező viharokkal dacolni kész elszántságában. Adja Isten, hogy beláthatlan időkig Petőfi lantjának ama szelídebb húrjait hallhassuk csupán és azok zenéjén lelkesülhessünk a békés haladás folytonos munkájára.

1908 őszén.

PETŐFI BOTJA.

A szenvedések közt e bot volt
Egyetlen hű barátja tán.
Ezzel járt téli zímankóban
Sötét országutak sarán.

Nyomorban, kétségbeesésben
Ez volt egyetlen támasza,
Míg a dologtalan heréket
Vérén hizlalta a haza.

Ezzel a bottal rózta útját,
Míg lelkét száz kín tépdelé —
Az elmulandó földiségből
Az örökkévalók felé . . .

Endrödi Sándor.

✿ SZÉCHENYI ÉS PETŐFI. ✿

IRTA: BEÖTHY ZSOLT.

Petőfi politikai költészete irodalmunkban legszélső képviselője a nemzeti gondolatnak is, a demokráciának is, de a kettőnek együtt. Forrongó lelkében közös, egységes eszményképpé szövődnek. Még e végtelen fejlődésökben sem szakadnak el egymástól, mint a Széchenyitől megindított reformkor politikájában és költészetében, egészen a mi napjainkig, soha. Széchenyinek, a nagy nemzet-ébresztőnek terveit, politikáját, talán még álmaait is, bizonyára messze elhagyta ez a fejlődés, a mint Petőfi forradalmi szellemében mutatkozik; elhagyta eszméivel ép úgy, mint szenvedélyeivel. De azért, a mint az egész kornak semmiféle mozzanata nincs, a mely Széchenyire ne utalna, a tőle messze jutott Petőfi is, a kít különben ismer és idéz, szellemével, világító és gyújtó eszmekörével szorosabb, bensőbb kapcsolatban áll, mint fölületesebb tekintetre gondolhatnók.

Ha Petőfi jelentőségének lényegét keressük, még pedig jelentőségeét ránk nézve és a világra nézve: két egyszerű formulára juthatunk. Az egyik Petőfi történeti helyét és nagyságát igyekszik legrövidebben és legegyszerűbben megjelölni a

magyar szellemi élet fejlődésében; a másik ugyanazt a világírodalom folyamában.

Széchenyi demokracziája, mint egész hatalmas koncepcziójának valamennyi, kis és nagy mozzanata, saját világos és többször ismételt nyilatkozatai szerint: a nemzeti gondolatból ered. Ez fakasztja, ez érleli, ez keresi módjait, ez tüzi ki határait. A népet *nemzetesíteni* akarja. Ennek az új nemzetnek, mely magába fogadja, a régi mohos határkövek elmozdításával, mindazokat, a kik magyarul éreznek és gondolkodnak, mely a népben az anyagi és erkölcsi erőnek új és gazdag forrásait birja: ennek a *teljes magyar nemzetnek költője Petőfi*. Annak az egész nemzetnek, melynek nemzeti ízlése, gondolkodás-, érzés- és kifejezésmódja épen a népben leggyökeresebb, leghatározottabb, legerősebb. Nem népköltő, hanem a néppel megteljesedett, a nép szellemével meggazdagodott, kiélesedett, magára ismert nemzeti lélek költője. Mielőtt ez a nemzet törvény szerint megalakult volna: a lelke megszólal Petőfiben. Sugalmaít érzik Csokonai, Kisfaludy Károly, Czuczor, Vörösmarty; Petőfit eltölti egészen és diadalra jut általa. A Széchenyitől álmódott teljes magyar nemzetnek ez az első diadala.

Hát világírodalmi jelentősége, melyre tudtommal egész határozottan 1860-ban mutatott rá először Saint-René-Taillendier a következő szavakkal: „A

XIX. század ihletett mesterei közt hely illeti meg e lánglelkű ifjút, mert az érzelmek, melyeket dicsőít, minden nemzettel közösek“? Mi ez érzelmek foglalata és hogyan kapcsolódik velök Széchenyiéhez?

Széchenyi a magyar nemzet ifjúságának gondolatából és hitéből indult ki, szembeszállva az akkoriban nagyon elterjedt Herder féle népszichológiai elmélettel, mely a magyart elvénhedett és a természet törvényei szerint sirja felé közelgő népnek állította. A *Hitel* mást hirdet: a magyar ifjú nép, hibái is a fiatalság hibái, hinnie kell jövőjében és dolgoznia érte. Ez a szilárd, rendületlen hit az alapja Széchenyi egész fenséges elszánásának és dicső pályájának; ez harsog maig híres jelmondatából: Magyarország nem: volt, hanem: lesz. Széchenyi hitének és tételének sem meggyőzőbb, sem fényesebb bizonyossága nincs Petőfinél. Nemcsak a megifjodott nemzet költője ő, hanem, költészetének egységes és legmélyebb valója szerint, jellemzően az ifjúságnak, az ifjú emberi léleknek legnagyobb költője.

Költészete egy nemzet ifjú hevületének kitörése s az ifjú léleknek hű, teljes, elragadó képe. Hangja, törekvései, érzelmei, eszményei mind mind az ifjúságé. A lobbanó szenvedély és a szeszélyes nyugtalanság, a riadó öröm és szaggató fájdalom, a képekkel áradó borongás és mindig kész daloló kedv, a szinte féktelen szabad-

ságszeretet és meggondolatlanságig nemes áldozatkészség, az ideálszövő képzelet és ideálhívő biztosság, a fejedelmi önértet, — van-e a világon az ifjúságnak sugárzóbb, igazibb és teljesebb költészete az övénél? Az ifjú lélek minden eleme úgy ragyog benne, mint a szivárványban a színek: legnagyobb erejökben és teljességökben. Ha azokra gondolunk, a kikkel Grimm Hermann összemérte: Homér a legnagyobb mesemondó, Dante az élet és képzelet legtágabb világának feltárója, Shakespeare a legnagyobb jellemrajzoló, Goethe a megismerésre és boldogságra törekvő emberi szellem legmélyebb és legfinomabb költői tolmácsa, Petőfi annak a léleknek legnagyobb lírai megnyilatkozása, a mely ebben a mi embervilágunkban a legköltőibb: az ifjúságnak. Ezt a költőt pedig, ki egy ismeretlen nyelven az ifjúság lelkével hódította meg a világot, sugallhatta-e más, mint egy ifjúságát élő és érző nemzet lelke?

Íme így fűződik Petőfi, a magyarság költője és az emberiség költője, mindkét irányban való nagyságának épen lényegével, a legnagyobb magyar szelleméhez, melyben a teljes magyar nemzet gondolata érett s az ifjú magyar nemzet gondolata megszületett.

PETŐFI LELKE.

Csak dúlt a vad csata
Bajtársak meleg testén,
És megdobbant a föld
Ily sok vitéz elestén.
Mi szívet nem talált,
Azt nem is hívták sebnek,
Nem látott a világ
Erőset erősebbnek.
S meghaltak mind . . .

Elnémult már a csatatér,
A hideg hold ragyog,
S az elterült testek fölött
Sírnak őrangyalok.
„A mennyország övék legyen!“
Hadúr imigy kiált.
Mint fehér lepkék serege
A hősök lelke szállt.
De egynek lelke felzokog:
„A haza sorsa bánt!
Oh hagyj a földön, nagy Hadúr,
Hazámban ör gyanánt.
Hazámnak lelke én vagyok,
Oh! hagyd látnom nekem
A felmagasztalt szent hazát
S akkor nyílják egem.“
„Legyen tehát“, felelt Hadúr.

S megindul másnap reggelén
A lassú gyászmenet:
Úr, szolga, honvéd mind együtt
Temetni jöttek.
Egy közös sírnak mélyibe
A hősokeket teszik,
Csak egynek teste nincs sehol,
Hiába keresik.
Petőfi tán nem is halott?

Petőfi lelke szerte szállt,
Csak nem nyugodhatott . . .
Virágot termett a tavasz,
A zordon tél fagyot.
Csak járnak fényes csillagok
És felúszik a hold,
Leány s madárnak éneke
Már hányad izbe' szólt?
De csitt, mi cseng? de csitt, mi zeng?
A nép remélni fél!
Éjszak felől egy hír repül:
Ő él, Petőfi él!

A sötét sírnak mélyiben
Kél csodás hangzavar,
Csörögnek rozsdás fegyverek,
Megmozdul béna kar.
De csakhamar csendet takar
A síri éjszaka,
S halk leheletként hangozik
A hősokek bús szava:
„Meghalt!”

Petőfi lelke csak lebeg
Fölötted, szent hazánk.
Szárnya csapása égnek tart,
Áldást kér mireánk.
És szól magyarok Istene:
„Megáldom népedet.
Siess éneklő sasmadár,
Vidd ez üzenetet:
Ki síron túl hazát szeret,
Hű honszerelmet vall,
Annak dala örökre él
És népe meg nem hal!”

Gróf Zichy Géza.

PETŐFI MINT ÚTIRAJZÍRÓ.

ÍRTA: BERZEVICZY ALBERT.

Petőfi lyrája a művelt világ közkincsévé lett, bár költészetének hamisíthatatlan magyar zamata miatt annak is csak mi vagyunk teljes élvezetű birtokában; népies eposzának hatása már szükségkép korlátolt volt; prózairói munkássága pedig épenséggel nem mérközhetik elismert jelentőségben a dalköltőivel. Legnagyobb prózai művét, a *Hóhér kötele* című regényét, lefordították németre, de kevésbé rokonszenves tárgyánál fogva még a magyar közönséget sem hódíthatta meg magának. Még kevésbé ismertek szélesebb körökben *Útjegyzetei* s azoknak mintegy folytatásául szolgáló, Kerényi Frigyeshez intézett *Útlevelei*.

Pedig Petőfinek ezek a részint napló-, részint levélformájú útirajzai valóban megérdemlik a figyelmet, nemcsak mint érdekes próbálkozásai egy hatalmas tehetségnek a maga legsajátabb költői hivatása körén látszólag kivüleső irodalmi műfajjal, hanem úgyis, mint a költő legközvetlenebb önvallomásai lelki életéről, valódi hajlamairól, rokon- és ellenszenveiről, sőt külső életfolyásáról is. Szóval a Petőfi

78 útirajzainak nem kicsinylendő esztetikai becsük mellett főképp iro-

dalomtörténeti jelentőségek érdemel méltatást.

A legnagyobb magyar lyrikus egyéniségének megismerése kétségtelenné teszi, hogy őt tehetsége, hajlama, egész lelki megalkotása különösen hivatottá tette az útirajz-írásra s valóban sajnálni lehet, hogy sorsa őt e téren csak egy, tárgyára nézve is nagyon korlátolt fiatalkori kísérletig engedte eljutni.

Petőfiben mindenekelőtt nagy és erős volt a vándorlási ösztön. Ő maga azt mondja magáról:

Fölöttem is határozott
Az égi végzemény:
Csavargónak születtem,
Csavargó vagyok én.

.....
Ma itten, holnap ottan,
Csak ez az élmény...

És másutt:

Ez már aztán az élet!
Az egész éven át
Föl és alá kószálom
A két magyar hazát.
Vándorlok Magyarország
Dicső térségein
S testvére, a szép Erdély
Regényes bérczein.

Tompa Mihálynak szemrehányást tesz,
hogy nem jön hozzá:

„Messze vagy, de én baka koromban
Hetvenhétstíz annyi gyalogoltam.“

De, habár a gyaloglást megszokta, habár — mint látni fogjuk — kétségkívül kora fiatalságának sok kényszerű gyalogvándorlása fejlesztette ki benne azt a rendkívüli intimitást lelke és a természet között, el van ragadtatva, mikor az első vasutat kipróbálhatja; azt írja:

Tenger kéj veszen körül,
Közepében lelkem fürdik . . .
A madár röpült csak eddig,
Most az ember is röpül!

Már mint kis iskolásfiú, szívesen vesz egyéb olvasmányok között útleírásokat is kezébe¹; később ellenállhatatlan vágy szállja meg: külföldre menni, látni a tengert, Svájcot, Francia- és Olaszországot meg Angliát! . . . Tizenhét éves korában, mint katona, azt remélte, hogy ezrede a tiroli Bregenzbe fog áthelyeztetni, minek rendkívül örült; el is masíroztak Sopronból, de Bregenz helyett Grácban kellett megállapodniok; „megcsalák — úgymond — reményei, azon szép honnal megismerkedhetni“, de még reméli, hogy az ezredet Olaszországba küldik. „Ha ez megtörténik, — írja egy barátjának, — némiképp feledem Tirolt.“ E reménye sem teljesült, Gráczból Zágrábba jutott s ott megszűnt katonáskodni.²

¹ Ferenczi Zoltán: *Petőfi életrajza*. Budapest. 1896. I. 86. 1.

² U. o. I. 183. 1.

Mikor 1847-ben, nehéz küzdelmek után eljegyezte Szendrey Júliát, élete e nevezetes fordulópontján elhatározta, hogy most utazni megy. „Holnap indulok — írja Kerényinek, — Nagyvárad felé Pestre, s onnan a külföldre. Nőtleniségem utolsó hónapjaít utazással töltöm. Megnézem a tengert, melyet annyira óhajtok már látni, mert hisz az rokona szívemnek; mély és viharos. Megnézem Shakespeare, Shelley és Byron hazáját, a sötét Angliát s megnézem Béranger honát, a fényes Franciaországot és magát Bérangert, a világ új megváltójának, a szabadságnak legnagyobb apostolát . . .“

Tudjuk, hogy ez a terv is füstbe ment; mint akkor Aranyinak írta, nem akarta „Juliskáját oly távol hagyni,“ de maga is ráutalt arra, hogy költeményeiért kiadójától nem kapta meg a remélt összeget s így valószínűleg főkép anyagi nehézségekben mult vágyának teljeseése.¹

Összes útítervei a valóságban két, az északi és északkeleti felvidékre irányuló hosszabb kirándulássá zsugorodtak össze s épen ezek a kis vándorlások azok, melyeknek emlékét az *Úti jegyzetek*-ben és *Úti levelek*-ben hátrahagyta. De ezek is elárulták rendkívüli fogékonyságát a természet élvezete, az emberek s viszonyok megismerése iránt s úgy a természeti ritka-

¹ Ferenczi id. m. III. 90. 1.

ságok, mint különösen a mult regényes emlékei iránti lelkes érdeklődését.

Figyelemreméltó jelenség, hogy Petőfi, kinek lelke valóságos prototypusa volt a magyar léleknek, mily szenvedélyes turista volt, akkor, mikor a turistaság, mely még ma is nehezen hódítja meg magának a magyarságot, nálunk még épenséggel nem volt kifejlődve. A magyar embert jellemzi az, hogy nem szeret czéltalanul járni s hogy a nevezetes látnivalók iránt még a saját közelében is közönyös. Ellenben Petőfi mindent megnéz, a minek közelébe férközhetik. Nagy fáradsággal leszáll Nagybányán a bányába, melynek látása hatalmas, de visszataszító benyomást tesz rá; Diósgyőrött megnézi a hámort, minden várat meglátogat, mely csak útjába esik; Széphalmona Kazinczyemlékének áldoz kegyelete; a természeti szépségekkel már épenséggel nem tud betelni s mikor néhány nappal a végzetes segesvári csata előtt, útban a Bem tábora felé, Tordán időzik, el nem mulasztja a híres tordai hasadékot meglátogatni.¹

Petőfi rokonságát kora romantikai irányával talán semmi sem mutatja úgy, mint az a figyelem, a melyet mindenütt a régi várak és romok iránt tanusít, az a költői lelkesedés, melyet benne azok látása kelt s mely rendszeren valami költeményben is

kifejezésre jut. Maga mondja *Útjegyzetei-*
ben: „Dehogy mulasztanám el valami
romot megtekinteni, ha csak szerét ejthe-
tem. Oly jól esik ott színom a dicső lovag-
kor levegőjét, melyben születnem kellett
volna igazság szerint. Én a tollat megle-
hetősen forgatom, de úgy érzem, nagyobb
hívatomom lett volna a hadviselésre, mire,
fájdalom, későn születtem“. Hogy a rom,
mint a mult idők emléke, mily mély
hatással volt Petőfire, azt még *A csárda*
romjai című költeménye is igazolja. Ki
tudja, vajjon a Szendrey Júlia alakja nem
azért is jelent meg a költő előtt oly esz-
ményi színben, mert mögötte mindig ott
látta otthonát, a regényes erdői várat, s
mert ez az otthon is hozzájárult ahhoz,
hogy magában Júliában a lélek romanti-
kai iránya oly erősen kifejlődjék.

Legjellemzőbb azonban Petőfire, mint
utazóra nézve, az a már említett bensőség-
teljes viszony, melybe a természettel szem-
ben helyezkedni tudott. Költeményeinek
számtalan helye s útirajzai is tesznek val-
lomást e viszonyról, melynek igazsága leg-
kevésbé sem szenvedett öntudatossága miatt.
Olyan költemények, mint a *Két vándor*,
Szerelem vándora, *Mi kék az ég!*, *Ki a*
szabadba!, *Erdei lak*, *A Tisza*, *A felhők*,
A virágok, *A gólya*, *A csillagos ég*, *A téli*
esték. *A puszta télen*, *A völgy s a hegy*, *Kis-*
Kúnság, *A hegyek közt*, csak egy,
magát a természettel teljesen egybe-

olvadtnak érző kedélyből fakadhattak. Oly költő kedélyéből, ki magát „a természet vadvirágá”-nak vallotta, ki azt tartotta, hogy az ő „temploma a nyílt, nagy természet . . .” s ki élete „nagyon szép napjának” azt tekintette, melyen, — mint írja — : „a természettel mulattam, az én legkedvesebb barátommal, kinek semmi titka nincs előttem. Mi csodálatosan értjük egymást és ezért vagyunk olyan jó barátok”. Valóban, — bár a költő soha annak nem nevezte s nem tekintette, — a pantheizmus egy neme¹ az az együttérzése Petőfinek a természettel, mely lelke életét belévitte a természetbe, a természetét pedig lelkébe fölvéve tudta költészetében új életre kelteni.

Ily természetí hajlamok, ily lelki iránynyertek új alkalmat és formát a megnyilatkozásra, mikor Petőfi 1845-ben, tehát huszonkét éves korában első, olyan útjára kelt, melynek kétségkívül egyik előre kitűzött célja az volt, hogy benyomásait le is írja.

Az út egyik indító okául az szolgált, hogy a költő a szép Csapó Etelke halála miatti bújában, melyet a *Czírpuslombok*-ban örökített meg, enyhülést, szórakozást keresett; a másik pedig az, hogy a felvidéken lakó barátait, Kerényit és Tompát meglátogatni kívánta.² Vállalkozását ma

¹ Lenkei Henrik: *Petőfi és a természet*. Budapest. 1892. 46. l.

² Ferenczi Z. id. m. II. 36—38, 105. l.

aligha neveznék „utazás“-nak, akkor azonban annak tekintették, annyira, hogy barátai még búcsúlakomát is rendeztek tiszteletére, elutazásának előestéjén, a „Vadászkürt“-ben.

A költő 1845 április elsején indult el Pestről „gyorsszekeren“; Miskolczig a Szemere Miklós társaságában s az ő költségén is utazott. Aszódon megemlékezett arról, hogy ott kezdett verseket csinálni, ott volt először szerelmes és ott akart először színészszé lenni. Kassát szép városnak találja, de kihaltnak; híret hallotta a kassai szép nőknek, de ilyeneket csak a festett boltczégérekén lát; fokozza rossz benyomását a színházban szereplő német „komédiások“ rossz játéka, csodálja, hogy a kassaiak sok erdőségükben nem vágnak furkósbotot, melylyel kikergetnék ezeket a kontárokat.

Annál inkább nyeri meg tetszését Eperjes, a hol barátjánál, az ottani vagyonos polgári családból származó Kerényinél egy hónapot tölt, a hol az ott nevelősködő Tompával is összejön s a hol lakomákkal ünneplik, még fáklyászenével is megtisztelik. Ezt a kis belévegyülését a kielégített egyéni hiúságnak a helylyel és környezettel való megelegetésbe nem szabad a költő rovására írunk. Huszonkét éves volt! és már ismert, majdnem mondhatni híres ember versei által. Annyí szenvedés és nyomorúság után ez a korai felragyo-

gása a dicsőség sugarának kevésbbé erős és tiszta lelket még sokkal inkább elvakított volna. Egyébiránt könnyen elhihetjük, hogy Eperjes vidéke, a nyiló tavasz bájában elbűvölő benyomást tett a költőre, míg képzeletét a város harczos multjának véres emlékei s a közeli sárosi vár gyújtották lánggra. Eperjesi időzése egy emlékezetes költői versenyre is adott alkalmat: Tompával és Kerényivel hárman írtak költeményt ugyanegy tárgyról, az „Erdei lak”-ról, érdekesen tüntetvén föl benne mind-egyik, költői egyéniségének sajátos vonásait.

Kerényi biztatására s az ő kíséretében május 2-án Lőcsére s onnan Késmárkra ment Petőfi; a Tátrát akarta látni, melynek már első feltűnését, a branyízkói útról „néma bámulattal” szemlélte, de melynek megismerésében nem kedvezett neki a szerencse: sem Késmárkon, sem később Iglón, hol három hétig időzött, nem láthatta felhőtlen pompájában a hatalmas hegységet. Talán nem csalódunk, ha a költőnek ezt a kedvezőtlen tapasztalatát olyan-
nak tekintjük, a mely lelke mélyében szinte titkos elégtételnek az érzését kel-
tette.

Petőfi költeményeiben s útirajzaiban is számtalan kifejezést adott a magyar Alföldért való majdnem egyoldalú, majdnem elfogult rajongásának. A síkság csodálata

86 költői hitvallásához tartozott; hiszen ma is úgy tekinti az egész művelt

világ, mint a magyar rónaság szülöttjét és kiváltságos dalnokát. Bizonyosan azzal az eltökélt szándékkal ment az előtte egyébiránt nem egészen ismeretlen felvidékre, hogy annak semmi szépsége által szeretetét az alföld iránt megtántoríttatni nem hagyja; le is szólja néha a felvidéket és pedig nem egész igazságosan, mint pl. mikor azt mondja, hogy bérczei azért emelkednek a felhőkig, hogy annál inkább szembetünjék lakói görnyedezése . . . Ámbár viszont becsületes őszintesége el nem hallgatta elragadtatását a hegyvidék bájai fölött sem. Mégis joggal föltételezhetjük, hogy a Tátra durczás szeszélye, melylyel szüzi fátyolát a költő sóvár tekintete előtt levetni nem akarta, ha ingerelte is talán őt, meglegedésére szolgált annak tudatával, hogy a várt látvány az ő saját szívében nem veszélyeztetí az imádott Alföld-ideál egyeduralmát!

Késmárkon meglátogatta Hunfalvy Pált, a szeretett, tudós professzort, megnézte a Thököly várát s azután Iglóra ment át, a hol Pákh Albert szüleinek vendége volt. Iglót május 24-én hagyta el s a hnileczi völgyön át Gömörbe rándult, a hol előbb Rozsnyón, majd Rimaszombaton állapodott meg. Rozsnyóról kiszállott az aggteleki barlanghoz is, Rimaszombaton pedig éppen a vármegyei tisztújító közgyűlés szemtanuja lehetett, minél az a tisztesség érte, hogy őt Gömör megye költői érde-
meiért táblabírájává választotta.

Innen már visszavágyott Pestre, a hova „a zajos, vidám pajtások és egy szomorú, csendes sírhalom“ vonzották, de előbb még két látogatást kellett tennie: „a füstös szobájú Adorján Bódinál s a lángszakállú Kubinyi Rudinál“. Különösen az utóbbinál, Várgedén, nagyon jól érezte magát s onnan több érdekes kirándulást is tett; megnézte Fülek és Gács várait, Losonczot, a hol tiszteletére nagy ebédet adtak, Hajnácsköt, a hol cigányzenében gyönyörködött, Somoskő és Salgó regényes várromjait, a hol megtelt költői benyomásokkal s egy heti losonczyi időzés után Váczon át visszatért Pestre, június 24-én.

Nem egészen három óra terjedt tehát az az utazás, melynek benyomásait már néhány héttel később közreadta *Útjegyzetek* czim alatt az *Életképek*-ben, mint első nagyobb prózai művét. Hogy hatásával meg volt elégedve, azt az az elhatározása mutatja, hogy két évvel később, mikor megint útra készült, már elindulása előtt oly leveleket kezdett írni, melyek, bár Kerényi Frigyeshez voltak intézve, kezdettől fogva nyilvánosságra szánt, csupán levélformát öltött útleírásnak tekintendők.

Ezek az *Útlevelek* — szám szerint tizennyolcz, — 1847 máj. 9-től november 11-ig terjedő időből s összesen tizennégy helyről vannak keltezve, úgymint: Pestről, Debreczenből, Nagykárolyból, Erdődről, Nagy-Szalontáról, Bejéről, Miskolcz-

ról, Sárospatakról, Ungvárról, Beregszászról, Szathmárról, Koltóról és Kolozsvárról. Már ezek a kelet helyek mutatják, hogy hol járt ez idő alatt Petőfi? Valószínű, hogy az *Útlevelek* irását azzal a szándékkal kezdte meg, hogy azokba tervezett külföldi utazását is be fogja foglalni¹; hogy tehát ez utóbbi meghiusult, azt irodalmi szempontból is van okunk sajnálni, de kárpótlást nyerünk abban, hogy e levelei hű tükrét adják a Petőfi lelke ama hanyattatásának, kétség és remény, elkeseredés és újongó öröm között, melyet a hitvese Szendrey Júlia birtokáért vívott győztes küzdelme alatt átélt.

Egyébiránt Petőfinek az *Útlevelek*-ben leírt, nem összefüggő, hanem többszöri utazásai is, kivált eleinte nagyobb részt baráti látogatások voltak, melyeket többnyire érdekes, vagy vonzó helyek fölkeresésével is kötött össze. Szathmáron Pap Endre vendége volt, Bején a Tompáé, Erdődön a Lauka Gusztávé, Újhelyen a Kazinczy Gáboré, kinek mint szónoknak nagy csodálója volt, Nagy-Szalontán az Arany Jánosé, Koltón pedig gróf Teleki Sándoré. Ez az utolsó barátsága, mely csak kevésel előbb Nagy-Károlyban szövődött, különösen emlékezetes, mert általa a koltói kastély lett a Petőfi mézes heteinek színhelyévé. Koltó és Nagybánya vidékét rend-

¹ Ferenczi Z. id. m. III. 128. 1.

kivül megkedvelte a költő, úgy hogy — mint írja — ott kívánt eltemettetni; de mély benyomást vitt magával Murány és Diósgyőr váraírói is, melyeket Tompával látogatott meg, s Kolozsvárról, hová — már feleségével — főképp az épen ülésező erdélyi országgyűlés miatt utazott s a hol két oly gyönyörű napot töltött, hogy e két nap „fölért egy félesztendővel!”

Az *Utílevelek*-nek, melyek még több naplóvallomást és még több beszött irodalmi polemiát tartalmaznak, mint az *Utíjegyzetek*, már irásuk folyamában, 1847 nyarán indult meg a közlése a *Hazánk* című folyóiratban, némi kihagyásokkal s mindjárt megjelenésükkor, főleg említett irodalmi vonatkozásaik miatt, irójuk heves támadásoknak volt kitéve a konzervatív irányú *Honderű* részéről.

Petőfi mindkét útírajzszerű prózái műve azóta sokszoros összehasonlítás tárgya volt a Heine *Reisebilder*-eivel s különösen azok elsejével, a *Harzreise*-vel; majdnem általánosan elismerték a német és magyar költő hasonló tárgyú munkái közötti rokonságot, a mit az a körülmény is igazolni látszik, hogy Petőfi maga említi Heinét, mint kinek könyvét „rendesen zsebében hordta” s belőle szívesen olvasott föl egyetmást barátainak¹ s kísérlet történt már a két költő útírajzaiban mutat-

kozó rokonhelyek rendszeres egybeállítására is.¹

Bizonyos hasonlatosságok csakugyan szembeötlők.

Heine is az emberek társaságának nyomasztó zsibajából vágyódik a szabadba, különösen a hegyekbe, mint Petőfi; Heine is szívesen keresi fel a régi lovagvárak romjait s nemcsak ábrándozik láttukra, hanem költeményeket is ír róluk. Heine is olyanféle vidéket jár be a Harz-ban, mint Petőfi Szepes-Gömör érczhegységeiben és Nagybánya táján s ő is bányába száll le, hogy azt leírja, mint a magyar poéta. A német dalköltő is szereti irodalmi rokon- és ellenszenvéi megnyilatkozásait beleszőni útírajzaiba s azok során is üt egyet leggyűlöltebb ellenfeleín, ép úgy, mint Petőfi. Mindketten lelkes barátai a franciaíknak, ellenségei az arisztokratáknak, a hangulatnak pathos és gúny közötti csapongása is föltalálható mindkettőnél, bár — mint látni fogjuk, — lényeges árnyalati különbségekkel; sőt vannak helyek, melyeknek — habár talán csak véletlen — egybehangzása, rokonsága szinte meglepő, ilyeneket azonban nemcsak a *Reisebilder*, hanem Heine egyéb, verses vagy prózai munkái is nyújtanak, különösen az 1826-ban megjelent s a költő gyermekkori emlékeit

¹ Csernátoni Gyula: *A rokonhelyek P. „Úttjegyzetei” és Heine „Reisebilder”-ében.* Petőfi-Muzeum. I. 69. és 181. l.

tartalmazó, a franczia „grand'armée“ dobo-
sáról elnevezett *Buch Le Grand*.

Így emlékeztet az, a mit Petőfi az agg-
teleki barlang látogató-könyvében talált
bejegyzésekről mond, arra, a mi Heinénél
a Brockenhaus vendég-könyvének tartal-
máról olvasható. A Petőfit útközben sok
beszédjével terhelő zongorahangoló mintha
rokona volna a Heinéhez gyaloglásköz-
ben csatlakozó vándor mesterlegénynek.
A Heine álma, mely a göttingeni egye-
temi könyvtárban Themis istennő óriás-
alakját jelenteti meg, eszünkbe juttatja az
„agyonvert színművészet szellemét“, kit
mint „nagyyszerű, méltóságos, de összetört
tagú alakot“ lát váczí álmában Petőfi. És
ép így az a „gyönyörű barna leányka“,
a kinek ablaka alatt oly szívesen ment el
a magyar költő, ha kijárt Eperjesen a Tá-
borhegyre, a kivel néha „egymásra pillan-
tottak és mosolyogtak, mintha régi ismer-
ősök volnának“, két helyet is idéz emlé-
kezetünkbe Heinéből: a goslari leányt, a
kinek ablakából virágot lop el a *Harz-
reise* írója s azt a „liebe Kleine“-t, ki oly
kérdőleg néz a *Dalok Könyvé*-nek köl-
tőjére, valahányszor reggelenként elhalad
ablakánál. Még egyezőbbek a gondolatok
és képletek ott, a hol Petőfi Miskolczról azt
írja Kerényinek: „a lombok tündérregéket
suttognak fülembé, melyektől a lélek má-
moros álomban meghúzza a képzelet
92 harangját s beharangozza az égből

az angyalokat szívembe, e kis kápolnába“ és Heinének ebben a gyermekkori visszaemlékezésében: „Wenn ich sie lange ansah, wurde ich ruhig und heiter, es ward mir, als sei stiller Sonntag in meinem Herzen und die Engel darin hielten Gottesdienst.“ Petőfinek az a pajzán fölkiáltása: „Szeretömet és a francziákat és a túróstésztát és a rónaságot fülem hallatára ne gyalázza senki“, nem úgy hangzik-e mint a Heine merész fordulatú vallomása: „meine Passion sind jetzt: Liebe, Wahrheit, Freiheit und Krebsuppe“?

Természetesen mindez nem szolgálhat okul arra, hogy Petőfit a Heine utánzójának tartsuk; egyénisége sokkal öserede-
több és erősebb volt, semhogy utánzó tudott volna lenni; a lelki rokonság sem teljes. Igaz, hogy Petőfiben is erős volt az önértet és egy csöppet sem habozott azt írni magáról, hogy már közkatona korában tisztában volt azzal, hogy „nevet szerez két országban . . . és álma teljesül lassanként,“ vagy ezt: „egy pár gyönyörű verset irtam . . . ezek a magyar költészet legszébb gyöngyei közé sorozhatók“; azután ő is gyakran volt — útirajzainak tanúsága szerint is — olyan hangulatban, mikor — hogy a Heine szavaival éljünk: „nem tudta, hol végződik az ironia és hol kezdődik a mennyország“. De hogy lelke mégis egészen másképp volt megalkotva, mint a német dalköltőé, azt ezeknek épen

a legszembeötlőbb hasonlatosságokat feltüntető munkáinak sok jellemző vonása is tanúsítja.

Heine idősebb is — 27—29 éves — volt, mikor ezeket az útirajzait és visszaemlékezéseit írta, kétségkívül tanultabb, tudományosan műveltebb, világlátottabb, a sorstól több tekintetben elkényeztetett ember; mindez gondolkozásán, írásmódján is megérzik s már ez is megkülönbözteti őt Petőfitől. De mélyebben rejlő különbségeket is derítenek föl már magok az útirajzok. Petőfinél hiányzanak a Heine aprótrágárságai és apró istentelenségei, melyekkel különösen prózai műveit fűszerezni szerette; Heine szemlátomást költi az alkokat, kikkel útja összehozza, míg Petőfi még ott is, a hol meg nem nevezi az embereket, azt a benyomást teszi, hogy szigorúan az igazsághoz tartja magát. Általán: a mi Heinénál többnyire csak szellemes játék, azt Petőfi mind sokkal komolyabban veszi s ha dévaj, csintalan, sőt féktelen és nyers is tud lenni, mindig őszinte marad, fiatalosan romlatlan, néha szinte naivan lelkesedő, ezért sohasem válik frivolá és semmi hatás kedvéért nem szálítja le a porba azt, a mit nagyra tart.¹

Petőfi egyéniségének néhány rövid év alatt befejeződött csodálatos fejlődése hátra-

hagyta nyomát útirajzain is, a mennyiben a későbbi *Útílevelek* magasan fölötte állanak a még kezdetszerű *Útíjegyzetek*-en akár az írás művészetét, akár az elbeszéltek tükrében megjelenő ember jelleme, érzelmvilága s gondolkodásának nemesbülését és gazdagságát tekintjük.

Gyulai joggal mondja, hogy a maguk idejében egyrészt oly kiméretlenül korholt s másrésztől kevéssé méltányolt *Útirajzok* irodalmunkban a Mikes Kelemen és Kazinczy levelei mellé sorolhatók s hogy a Petőfi „prózájának önkéntes könnyedsége, a tárgyhoz simuló fordulatosága, plasztikaisága, magyarossága itt nyilatkoznak legszembetűnőbben“.

Különösen az *Útílevelek*-ben megragad néhol a merésznek látszó képbeszéd mélysége és szépsége, mely megint csak azt bizonyítja, hogy a valóban nagy költői szellem legszabadabb csapongásában sem válhatik szertelenné, vagy dagályossá. Így éppen nem hat triviálisan, mikor a szabályozással megzabolázott Tiszát nézve azt mondja, hogy „így teszi az élet a lángészt filiszterré“; tőle elfogadjuk azt is, hogy a „Hortobágy az Isten homloka“. Nem vesszük rossz néven, ha a Hegyaljáról így szól: „itt laknak az öröm istenei, innen küldik szét a világba apostolaikat, a palaczkba zárt aranyszínű lángokat, hogy prédikálják a népeknek, miszerint a föld nem siralom völgye, mint a vallás tartja“.

Igaznak kell elismernünk, ha magáról azt írja: „születésemkor a sors az őszinteséget bölcsömbe tette pólyának s én elviszem magammal a koporsóba szemfedőnek.“ Csak az ő természetfestő ecsetjétől telik olyan vonás, mint ez: „mélységes völgy, melynek fenekén a csillogó, kanyargó Szamos, mint egy odafagyott villám.“

Vannak mondásai, melyek egyenesen megdöbbennek a gyakran paradox értelmökben rejlő igazsággal s a pajzán hangból szinte kísíró komolyságukkal. Ilyen az, a mit a hírről mond, mely szerinte „jön és megy . . . a világ csak azért emeli az embert hirre, hogy legyen kit felednie. S a magyar különösen szeret felejteni . . . azért nem fog az ő emléke sem fönnmaradni“. A bánya nyomasztó légkörében felkiált: „Miért nem támad olyan földindulás, mely a világ minden bányáját összerázná és a föld legközepéig sülyesztené? . . . nem lenne pénz és lenne boldogság“. Önmagát elemelve arra a valómásra fakad, hogy fölötte a szív „rettenetesen uralkodik“. „Az ilyen ember — úgymond — nagyon boldogtalan lehet, de nagyon boldog csupán csak az ilyen ember lehet.“ Ezért nem szereti Goethét, a ki szerinte nem a szív embere. „Lángoló szív, lángoló szív! vagy a fagyos sír! . . .“ ez kell neki. „Nem bámultatni akar, hanem szerettetni!“ És mikor ezt elértnek látja,

96 házas élete első heteiben már meg-

szállják néha a komor gondolatok, a jövőnek öntudatlanul előre vetett árnyékai. . . „Oly vén házas vagyok már! — mondja házasága ötödik hetében, — maholnap talán már bölcső jön a házba s utána nemso-kára — koporsó. Egyebet nem teszünk, csak születünk és halunk. . .“

Kétségtelen egyébiránt, hogy a Petőfi útirajzai legnagyobb értékeket és érdekeket annak köszönhetik, hogy épen Petőfitől valók. Szerény kirándulásokká összezsugorodott utazásainak jelentéktelen élményei és jól ismert színtere közepett mindenütt ott látjuk az ő nagy alakját, a mely az örökkévalóság számára avatja föl azt a helyet, a melyre lép. A leírt tájakat besugározza az ő nagy szelleme, fölmelegíti az ő forró szíve, kedélyének minden megnyilatkozása leköti figyelmünket, mert az ő egyéniségének megismerésére vezet, az ő élete folyására vet világot.

Petőfi oly nagy szellemi kincset szórt el életének rövid útján, hogy azon még a kavics is aranynya változott. Meg kell becsülnünk minden írott sorát, mert egy-egy eleme rejlik benne költői világa amaz elveszett részének is, a melyet, a balvégzettől elragadva, levitt magával korai, ismeretlen sírjába.

Quando una bella giovane ravviso,
Getto ogni cura d' un avello in fondo,
E ne gli occhi di lei tutto m' affiso,
Com' astro in lago limpido e profondo.
E sono i canti, cui schiudo la via,
Rose de l' invaghita anima mia.

E s' ella m' ama, a la mia gioia bevo;
E se non m' ama, bevo al mio dolore;
E quando colmo il mio bicchier sollevo,
Subitamente nasce il buon umore.
E sono i canti, cui schiudo la via
Iri de 'l ebbriata anima mia.

In mia mano è 'l bicchier, ma intanto sono
Le mani in ceppi del popolo mio,
E quanto è lieto de' bicchieri il suono,
Tanto de' ceppi è triste il romorio.
E sono i canti, cui schiudo la via,
Nubi de l' affannata anima mia.

Ma il popolo perchè soffre vilmente?
Perchè non sorge e non fa i ceppi in pezzi?
Che la ruggine aspetta lentamente
Di Dio per grazia glieli roda e spezzi?
E sono i canti, cui schiudo la via,
Folgori de l' irata anima mia.

II.

SERA.

Est.

Il sole discende,
La calma s' estende;
Discacciano i venti
Le nubi fuggenti;
La luna cammina
Pensosa via via,
Qual su 'na ruina
La mia fantasia.
Non puossi godere
La sera in città,
Nel bosco vedere
Sen dee la beltà.
Fanciulle e garzoni
Là vanno giocondi
Sciogliendo canzoni.
Di mezzo le frondi,
Dov' ha fermo il volo
Il dolce usignolo
Le ascolta e frattanto
V' aggiunge il suo canto.
Un suono d' amore
Dolcissimo ascende
Da l' orto: il pastore
Il foco ivi accende,

Poi siedesi a lato
Al suo focolare,
E il flauto co 'l fiato
Fa quasi parlare.
Ancor spaziando
L' armento sen va,
L' erbetta pestando
Brinata qua e là.
Or s' apre adagino
Là giù del giardino
La porta. Al rumore
Leggiero il pastore
Si leva d' un tratto;
Ed ecco, piu ratto
D' un dardo, beato,
Felice è arrivato;
E là sono ebbrezze
Di baci e carezze.
Ma quella . . . chi è quella
Venuta a l' istante?
La fida, la bella,
La giovine amante.
Felici voi siete . . .
Godete, godete!
Oh fossi, perdio!
Felice pur io!

III.

IL POETA E LA VITE.

A költő s a szőlővessző.

Io l' allor su 'l capo mio
Non ho caro, no 'l desío!
Voi di pàmpini di vite,
Belle figlie magiare,
Qui venite
Il mio capo a coronare.
Han la vite ed il poeta
Ugual sorte ed ugual mèta,
Ed entrambi quel che hanno,
L' alme loro, al mondo dànno:
Questi 'l canto e quella il vino.
Quando poi tutto hanno dato,
E compiuto è 'l lor destino,
L' uno e l' altra languiranno,
Spariranno. Ma frattanto
In sul mondo avran lasciato
L' alme loro, il vino e 'l canto,
Che la gioia al mondo dànno.

IV.

CANTO PATRIOTTICO.

Honfidal.

Io sono tuo, mia patria,
Tua l' anima, tuo 'l cuor;
Se non a te, a qual essere
Sacrar potrei l' amor?

Ecco, il mio petto è un tempio,
E tu stai su l' altare;
Ma se bisogna struggerlo
Per te, lo so atterrare.

E in quel ch' esso precipiti,
Ultima prece sia
Del mio cuor: benedicila,
Signor, la patria mia!

Ma non lo grido in pubblico,
Non lo proclamo a tondo
Che tu mi sei carissima
Sopra ogni cosa al mondo.

Fedel sempre, in silenzio
Seguo i passi che fai,
E non com' ombra labile
Viva del sole a' rai.

Ma com' ombra che addensasi
Allor che 'l dì si muore,
Cresce così, se tènebra
Te copre, il mio dolore.

E allor vo co' tuo' intimi
Dove, alzando il bicchiere,
A la tua sorte prospera
Facciam vòti e preghiere.

E sino al fondo il calice
Vuoto del vino anch' io,
Benché amaro di lacrime
Sgorgate al ciglio mio.

M'ADDOLORA UN PENSIERO...

Egy gondolat bánt engemet.

M' addolora un pensier, che nel mio letto
 Debba un giorno morire;
 Simile a fior corrosa da l' insetto,
 Lentamente appassire;
 Lentamente languire, come lampa
 In solitaria stanza abbandonata...
 Mio Dio, non darmi in sorte
 Tale orribile morte.

Ch' io cada come una quercia bruciata
 Dal fulmine o dal vento sradicata;
 Come valanga che da l' alta cima
 Del monte l' uragano a valle adima.

Quando dal giogo stanchi, a la riscossa
 Tutti i popoli in campo scenderanno,
 Rosse le facce e la bandiera rossa,
 Su cui saran queste parole sante

„La libertà del mondo“,
 Che fulminee, tremende echegghieranno
 Da ponente a levante;

Quando, abbattuta de l' averno in fondo
 Sarà ogni tirannia;

Allor cadere io possa
 Nel campo de l' onore;

Allor sgorghi dal mio giovine core

Il sangue tutto, e sia
L' ultima voce mia
Di letizia un evviva, e insiem risuoni
Al cozzar de le spade, a lo squillare
De le trombe, a gli spari de' focii,
Al tuonar de' cannoni.
Così morir desio! . . .
A la vittoria volando i cavalli
Passin su 'l corpo mio,
Lo calpestin . . . Poi, quando
Il dì verrà del gran seppellimento,
L' ossa mie sparte voi raccoglierete,
E al suon di cento musiche, fra cento
Abbrunate bandiere ne l' ambita
Tomba le deporrete,
De' grandi eroi, de' santi
Che per la libertà lasciâr la vita.

PETŐFI SZABADSÁGSZERETETE.

ÍRTA: RIEDL FRIGYES.

Petőfi főjellemvonása a természetesség. E természetesség abban is mutatkozik, hogy ő a szabadság költője, mutatkozik politikájában, politikai nézeteiben. Petőfi a természet költője, a természetesség embere, politikájában is dicsőíti a szabadságot, mert a szabadság szerinte az embernek természetes állapota. A szabadság az embernek természetes joga, a rabság valamí természetellenes és ő már mint valamí természetellenes dolgot gyűlöli a rabságot. Ezek a gondolatok képezik politikai költészetének alapjait. Kétféle szabadság van és Petőfi mind a kettőt átérezte, magasztalta és végtelenül szerette. Az első az egyéni, a másik a nemzeti szabadság. — E részben a következő gondolatátvitel történik nála: az egyéni szabadságot átvitte a politikába, a magyar szabadságszeretetet pedig átvitte a világpolitikába. — Szabadságszeretetének alapja, a mire az imént czéloztam, az egyéni szabadság szeretete. Ez veleszületett sajátság, mely rendkívüli mértékben volt meg benne. Mikor katona lett, talán nem volt katona még a világon, a kíoly nehezen tűrte volna a szolgálatnak jármát, mint ő. Mivel felette

szerette a szabadságot, azért találta a vándoréletben örömét. Bármilyen háládatlan pályának tapasztalta is a vándor színészetet, bármennyire nyomorgott is, szerette ezt az életet, mert bizonyos függetlenséget, szabadságot vélt benne feltalálni, körülbelül azt a szabadságot, melyet a *Farkasok dalá*-ban dicsőít: Éhesek vagyunk, nyomorgunk, míg a vadászok belénk nem lönek, de van valami, a mi mindenért kárpótol: szabadok vagyunk. — Van egy költeménye, mely azt mondja el, hogyan érzi magát, mikor a hivatalából kilép:

Hah, börtönöm ajtaja megnyílt,
— Nem börtön-e a hivatal? —
Csókolgat a drága szabadság
Édes, tüzes ajkaival.

Még a hivatal is pontos foglalkozásával börtönnek tűnik fel előtte. Az egyéni szabadságszeretetet szimboluma „A rab oroszán“, melytől elvették szabadságát, mindent, de nem vehették el hősi tekintetét.

Ehhez az egyéniségében gyökerező függetlenségi vágyhoz hozzájárultak aztán a demokratikus korszak és a magyar szabadságharcz befolyása. — Azaz: az ő szabadságszeretetének alapja saját szerény egyénisége, mely a korlátatlan függetlenséget imádja és mindig keresi. Ebből fej-

108 lődött politikai szabadságszeretete, melyet a korhatások, elsősorban a

francia forradalomnak kultusza irányított és fejlesztett.

A 40-es évek, melyekben Petőfi írt, Európaszerte a politikai költészet virágkora. A költő feladata, nem csak egyéni érzelmeiről énekelni, hanem nemzetének közös óhajtásait kifejezni — ez volt az európai költészet egyik vezérgondolata ebben a korban. Ez az irány, valamint a szabadság fogalmának akkori közkeletű értelmezése megvan Petőfi költészetében is.

A szabadság voltaképp negatív fogalom: szabadnak lenni annyit tesz, mint mentnek lenni valamely kényszertől. E kényszer igen sokféle lehet és e szerint módosul a szabadság fogalma. Meglehet, hogy Besenyei György vagy Kisfaludy Sándor szabadságnak mondott volna oly közállapotot, melyet Petőfi rabságnak nevez.

Petőfi politikai nézeteiben, valamint a szabadság felfogásában is, a nagy francia forradalom radikális pártjának híve.

A francia forradalmat vallásos exaltációval nézte. „Évek óta — írja 1848-ban — csaknem kirekesztőleges olvasmányom, reggel és esteli imádságom, mindennapi kenyere a francia forradalmak története, a világnak ez új evangélioma, melyben az emberiség második megváltója, a szabadság hirdeti igéit. Minden szavát, minden betűjét szívembe véstem, és ott benn a holt betűk megelevenedtek és az élet-hez-jutottaknak szűk lett a hely és

tomboltak és örjöngtek bennem!“. — A második körülmény, a mely növelte benne a szabadságszeretetet: a magyar szabadságharcz, a magyar szabadságharcz előzményei. Az a nagy izgalom, mely a forradalomban kitört, már előbb mutatkozott a magyar szellemekben: ez hevítette Petőfi költészetét is.

Petőfi a szabadságot mindig fanatikus szilajsággal dicsőítette és e részben rendkívül határozott, sőt végleges általánosítással élt. Van egy elbeszélő költeménye: *Az apostol*, melynek hőse a szabadságnak vértanuja. Ebben azt kérdi: mi a célja a világnak? És feleli: a boldogság. Hogy folytatja azonban!

..... s erre eszköz? a szabadság!
Szabadságért kell küzdenem,
Mint küzdtek érte oly sokan,
És hogyha kell, elvérzenem,
Mint elvérzettek oly sokan!
Fogadjatok, ti szabadság-vitézek,
Fogadjatok szent sorotok közé,
Zászlótokhoz hűséget esküszöm,
S hahogy véremlen lesz egy pártütő csepp,
Kiontom azt, kifeccsentem belőlem,
Habár szívemnek közepén lesz is!

A szabadság magával hozza azt, hogy egyenlő joga legyen mindenkinek, ez pedig természetes állapot. Itt is mutatkozik Petőfi természetessége. A jogegyenlőség az a társadalmi állapot, melyet a természet akar, mely szükségképeni következz-

ménye az eredeti, természetes állapotnak.
Ugyancsak *Az apostol*-ban mondja:

És minden ember ember egyaránt,
S az embernek nemcsak joga,
Hanem teremőjéhez kötelessége is
Szabadnak lennie

A szabadság Petőfi szerint az istentiszteletnek egyik fajtája. Ennek az eszmének, a szabadság eszméjének okvetetlenül győzni kell a természet erejével, mert a szabadság eszméjében nem emberi alkotást bámulunk; ez a természet parancsa és ha a szabadság győz, voltaképp a természet győz mindenféle hiábavaló emberi akadályon. — Még a természet képeibe is beleveszi Petőfi a politikai szabadságnak a fogalmát. Megszűnt a tél, tavaszodik és ő ebben is politikai küzdelmet lát: a tavasz, a szabadság küzd a zsarnokság telével. *A tél halála* című költeményében ezt mondja:

„Durva zsarnok, jég szívű tél, Készülj...
készülj, a halálra! Jármodat megúnta a föld
És ledobja valahára; Szabadság lesz! im,
az ég is Ide szegődött a földhöz, Fegyvertárából a napból, Tűznyílakkal rád lövöldöz.“

A költemény vége ez:

„Nézd, a melynek rabja voltál, A tél
maga érzi vesztét, Dúlt arcán megtört szeméből
Sűrű könnyek ömlenek szét. Hah, ki eddig csupa jég volt,
Most, hogy olvad, mily gyáván hal! . . . Nem csoda, hiszen
testvér a Gyávaság a zsarnoksággal.“

Petőfi költészetében egészben véve úgy áll előttünk és úgy fog évezredekén át állani, mint a szabadságnak legavatottabb költője a világirodalomban, úgy fog előttünk állani, mint maga mondja:

És míg az orkán zúg, s a felhők dörgenek, én a Lant idegébe kapok, s vad tűzzel zengi el ajkam Harsány hymnusodat, százszorszent égi szabadság!

A politikai eszmék, melyek a szabadságot akarják az emberiség főtényezőjévé tenni, bizonyos szociálisztikus optimizmusra vezetnek. A szabadság mindent meggyógyít, a szabadság mindent jóvá tesz, csak szabadnak kell lenni az emberiségnek és megszűnnek azok a bajok, melyeket különben mint az emberiség örök osztályrészét tekintünk. — „Ez lesz az ítélet, mondja Petőfi, melyet ígért Isten próféták ajkai által. Ez lesz az ítélet s ez után kezdődik az élet, az örök üdvesség; s érette a mennybe repülnünk nem lesz szükség, mert a menny fog a földre leszállni.“ — Petőfi korában már terjednek a szociálisztikus elméletek, azok az eszmék, melyek bizonyos társadalmi közösség alapján az emberiséget egyenlővé és boldoggá akarják tenni. — Szociálista volt-e Petőfi vagy nem? A mai értelemben nem. Mert hiszen, ha azt kérdeznők, hogy a mai értelemben szociálista volt-e Petőfi vagy nem, ez olyan kérdés volna, mint ez: áment-e valaha a Margit-hidon. A mai szociálizmus alapját 1847-ben vetette

meg Marx; tanait nálunk Petőfi idejében nem ismerték. Petőfi hitt, végletesen, feltétlenül hitt a szabadság világboldogító erejében. Ha szabadok vagyunk, akkor boldogok vagyunk és ezért kell a szabadságért harczolnunk. — A szocziálizmus az embereket egyenlővé akarja tenni azzal, hogy eltörli azt, a mi emberi intézmények alapján az embereket egyenlőtlenekké teszi, eltörli, a mi az egyenlőségnek ellentmond. Mi az, a mi az egyenlőségnek leginkább ellentmond? A társadalmi rang, a vagyon. — Különbőség van ember és ember között egészségre, természetű sajátságokra nézve, ezeket megváltoztatni nem lehet, ezt a szocziálisták is átlátják; de igenis meg lehet változtatni szerintök azt az igazságtalanságot, mely abban rejlik, hogy különböző a vagyon és a rangfok. Hogy lehet ezeket a tényleg az egyenlőtenséget szülő körülményeket megváltoztatni? Oly módon, felel a szocziálizmus, hogy eltöröljük a vagyont és mindazt, a mi vagyont reprezentál a világon, állami tulajdonná tesszük. Az összes munkaeszközök az állam tulajdonai legyenek s az emberiség azután ezekkel az állami munkaeszközökkel dolgozzék. Így végre elejét vesszük annak, hogy gazdagok és szegények legyenek. Nem lesz vagyon, nem lesz pénz, nem is lesz szükség rá, minthogy a munkaeszközök fel vannak osztva az emberek közt bizonyos észszerű terv alapján. Ez a szocziálizmus ideálja. Ezt a

szociálistikus ideált hiába keressük Petőfi költészetében. Ha a modern Marx-féle szocializmus eszméjének szempontjából vizsgáljuk Petőfiköltészetét, kitűnik, hogy Petőfi nem volt szociálista. A modern szocializmus a munkás-proletáriátus harcza a töke ellen. A materializmus a vezéreszmék s jelszavuk a vagyon és a termelési eszközök államosítása. De ezen államosítási eszme keresztülvitelével hová lesz az egyéniszabadság és iniciativa? A függés, a merev alárendelés pedig összeegyeztethető-e Petőfi lángoló szabadságszeretetével? . . . Petőfi költeményeiben nem mint szociálista, hanem mint végletes demokrata áll előttünk. Mindennemű elnyomatás ellen küzd. A jobbagység felszabadítása, a nép egyenjogúsítása az ő vezéreszméje. Petőfi demokrata és republikánus, mert az akkori felfogás szerint a respublika az az államforma, mely a demokratikus eszméket legjobban megvalósítja.

Ha Petőfi nem volt is szociálista az új értelemben, mégis volt benne valami véna, a mely némíleg a szocializmusra emlékeztet bennünket: ő is beszél arról a nagy, végletes harcról, mely a szegények és gazdagok közt folyik. Ebben az osztályharcban Petőfi a szegények, az elnyomottak részén áll. Egyik költeményében szembeállítja a palotát a kunyhóval. „S hol vette

114 gazdád ama kincseket, mik semmiből
őt mindenné teszik? Ott, hol a héja a

kis madarat, mit szétszakít, melynek vérén
hízik. A héja vígan lakomáz s szomszéd
bokornak fészkeiben, madárfiúk zokognak,
várván anyjokra, mely meg nem jelen.
Fitogtasd csak, te gögös palota, az orzott
kincsek ragyogásait, ragyogj csak, úgy sem
ragyogsz már soká, meg vannak már szám-
lálva napjaid. S kívánom, hogy minél előbb
láthassam omladékodat s hitvány lakóid
összezúzott csontját az omladék alatt.“

Petőfi nem csak erről a harczról álmodo-
zik, hanem arról is, hogy a világszabadság-
ért való harczban Európa összes nemzetei
résztvesznek.

Szocziálisztikus izű továbbá a szegény-
ségnek kultusza, a vagyonnak, a gazdag-
ságnak megvetése, a mi az ő prózái íratai-
ban, regényeiben nyilvánul leginkább. Eb-
ben van valami, a mi a szocziáлизmust
juttatja eszünkbe. Ellenben a leghatározot-
tabban ellenkezik a szocziáлизmussal a haza-
szeretetének lázas exaltációja. Ő más
Magyarországot, mint olyant, a mely tel-
jesen magyar, nem tudott elképzelni, neki
egy internacionális Magyarország nem kel-
lett volna.

Ő a világszabadság keretében egy
teljesen szabad Magyarországot óhajtott,
melyben a magyar nemzeti eszme meg-
dicsőül. — Petőfinek három politikai fő-
eszménye volt: a végleges demokrácia,
Magyarország függetlensége és a res-
publika.

Arany Jánosnak tartalmilag ezt írja egyik levelében: „A mi századunknak feladata keresztülvinni, hogy a nép a politikában is uralkodjék“. — Mikor pedig 1848 június 15-én a magyar nép, a töle imádott magyar nép, Petőfi Sándort, a népköltőt, majdnem agyonüti, akkor újból nyilatkozik Petőfi és mit mond?: „A nép az én vallásom, a nép az Istenem!“ Ilyen erős volt ő benne a demokratikus érzelem.

Második főeszménye a függetlenség. Ő minden idegen államtól független Magyarországot akart. — A harmadik pedig a köztársaság eszméje, mert a köztársaság szerinte legjobban valósítja meg a nép szuverénitását, a népuralmat.

Petőfi különben tagja volt az Egyenlőségi Társulatnak is, mely oly módon akarta a politikát vezetni, mint a francia forradalomban a jacobinusok clubja.

Ha Petőfinek politikai szereplését vizsgáljuk, akkor nem szabad figyelmen kívül hagyni a következő ténytet. Petőfi a francia forradalom híve volt és ennek az eszméit látta a magyar forradalomban, ámbár a magyar szabadságharcz és a francia forradalom közt lényeges a különbség. A francia forradalom általános emberi jogokért harczolt; a magyar szabadságháború inkább magyar konzervatív jogoknak megvalósításáért.

116 Petőfi költészetében mind a két irány mint testvérláng, égnek csap.

I.

NON PIANGO, NO, NON STRINGE
ANGOSCIA IL CORE.

Nem sírok én és nem panaszkodom.

Non piango, no, non stringe angoscia il core,
e non dico a nessuno il mio dolore;
ma, se guardi la faccia scolorita,
tu scopri i segni della mia ferita:
ma, se tu guardi dentro all' occhio spento,
tu vi puoi legger tutto il mio tormento,
e come ognor più duro è il fato mio:
maledetto son io!

II.

QUESTO MONDO, DI LUME
ILLUMINATO.

Szeretném itt hagyni a fényes világot.

Questo mondo, di lume illuminato,
lasciar vorrei, che di macchie è macchiato:
dove alcuno non c'è drizzar vorrei,
ad un negro deserto, i passi miei,
e dei rami il fruscio
sentire, e dei ruscelli
il lene mormorio,
e il canto degli augelli:
veder, mosse dal vento,
le nubi viaggiar nel firmamento:
veder sorgere il sole e disparire,
e infine anch' io morire!

III.

APENA CHE L' AUTUNO XE ARIVÀ.

Elvándorol a madár.

In dialetto veneziano.

Apena che l' autuno xe arivà,
ti vedi l' ozeleto scampar via:
co la bruta stagion sarà finia,
sta çerto, el tornarà.
Ma l' ocio, co 'l fa el volo,
el ghe tien drío per un momento solo:
e intanto el va slargando le so alete,
el beve quele ariete
che ghe xe in çiel: el core, e po el ne lassa,
come un sogno che passa!
Ma più presto de lu
passa la vita . . . , e no la torna più!

IV.

MIA MOGLIE
E LA MIA SPADA.

Feleségem és kardom.

A n a p e s t i.

La colómba ha il suo nido: nel ciélo la
stélla risplénde;
nelle bráccia mí sénto la dónna, la dónna
dílétta:
le mie bráccia la cúllano e pár di ru-
giáda una stílla
che una fógliá, sull' álbero vivo, tremándo
rínserra.
Io la stringo, la stringo: e baciárla perché
non dovréi?
non è il lábbro dí báci sí póvero e avára
la bócca!
Noi sí párla, ella párla, ed al mézzo il
suo díre interrómpe,
e in un bácio il discióglie. Ben gránde
è la giòia nel pétto:
come lúcida pérla quest' óra beáta ri-
splénde!
Ma non piáce alla spáda che pósa
sul múro e lo sguárdo

su noi gétta stizzósa. E che guárdi, o
tu vécchio mio brándo?
Scioccheréllo, ti crúcci al vedér tanto
amór? Già non spétta
a te, vécchio compágnò nei dúri perigli
di guérra,
d' una fémmina, o próde, aver sénsi.
E che témi? Tra tútte
non sai quánto magnánima dónna ed
ardita è costéi,
quale Iddio ben di rádo ha creáto nel
móndo? Nel giòrno
che la térra natia del mio bráccio ha
bisógno, ti cinge
di sua máno al mio fiáncò e ci dice
gióliva la fórtè:
Sia per sémpre dell' úno la féde per
l' áltro costánte! . . .

E. TÉZA KÖLTEMÉNYE.

. . . Sì, fido il brando al suo guerrier, o santo
petto d' eroe; con la sua voce mesta,
non vedova che pianga e si conforti,
ma sconsolata madre ognor ti chiama
de' mágiari la terra. — Aleggia intorno
il magnanimo spirito; una tomba
non han le giovanili membra stanche,
ma dei fratelli in cuore egli si posa
immortale e, se par forse che dorma,
ei vede e veglia e sente, e antichi affetti
risveglia e nutre. — Ove sparì il fulgente
acciaio, un dì sui combattuti campi
onor del prode? Ignoto a tutti ei giace:
e avverrà forse che da sè ricinga
a un altro prode, e fortunato, il fianco!

Ma un' altra spada tu brandivi, o forte,
che in mille spade si tramuta, eterna
percotitrice. Ah sì, vibra il tuo canto
veemente, e fiammeggia, e tutti avviva
sempre a liberi sensi e di sofia
agli onori e dell' arte. Che fraterno
nodo vi stringa, o forti úgriche genti,
e tra le antiche stirpi, di un antico
alloro incoronate, il nuovo alloro
vivo si colga, e sia bello il trionfo!

Padova, novembre 1908.

✿✿✿ EGY FEJEZET ✿✿✿ PETŐFI KÖLTÉSZETÉRŐL.

IRTA: HARTMANN JÁNOS.

Petőfi hazafias lírájában szem-
beszökők a fokozatok, a
mint az érzelem egy tö-
vön fakadva nő, erősödik,
lombosodik, hogy végre szí-
vét, mint virágedényt a fa,
szétrepezsze. Az érzelem kiindulópontja
a szülői és szülőföldszeretet, végállomása
lobogó szenvedély, melyet csak egy dárda
altathat el; az, „mely egy templomot dön-
tött le tele istenséggel“ (Jókai). Szabatosab-
ban a következő sorrend tünteti föl e fej-
lődés lélektani fokait. Az édes anya iránti
szeretet, gyermekkori emlékek kedvessé
teszik szülőhelyét; a szülőföld szeretete
megtanítja az Alföld imadására. Eleinte azt
tekintí csak hazájának, később ezért meg-
szereti az egész országot s e szeretetet növelik
multon lelkesülő tanulmányai és úti em-
lékei. „Oly szép ország, oly viritó; szemet,
lelket andalító!“ — A honszerellemmel test-
vérérzés a költő szabadságszeretete, mely
már diákkorában nyiladozó függetlenségre
törekvéséből sarjad s végül a világszabad-
ság eszméjében éri tetőpontját. De ez az
érzelem is szívósabban ott íhleti, a hol haza-
szeretetébe fonódik s a haza szabadságára
vágy. Petőfi hazafias költészetének
eredőszálai tehát láthatók; a költő

tehetségének mélyen realistikus hajlama nem tagadja meg magát. A könnyebb áttekinthetőség mentse, hogy itt nem egy közhelyet ismétlünk: szemünk így nyugodhat meg csak a mondottak valóságán.

A szülői szeretet Petöfi lantján, mint új hang csendül meg költészetünkben. Gyulai megjegyzi, hogy ő előtte senkinek, utána minden magyar költőnek volt „édes anyja“. Költőnknyomora legkínosabb napjaiban emlékezik meg róla és hogy fájdalmat ne okozzon, elhallgatja inségét. „Mondjátok, hogy könnyeit ne öntse, mert fiának kedvez a szerencse.“ Másutt megnyugtatta, ne aggódjék a barna kenyér miatt, „íthón sokkal jobb ízű énnekem a fekete, mint máshol a fehér“. István öcscsét is kéri: „S anyánkat, azt az édes jó anyát, óh Pístikém szeresd, tiszteld, imádd!“ stb. Tyúkanyót is elsősorban arra figyelmezteti: „ne legyen ám tojásszűkében az anyám!“ S kijár az intés Morzsa kutyának is: „Élj a tyúkkal barátságba . . . Anyám egyetlen jószága“. Egy estét tölt otthon s vége hossza nincs anyja kérdezgetéseinek. „De nekem e kérdések oly jól estenek, mert mindegyik tükör volt, a honnan láthatám, hogy a földön nekem van a legszeretőbb anyám!“ Magyar olvasónak fölösleges az idézetek folytatása. A mai nemzedék e verseket tudja, a velök történt első ismerkedés egy-egy eseménye volt életünknek. — Ime a hősi gerjedelmek kalandos útú költője mint

legjobb fiú mutatkozik be az olvasónak. A háborgó szenvedélyek, küzdelem, csaták dallója leguggol a családi tűzhely melegéhez, édes anyja ölébe hajtva fejét. „Oh, a ki együtt látta e családot, nem mindennapi boldogságot látott!“ Mert atyja és öccse iránti szeretetét is meleghangú költemények örökítik meg. A szigorú, „makacs fejű“ öregben is hálásan szemléli a becsület, jó szív és kötelességérzet erkölcsi értékeit.

E költeményei szépségét növeli a naiv büszkeség s az őszinteségnek az a bizalmat keltő formája, melylyel a költő szüleit bemutatja. Szegény paraszt szülő a Petőfi fölépte előtt nem volt „költői tárgy“; a Petőfi szíve kellett hozzá, hogy a származást szégyenlő gerincztelen érzést benne e büszkeség váltsa fel. Már e szempontból is hathatós e költemények nevelő ereje s ezt fokozza, hogy erkölcsi hatásukat a költő öntudatlan lopja lelkünkbe. Elsősorban azonban itt is az érzelmek bensősége és igazsága megragadó. A hazulról távozott diáknak hány-szor facsarják szívét e sorok: „Gondoltok-e úgy néha-néha rám? Mondjátok-e, ha estebéd után beszélgetéstek meghitt és vidám, mondjátok-e az est óráinál: hát a mi Sándorunk most mit csinál?“ A Petőfi közvetlensége különösen vonzó e helyeken. Szerető szava meghat, elérzékenyít. Csak Dickens tud ily érzelmes, meleg lenni, ha gyermek korára visszatekint. Emlékezünk a hatásra, melyet mint kis diákokra

nagyobbak dala tett; midőn először hallánk a kis lakról, mely ott áll a nagy Duna mentében. Eszünkbe hozta az otthont, édes anyánkat, az első szakadást... Könyben úszik két szemünk pillája, valahányszor emlékszünk reája.

De a költő szeretete itt nem áll meg; a szülőkről mint repkény futja be környezeteket, egész szülőföldjét. A hely, hol bölcsőjét ringatták, húsz év múlva is dajkája dalával van tele. Átszellemül, valahányszor „kilép a kis házfedél alól“, „messze lát, mert minden felé megmérhetetlen rónaság terül“. Bűvös hangulatok rajzanak föl lelkében. Itt honn van, itt az ő világa. „Hová szive, lelke mindig, mindenhol visszavágyott.“ Hol „gyönyörrel járja esténként a tájt s elandalogva hallja a zenét, a nyáj kolompját.“ A hol „megáll s körülnéz oly elragadtatással, milyent nem érez a svájcz az Alpeseken, csak a beduin Arábia sivatagjain“. A költő lelkesedése itt páratlan magasságokba csap; szeretete, mely nélkül a költő nyelve is csak zengő ércz és pengő czímbalom — imádattá magasztosul. Mintha az övé lenne az egész Alföld, az ég, a délibáb. Mint föltétlen tulajdonosa, büszkén vezetí rajta végig vendégét: Ime, a mit látsz, mind az enyém! Valóban, az ő birtoka is volt. Ő talált igazán rá, ő szántotta végig képzelmével, ő aratta le legszebb virágait. Senki nála több joggal nem tapodta ott a föld porát. „Király volt minden alkonyon!“

S e szabad, nyílt világ szeretetébe erős nemzeti érzés vegyül; a tájképeken ott van a magyarság bélyege. A magyar pusztanövény- és állatvilága, folyóvize, magányos kutjai, messze fejeződő hallgatag csárdái jellegzetes vonásaikat a magyar költői lélek ily szerető tekintetének tárják fel. S a mily élesen színezi e képeket a nemzeti érzés, annyira magyarok beszédes staffage-ai is. Az alföldi juhász, a csíkós, a kis-béres, a betyár fel-feltünedező alakjai életet hoznak a pusztára, valóságos alföldi „mozgóképek”. Mint a róna, hol születtek, nyíltak, szabadok; szívökben bátorság, jóság, szeretet. Még a betyár is csupa szív és galanteria Petőfinél; egy kis túlzás azt mondhatná, hogy akasztófa helyett szobrot érdemel. E nagylelkűségből még több jut Petőfi azon alakjainak, melyekbe mintegy önmagát írta bele. A daczosak, az „urasággal” szemben „csak azért is” legények, kikben nemes büszkeség szenvedés iránti részvéttel párosul. Kitánczolják a lelküket és olyat kurjantanak, hogy szinte reng belé az ablak, de ha beteget zavarnak (itt „szegény édesanyát!”), végét vetik a zenének s hazamennek. Azonban Petőfi arcza is elsötétül, ha fajunk kirívóbb fogyatkozásait, a pató-páloskodást, renyheséget, vagy a meddő életű nemesdölyfét szemléli. Tollára akkor fullánk kerül; nem törődve fájdalommal, kését kímélet nélkül vágja sebünkbe. Így szü-

retetből. Hite szerint csak gyarlóságaink pusztulása biztosítja az eljövendő szabadságot, végigsuhint nemzetén, „míg feldobog szived, vagy szívem megszakad“. E hang hazafias költészetéből való, de motívuma közös a satiráéval s így a két műfajt bizonyos érzelmi kapocs köti össze.

*

Petőfi hazafias költeményei és szabadságdalaí a fejlődés csúcsán mutatják az érzelmet, melynek magvául az anya iránti szeretetet és egyéni függetlenséget jelöltük meg. A költő első dala, mely „Petőfi“ névaláírással jelent meg, a *Hazámban* című. E költeményt rendszeren hazafias dalai közé sorozzák, jóllehet a költő csak szűkebb hazáját, „az aranykalászszal ékes rónaságot“ érti itt hazája alatt. Gondolatai abban a körben mozognak, melyet később a *Távolból* művészáíbben aknááz ki; hangulatí különbség az, hogy a végső versszakok érzelmi tartalmát a viszontlátás öröme festí derűsebbre. A költő szívében ítt ís egybeforr a szülőszeretet a szülőföldszeretettel.

... hol enyhe bölcsöm lágy ölen
Az anyatejnek mézét izleléím :
Vidám napod mosolyg ísmét reám,
Hű gyermekedre, édes szép hazám.

Említettük, hogy szülőföld szeretetét később mindinkább kiterjesztí az egész országra s történelmí tanulmányai,

utazásai nemcsak a föld, hanem a fajszeretet érzését is mind szilárdabbá kovácsolják lelkében. Mert fajszeretete is eleinte nem az összességet övezi; inkább a „szegény jó néphez“ fordul rokonszenvével, mely „vért, majd verítéket ont, a míg csak élete tart“. Később e kisebb körű érzelem is megduzzad s át fogja a nemzet egészét. Költőnk ír ugyan 1844-ben hazafias dalokat (*Honfidal, Élet-halál* stb.), de ezek az akkor divatos hagyományok befolyását tükrözik hangulatban, stílusban egyaránt. Széchenyi jelszava hazafias költészetünket is új motivummal gazdagítja s Gyulai rámutat, hogy Petőfi lírája, különösen *A hazáról* című költeménye, „mélyebb fájdalommal s bizonyos türelmetlenséggel“ ez időben ugyanazon hangon zeng, mint Vörösmarty *Szózat*-a. Petőfi azonban hamarosan szakít a multtal. „Ugyan még meddig zengitek, ti holdvilágos emberek, a régi kort, mit elsodort hullámival már az enyészet?“ Halottrablóknak mondja a mult dalnokait, kik sírjából fölássák a mult időt, hogy babérokért árulhassák.

Tiéd minden dal, minden hang,
Melyet kezembe ad e lant,
Te lelkesítesz engemet,
Te néked ontom én könyűimet
Én tégedet köszöntelek,
Te, a beteg
Emberiségnek orvosa, jövendő!

130 A költő („próféta lelke“ már 1844-ben hangot ad sejtéseinek: *Lant és*

kard, *A királyok ellen*) mind nyugtalanabb hangon „csatázik“ verseivel a jövőért: „egy-egy harczos legény minden dala“. A multból már csak Rákóczi Ferencz és Dózsa György szelleme int néha felé; velök is csak ébresztí a tompa jelent, hogy előkészítse „a virradatra“. A francia forradalom történetének olvasása megérleli benne a hitet, hogy hazánk viszonyait is csak erőszakos megoldás javíthatja meg. Radikális politikai meggyőződése romba döntené az ó-világot, hogy romjain új világ szülessék. Szerelme boldog merengéséből is föl-fölriasztja a forradalmi képek sora, megjósolja halálát. A hősi halál nyugtalan előérzete véres víziókkal szöví át lelkét (*Véres napokról álmodom*), közben korbácsolja a nemzetet közömbösségéért, elmaradottságáért. (*A magyar nemzet, Magyar vagyok, Meddig alszol még hazám? Hazatértem*). Fölháborodik a nemzet erkölcsi sülyedésén, majd az „apró napi események pásztortüzeit“ becsmérli (*A magyar politikusokhoz*), kik csak „bögnék a hon nevében“ s az időt harácsolják. (*A szájhősök*) Petőfi ekkor már (1846—47) valóságos programos költészetet ad, lantja teljesen a haza érdekét szolgálja s erős meggyőződése, hogy Isten a költőt lángoszlopnak rendelé, mely a népet Kánaán felé vezérli. (*A XIX. század költői*.) A népszabadság eszméje általában vezérgondolata Petőfi ez időben írt költeményeinek; (*A nép, Palota és kunyhó, A nép nevében*) türelmetlenül

követeli számára az „emberjogot“ „az emberiség nagy szent nevében s a hon nevében egyszersmind, mely eldől, ha nem nyer új védoszlopot“. De akár a népről, akár az egész nemzetről, akár a haza földjéről szól, mindegyiknek szabadsága, függetlensége az, mely lelkesíti. Előbb a nép, aztán a nemzet, végül a népek szabadságában látja az emberiség célját. A zsarnokságot és elnyomatást annyira gyűlöli, hogy fajától idegen rabszolga népek sorsa is meghatja; az egész világot felszabadítaná nagy szíve. E tekintetben a francia forradalom „világmegváltó“ költői is hatottak rá. Kozmopolitizmusa azonban nem a nemzetiség rovására nyilatkozik; ez inkább a „szabadság-eszmék és küzdelmek szolidaritása“ (Gyulai). Mert alig érkezik meg a várva-várt idő: költeményei megannyi tettek a gondolat-szabadság és nemzeti függetlenség kivívásában. Az 1848-íki események reménnyel töltik el a szívét; már nem vádolja nemzetét, kezd hinni erényeiben s jövődicsőségében. Csatába áll ő is, harctéren rögtönzi költeményeit, buzdít, tüzel mindenkit, hogy megszülethessék a „Republica“, a szabadság gyermeke.

E rövid áttekintésből is nyilvánvaló, hogy Petőfi hazafias lírája a költő politikai nézetein és érzésén kívül az egykorú eseményeknek is hű tükre. Különösen

jobban a politikai eseményekhez; ezekből merit tárgyat, ihletet, lelkesedést vagy gyűlöletet, míg elkövetkezik a „szörnyű idő“, melyet hatyúdala oly megdöbbentő színekkel fest. Azt mondhatni, hogy ez időben Petőfi költeményei egy-egy emléktáblája az eseményeknek. Az írás e táblákon gyakran nem költői, de mindig az idők szellemét lehellő. Innen van, hogy Petőfi hazafias költeményeinek kettős érdeke van: az esztétikai és történeti; s ezért méltatásukat is kettős szempontnak kell vezérelnie. A költőt gyakran túlharsozja bennük a rhetor; még többször a demagóg.

De nem szabad felednünk, hogy a költő tudatosan teszi ezt. A felséges küzdelemnek nem távoli szemlélője, kiben e küzdés mozzanatai ráérően váltják ki a hangulatot és kifejezési módot; benne ég a harczban s nemcsak ő buzog: egy hevülő nemzet tüzét szítja. „A legmagasabb költői szépségeknek a nép számára is élvezhető előadásának“ elve itt valóban hatványozott magasságba szökken: a költő finom ecsetje nyers szóárba merül s nem egyszer ríkitó, durva képet ad. A költő maga is pártember s ennek elfogultságával a palotában már csak héjjamódra „orozott kincseket“ lát s mert ő kunyhóban született: „kunyhóból jó mind, ki a világnak szenteli magát“. Petőfi sok hazafias költeménye röpirat, melyek

eszméi érdekében agitálnak. A történelemből vett „balladáinak“ (*A király esküje, Bánk bán, Dobzse László, Kont és társai*, stb.) is tévesen és igazságtalanul adták e műfaj nevét.

Bántóan sülány balladák, fényes izgató iratok. Elemi feltétele a költő iránti méltányosságnak, hogy célzatait vegyük figyelembe.

Már a költemények megjelenési helye is (*Nép barátja, Munkások újsága*) mutatja a költő célját: népies modorban, hatásosan beszélni el eseményeket, melyekben a király ellentétbe helyezkedik joggal, igazsággal.

„... Nem kiáltottam ki a respublicát, nem lázítottam, (mint rám fogják) csak megpendítettem az eszmét, hogy szokjunk hozzá.“ (*Lapok Petőfi Sándor naplójából.*) A gyűlölettől tomboló költemények azonban elég különösen „szoktatnak hozzá“ a köztársaság eszméjéhez. A királyság intézményének e népies „népszerűtlenítése“ nem egy pecsétet freccsent a költészet aranyhímes palástjára s a pártember erőszakossága, néha ideges zajongása önmagára idézhetné a Vörösmartyra mondott súlyos szót: „Te fönny valál nagy s lent kicsiny vagy“. De Petőfi maga is érzte. „Miért kísérsz lépten-nyomon te munkás hazaszeretet?“ A költészet istene kegyes volt hozzá — s most vesztegelni hagyja lantját?

Óh, hadd feledjem, hogy polgár vagyok!
Van ifjuságom, kedvesem.
Gyönygyökbe foglalt órákkal kínál
Az ifjuság, a szerelem.
És minden óra, mit el nem vevék:
Egy elpazarlott örök üdvösség.

Hah, mennyi tündér együtt: ifjuság,
Tavaszi költészet, szerelem!
Elhagyjam őket tőlem szállani?
Utánuk vágyva nyúl kezem . . .
Jertek hozzám . . . Nyújtsátok karotok . . .
Öleljetek meg, tietek vagyok!

Petőfi hazafias költeményeiből az esztétikai szempont többet elejt, mint szerelmi költeményeiből. De az így kiselejtezett verseket nagy gyönyörűséggel szedi össze a történetíró s koszorút fon belőlük az ember, a hazafi számára. Az ő imakönyve „a szabadságháborúk története“ volt; a hazaszeretet imái lehetnek e költeményei.

S hogy most láttuk a határt, melyet az érzelmek terén Petőfi múzsája sem léphet át büntetlenül, megjegyezhetjük magunknak szerencsésebb motívumokul szegődő hangulatárnyalatait. Ha költőnk képzelme az indulatok magasabb szféráiban mint üldözött madár zihál: nem vesztí lélekzetét ott, hol a maga, vagy nemzete méltó felindulásait énekelheti. Renyhe cselekvés, közömbösség, a nyugattól messze elmaradottság ad gyakran tárgyat fájdalomnak. (*Van-e egy marok föld? Magyar vagyok, A magyar ifjakhoz.*) Hazaszeretete ilyenkor csodás melegséggel

fut szavakba; a költő duskál a dicső multra hivatkozás, feddés képeiben s a mint érzése megárad, esztétikai erejét növeli ennek frapáns nyilatkozása. A nyugodt alakítás művészetét pl. a fájdalom elevensége sem korlátozza e helyen:

Magyar vagyok. S arczom szégyenben ég,
Szégyenlenem kell, hogy magyar vagyok!
Itt minálunk nem is hajnallik még,
Holott máshol már a nap úgy ragyog.
De semmi kincsért s hírért e világon
El nem hagynám én szülőföldemet,
Mert szeretem, hön szeretem, imádom
Gyalázatában is nemzetemet.

Másutt lelke szomjasan esdli a szabadságot. Petőfi Shelleyhez hasonló szerelemmel néz rá; szemében az égi lények legdicsőbbike, kinek csókja gyönyörrel tölti halott ajakát. Ha csak eszébe jut: a gondolat költői kifejeztetés után eped. „Az elragadó szél képzeletem szásrétű vitorlájába beléfúj, szétszakad a horgony, fut gályám, elmarad a part s ringat habkarján a látkör nélküli tenger; és míg az orkán zúg s a felhők dörgenek: én a lant idegébe kapok s vad tüsszel zengi el ajkam harsány himnuszodat százszor szent égi szabadság!“ Szédítő légi úton rohan ilyenkor képzelme; az olvasó félénken fogódzik uszályába, hogy követhesse. De az csak tovaszáguld s „hol már megszűnik isten világa, új világot alkot mindenhatósága“. A lélek e láza az

„ablak“, melyen át a költő szeme a jövőre mered. Ily hangulatban szakad ki lelkéből merész dithírambja a világszabadságról és hősi haláláról, (*Egy gondolat...*) e páratlan költemény, mely érzelmeinek élénk hullámzásával s formái változatosságával Hogarth szépségvonalának lehetne költői szimbóluma.

A szabadság himnuszaiba aztán beleolvadnak a lelkesítés harsogó hangjai. Petőfi kifogyhatatlan a kétségoszlató buzdítás eszközeiben; majd a nemzeti hiúságnak hízélgés képeivel, majd a szebb, szabadabb, boldogabb jövő lelkes rajzával, majd az ellenfél erejének ócsárlásával serkentő, rázza, szinte ingerli a nemzeti tetterőt. (*Élet, vagy halál, Európa csendes, újra csendes, A nemzethez.*) S mikor valóban jött az idő, hogy rabok, vagy szabadok legyünk-e, a költő teljesíti ígéretét: „vérbe mártott lantját véres kezekkel“ pengeti. Főleleveníti a százados békében feledett műfajt, a csatadalt; beleönti harcias szellemét s a küzdelem megjelenítő rajzával érezteti „a vérszagot és füstöt“, mely megérezgeti. E költeményekből (*Csatadal, Csatában*) ma is kihangzik a fegyverek „ropogása“, ágyúk „bömbölése“ s a fújó paripák rohama, melyek ott hagyták őt is összetiporva. De e fülszaggató zsibajban is megzendül lantján a szeretet gyöngéd húrja, hogy dicséneket mondjon imádozott tábornokára.

Mi ne gyöznénk? hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka!
Boszúálló fénynyel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga.

Petőfi még 1844-ben írt egy költeményt
Lant és kard czímmel. Lantja nagyon
szeretne „hallgatva állni“, míg kardja
„folyvást panaszkodik“, hogy meddig
tartja hiába? — A kettő egyszerre hullott
ki kezéből.

HOZZÁD MÉLTÓ DAL!...

— Petőfi szobra előtt. —

A hogy tavasszal csillog minden ág,
S rázatlanúl omlík a sok virág,
Mint fényes zápor, színes havazás,
A míg a szél a fák közt átfuvall: —
Aképen hullt isteni könnyűséggel
Költészeted szent fájáról a dal!

Hajnalt köszöntő friss pacsirtaszó,
Halk estharang, pusztákon bujdosó,
Sötét borúval szálló fergeteg,
Melyből tüzes villámok hullanak: —
Ha öserővel mindez dalba csengne,
Hozzád méltó dal ez lehetne csak!

S ha minden rabláncz és börtöntorony,
A hol martírok nyögtek egykoron,
Minden szabadság, a mi földön él,
És minden zsarnokgyűlölő harag
Elkezdene hozsánnát énekelni: —
Hozzád méltó dal ez lehetne csak!

Ábrányi Emil.

IRTA: BARABÁS ÁBEL.

íkor még csak negyedszáz év suhant el Petőfi ismeretlen sírja fölött: az emberiség már tisztában volt vele, hogy ez a költő a világirodalom legnagyobb szellemei közé tartozik. Ez a hit már akkor gyökeret vert. Kétségbe nem igen vonták. Azóta sok nagy költő nimbusza oszlott szét, sok világirodalmi nagyság fénye elhomályosult, az övé semmit sem változott. Petőfi évről-évre nő a világ szemében.

Érdemes egy kissé gondolkozni ezen. Kicsiny nemzet vagyunk s ezen kis nemzet költőjének nimbusza olyan jellegű kezd lenni, a minővel csak a legnagyobb szellemeket veszi körül a világ. Mert jól jegyezzük meg, Petőfi a külföld felfogásában nem úgy él, mint népszerű költő, hanem mint kivételes nagy költő. Ez lényeges jelenség. A világ ezek számára egy külön kategóriát tartott fenn; Shakespeare és Goethe tartozik bele. A két utóbbi a világ szemében több, mint költő. És ebben van kivételes nagyságuk titka. Petőfit is ilyennek látja a világ.

Miért? Ezt nehéz megmagyarázni. De megkísértem. Tisztába kell jönnünk, hogy

140 min alapul Shakespeare és Goethe kivételes nagysága. Bizonyára mások

vele? Egymásra tolulnak itt a kérdések!
Vajjon a sok vér és könnyáldozat, mit
annyi jó és nagy ember hozott a világ-
nak: fog-e változtatni rajta? Vajjon a jó
győzni fog a rossz felett? Vajjon az álta-
lános boldogság kora eljön-e? Hiszen a
boldogságot mindenki másként fogja fel.
Vajjon lesz-e egy jobb kor, melyre áhi-
tozunk? Vajjon lesz-e, a ki azt megérje?
Vajjon tökéletesedik-e a világ? Mert ha
igen, akkor célja is van.

Bár volna célja a világnak,
Bár emelkednék a világ
Folyvást, folyvást a cél felé,
A míg elébb-utóbb elérné!

Itt eljut a költemény a magaslathoz.
Mintha a sok vigasztalan dolog után mégis
egy szebb jövő felé haladnánk s szívünk-
ben bizalom ébred a lét iránt. Van tehát
célünk, egy szebb eszmény, melyhez mind-
nyájunknak egy paránnal járulnunk kell.
Derült, szép, biztató perspektíva ez. De csak
egy pillanatig szemlélhetjük. Egyszerre, vá-
ratlanul, hanyathomlok bukunk bele a szé-
dítő örvénybe, melyet a költő elénk tár.

De hátha úgy vagyunk,
Mint a fa, mely virágzik
És elvirít,
Mint a hullám, a mely dagad,
Aztán lesimúl,
Mint a kő, melyet fölhajítanak
Aztán le hull,

Mint a vándor, ki hegyre mászik,
S ha a tetőt elérte,
Ismét leballag,
S ez így tart mindörökké:
Föl és alá, föl és alá
Irtóztató, irtóztató!

Ime, Madách Ádámja, ki a szikláról
a mélybe akar ugrani, mikor a jövő vígasz-
talan képei után felébred. A drámaíró
ugyanazt a vígasztalan körforgást mutatja.
Az emberiség sorsa nála is az a hullám,
mely dagad, aztán lesímul. Láthatjuk,
hogy minő hatással lehetett Petőfi Ma-
dáchra.

De a monológ még nem ért véget.
Milyen a befejezés? Művészi biztossággal
egészíti ki a kezdet ünnepélyes nyugalmat.
A látszólagos nyugalmas képből félelmesen
nagyyszerű képekben bontakozott ki a lét
vígasztalan képe. Azt hihetnők, hogy az
„Irtóztató, irtóztató!“ kép után nem lehet
fokozni a megdöbbenő látványt. A köl-
tőnek van még ereje hozzá. Egy hasonlat
az egész, de minő hasonlat! Elállítja lélek-
zetünket s ajkunkra fagyasztja a szót.

Kit még meg nem szállott e gondolat,
Nem fázott az soha,
Nem tudja még: mi a hideg?
E gondolathoz képest
Meleg napsugár a kigyó,
Mely keblünkön jégcsap gyanánt
Vérfagylalón végigcsuszik,

148 Aztán nyakunkra tekerőzik,
S torkunkba fojtja a lélekzetet — — —

Petőfi huszonnégy éves volt, mikor ezt a költeményt írta. A huszonnégy éves ifjú képes volt versenyre kelni a brit szellemóriás Hamlet-monológjával. A filozófia és költészet olyan csodás harmóniában egyesül itt, hogy mását csak épen Petőfinél találjuk. Vajjon minő alkotásokat hozott volna létre ez a nagy szellem, ha több évig élhetett volna?

GYERE VISSZA, JÓ PETŐFI!

Gyere vissza, jó Petőfi!
Most a lantod beh jó volna!
Hátha attól fölérezne
Még egyszer a magyar róna.
Hátha ezt a gyilkos fagyot,
Mely már a szívünkig ér el,
Valahogy felolvasztanád
Dalaidnak melegével.

Se tavaszi, se nyári nap
Hiába süt ránk az égről,
A mi szívünk fel nem enged
A halálos dermedtségből.
Nagyobb tűzre van itt szükség,
Legalább is akkorára,
A milyen nagy vala a te
Dalaidnak lobogása.

S ne csak dalaidnak tüzet
Hozzad vissza, jó Petőfi!
Hangod harsonája nélkül
Hiába lesz visszajöni.
Ha felmelengettél minket,
Azzal még mit sem értünk el:
Fülünkbe kell zúgnod azt is,
Hogy álmunkból ébredjünk fel.

Hisz van itt dal most is bőven,
Kelleténél talán még több,
De nem elég nagy a hangjok,
Olyan, mint a melegségek;
Ettől a sok zümmögéstől
Ez a nép még jobban horkol,
Akárcsak a pásztorember
A mezei tücsökszótól.

Gyere vissza, jó Petőfi,
Tégy még egyszer próbát velünk,
S ha még a te hangodra se
Melegedünk, ébredezünk:
Eredj vissza, a hol egykor
Szörnyű sebekkel esél le,
Eredj vissza a szomorú
Segesvári csatatérre.

S mondd el ott a bajtársaknak,
A kik együtt haltak veled:
Bolond egy év volt az az év,
A mikor ti elvesztetek;
Ép gyümölcs hullt le a fáról
A borzasztó vihar alatt,
A fán pedig egytől-egyig
Haszontalan, férges maradt!

Jakab Ödön.

PETŐFI
KÖLTŐI EGYÉNISÉGÉNEK
EGY FEJLÖDÉSI MOZZANATA.

ÍRTA: NÉGYESY LÁSZLÓ.

költői egyéniség fejlődésének egy sajátos, komplex jelenségét figyelhetni meg Petőfinél, ennél a kiválóan egységes költői szellemmel.

Az erre vonatkozó észlelet, azt hiszem, nemcsak életrajzi és irodalomtörténeti, hanem poétikai érdekű is, a mint általában a poétika pszichológiai alapvetésének alig lehet hálásabb adattára, mint Petőfi költészete, a maga igazságával, gazdagságával s pontos, bőséges, világos időrendi és élményi adataival.

Petőfi költészetének mindenesetre egyik legjellemzőbb vonása egyéniségének erős jelentkezése.

Minden költeménye, a mint kedélye mélyéről pezsgőgyöngy módjára előfört és fölszáll, személyiségének alkatrészeit hozza felszínre.

Az ő érzülete, indulatai, szenvedélyei, temperamentuma jelentkeznek mindenütt, lelki valójának jellemző vonásaival: tüzével, merészségével, szilaj csapongásával, varázsos kedvességével, uralkodó biztonságával. A központ állandóan az én. Nem

mint cél, hanem mint álláspont.

rokonszenves. Petőfi kezdettől fogva nem önző, hanem altruista költő, később pedig még felsőbbrendű erkölcsiség: az univerzalizmus magaslatára emelkedik. Az *én* nála nem önczél. Az *én* álláspontja természetes álláspont s ha valaki szimpatikus érzéseket tolmácsol belőle nagy erővel, akkor megnyeri a közönség rokonszenvét. Petőfi énjének elfogulatlan feltárásával az olvasót meghittjévé avatja, s egy nagy művészetí előnyt biztosít magának, a közvetlenség varázsát.

Az *én* tartja össze oly biztosan egy-egy költeményének gyakran különböző képzettartalmú strófáit, s tartja össze költeményeinek sorozatát is, beköszöntő versétől hattyúdaláig.

Az egész sorozat egy égő folyamat, mely ezerféle anyaggal táplálkozik. A benne lángoló *én* kiárasztja hevét a környezetre, személyekre, tárgyakra, jelenre, múltra és jövőre, mindarra, a mivel dolga van. A mint e lángfolyam odaér egy-egy tárgyhoz, körülfogja, körvonalait megvilágítja, majd az egészet felgyújtja s belőle diadalmasan fellobog a magasba, az ég felé. Legfőlebb színt és alakot kap tőle. Még mikor a tárgy indítja is meg a költő lelkében a képzetfolyamatot, az affektus kigyúl, visszacsap a tárgyra, azt hatalmába keríti, tetszése szerint eljátszik vele, s utóljára is ő marad az úr, ő hevít és ragyog. A legobjektivebb költe-

ményeiben is erősen lüktet az egyéniség; de minő hatalommal nyilatkozik meg aztán mint központi erő olyan költeményekben, mint az *Egy gondolat bánt engemet*, vagy az *Erdélyben!*

Azt az aránylag nem nagy számú költeményt kivéve, melyben személytelenül szól vagy általános nézőpontra helyezkedik, mindenütt első személyt hallunk tőle. Mindent magára vonatkoztat. Magánélményt, közügyet egyaránt, a szív érzéseit, a természetet, az életet, a történetet. Nem teszi ezt se önhittségből, se önérdékből, hanem a természetes viszony alapján, a természetes érzés jogán, s abból a művészi sugallatból, hogy épen azzal teszi érzéseit és eszméit legérthetőbbekké s legáltalánosabb hatásúakká.

Ez az erős központosítás, a maga egyéniségére vonatkoztatás, vagy a maga egyéniségének kisugároztatása kétségtelenül egész költészetére jellemző.

De van költészetében egy korszak, mikor ez a központ mintegy kettőssé válik. Nem mintha két egymás mellé rendelt központja támadna költészetének, mint valami kerüléknek, — a központ egy marad, hanem mintha az a központban székelő én egy másik énnel meggyarapodott volna.

Egyenesen megmondom, hogy a Szendrey Júliával való egyesüléstől fogva

Ha a költő nem mondaná is, lelki történetének önkéntelen dokumentumai is kivallanak, hogy a mint Júlia feltűnik életének szemhatárán, olyan hatást tesz rá, a minőt addig egy nő sem. A mit addig érzett, csakugyan költői ábránd volt, de ez igazi szerelem.

Az erők pangásának egy válságából kiemelkedik a költő lelke. Az addig tétlen energiák megtalálják tárgyukat. Egész életének új, nagy, fenséges céljai bontakoznak ki. Forróbban tudja szeretni a hazát, az emberiséget, a szabadságot is. Határozottabb és felsőbb rendű politikai felfogásra és világnézetre emelkedik. Azok a szerelmi akkordok pedig, melyeket eddig mintegy művészi gyakorlatkép játszott el, egyszerre csudás varázsszal, melegséggel és igazsággal szólalnak meg. A szerelem, mely a köznapí embereket is időlegesen mintegy geniálisakká teszi, a geniet hatalmas erőkifejtésre bírja.

Júlia iránti szenvedélye azzal az akut hatással köszönt be költészetébe, hogy megismerkedésüktől kezdve, 1846 szeptemberétől, szinte egy negyedévig két-három darab kivételével minden verse Júliáról szól, vagy legalább vonatkozásban van vele. S mikor hosszabb válság után, melyet szerelmi költészetében megfelelő hézag jelez, 1847 tavaszán a viszony felújul, az év egész hátralevő részének gazdag költői terméséből mintegy három ötödrész ismét

szerelmével kapcsolatos, kedveséhez, illetőleg feleségéhez szól, vagy pedig róla szól, avagy egy fordulattal reája tér. Ez időszakokban a szerelem az uralkodó motívum, a nő alakja áll képzetvilágának előterében. 1848-ban bizonyos kiegyenlítő-dés áll helyre, a közügyek előtérbe kerülnek, egyéb tárgyak is jogaikhoz jutnak, de a hitvesi szeretet hangja is sűrűn megszólal a költő lantján; verseinek vagy negyedrésze vonatkozásban van vele. 1849-re általában kevés költemény esik.

Mindegyik szerelmi költőt elfoglalja egyidőre a maga szenvedélye, mindegyik idealizálja kedvesét, annak a képét látja mindenben, s a viszonzott szerelem rózsaszín hangulata bevonja szemében az egész világot. A szerelmi költészet jellemző vonása általában a hyperbola. Az érzés végtelennek tudja magát, abszolút kifejezésekkel beszél. A szerelmi költészet e közös jelenségeiből Petőfi is bőven kiveszi a maga részét, s csodálatos leleménynyel termeli a legkedvesebb, legmerészebb kifejező képeket.

A sajátos és Petőfi koráig a lírában ritka tünemény azonban az, hogy a központ többé nem egyedül a költő éneke, hanem többnyire egy új egység, mintegy kettejük éneke, a magáé s a feleségéé.

Gyulai Pál rámutatott arra, hogy Petőfi előtt a költők általában feleségükhöz nem

dalokat, mint egybekelésök előtt. Most azonban nem is a kérdésnek ezt a már eléggé kiemelt oldalát akarom feltüntetni.

Petőfinek, élte utolsó három évében, nemcsak szerelmi, hanem egyéb tárgyú költeményeiben is igen gyakran ott szerepel a kedves, vagy a hitves, még pedig nem a költővel szemben, hanem a költővel együtt, nem mint tárgy, nem mint motívum, hanem mint az érzésfolyamatnak és költői szemléletnek egyik alanya, mintegy hozzágondolva a költő egyéniségéhez, annak folytatása- és kiegészítéseképen. A feleség a legtöbb költőnél, kivált Petőfi előtt, ritkán ül be a léghajó kosarába, mikor a reális talajról az ideálok légkörébe emelkedik. Petőfi e költői kirándulást gyakran feleségével együtt teszi meg.

Nemcsak neje miatt szép neki minden, hanem vele élvez mindent: a tervek, a remények, a lelkesedés, a küzdelem, a dícsőség izgalmát és gyönyörét. Vele együtt mereng el nemcsak közös emlékeiken (*Tudod, midőn először ültünk . . .*) s mond áldást kettejük szívéből az ákáczfákra, szerelmök ébredésének meghitt tanúira, hanem saját vándoréveinek emlékeit is kettejük elé idézi (*Egykor és most, Őszi éj*). Mostantól fogva vele együtt szép neki a multa gondolás, vele együtt szép a természet; vele együtt érzi a természet lelkét (*Az utósó virágok, Itt van az ősz*), vele együtt a hazaszeretet

sugalmát, a szabadság eszméjét, a forradalom lázát. — Igen, a közügyekkel való viszonyában is ott szerepel költészetében általában a hitvestárs.

Forradalmi dalaiból elég ismeretes ez a jelenség. Feleségét kéri fel, varrjon neki zászlót (*Mit csinálsz, mit varrogatsz ott*); részt akar juttatni a szabadság kivívásának dícsőségében az asszornynak is; úgy érzi, hogy küzdelmét megszenteli a hitves buzdító csókja; kardját nejével kötteti fel; mikor bucsúzik tőle (*Búcsú*), mintegy felesége nevében is indul s azzal a tudattal távozik, hogy lelkének itthon maradó fele hű szerelemmel várja. Talán szükségtelen folytatni a felsorolást; Petőfi költészetének minden ismerője tudja, hogy forradalmi versei mögött gyakran ott van a nő silhouetteje; s az a sok eset, a mikor legalább egy-egy fordulattal hozzája tér (*Miért zárjátok el utamat, Forradalom stb.*), megerősíti bennünk azt a benyomást, hogy az asszony alakját akkor is a háttérben képzeljük, mikor egyenesen megnevezve nincs. Midőn egy tisztán szerelmes versében (*Három madár*) azt hangoztatja, hogy feleségének kedélye vidám czinege, szive csalogány, lelke sas, vagy más szóval: kedélye gyermek, szive asszony, lelke férfi, akkor forradalmi hevületének osztályosául jellemzi feleségét.

158 Már a házasság előtti dalok adatokat szolgáltatnak arra, hogy

maga a költő mintegy lelkének kiegészítését látta és kereste Júliában, s nemcsak érzelmi, hanem szellemi tekintetben is. Elég ismert, de épen e pontra különösen jellemző e versszak, s azért nem mondhatok le idézéséről:

Hol a leány, ki *lelkem röpülését*
Követni bírná te kívüled?
És hol a férfi, a ki én *kivülem*
Szíved mélyére lemerülhet?
Egymáshoz illünk; a *teremtés napján*
Egymásnak voltunk már rendelve mi...
Isten kötötte össze lelkeinket,
Ember nem képes elválasztani.

Hogy a költő mit tartott Júlia szelleméről — s kérdésünk szempontjából az ő szubjektív véleménye a döntő — arról a *Válasz kedvesem levelére* ilyen tanúságot tesz:

A név, a melyet örököl utódom,
Ha nem nagy is, de szép és tiszta név lesz...
Lehetne tán, lehetne tán nagy is,
Ha hozzá adnád lelked fénysugárít,
Ha vélem együtt síkra szállanál.
Oh mert bölcsődbe téged is, szerelmem,
A múzsa tett, a múzsa ringatott.
De te erőd nem ismered...

Fogadja, hogy előtte csak kedvesebbé teszi őt az a tudat

Hogy a ki mély és nagy tenger lehetnél,
Csak mint kicsiny kis harmatcsepp ragyogsz
A szerénységnek rózsalevelén.

Bármennyi ebben az illúzió, a költőre nézve valóság volt. És már

kezdetben oly értelemben közeledett a „dicső leány“-hoz, hogy egész lelkét megosztja vele.

Lelkem lelkében tartalak,
Ott fogsz te állni magas-fényesen,
Mint a tejút a legmagasb egen.

(Kérdezd: szeretlek-e?)

Nem, ez nem a nőnek a bírására vágyó szerelem csak, hanem az eszményített nő lelkének a maga lelkébe fogadása. És e teljes egygyéolvadásnak még erősebb bizonyítéka e hely:

Tiéd jövendöm, parancsolj vele,
Lemondok érted minden vágyaimról,
Reményeimről . . . ez még mind kevés.
De a mi több, de a mi sok, mi minden:
Ha úgy kívánod, elveimről is
Lemondok érted . . .
De ezt kívánni tőlem nem fogod . . .

A *Múzsám és menyasszonyom* című költeményében pedig leendő hitvese iránti szerelmét költészetével foglalja együvé; jegyese mellett hű marad múzsájához is:

Az a szív nagy, megfértek benne ketten,
S hiszem, tudom,
Hogy egymás mellett békességben éltek,
Mert hisz te és menyasszonyom
Testvérek vagytok ti, édes testvérek:
Együtt születtetek az égben . . .

Így készíti el a költő az olvasó lelkét is, hogy a két lélek egyesülését ne csak a házasesetben, hanem Petőfi költészetében is ott lássa, s midőn a házass

évek alatt szerzett költemények jelentékeny számában folytatva és igazolva látjuk ezt a szellemet, önkéntelen is kiterjesztjük e benyomást ez időszak ama költeményeire is jórészt, melyekben egyenes hivatkozás a szerelemre vagy a hitvesre nincsen. A költő maga meggyőződött arról a felfogásról, hogy énjének mintegy háttérét, mintegy erőforrását lássuk neje lelkében. És e meggyőződésünket folyton támogatják azok a tisztán szerelmi költemények, melyek a házasélet időszakában is oly sűrűn s annyi hévvel szólalnak meg.

Talán sikerült feltüntetnem Petőfi különben egységes egyéniségének e sajátos komplex állapotát, illetőleg a ráismerést e jelenségre előidézni azoknál, a kik maguk is észlelték e jelenséget.

Valóban, mi úgy érezzük, hogy a költő a maga énjét mintegy kettőnek érzi fejlődésének ama szakában.

A tünemény aesthetikai jelentősége ezen alapszik. Petőfinek aesthetikai szempontból annyira érdekes költői egyénisége ezen a ponton újabb, érdekes módon differenciálódik.

Tartalmi, mintegy anyagi hatást Szendrey Júliának Petőfi költészetére nem tulajdoníthatunk; eszméket, képzeteket nem vett tőle a költő, a kinek egész költészete ezután is minden ízében Petőfies, hanem tulajdonítanunk kell serkentő hatást, a költői energia fokozását.

Az egyéniség kettősségének pedig a költőre is, az olvasóra is van még egy fontos eredménye. A költő érzése, eszméi mintegy nagyobb területen rezegnek át, nyernek lendületet, alakulnak ki; a világnézet súlypontja mélyebbre esik, horizontja tágabb, egésze állandóbb; a költemények hangöble nagyobb, hangjuk teljesebb, tisztább, s nemcsak a szerelmi versekben, hanem jórészt a többiekben is.

Az egyéniség e kiegészítése nem is annyira kvalitatív, mint kvantitatív gyarapodást jelent. Petőfi olyan hódító, hogy mikor egyéniségének birodalmához az új birodalmat kapcsolja, annak kincseit nem hordja át a maga területére, elég gazdag a nélkül is, hanem a maga hatalmának a végpontjait helyezi ki távolabb határokra.

Ennélfogva nincs is abban ellentét, hogy a legegyénibb költő osztja meg egyéniségét. Mert ez az ő hatalmának épen a kifejtésével és kiterjesztésével jár.

És e kettősség magyarázata igen egyszerű, mert voltaképp egység a lényege.

Ellentét itten nincs; más költőknél volt ellentét, azoknál, a kik nem így jártak el. Minden ember, a ki mélyen és forrón szereti élettársát, megosztja vele lelki világát. S ha ezt megteszi a polgári életben, de a költészetben nem, ott van ellenmondás.

162 Petőfi úgy érzett e pontban is, mint másutt: természetesen. Ő nem stíli-

zálta a házasságot egy örökifjú viszony-
nak, sem feleségét leánynak. Ő mint költő
mindig „en plein air“ dolgozott, a termé-
szetes világitást nem másította meg a módor
kedvéért. Magában a viszonyban lehetett
exaltáltság, romantika, s azt, a mi abban
volt, híven bevitte költészetébe is, de az assz-
zony asszony, a házasság házasság volt
nála a versben is.

És egységesen érzett. Petőfi nem sze-
rette az ellentéteket lelkében. Meghason-
lott, ha kellett, az egész világgal, de ön-
magával soha. Ellentétes indulatok vagy
esetek közt gyorsan választott s mindig
határozottan cselekedett. Shakespearétől
Arany fordíthatta *Hamlet*-et, ő *Coriolanus*-t
fordította. Gazdag tárgykörű s lelkiéletű
költő; az érzéseknek számos köre teljes
erővel kering lelkének tengelye körül, a
szerelmen kívül a fiúi, testvéri szeretet, a
barátság, az irodalom, a haza, a szabadság,
a nép, az emberiség, a természet szeretete: de
mindezek a sphaerák egy irányban forog-
nak és zenéjük összhanggá foly össze lel-
kében. Mindezen érzések alapeleme a
szeretet: a barát, a szülők, a testvér, a
haza, a kedves, a természet, a nép, az
emberiség, az irodalom . . . íránt, vagy
pedig a harag, ha ezek valamelyike sérel-
met szenved. Ha ez érzéskörök közt talán
összeütközés állhatna elő, arra is készen
van, mint az egyik főntebbi idézet-
ben, a hol elveit is kész feláldozni

szerelméért, de tudja, hogy erre nem kerülhet a sor; vagy híres költői vallomásában:

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért föláldozom
Az életet,
Szabadságért föláldozom
Szerelmemet.

Egy-egy érzelmi állapota mindig egységes. Össze lehet téve több elemből, de az eredő egy és határozott. Lehet változatos a hangulat, de a vezető vonal mindig folytonos, törés nélküli, áttekinthető, biztos. Szereti egész lelki háztartásában is az egységet. Megesik, hogy néha a különböző érzelmi körök bizonyos szelíd ellentétbe kerülnek; akkor az egyik oldalon leeresztí a függőnyt és csak azt nézi, a mit akkor látni akar. Szabadságot kér a közügyektől, hogy egy napon a családe lehessen *(Miért kísérsz? — A hegyek közt)* vagy a feleségtől, hogy a harczba távozzék, talán örökre. De még többször ezek az ő kedves tárgyai egyazon költeményben szép összhangba vannak egyesítve. *(Szívem: barátság, fiúi érzés, szerelem, szabadság; Kellemetlen őszi reggel: szülők, kedves; Nem ért engem a világ: szerelem, haza; Világos kék a csillagos éjszaka: természet, kedvese; Beszél a fákkal a bús őszi szél: alvó kedvese, forradalmi érzés megkapó ellentéttel.)*

A benső egységnek e mindenütt nyilvánuló erős szükséglete ösztönözte a költőt arra, hogy a nőt, kivel megosztotta szívét, belévegye abba a varázskörbe is, mely költői egyéniségét környezi, költői álláspontjának napudvarába.

Petőfi óta divatba jött a lírikusoknál a feleség megéneklése is, de azóta is ritka eset, hogy az indítékok egyéb köreiben is átcsillogtassák a nő lelki részvételét a költő érzelmeiben.

A szülőket és a testvért Petőfi fedezte fel a líra számára; a feleséget már Kisfaludy Sándor fölfedezte, a ki az *asszonyt*, a *feleséget*, a *házasságot* ebben a jelentőségben és ezeken a neveken ünnepli a *Boldog Szerelem* dalaiban. Petőfit sokszor viszonyítják Csokonaihoz; de viszonyítani kell Kisfaludyhoz is, a ki előtte a legnépszerűbb és legtüzesebb szerelmi lírikusunk volt. Már a *Szerelem Gyöngyei*-nek ugyan versnemben írt darabjai egymásután olvasva olynemű folyamatot és tagolódást képviselnek, a minőt a Himfy-dalok sorozatában találunk; a dalok viszonya egymáshoz afféle: egy külső forma, a tartalomban egy-egy szomszédos vagy ellentétes mozzanattal továbbfejlődés, új változat. Mélyrevágóbb analogia, hogy Kisfaludy is lelki egybeolvadást fest a *Boldog Szerelem* elején, az idealizált feleség lelkét a magáéval együtt szövö be sok dalába s gyakran a vér hevét is átérezteté

egy-egy realiztikus vonással képein. — Kisfaludynál is megvan a motivumok harmoniája (*Bold. Szer. V. én., VI. én. stb.*); ő is ujjongva hirdeti szerelmében, mily édes az élet, mily szép a világ (16. dal); megosztja feleségével szívét, erkölcsi álláspontját, világnézetét; együtt élvezí vele a természetet, a szabad élet élvezit; a réti folyóba tekintve együtt érzik, hogy alattuk is, felettük is, bennök is a menny van; ő is egymás mellé állítja a szabadság és szerelem eszméjét, bár mindkettőnek zavartalan birtokában eszébe sem jut a kettő köztí ellentét lehetősége s azért nem helyezi őket sorrendbe (120. dal, a „*Ől*“ betűk Kisfaludynál is úgy):

Két dolog van, oly szükséges,
 Mint a beszitt levegő . . .
 Melylyel, ha ki egészséges,
 Birjon, — másként szegény ő ;
 Sőt élet sem az élete —
 Egyképen él a fával . . .
 A szabadság és szerelem
 A szükséges két élelem.

A 106. dalban is megjelenik e két eszme összehatása erős „sympathikus természetérzés“ előterében :

Szabadságban, szeretetben
 Minden vigad, a mi él
 A megújult természetben; —
 Lizám! szived — mit beszél?

166 A szerelem emelő hatását lelkesedve hirdeti (21., 183., 186. dal);

a szívek kölcsönösségét, az elmék összhangját, a benső lelki közösséget egy sereg dala kifejezi. A 41. dal így szól:

*Tőle jönnek, hozzá térnek
Gondolati fejemnek ;
Néki adnak, tőle kérnek
Érzeményi szívemnek.
Minden eset, minden dolog
Csak annyira érdekel,
A mennyire rajta is fog,
Néki is kell vagy nem kell.
Szerencséje s nyugodalma,
Gyötrelme és aggodalma
Búja s kedve létemnek —
Mind szívében teremnek.*

A szöveg illető szavait Kísfaludy emelki dőlt betűkkel. — A 76. dal Petőfi egyik fenti idézetére emlékeztet a kedves szellemének magasztalásával:

*Miként sejtí ő lelkemből
Kelő gondolatimat!
Miként sejtí ő szememből
Titkos kívánatimat!
S miként tudja betölteni
Ezeket egy csókjával;
S amazokat segítení
Elméjének szárnyával! —
Segéd szívem érzésiben,
Elmém víg s bús röpteiben;
Fele valóságomnak,
Lelke minden dolgomnak.*

Az analog helyek nem annyira Kísfaludy egyenes hatását kívánják mutatni Petőfire, mint azt, hogy az egyéniség ama komplex állapota, melyre

Petőfinél rámutattunk, nem kivételes, hanem természetes jelenség azoknál, a kik benső lelki viszonyba lépnek egy más lényvel. Megerősíti e felfogást az az adat is, hogy olyan költő az előzője Petőfinek ebben is, a ki érzéseit szereti egyenesen kifejezni s ezt szintén azzal a gondolattal, bár kissé más szavakkal okolja meg, hogy ő a természetnek vadvirága (51., 200. dal).

Ami Kísfaludynál tisztos kezdet, az Petőfinél nagyszerűen kifejlődött. Kísfaludynál az álnevek: Hímfy, Liza, még hangfogókul szerepelnek; a dalok nagy részében el van hagyva a személyes álláspont, a költés „elvonat”-ta lesz, a képzelet hamarabb kimerül, a motívumok kevésbé változatosak. Petőfi nagy költő s az egyéniség e sajátos fejlődését is nagy stílusban mutatja be. Azonban itt is magyar hagyományt fejlesztett tovább. Az érzésmód mindkét költőnél magyar és a magáé.

De hogy a természetes magyar érzést és a természetes egyéni érzést a költők természetes módon, őszintén kifejezzék, arra ezeket a mi költőinket is az újabb európai irodalom egy nagy termékenyítő szellemének, a természetes érzés hatalmas igazhírdetőjének, Rousseau-nak hatása buzdította.

A „genfi polgár”-nak a lelkeket felszabadító hatását világszerte érezték gondolkodók, írók és politikusok s

érezzük korunkban is. Hazánkban is nemcsak a XVIII. század végének számos írójánál mutatkozik e hatás, hanem még Petőfinél is. E hatás hozzá egyrészt sok közletés útján és tovább fejlesztve jutott el, Rousseaunak francia, német és magyar tanítványai és utódai s az utódok utódai által, de másrészt érezte e hatást egyenesen is. A közvetett hatás egy vonala Kisfaludy Sándoron, részben Csokonain át jut el hozzá, egy másik Lamartine útján, ismét másik Chateaubriand és Eötvös útján; a Karthausi gazdag lírismusa, melynek Rousseaué s a Chateaubriandé forrásául szolgált, a magyar közlélek fejlődésében átvezet Petőfi lírai gazdagságához.

De volt Rousseaunak egyenes hatása is Petőfire, nem csupán az, a mi más nagyok útján, vagy mint az egyetemes európai érzés- és gondolkodásmód alkateleme jutott el hozzá. A szellemi történet csucsai nagy távolságokban is bizonyos viszonylatban vannak egymáshoz. Abból, a mit Rousseau kezdett, mást-mást valósított meg Goethe, Schiller, Chateaubriand, de egészen más irányban fejlesztette Petőfi azt is. Nem részletezem itt a két egyéniség némely általános analogiáit, a törekvések és érzések számos egyezését, a rendkívüli érzékenységet, a függetlenségí ösztönt, a plebejus érzést, a természet-érzést. Ezekben sok költő versenyez vele. De egyet bizonyosnak mondhatunk. A természete-

tesség evangéliumát a modern kor bonyolult lelki viszonyai közt akkora hatalommal, közvetlenséggel és művészivé tisztult formában nem képviselte költő, mint egy ifjúi erőt érző, nagy sejtelmekkel ébredő, aránylag naiv néplélek legnagyobb költői képviselője, egy örökifjú költői szellem, a magyar *Petőfi Sándor*.

PETŐFI.

Petőfi, most is váltig emlegetnek,
Ha ünneplés kell, abba' nincs hiány.
Varázsa él sugárzó nagy nevednek,
Sőt mintha nőne minden év után,
Más-más kezeiktől fonva, hogy hevernek
A koszorúk szobrod talapzatán;
De az vagy-é ma is, a minek látszol,
Vagy pusztá név, a melyből néma vád szól?

Megérti-é a sokaság, ha hallja
Lantod nemes, igaz költészetét?
Szent-é neki e föld áldott ugarja,
Melyről dalod pergő mézét szedéd?
Hevül-e még a tiszta, szűzi dalra
A lelkeromlott, léha nemzedék,
A mely líhegve hajszol mindig új kéjt,
Tapsol a torznak és rajong a rútért.

Egy talpalatnyi föld se volt sajátod
S örökül egy sír sem jutott neked,
S jós lelked ezt habár megadta látnod,
S Te mégse szántad ifju éltedet,
Eldobtad a szerelmet, ifjuságot,
S a boldogságnak rózsákkal vetett
Nyoszolyájából mentél, megsem állva,
A szent hazáért, a hideg halálba.

De hajh, az eszmény most visszára fordul,
„Nincsen hazám!” kiált a csöcselék,
S támadni kész az idegen faj orvul,
Szabadság, jólét néki nem elég;
Kigyók kelnek ki mindenütt a porbul,
Mégmarni a hazának kebelét . . .
Óh költő, nézd, romokban áll az oltár,
Te honszerelmet hasztalan daloltál.

Vargha Gyula.

PETŐFI BEFOLYÁSA A MAGYAR ZENÉRE.

ÍRTA: HUBAY JENŐ.

Bizonyos, hogy már rendkívül sokat írtak Magyarország legnépszerűbb s külföldön is legismertebb költőjéről — Petőfiről. Egész irodalom keletkezett e meteorként feltűnt lángész életéről, pályafutásáról és működéséről. Az életirói hangyaszorgalommal és lelkiismeretes búvárkodással iparkodtak ez örök időkre maradandó emléket hagyott élet minden egyes perczéről a leplet föllebbiteni.

S mégis, a ki Petőfi szellemével foglalkozik, még mindig fog találni egyik-másik olyan vonatkozást, mely eddig megbeszélés tárgya nem volt s mely ismét más oldalról világítja meg e költő műveinek befolyását. Ilyen ez a kérdés is: gyakorolt-e Petőfi befolyást a magyar zenére, kedvelte-e a művészetek ez ágát s ha igen, járatos volt-e benne gyakorlatilag is?

Petőfi szerette a zenét és vonzódott is hozzá. Orlay azt írja róla, hogy meg lehetőszen zongorázott. Szerinte Petőfit Martiny, a kiskörösi ev. luth. lelkész tanította zongorázni. Hogy mily fokon állott a nagy költő zenei képzettsége, azt bajos volna megállapítani. Kétségbe

vonhatatlan tény azonban, hogy a zenét szerette. Boldogult édes atyám, ki akkoriban már tagja volt a Nemzeti Színháznak, sokszor emlegette nekem, hogy a szabadságharcz előtt többször látta Petőfit a Nemzeti Színház földszíntjén, hol a második sor sarokülését foglalta el rendesen s látható figyelemmel és élvezettel hallgatta végig az operai előadásokat, sőt állítólag operai bírálatokat is írt álnév alatt.

Ismeretes, hogy Petőfivel hasonjellemű költők gyűlöltek a zenét. Így például Victor Hugo, Heine, Theophil Gauthier sehogysem tudtak a zenével megbarátkozni. Victor Hugo megbotránkozással vette tudomásul, hogy a *Le roi s'amuse* című színművére Verdi operát merészelt írni. Felháborodásában írt is olyan gorbomba levelet a világhírű olasz maëstronak, hogy ez nyomban *Rigoletto*-ra változtatta operájának címét és sohasem nyult többé e francia lángész műveihez. Victor Hugo tiltakozása folyán sokáig nem került színre *Rigoletto* Franciaország területén.

Theophil Gauthier, a világhírű francia romantikus, a „legdrágább lármának” (*Le bruit qui coute le plus cher*) nevezte a zenét. Heine pedig annyira ment, hogy mikor megtudta azt, hogy Mendelssohn és Schubert egy pár költeményét megzenésítették, barátai előtt kijelentette, hogy

— figyelmeztetést fogja nyomtatni: „tilos e könyvet zenésítés által beszennyezni!“ Stephen Heller, a Párisban elhunyt hírneves zeneszerző hazánkfia, ki Heine barátaihoz tartozott, mondta el ezt nekem.

Ezekkel ellentétben Petőfi érdeklődött a zenészek iránt; kereste azok ismeretségét, a kik az ő költeményeit megzenésítették. Az akkor élő népdalszerzőink közül különösen Rózsavölgyi Márkkal élt baráti viszonyban, kinek hegedűjátékát nagy élvezettel hallgatta s a kinek emlékére gyönyörű verset is írt. Egressy Bénit, a Szózat szerzőjét szintén jól ismerte. Mind-ebből látszik, hogy szerette a zenét és vonzódott a zenéhez. De milyen hatása volt Petőfinek a magyar zenére?

Költeményeinek megjelenésétől fogva az akkor élő zenészek s az óta maig, kivétel nélkül, majdnem minden magyar zeneszerző merített inspirációt Petőfi műveiből és az ő költészetének köszöni létrejöttét számos műbecscsel bíró maradandó zenei alkotás. Irattak az ő költeményeire dalok, férfii négyesek, melodramák, sőt egy daltétel is, János vitéz. De a népdal fejlődésére egyenesen korszakalkotó hatással volt Petőfi megjelenése.

A magyar népdalokat tulajdonképen két korszakra kellene osztani: Petőfi előtti és utánira. Mert a mint Petőfi új szellemet vitt be a magyar költészetbe és annak új irányt szabott, ép úgy a

Petőfi utáni népdalok is szakítottak az addig divott sablonnal (a mely már-már tespedéssel fenyegette őket) s friss szellem, ritmus és új kadencziák által eredetibbek, színesebbek, művésziesebbek lettek.

Tagadhatatlanul vannak a Petőfi előtti népdalok közt is szépek és érdekesek. A Rákóczi-korszak énekei és dalai különösen megkapók. De nézetem szerint ezek mégis hidegebbek, merevebbek, főképen modorosabbak és sohasem lettek volna képesek a külföld érdeklődését felkölteni. *Petőfivel fölvirult a magyar dal*, mely nemcsak a magyar szíveket gyönyörködtette, hanem az egész világot is meghódította.

A német zeneszerzők egyik legnagyobbika, Johannes Brahms például attól a percztől kezdve, a mikor a magyar népdal kincseskamrája föltárult előtte, föltétlenül annak befolyása alatt állott. Tudatos, vagy öntudatlan volt-e ez a befolyás, az mellékes. Mindenesetre kimutatható volna az a legtöbb szerzeményében, nem tekintve azokat, a melyek határozottan magyar jellegűek, mint pl. az ő híres klarinett-ötösének remek adagiója. A midőn pedig a világ piaczára kerültek Brahms átíratában a híres *Magyar tánczok* (Brahms: Ungarische Tänze) valósággal lázba jöttek a világ összes zenekedvelői.

176 *Liszt* Ferencz örökbecsű rapszódiai (a melyekkel a magyarságnak külföldön meg nem becsülhető szolgálatot

tett) szintén legnagyobb részét a Petőfi utáni korszak népdalainak köszönik keletkezésüket. Ép úgy e sorok írójának sokat játszott *Csárda jelenetei* is.

A múlt század negyvenes éveiben kezdenek Petőfi versei megjelenni. Alig, hogy egy-egy verse meg lőn zenésítve, már szárnyra veszi a népszerűség, dalolja a nép s így népdalokká lesznek. Sok közismertté lett dal, mint például: *Ez a világ a milyen nagy, Befordultam a konyhára, Te vagy, te vagy barna kís lány*, nem a kapa vagy a kasza mellett termett a nép ajkán, mert hisz szerzőjüket ismerjük. Így tehát nem is népdalok a szó szoros értelmében, de azokká lettek. Akárhányat a leghíresebb Petőfi nóták közül *Egressy Béni* szerzett. De voltak Petőfinek olyan megzenésítői is, a kikre az idő, a feledékenység jótékony leplét borítá. A *Honderű* p. 1846-ban a következőket írja: „Zenekölteményeink becses virágokkal szaporodtak azon két népdalban, melyet szerzett a *Parlagi rózsák* cím alatt kiadott Szénfy Gusztáv. A dalszövegek Petőfi és Szakál-tól valók“.

Miben rejlik azonban az ok, hogy a magyar zeneszerzők oly rendkívüli módon vonzódtak Petőfi költeményeihez s hogy Petőfi költészetének kiapadhatatlan forrásaiból merítették azt az ihletet, a melylyel az egész modern magyar zene alapjait megvetették?

Az ok nézetem szerint abban kere-
 sendő, hogy nem tekintve a költemé-
 nyek nagy költői becsét, formai tökélyét,
 megkapó hasonlatait, lírai szubjektivi-
 tását (a mennyiben a kifejezésre jutott
 érzelmek nem csináltak, hanem átéltek),
Petőfit a zenei érzéke, a zenei ösztöne
 vezette szerelmi, népies vagy hazafias ver-
 seinek megírásánál; s hogy valószínűleg
 sejtelmes melódiák reszkettek végig érzelmi
 világában akkor, a midőn az ihlet meg-
 szállta s költészete egy-egy új gyöngyöt
 hozott létre; melódiák, a melyeket ugyan
 ő maga nem énekelt, de a melyeket mi
 zenészek belőle kiérezünk. De nemcsak
 mi zenészek, hanem költők is. Nem zené-
 sítette-e meg nagy kortársa, Arany János,
 ki szintén szerette a zenét, *A toronyban*
delet harangoznak, A hozzám jössz-e című
 költeményeit Petőfinek? Ezeken kívül
 még más kettőre írt dallamot, melyek
 szorosan nincsenek is dalformában írva,
 ú. m.: *A tintás üveg, Csokonai*. (Lásd:
 Arany János Dalai. Budapest, Révai
 Testvérek. 1884. 19., 30., 36., 74. l.) Ki
 tudja, nem éledt-e fel, nem csengett-e
 a fülébe Arany Jánosnak ugyanaz a me-
 lódiá, mely Petőfi lelkében akkor rezgett,
 mikor azokat költötte? Erősen
 hiszem, ha Petőfi nem élt volna, a mi
 népdal-irodalmunk nem emelkedett volna
 arra a magas fokra, a melyet ma
 elfoglal. Nem termettek volna azok

a szebbnél szebb dallamok, melyek szívünket annyira megindítják, melyek vidámitanak és búsítanak, hevítenek és csillapítanak, boldogítanak és nemesítenek s melyek az egész művelt külföldet is meghódították s okvetetlenül nagyjelentőségük a jövő magyar zene kialakulására is.

A nemzeteket a nyelv különbözteti meg egymástól leginkább. A nyelvhez simul, abban gyökerezik és azzal együtt fejlődik a dal. A dal legrövidebb foka pedig a népdal. A tudományosan képzett zenészek csak a népdal eredete után keletkezettek s így minden nemzetnél a mai tudományos és magasabb értelemben vett zene eredete a népdalban keresendő. A népdalt magasabb művészi formába önteni, az egyes népdal-motívumokat felhasználva, át- és kidolgozva, az ismert és netalán még ismeretlen zenei formákba beilleszteni, ez hivatása a jelen és a jövő magyar nemzedéknek.

Mi a zeneművelődés terén hatalmas lépésekkel haladunk előre. A külföldi figyelmé a mi zeneirodalmi tevékenységünk és törekvéseink iránt fel van keltve. Most, mikor a hazai zenetanintézeteinkben mind nagyobb súly helyeztetik a zeneszerzés alapos tanítására, mikor hazánkban az életrevaló fiatal tehetségek öröndetesén gyarapodnak s az európai zeneműveltség színvonalára emelkednek, rövid idő múlva meg lesz az önálló

magyar zeneirodalom, még pedig a zene-
költészet minden ágában. S ha ez sikerül,
Petöfi Sándornak nagy része lesz az elért
eredményben, mert ő, hatalmas génuszával,
nemcsak új lendületet adott a magyar nép-
dal fejlődésének, hanem mert ő volt az *első*
magyar költő, ki nagy tevékenységre
ösztönözte a hazai zeneszerzőket és most
is folytonosan megíhletti őket halhatatlan
költészetével.

PETŐFI.

Elemek szunnyadtak apádba',
Anyádnak méhe meg volt áldva;
Fel-fel lobogó lángolások
Tüzeben volt fogantatásod.
Mig zsöngé léted sarjadt, gerjedt,
Az ég dajkált mint drága terhet,
Ő szabta meg csillagfutásod,
Ragyogó teljben lehullásod.

Láng voltál, mely itt testet öltött,
Dal, mely egy országot betöltött,
Fenséges röptű, zengő ajkú
Csodamadár: szép büszke hattyú,
Mely dalban önmagát emészte
Ujjongva járt viharba, vészbe,
S mikor egy villám szíven érte,
Meglobbant, — s elhamvadt a légbe.

Bárd Miklós.

Magyar költőtől alig tanult valamit ez a legnagyobb magyar. Gvadányi zamatos magyarsága sok kedves órát szerzett neki, de nem volt benne mit utánoznia. Gaál

József az egyetlen, a kinek új ösvényéből hatalmas országutat vágott; a magyar Alföld alvó költészetét ennek a derék irónak a buzdítására keltette föl képzelete tündérhatalmával. Költészetének legtavaszabb korában Vörösmarty és Csokonai szaván tanult szólni. Vörösmarty gyönyörű nyelvzenéje hangolja a gyermek Petőfi dalait daktylosi, spondeusi lejtésre, hexameterben való görgésre; Vörösmarty képzeletének színes ragyogása fölgyújtja ezt a csodálatos fantáziát és fiatalkori töredékverseiben erős színérzékkal árulja el mesterét. A rózsá hajnalébredése, bércek kékellő homálya, arany esticsillag, nefelejts-szem, gyémánt vízcsepp, bíborbimbó, sárga leányhaj: Vörösmarty szótárából kerültek a tizenhat éves Petőfi verseibe. A töredék *Dalma*, a mely úgy látszik ősmagyar tárgyú költői elbeszélésnek volt szánva, nemcsak tárgyával, hanem nyelvével, tobzódó jelzőivel, klasszikus vers-

több tiszta időmértékes verselésű dalában pedig Bajza volt a kézenfogója.

De sokkal érdekesebb Petőfinek a Csokonaihoz való viszonya. Csokonai nem is annyira költészetével, mint költői életével tett döntő hatást ennek a nyugtalan léleknek egész pályanyítására. Petőfi szabadságimádása, barangoló ösztöne, halhatatlanságért esengése: nagyszerű mintát látott a szegény debreczeni diák akaratlan tragikus alakjában. Mindönknek volt gyermekkorunkban valami nagy álmunk, a mely izzásba hozta fantáziánkat s talán erős elhatározások alapját vetette meg akaratunkban; a fiatal Petőfi képzeletét, akaratát alighanem Csokonai edzette nagy dolgok vállalására. Egész életén keresztül kíséri alakja; szinte frappáns hasonlóságokat mutat fel kanyargós pályájuk s költészetükben is vannak érintkező pontok.

Ők ketten az első magyar bohémek; barangoló életük szinte garabonczás diákokká avatja fel őket. Csokonait Kazinczy nevezte el bujdosó költőnek, Petőfi maga dalolja magát csavargó Bolond Istóknak.

Mind a ketten félbeszakadt diákpályával sodródnak a világba; Csokonait kizárják a kollégiumból, Petőfi maga veti le lázadó lelkéről az iskola nehéz nyűgét. A Dunántúl fontos szerepet játszik mindkettőjük életében; Csokonai Komáromban hordja Cypria édes igáját,

Petőfi Sopronban izzad a dicső borjúbőr alatt. Vonzza és lelkesíti mindkettőjüket a színészet; Csokonaiában volt színjátszó tehetség, Petőfi meg egyenesen Thalia papja akart lenni. Az irodalomba lépésük is hasonló: Csokonainak van egy Kazinczyja, a ki a világ elébe akarja vezetni; Petőfinek van egy Vörösmartyja, a ki a világ elébe is vezeti. Szerelmük is mennyire hasonlóan indul! Büszke apák elutasító gögje, rangkülönbség, Júlia nevű két leány: egész parallel jellemvonást ad szerelmi regényüknek. Legszebb dalaikat mindketten egy-egy Júlia nevű magyar lányhoz dalolják. Talán betegségükben is volt valamí rokonság; Csokonai tudóvszt örökölt, Petőfi vért köpött katonakorában s későbbben is vissza-visszatért ez a „régí baj“.

Petőfi majdnem könyv nélkül tudta Csokonai verseit. Félszázad távolából mindig úgy néz vissza rá, mintha szóval is érhetné; egész közeli bajtársának érzi. Ami képzeletünkben csakugyan összetartoznak, együtt jelennek meg, mint a görögökében a Dioskurosok; az örök ifjúság koronáját kettőjük fejére tette föl eddig a magyar közérzés. Legendát kettőjük nevéhez fűz népünk képzelete. Csokonai áljóslatai ma is keringenek még Debreczenben; Petőfi halálát pedig csaknem az égberegadztatás apothéozisává fényesítette népünk hite.

Petőfi már 1842 őszén kizarándokol a Csokonai vas-obeliszkjéhez, mintha csak erőt akarna meríteni akkor nyíló költői pályájához. Később Pesten, az általános divattal daczolva, Csokonaias ruhát visel. Három költeményében emlékszik meg róla humorosan, az *Úti levelek*ben komolyan. Költészetük sokszerűsége ép úgy kalandozó életükből fakad, mint eleven természetérzésük. Lírai költők a szó igaz értelmében, bennök minden hatás dallá válik. Csokonai ugyan mesterkedőbb; inkább emlékében, mint viharzásaiban éneklő lelke forradalmait, gazdag reflexiv ereje innen érthető; szeret visszatekinteni és el-tűnődni az átélteken. Petőfi mindig a másodikban áll, visszafelé ritkán, legtöbbször előre néz. Csokonaiban több a külső dallamosság, Petőfi költeményeinek mintha belső zenéje volna. A darabos, a szavakból szinte köveket faragó magyar nyelv döngését ők ketten hangolják lágyabb, kedvesebb zengésre; a kellemnek remek példáit őrzi költészetük. Lírai költő létükre mindakettőjüknek volt egy epikai álmuk: Csokonaié Árpád, Petőfié Lehel. A francia szellemfelforgató hatással zuhant mindkettőjük lelkére. Csokonai napja Rousseau, mindig ő reá néz. Petőfi legkedvesebb költője Béranger, az ő koszorújára vágyik. Csokonai szabad gondolkozást, világpolgárságot, Petőfi demokrata eszméket és világszabadságért rajongást tanul a

francziától. Mindketten gyökerestől magyarok és mégis egyetemesen emberiek. Egész lelkükkel a magyar földhöz tartozásukat semmi sem bizonyítja jobban, mint elmaradottságunk fájlalása. Van erejük a rettentő magyar hagyománnyal szembeállani. Csokonai *Tempefői*-ben azt panaszolja, a mit később Petőfi *A magyar nemes*-ben.

Csokonai idegen mifhologiával nehezített költészetéből már jólesően mosolyog ránk a color patrius, a hazai szín. A tihanyi visszhangnak panaszolja fájdalmát, a Balaton jajdul rá jajjaira, a kisasszondi szőke bükkfák és csonka gyertyánok alatt ringatja lelkét az áldott magánosság; a rengeteg Somogyságba búvik el haldoklani; majd átkél a Dunának szökén zajgó habjain, átvág Kecskemét szeles pusztáján és Debreczen kedves füstjét köszönti örömmel. Hát Petőfi? Átöleli lelkével az egész Magyarországot. A havas Tátrától le a vén Retyezátig, a pozsonyi parttól el a mármarosí bércekig, az északi felföld fenyveseivel, patakjaival, várromjaival, a délibábos Kis-Kunság, a roppant Hortobágy, a méltóságosan hömpölygő Duna, a kanyargó magyar Tisza: ott él, ott hullámszik, ott ragyog az ő csodálatosan eleven képeiben. Hozzá vannak növe ehhez a földhöz, hiszen mindaketten a föld népéből szakadtak ki. Öntudatosan is gyűjtik a magyar népköltészet vadrózsáit,

hogy költészetüknek eredeti fájába mintegy beleoltsák ezeket a virágokat. Csokonai, talán P. Horváth Ádám buzdítására, népdalokat gyűjt és kétezer ritka magyar szót küld Márton József nyelvésznek; Petőfi pedig Erdélyi János népköltési gyűjteményében a harminczötödik gyűjtő.

Az érzés, képzelet és kifejezés szentháromságából alakul ki a költői egyéniség. Petőfi az emberi érzéseknek hasonlíthatatlanul gazdagabb világát hagyta ránk, mint Csokonai. A lélek minden megindulására, sőt minden moccanására van legalább egy költeménye. Képzeletének örök üdesége mellett ez a páratlan gazdagsága az, a mi magyart, idegent egy csapásra meghódít; annyira nagy egyéniség, hogy benne mintegy benn foglaltatik az emberiség. Csokonai érzésvilága nem szegény, de hegedűjéről sok húr hiányzik; csak hazafias lobogások, töprengések, családi és fiúi szeretet, hitvesi szerelem éneklése tekintetében hol áll fölötte Petőfi! Csokonai őszintesége néha meghal a művészkedés miatt; szeret játszani az érzéseivel, neki az élete csak eszköz arra, hogy költészetének jó tartalmat adjon. Petőfi olyan őszinte, mint a gyermek; komolyan vette az életet, komolyan a költészetet, nála különben is olyan egy ez a kettő, mint senki másnál. A kifejezés művészetében Csokonai nagyobb, legalább művésziesebb; Petőfi nem sokat mester-

kedik, sokszor pongyola nyelve olyan közel áll az élő beszédhez, hogy vele egy. De a képzeletük munkájában van valami rokonság. A természet halott erőinek, szépségeinek feltámasztása, megelevenítése és összevegyítése az ember életével: mindakettőjük képzeletének teremtő hatalmát hirdeti. A metaforák, a személyesítések szinte a bűvös ígét jelentik náluk: egy szavukra leszáll az ég, mosolyognak a csillagszemek, megindulnak az erdők és beszélnek a vizek; vagy hajnalba borul a leányok arcza, szárnyuk nő a szerelmeseknek és szállanak a felhők fölött. Csokonai képzeletében több a szín, Petőfiében hatalmasabb a drámaiasság, az élet. Csokonai tévesztett utakon vergődik sokszor céljához, Petőfi egy villanásra öleli át a kezdetet a véggel; úgy tetszik: érzés, kép és forma nála egy pillanatban születik. Csokonai kigondol, Petőfi kikiált valamit. Csokonaiában van valami rokoko, valami idegenszerű minden naiv kelleme és népies volta mellett is; ezt a disszonanciát dalai ritmusának legszebb zenéje sem nyomhatja el. Petőfi költészetének egész épületét a leggyönyörűbb és legtisztább magyar stílus jellemzi; minden szál virág, a mely ennek az épületnek ablakából kimosolyog: magyar földön nyílt ki, de idegenben sem hervad el. Mégis sokat köszönhet Csokonainak. Ez a szegény diák *Parasztdal*-ával, *Estve*

jött a parancsolat-jával, a csikóbörös kulacshoz írt *Szerelemdal*-ával nem épen primitív példát nyújtott nagy utódjának a népiesség művészivé fejlesztésében. Petőfi a legkitűnőbb tanítvány itt, a ki fölülmulja mesterét. Csokonai bordalai lelkesítették hasonló írására, bár Csokonaiéban több a mustiz, több az igazság. Tréfás hangját átalvete és kibővítette, humorát megfinomította; a *Dorottya* falusi levegőjét feltámasztotta a *Helység kalapácsá*-ban. Amit Csokonai egy zürzavaros irányú korszakban megkezdett: Petőfi egy tisztább időben teljes diadalra vitte. Képzeletében örökkön ott bujdosik, el-eltűnik, meg fölvetődik a Csokonai költői alakja; irányt és szint ad pályájának. Ha tengert látunk, eszünkbe jut a végtelenség, pedig a tenger nem végtelen, csak része annak; Petőfi megnyíló képzeletében Csokonai jelentette a *költészetet*, bár Csokonai nem volt a *költő*, csak egy költő.

PETŐFI.

... Olyan volt a szíved,
Mint a délábos Kúnság
Hamvas-szürke termőföldje,
Kíncses garmadával
Aczélos kalászkok,
Csudaszép virágok
Fakadtak belőle!
Olyan volt az agyad,
Mint a gránitszikla
Égretörő csúcsa,
Szikraesőt ontott,
Hogyha meg-megcsapta
Honszerelmed lángja,
Haragod villáma,
Szilaj daczczal küzdő nemzetednek
Öröme vagy búja!
S itt, e szikrát hányó,
Csillagokat szóró
Szikla rejtekében,
Mint királyi sas fészkelte a lelked...
Egy egész világnak,
Egész Mindenségnek
Háborgó lávája
Izzott, forrott benned.....

Ambrozovics Dezső.

❁ PETŐFI BÜSZKESÉGE. ❁

IRTA: GÁRDONYI GÉZA.

okszor hallottam, hogy Petőfi büszke legény volt. Jókai zsarnoknak is mondja. De a verseiből is kitétszik, hogy úgy nézett az emberekre, mint a sas a ludakra.

Sok ideig azt véltem, hogy a büszkesége a kálvinista nevelésből sarjadt. A kálvinista iskolákban azt hangoztatják, hogy az *ember úr*. A pápista iskolákban: *Az ember szolgál*.

Innen van, hogy a kálvinista ember mind méltóságos úr, ha paraszt is. A pápista ember meg csak akkor úr, ha legalább is esperes.

A lutheránusok hol egyikkel tartanak, hol a másikkal. De Petőfi büszkeségét Pápán kezdik följegyezni.

Mondom, sok ideig a református levegőben kerestem Petőfi büszkeségének az okát. De azután öszülő fejjel, mikor már tisztán látom, mily apró kövek irányozzák kezdetben a nagy folyók futását: Petőfi büszkeségének az okát is a földön keresem és nem a föllegekben.

Visszaemlékezem egy tanulótársamra.

Első osztályú gimnáziumos voltam — szintén református iskolában — és egy kofának a fia is velünk tanulóskodott.

Komoly képű barna gyerek volt, szinte czigányosan barna. Hosszú, lompos nadrágot viselt és vastag piros nyakkendőt. A hátulsó padban ült. Nem barátkozott senkivel. Félénk volt és lógó fejű, mint a falusi kutya, mikor városba kerül.

Molnárnak hitták.

Egy márcziusi napon lefutottunk az óráközi szünetre az iskola udvarára. Valakinek labda volt a zsebében. Hamarosan megalakult két kis csoport. Egyik a falhoz állt, a másik szembe vele. A faliak átkapták a labdát egyenként. A másik csoport futásnak eredt. Folytattuk aztán ezt a mulatságot mindennap.

Egy alkalommal páratlan számú lett az egyik csoport. Ki kellett egészíteni. Molnár ott ácsorgott mindig és sunyi érdeklődéssel szemlélte a játékunkat. Valamelyik fiú megszólította:

— Játsszol?

Bólintott. Beállt a sorba.

A faliakhoz került. Bámulatosan sújtotta a labdát. A kit egyszer megcélzott, vághatott az akármilyen figurát a levegőben, ki nem kerülte a Molnár kezét. Ha meg ő volt a futók között, el nem lehetett találni, olyan furcsa szökemlésekkel védekezett.

Csodáltuk.

Másnap már ő volt a választó vezér.

192 Harmadnap már boldog volt, a ki az ő csoportjába kerülhetett.

Attól kezdve a fiúnak a magaviselete megváltozott. Emelt fejjel járt köztünk, mint valami fejedelem. Lenéző pillantásokkal beszélt velünk; még a báró fiúval is, a ki pedig nagytekintetű gyerek volt köztünk, mert ausztráliai sündísznö tuskéjéből való tollszárral írt. Egy hónap mulva már pofozkodott is.

S Molnár a következő osztályokban is a hősök hőse maradt. Lomposan járt és nem tanult, de oly büszke volt, mint valami spanyol trombitás.

Petőfi nem volt büszke, mikor Aszódon és Selmeczen iskolázott, sem Ostfi-Asszonyfán a rokonainál, sem a soproni kaszárnyában a katonaságnál. De már Pápán fenn viseli a fejét.

Hogyisne: obsitos katona tizenhét éves korában! Egy fiú, a kinek hadi multja van! Sőt színész-multja is van! A ki látta Vörösmartyt, Bajzát, Egressy Gábort! A ki járta a világot Selmecztől Sopronig és Soprontól Károlyvárosig! A ki benne forgott a Shakespeare álomvilágában is, még pedig szereplőképen! S körülötte a vele egykorú de csupa éretlen síheder, valamennyi kígondolatú, tapasztalatlan, szülői szárnyak alól még el sem szabadult.

Rögtön érezhette a különbséget, a mint közéjük lépett s azok is szájokat tátva néztek őrá. Rongyos volt, éhes volt, de különb volt. Nem azonosulhatott velük az

Az élet már az ő értékét

embersorba emelte. A gondolkodása emberek és világot ismerő férfiúé volt,

Aztán egyszer csak belép az önképzőkörbe is és látja a zsenge fejek erőtlenségét, irodalmi olvasatlanságát, hallja az iskolás szavalásokat. Ő, a Shakespeaere-színész! Micsoda magasságban érezhette magát akaratlanul is!

Negyvenéves észszel már nem ragadta volna el a dicsőség paripája. De fiatalon, mikor még a testben is az erőgyűjtés munkája folyik, mikor még a lélek az élet értékét nagyítottan látja, mikor az iskolai társas-életben minden szempillantás erőnek összemérése, bizony érthető, hogy megmámorosodott a saját gyönyörű erejének érzetétől.

S később künn az életben is látta, akaratlanul is mindig látta, hogy ő tapasztaltságában, olvasottságában, felfogásában, teremtő készségében különb legény az író-társainál.

S fiatal volt . . .

Vajjon ki kívánhatja a réten álló jegenyefától, hogy azért, mert a fűszálak alacsonyak, vonja magát ő is alacsonyra?!

CSODATÉTEL.

Kép.

Külvárosi keskeny utca, apró házak benne,
Egy sincs, melynek ép zsindelye, vakolatja lenne.
Kapuk előtt vézna, sápadt gyereksereg játszik,
Szétrebben, ha rendőrcsákó messze-messze látszik.

A házakban egész héten nehéz munka járja,
(Csak vasárnap hársan itt-ott „búfelejtő“ lárma.)
Jól vigyáznak a kenyérre, minden morzsa számít,
A ki érzi, tudja jól, hogy dolgozni kell bármit.

„Dolgozni kell!“ Kovács Péter, a vén esztergályos,
Reggel, este kiabálja, — házanépe számos.
„Nem tűrök meg ingyenélőt. Egy-kettő, munkára!“
Majd kelletlen: „Eszter néne, ne vegye magára.“

Kis ablakos, sose fűtött az Eszter szobája,
De ennyit sem érdemel már, — ő is úgy találja,
S ha estenden utolsónak mer a tálból venni:
Szégyenlí is, rá is néznek, hogy ennyit bír enni..

Ha könyezik, nevetgélnek. Hogyha beszél, únják,
S nagy a vígság, ha fenyíteni emeli vén ujját.
Csak a szomszéd sánta fia jön át hozzá néha,
Na, az ráér! Dologtalan. Délig alvó. Léha.

Fehér kézzel írka-firkál, a könyveket bújja,
Legtöbbnyire pirkad, mire lámpáját elfújja.
Egyszer így szól: „Eszternéni, egy adatra leltem,
48-ra, mondja meg csak, emlékszik-e lelke?”

„Emlékszem-e?” s elsírt szeme lelkesülve lobban,
„Tudja-e, hogy *Petőfinek* mosónéja voltam?...
Írásom van“... „*Petőfitől?* Jaj néni mutassa!”
„Csak megleljem.“ „Az Istenért! keresse, kutassa!”

Harmadnapra a kis utca ritka csodát láthat,
Kovács Péter háza előtt *fiakkerek* állnak.
Bent a házban finom urak tisztelettel kérdik:
Eszterasszony, azt az „írást” mutatná-e nekik?..

Előhozza. Csak ennyi áll gyöngysoros írással:
„Szép Esztike, miért késik azzal a mosással?...”
Nem több. Mégis mindenkinek elfogódik hangja,
Mintha nyíló templomajtón imádságot hallna.

Tudós urak hálálkodva viszik az ereklyét, —
A Kovácsok egész utcát tanunak szeretnék.
S mióta ily nagy dicsőség szállott rájuk, rája:
Asztalfőn ül Eszter néne; fűtött a szobája.

Székra.

JÁRT-E NÁLUNK? ❀❀

ÍRTA: TÖMÖRKÉNY ISTVÁN.

Mókaí és Vas Gereben negyven új krajczárosak voltak, ellenben Petőfi a «vizitszobában» tartózkodott. Ezért nem igen juthattunk hozzá, mint gyerekek. A vizitszoba olyan volt, mint a sárkány, mint a szentség, mint a tabu, iránta tiszteletteljes félelemmel eltelve kellett lenni minden gyerekeknek. A vizitszobába nem járt vizit, az olyanféle volt, a mit tiszta-szobának nevez az alföldi nép: parádés hely, a honnan a gyereknépet száműzték. Ott csupa idegen holmik laktak. Ott voltak kredenczek, etazserek, fotelek, hokkedlik, az obligát tengeri csiga, a melyik mindig búgott, ha a fülhöz tartották, ott volt a háziáldás, hajból kirakva üvegre, volt egy pisztoly is kenyérbélből, a várban csinálták a rabok, a falakon komoly, nagy fényképek, attilás, hosszúszakálú bácsik sebben a környezetben feküdt az asztalon, a napjában kétszer finoman letörölgetett polituros asztalon a díszkötéses Petőfi.

Tiltva volt már az is mindenféle gyereknépnek, hogy a vizitszobában tanyázzon, nehogy elheverjük a foteleket, megfaragjuk bicskával a hokkedlik lábát, a mitől pedig bizonyára csinosabbak lettek volna s nehogy elcsenjük a vágyak

netovábbját, a kenyérbélből való pisztolyt. Még jobban tiltva volt a nagy Petőfi-könyvben a képeket nézni, vagy a helyéről elvenni. Várjatok, majd ha nagyobbak lesztek, mert csupa maszatok vagytok, akár a küldött ördög, még bepíszkolnátok. Petőfit tehát így őrizték büntetésből azért, hogy díszbe volt öltözve, s így nem barátkozhattunk vele, mint Jókai-val és Vas Gerebennel, a kik csak negyven krajczáros ruhába voltak bújtatva.

De utóbb, idővel hozzájutottunk, el is nyúttuk (úgyis azt mondja a paraszti ember, hogy az a könyvjó, a melyik rongyos). Hogy egy este forgatnánk és néznénk a bennelévő irásokat, álmodozván a költő eltűnésének nagy rejtélye felől, mondja édesanyám :

— Én még láttam Petőfit.

Óh, óh, Petőfit, az eltűntet, a mesékbe valót látta anyánk?

— Óh igen, igen! — mosolygott büszkén — én még láttam, beszéltem vele. Egy pohár vizet vittem is neki.

— De hol, de hol, mama?

— Ott, Szegeden, otthon a grószmamáéknál.

Mama járta még akkoron, meg grószmama, grósztata, ilyen furcsa magyarok voltunk. A grósztataék háza pedig ott állt, a hol most is áll, az öreg *Iskola-utca* sarkán, vendéglője volt benne az öregapámnak, címmezve az *Arany oroszlánhoz*. Mikor a kormány Debreczenből majd Pest-

ről Szegedre költözött az országgyűléssel, ez a kis földszintes ház volt az első vendéglő a városban, tulajdona nemes Ströbl Ignác uramnak, anyai ágon való öregapámnak. Kávéház is volt benne. Az országgyűlés üléseit (mindössze hármat tartott itt: két nyilvánosat és egy zárt ülést) a piactéri nagy Dercsényi-féle házban tartották, étkezni meg kávéházazni, híreket hallani öregapámhoz jártak a képviselők.

Édesanyám tizenhárom-tizennégy éves leány volt abban az időben. Mesélte, hogy az országgyűlés tagjai nem értek be egyszerre az ebédlőbe, hanem külön csapatokban jöttek: egy része délben, a másik rész két órakor, a harmadik háromkor. Sok dolog volt a főzéssel nagyon, az egész ház népe a konyhában segédkezett. Ilyen alkalomkor, ebéd idején történt, hogy a vendéglő szobájában elájult és elesett egy fiatal ember. Sietve fölemelték és kivitték az udvar friss levegőjére. Kiáltások hallatszottak:

— Vízet, vizet! Petőfi elájult!

A konyhából futott ki azután anyám a vízzel, a mivel meglocsolták. Azután pedig, hogy pihenjen, az udvaron az egyik lakószobába vitték, hol a dívánra fektették.

Igy mesélte anyám, többször is. Mondtuk később, hogy talán nem Petőfi volt az az illető fiatal ember, de ő ragaszkodott ahhoz, hogy jól emlékezik. Csakugyan, az akkori időkről ha olykor beszélt, a

szok bejöveteléről, az ütközetről, az ágyúzásról, mely a Tisza két partja között folyt, oly élénken emlékezett s oly színesen beszélt, épen utczánkon, az öreg Oroszlán-utczán át haladtak a töméntelen orosz csapatok, hogy hallgattuk csöndes estéken egész füllel, míg csak bele nem fáradt.

Másfelől semmiféle bizonyíték nincsen arról, hogy Petőfi Szegeden járt volna. Átnéztem az azon időből való helyi lapjainkat, de azok sem említik. Bár hiszen azokban sok más egyéb sincs: kisdéd, negyedré, négyoldalos lapok, hanem azért bizonyos alezredesi kinevezés fölött Pompéry János úr nyílteresen veszekszik bennök gróf Batthyány Kázmérral . . .

Másrészt azonban ennek a történetnek ideje összeesik azzal az idővel, mikor Petőfi Budapestről családotól pihenőre Orlayékhoz Békésbe utazott. 1849 július első fele. Petőfi életének írói szerint ezt az utat Czeglédén és Szolnokon át tette meg: így ide ezen az úton aligha kerülhetett. De föl van írva, hogy Orlayéktól, a csöndes magányból olykor a szomszéd városokba ment: nem lehetetlen, hogy tudván az országgyűlés ittlétét, ide is eljött, hogy tájékozódást szerezzen a haza sorsa felől. Kossuth is itt volt abban az időben. Itt mondta akkor, hogy ha a függetlenséget Debreczenben mondták ki, úgy lehet, a teljes fölszabadulást Szegeden fogják kimondani.

s nem más, hanem csakugyan Petöfi volt az, a kit anyám említett, hogy itt járt az öreg oroslán-utcai öreg familiáris házban s annak a falai látták őt. Beszélhetnének róla, ha tudnának. Bár nem sokáig, mivelhogy a tavaszon az öreg ház is eltűnik a föld kerekiségéről. Le kell bontani, mert útban van. Régi ház, régi emlékek, Isten veletek. Átgázol rajtatok az idő.

TAVASZI ÁLOM.

Abrándos, édes alkonyat!...
Rügyes ág halkan bólogat...
Mosolygó rügy, kípattanó,
Pirosuló arcz, kicsattanó,
Szeretni, élni hívogat.

A szív, az ész oly fiatal!...
Sovár ajkon fölcseng a dal...
Dal, könnyű, mint a lehelet,
Dal, mely szebb mint a kikelet:
Virágzengés, patakmoraj.

... És zeng a dal soká, soká!...
... Ez álomdalt ő álmodá!...
És lelked lassan szállni kezd,
Elíndulsz, Őt hogy felkeresd,
Fehér nő, a mezőn alá.

Elíndulsz, mégysz, hogy megköszönd
E hang-, e szín-, e fényözönt,
E mesebeli dal-tavaszt,

202 Mely szívet zsongit, kéjt fakaszt,
Szerelmet éleszt, könnyet önt...

...Halkan suhog fehér ruhád...
...Homályba vész a rónaság...
A rónasík, a csatahely,
Hiába kérded, nem felel:
Hol az oltár? hol Őt imádd!...

A városon, a falvakon
Szava kicseng az ablakon;
Hol minden ház Petőfi ház,
Hol minden szívben Ő tanyáz,
S dala virít a parlagon...

Oh nő! fehér láng, jelenés,
Ne űzd! köd az, volt s elenyész...
Kár — tévedezve bolyganod!...
Építs nevére templomot!
S Ő ott leend, ha oda méssz...

A mindenütt jelenvaló:
Szentélyt kíván, oda való...
Oh nő! ha azt megépíted,
Ott fölleli Őt nagy hited,
A Dalnok él és győz a Jó!...

Zempléni Árpád.

HOGYAN KELL PETŐFIT SZAVALNI?

IRTA: JÁSZAI MARI.

etőfit szavalni a legnehezebb minden költő között; de Petőfi verseit mondani a legkönnyebb a világon, ha rájöttünk a nyitjára.

Én most egy éve talál-
tam rá, egy ragyogó szeptemberi vásár-
napnak a delén, szép, szarkalábtól kéklő
réteken.

Nekem soha sem tetszett, ha én Petőfi
verseit hangosan mondtam. Nem tetszett
és nem tudtam az okát, de ez okból ke-
rültem a Petőfi-verseket nyilvánosan mon-
dani. Az egy *Homer* és *Ossziánt* kivéve,
nem is szavaltam soha.

Azon a gyönyörű vasárnapon csak úgy
öntötte a Nap a sugarait a szalatnai fen-
sikra, melyen én egy kis leánynyal kézen-
fogva jártam, — mentünk, mentünk a
távol nyíres felé, — ifjú társam önkény-
telenül, csöndesen hímálni kezdte összefo-
gódzott kezeinket, mint gyermekek szokták
egymáséit, mikor lassacskán mendegélnek.

Petőfiről beszélgettünk, — kifogyha-
tatlanul . . .

Az a kevés beszédű fiatal leány át-
tett és ékesszólóvá lett tőle. Észre-
vétlenül a verseit kezdtük mondani,
— hol egyikünk, hol másikunk,

— csöndesen, majdnem csak maga-magának mindenikünk.

Az én kis Magdám olyan zárkózott természetű leány, a ki a saját érzéseit alig hogy sejteti, de az ezredrészét sem mondja ki. Intenzív, nem expanzív lélek. Bizonyosan igen rossz színész válnék belőle, — mint Petőfiből. Különben is alkotó tehetség, — Isten-adta művész ez a gyermekleány. Művészlélek, festőtehetség, de nem briliáns beszélő; — ettől tanultam én meg Petőfit szavalni. A mint ott mondta, mondta, csak úgy maga elé a Napnak, a mezőnek, a szellőnek azt a muzsikát, — egyszerre csak éreztem valami üdét, valami újat, a mi jól esett és a mitől elhallgattam, hogy jobban bíriam érezni, — elhallgattam végkép és hagytam őt beszélni, — csak mikor egy versnek vége volt, szoritottam meg a kezemben levő kezecskét és suttogva, hogy a varázs szét ne rebbenjen, mondtam: még, — Magduskám, mondj még. És az én gyermekbarátnőm mondta a gyönyörű zenét, halkán, forrón, hosszan, — a messze nyírestől egész hazáig, — a honnan jól megkéstünk azon a napfényes vasárnapon, — úgy-e Magduskám? mert mire betoppantunk, a kastély harangja már rég elkongatta az ebédre-hívót. De nem abban az otthonban voltunk-e, melyben a házigazda jeligéje: „Szalatsnán mindenki azt teheti, a mit akar és még azt se — muszáj.“

Egyszóval, mire hazaértünk, nemcsak a legszebb napok egyikének a gyönyörűsége maradt a lelkemben, hanem a Petőfi versei szavalásának a kulcsa is!

Annak a zárkózott, mímóza-léleknek az előadásából, — még pedig odakünn, a nagy, szabad mezőkön, — óh dehogy tudta volna ő is szobában, emberek előtt elmondani, — csak odakünn, a nagy napfényben, a réti virágok között érezte magát egynek Petőfivel és én csak ott és csak ezen a hamvas lelkű médiumon keresztül voltam olyan szerencsés meglophatni Petőfi lelke mélyét. Most már tudom a titkát: Petőfihez nem szabad hozzátennünk magunkból semmit.

Ő benne minden benne van.

Petőfit nem lehet elég egyszerűen mondani.

Ez az ő titka.

Mióta ezt tudom, azóta szeretem szavalni Petőfit, mert csak azóta tudom szavalni. Azóta nem is szavalok mást. Gyönyörű és boldog vasárnap volt az ott, Magduskám, a szalatnai mezőkön, — megérdemli, hogy ebben az emlékezésben éljen veled együtt, a ki engem megtanítottál Petőfit szavalni.

PETŐFI NÁSZÚTJA.

A szerelem édes, lágy ölében
Ringatózik a költők királya:
Napos tavasz nyílik lángszemében,
Rózsalevél borúl homlokára.
Száz mennyország az ő birodalma:
Két karjában átölelve tartja.

Kedvesének selymes haja szála
Játszva leng a húrokon keresztül,
Dalt bűvöl ki rezgető varázsa
S lantja legszebb csókzenéje zendül.
Ezer virág fakad a nyomába,
A madár is csokolódzik rája.

„Úgy szeretlek, álmaim tündére,
Szívem üdve, lelkem égi szárnya!
Esküszöm a keblem szent tüzére:
Életemnek nincs már semmi vágya!
Nap se lennék a csillagos égen,
Betöltötted minden reménységem!”

Kopogtatnak . . . káprázatos fényben
A szabadság istennője lép be . . .
Tépett zászlót lenget a kezében
S úgy áll oda a költő elébe:
„Nem szeretsz már, dalnokom, Petőfi?
Oltáromat szerelmed ledönti?”

Minden köve sír, zokog örökké...
Friss koszorút régen tüztél rája!

Vágy szivedben nem terem már többé,
Lehullott a szabadság virága?
Lantod most is csak szerelmed súgja,
Elszakadt tán a szabadság húrja?“

„Te mondd ezt, keblem istensége!
Én imádott, én legszentebb múzsám!
Húromon ha szent lángod nem égne:
Hítvány lantom darabokra zúznám!
Kiszakitnám a szívem is nyomba,
A sarkammal tipornám a porba!

Két oltára van az én szívemnek:
Szabadság és szerelem oltára!
Az egyikre könnye hull szememnek,
A másikra tarka szívárványa.
Egy szárnyammal kedvesem öleltem,
A másikkal hozzád szállt a lelkem.“

„Ne mondd tovább! Hallod-e, a szívem
Fájdalmában mily nagyokat dobban!
Két istennőt nem szerethetsz híven!
Azt akarom: engem szeress jobban!
Csakhogy látlak, drága vőlegényem!
Hamvaiból újra kél reményem.

Vártalak már évszázadok óta,
Csak te, csak te tudsz szeretni engem!
Századoknak voltam bujdosója,
Míg sugaras ösvényedre leltem.
Homlokodról tépd le azt a rózsát!
Rálehellem ajkam minden csókját!

208 Jer karomba! Elviszlek magammal
A dicsőség piros mezejére:

Holt testeken hol szilaj mén nyargal
S patakokban foly a hősök vére.
Lantodat most, nesze! karddal pengesd,
Hogy a földet, az eget megrengesd!“

„Megyek, megyek, hazám bujdosója!
Magas lelkem magadhoz ígézted!
Tied vagyok, népek megváltója!
Szerelmemet feláldozom érted!
Csak neked zeng, csak rólad zeng lantom!
A világot zászlód alá hajtom!“

S a szabadság boldog istennője
Csókot nyom a költő homlokára . . .
Babérerdők hajlongnak előtte,
Hogy fölveszi ölelő karjába.
És repülnek a zúgó viharban:
Hős Petőfi hősi lantja harsan.

Minden csókra, minden hűrzengésre
Félistenek, honvédek születnek:
Csengő kardjuk, szuronyuk hegyére
Láncztördelő mennykövet lövelnek.
Vulkánt dobnak ágyúik torkába . . .
Kivirít a csaták vérvirága.

Hegyen, völgyön, sziklabérczek ormán
Harczi tűz ég lángolva, lobogva . . .
Hős Petőfi lantja, mint az orkán,
Egyre jobban zúg-búg ittasodva.
Meglენgeti a lobogó szárnyát,
A szabadság vérmosta oltárát.

Istennője a dal viharában
Borostyánt fon dícsfényes fejére,

Boldogsága gyönyörmámoreában
Csókot hullat minden levelére.
Fölczikázik a csaták villáma:
A dalnokot lángszívén találja.

S lehanyatlík borostyános feje
Kedvesének jajongó keblére . . .
Megreszket a lobogó is bele,
Hogy ráföcscsen kibugygyanó vére.
Futó sereg a vére hullása,
Naplemente a szeme hunyása.

„Ébredj! Ébredj! Romba dől oltárom!
Látom is már szent köve omlását!
De rövid volt ez a boldog álom!
De rám szötte a búbanat fátylát!
Ébredj, ébredj, drága vőlegényem!
Násznyoszolyám koporsód ne legyen!“

És ragadja erdők rejtekébe,
Lombos fáknak sűrű sátorába . . .
Mossa sebet hús patak vizébe,
Hullva hulló könnye záporába.
Bekötözi iratos reménnyel:
A szabadság tépett levelével.

. . . Fölsír a lant . . . szakadozik húrja . . .
„Óh, szabadság! . . .“ utolsó zengése.
Tört lantjával fölragadja újra
S holt kedvesét viszi föl az égbe.
Eltemeti csillagkoporsóba . . .
Nevét ma is sóhajtja a rózsa.

❁❁❁❁ PETŐFI ❁❁❁❁
EGY FEJEDELMI RAJONGÓJA.
ÍRTA: KORONGHI LIPPICH ELEK.

Petőfinek köszönhetem, hogy a kultúra egyik legérdeke-
sebb nagyasszonyával meg-
ismerkedhettem.

A nyolczvanas évek ele-
jén künn éltem Németor-
szágban, hol megadatott nekem az a sze-
rencse, hogy a lelkesedések ifjonti élet-
korában oly férfiak mellé szegődhettem
tanítványul, mint a klasszikus világ két
legnagyobb modern történetírója: *Curtius*
és *Mommsen*, valamint pedig *Anton Sprin-*
ger, a renaissance művészetének e benső-
séges ismerője.

Mestereim útján a tudomány, irodalom
sok előkelőségével jutottam ismeretségbe,
de mindenkor csak úgy, mint egy messze
keletről származó idegen ifjú, kit valami
sajátos ismeretsomj hajtott oda, a nagy
forrásokhoz. Szerették a lelkeségemet, meg-
becsülték az áhítatomat, mert bizonyosan
úgy tekintettek rám, mint egy messziről jött
újabb hívére és újabb terjesztőjére a német
kultúrának. Egyetlen egy esetem volt, hogy
valaki ott azért a kultúráért óhajtott velem
megismerkedni, a mely kultúrából — oda
származtam, közjük.

Jelentették nekem, hogy *Alexandra*
szász coburg-góthai uralkodó her-

czegné érdeklődik irántam és ismerni kíván,
 hallva, hogy Magyarországból származom.
 Midőn aztán egy meghitt dámája útján nála
 bemutatkoztam, in medias res kijelentette
 az öreg hercegasszony, hogy bennem a
Petőfi hazájának fiát kívánta megismerni,
 különösen mert hír szerint magam is poéta-
 féle vagyok, minélfogva bizonyára sokat
 tudnék Petőfiről beszélni, a kít ő nagyon
 szeret és a világirodalom egyik legcsodá-
 latosabb lángelméjének tart. Arról a kul-
 túráról pedig, mely egy Petőfit tudott
 magából kiválasztani, valósággal ábrándos
 fogalmai voltak. „Kár, — mondá — hogy
 a németiség, bár ezer esztendő óta van
 politikai érintkezésben, sőt fajbeli kevere-
 désben is a magyarokkal, az ő világha-
 talmi utálatos gögjében kevesebbet tud a
 geniális magyarokról, mint akár az új-
 guineai buta pápuákról. Lássá, kérem,
 hasztalan törekszem behatóbban foglal-
 kozni az önök történelmével, irodalmával,
 törekvéseivel, — ebben a rengeteg német
 líteratúrában, melyben talán a tücsök
 rekedtségének is meg vannak a köteteket
 ontó tudós specialistái, nem igen van ko-
 moly, megbízható mű, mely önökkel fog-
 lalkoznék. Vagy tud Ön olyanokat? Ajánl-
 jon nekem. Petőfi . . . nézze, itt ebből a
 fordításból olvasom Petőfit . . . (mutatja
 nekem Kertbeny Károly 1849-ből és 1860-ból
 való rettentő fordításait). Érzem, mert
 nem tudom, csak érezhetem, hogy ez

a fordítás meg sem közelíti Petőfinek a szellemét; nem is költő, még csak nem is német és bizonyosan nem is magyar, a ki ezeket a fordításokat csinálta, de be kell érnem vele, mert az ezer szemű nagy német literatúrának Petőfiről eddig nem méltóztatott tudomást vennie. Szégyen, hogy olyan kultúrnyelvet, mint a minő Petőfi, Vörösmarty és Arany költészetét hordozó magyar nyelv, Németországban nem tanulnak az emberek. Szerencsére Petőfinek poézisa olyan, mint a tűző nap — világosságát és melegét még a rossz fordítások e szürke felhői sem tudják teljesen elzárni előlünk».

Így zsörtölődött és így lelkesedett az öreg herczegasszony. Sajnálkozott, hogy öregsége miatt már nem tanulhat meg magyarul (fiatal korában pedig ilyesmire nem figyelmeztették az embert), — „de *Marie*-nak meg kell, meg kell tanulnia a magyar nyelvet!“ — Ezzel *Rückert Marie*-ra, az ő költői barátnőjére, *Rückert Frigyes*-nek a leányára czélt, ki szintén már éltes hölgy volt ugyan, de a ki aztán csakugyan mégis annyira megtanult magyarul, hogy velem nemsokára már magyarul levelezett és a herczegasszony előtt szorgalmasan tolmácsolta a magyar költőket, még a népköltészetet is.

Mikor Németországból visszatértem hazámba, 1885-ben, akkor jelent meg
Lipcsében Wigandnál *Neugebauer* 213

László Petőfi-fordításainak a II. bővített kiadása. Megszereztem és elküldtem Petőfi lelkes barátnőjének, az öreg herczegasszonynak. Na hát volt öröm! Személyesen hozta hírül ezt nekem *Rückert Marie*, mikor itt Budapesten azután csakhamar meglátogatott.

Nem hiszem, hogy a *Neugebauer* barátom Petőfi-fordításain át valaha úgy körülrajongták volna Petőfinek a génuszát, mint a hogyan egy fiatal lelkű öreg hölgy, *Alexandra herczegasszony*, napról-napra megímáda.

Elküldötte nekem egyszer a neusesi kastély képét, külön megjelölve rajta azt az erkélyt, hol az ő *Marie*-jával alkonyatonként együtt ülve, áldozott a Petőfi szellemének.

PETŐFI ÉS A NYELVŰJÍTÁS.

ÍRTA: TOLNAI VILMOS.

egszoktuk, hogy Petőfit minden tekintetben és minden irányban a tőszyökeres magyarság kifejezőjének tartjuk. Petőfit és a népiességet szinte azonos fogalomnak vesszük; az ő dalait s a népdalt egyazon teremtmő lélek alkotásainak tekintjük. Valósággal közhelylyé vált ez költészetének jellemzésében. Pedig ha igazában vizsgálódunk, arra az eredményre kell jutnunk, hogy ebben talán igazságtalanokká válunk iránta. Igaz, hogy a mit a népköltészet valójáról állítunk, azt rá is alkalmazhatjuk, de visszajára nem fordíthatjuk eljárásunkat; mert Petőfi sokkal több, mint a népdal képviselője, sokkal nagyobb annál, ki pusztán a népköltés talaján sarjadt és áll. Érzelmeinek, képzeletének mesés gazdagsága nem fér meg e szűk korlátok közt, s bár alkalomadtán dala egyszerű és tiszta, „mint a puszták harangja“ s nem akar más lenni, mint „a kunyhók mécsvilága“, máskor a nemzethez intézi szózatát, sőt a legmagasabbra szárnyal s az egész emberiségért, a világ boldogságáért akar élni, tenni, s ha kell, halni. Innen van, hogy költőink közül épen őt érti meg legjobban minden nemzet; bármennyire sajátos egyéni, sajátos nemzeti is költészete, ő igazán

első költőnk, a ki legegyetemesebben emberi is; legelső költőnk, a kit megért más föld és nemzet fia is, lakják bár a Szajna partján, Izland jeges vidékén, Granada forró ege alatt, vagy Keletázsia országaiban. Ő népies, nemzeti és világköltő egy személyben.

Míg ennek a közhítnak, hogy Petőfi elsősorban népies költő, megvan a maga magyarázata abban, hogy egyike volt azoknak, kik a népet egyebek közt az irodalomban is diadalra vitték, addig alig érthető meg az a másik, egyre hangoztatott vélemény, hogy költészetének nyelve is minden ízében törölmetszett, népiesen magyar, hogy ő vitte bele az irodalom nyelvébe az Alföld, a Kiskúnság nyelvének sajátságait, szépségeit. Már csak élete körülményei is ellene szólnak. Hisz alig van vidéke az országnak, hol meg ne fordult volna már teljes kifejlődése előtt is. Alig tíz évet tölt gyermekkorában szülőföldjén, aztán serdülő korban Sár-Szent-Lőrincztől fel Selmeczig járja iskoláit, huzamosan tartózkodik és barangol túl a Dunán, színészkedik a Nyírségig, majd Pestentelepszik les onnan járja be az országnak északkeleti s keleti vidékeit, úgy hogy „verseiből meg lehetne írni Magyarország földrajzát“. Vegyük mindehhez mohó olvasókedvét, mely megismerteti vele irodalmunkat és nyelvét Gyöngyösitől fel a Bajza óta fejlődött kényes szalonköltészetig, mind-

ragaszkodását a régihez, a megszokott és hagyományos formáktól való idegenkedését... mindez már eleve is lehetetlenné teszi, hogy írásaiban egy kis vidék nyelvével élt volna, ezen írta volna meg alkotásait. Erre a balvéleményre valószínűleg az az egyetlen kísérlete adott okot, hogy „Tisza-Duna közötti tájbeszéd szerint“ írta meg a *Hírös város*-t. Valójában Petőfi a legkevésbé népies nyelvű azok közt, kiket a népies-nemzeti irány költőinek szoktunk mondani. Arany nyelvében erősen érzik a bihari magyarság, Tompa valóságos tárháza a mátra-alji, sajó-völgyi nyelvnek, hogy Kriza székelységéről ne is szóljunk; elődei közül Vörösmarty nem tagadhatja el dunántúli voltát, Czuczorban megtaláljuk Győr, Komárom, Dél-Nyitra vidékének sajátságait; de Petőfit, a Kiskúnság nyelvének képviselőjéül tekinteni nem lehet, hisz nyelvében ép úgy vannak kemenesalji szavak, mint szatmáriak, dunamellékiek, meg alföldiek. Megjegyzem, hogy én itt első sorban a szókincsre, az egyes szavakra gondolok; mert ha ezeken túl az állandó szókapcsolatokra, a szólásokra is kiterjeszkednénk, akkor még úgy is majd az egész magyarság szólásmódjait megtalálhatnók nyelvében.

De nem csak azt nem lehet állítani, hogy Petőfi egy bizonyos vidék nyelvével él, az sem áll, hogy nyelve — szókincsére nézve — általában népies; sokszor

népies, különösen szólásaiban, fordulataiban, de sokkal többször nem az. Különben is a nyelvvel magával keveset törődik; ránézve ez csak pusztá eszköz érzései és gondolatai kifejezésére; nem szereti a szót önmagáért; neki mindegy, bárhonnán való, csak találjon. Az egy *Hírös város*-on kívül nincs is egyetlen egy versnek nyelvileg külön színezete; a legnépiesebb tartalmú versbe is bele-belecsúszik egy-egy újöntetű irodalmi szó, sőt kifejezés is; viszont a legnépiesebb szónak is helyet ad a legkevésbé népies költeményben. Érdekes különösen ebből a szempontból, hogy míg a költészet lényegéről és tartalmáról minduntalan nyilatkozik, úgy hogy költeményeiből világosan összeállíthatjuk ebbeli fölfogását, addig alakí mivoltáról soha sem szól; a nyelvről pedig egyetlenegyszer, Aranyhoz intézett levelében, mikor a Shakespeare-fordításokról tárgyal vele, itt is csak futólag: „Küldj legközelebb az én számomra *János Király*-ból egy kis mutatványt, én is küldök neked a másik lapon *Coriolan*-ból. Megláthatod belőle, mennyi szabadságot veszek mind a külsejére, mind a belsejére nézve; úgy hiszem, a magyar nyelvtől nem igen kívánhatni ennél többet, már ez is óriási feladat. Néhol egy-egy sorral hosszabbra jövök ki, de ezt a híres Schlegel is teszi, pedig ő német, s angoltól németre fordítani, a magyarhoz képest valóságos gyerekjáték“.

Költői nyelvének alapja sem a szalonköltés finnyás válogatása, sem Czuczor *Paprikás versei*-nek népiessége, hanem a 40-es évek társalgása, az a bizonyos átlagnyelv, melyben még nem forrtak egybe teljesen a huszas évek ódái szárnyalása, a harminczas évek szónokiassága, a fejlődő gazdasági és társadalmi élet kifejezőmódja, a minden téren nyilvánuló nyelvújítás forrongó anyaga, a mind erősebben érvényesülő népiesség elemei. Ezzel a nyelvvel él Petőfi válogatás nélkül. Nyelvművésznek, úgy mint Aranyt vagy Gyulaít, semmiképen nem mondhatjuk. Nyelvének szótani és alaktani sajátosságai annyira nem jellemzők ránézve, hogy az óriás Petőfi-irodalomban alig is találunk egy-két munkát, mely nyelvével foglalkozik. Egynéhány elszórt megjegyzésen és magyarázaton kívül külön foglalkozik vele Szarvas Gábor, a ki a *János Vitéz* nyelvének népiességét mutatja ki (*Nyelvőr.* 1: 20), Veress Ignác pedig az igenév használatát fejtegeti Petőfi nyelvének alapján (*Nagy-szebeni állami gimnázium Értesítője*, 1885—1887). Egészen másként áll a dolog, mi-helyt stilisztikai sajátosságairól van szó; a szavaknak kifejezésekké való kapcsolásában, szólásokban, képes és átvitt jelentésű fordulatokban Petőfi kifogyhatatlan, s a mint Arany *Toldi*-jából lehetett stilisztikát írni, úgy Petőfi nyelve is elégséges teljes stilisztika megírására, a mint alapos és jeles tanulmányában Loósz István

már meg is tette (*Egyetemes Phil. Köz-
löny*, 25:32, 27:202).

A jelen alkalommal azzal a kérdéssel foglalkoztam, milyen viszonyban van Petőfi a nyelvújítással. Korántsem kell azt hinní, mintha Petőfi is a nyelvújítók közé tartoz-
nék; nem, nyelvünk szókincsét ő nem gya-
rapította egyetlen egy szóval sem. Ha van-
nak is szavai, melyek előtte nem voltak
meg az irodalmunkban, ezek nem szótani
alkotások, hanem alkalmi, még pedig stí-
lisztikai képzések, főleg pedig nagy számban
összetételek, ezek is mind egy-egy készen
talált szó képére készültek. Célom volt ki-
mutatni, mennyire és mennyit fogad el
Petőfi a nyelvújításból, s arra az eredményre
jutottam, hogy válogatás nélkül mindent:
akár Barczafalvi alkotása, akár Helmecczyé,
vagy Bugáté, akár a korabeli hírlapokból
való. Petőfi annyira csak a tartalmat nézi,
annyi a mondani valója, hogy eszköznek
jó neki bármilyen szó, melyhez képezeteit,
fogalmaít fűzheti. 1844-ig még erősen érzik
Bajza nyelvének hatása, 1844-től fogva pe-
dig, a mikor mint szerkesztősegéd működik
Pesten, a hírlapi nyelv mindenoldalú be-
folyása, különösen, mikor lapja számára
francziából, németből fordítania kell, nem-
csak ezekben a fordításokban, hanem saját
prózáiban és költeményeiben is.

A mellékelt szójegyzék, mely talán csak
220 nyelvünk újabb fejlődésének kuta-
tóját fogja érdekelni, a Havas-féle,

hatkötetes, bírálatos kiadás alapján készült, hozzávettem még az ebbe a kiadásba nem kerülhetett levelezést Arany Jánossal. A szó előfordulásának helyére való utaláson kívül feltüntettem első használóját vagy alkotóját Szily Kálmánnak a *Nyelvújítás Szótára* alapján (NyÚSz.); ha ez nem igazított útba, csak akkor jelöltem meg első, leginkább szótári előfordulását, a mennyire a rendelkezéseimre álló eszközök engedték. A jelölések megegyeznek a *Nyelvújítás Szótár-éival*. Ha nincs a szó mellett semmi utalás, azt jelenti, hogy más forrásban nem találtam meg. Az adatok kiszemelésében lehető teljességre törekedtem, sőt, ha szükségét láttam, a szakemberek iránt való figyelemből egy-egy szót több helyről is idéztem.

aggalom = aggodalom; 3:502 (1842), 1:149 (1846), 3:192, 224, 255 (1847), 1:275 (1848) stb. Kunoss 1834; — honfi-aggalom, 3:183 (1847).

akarathiány, 4:107 (1846).

alvilág; 2:314 (1845), 1:160 (1846). A NySz.-ban egy (kétes) adat; Vörösmarty: *Kincskeresők* 1832 (Ö. M. 3:444); — *alvilági*, 2:326 (1845); Sim. Bal. 1902.

-alak; *ábránd-alak* 1:135 (1846); — *árnyalak* 2:217 (1845), 1:153 (1846) NyÚSz. 1829; — *egyalakú* = kietlen, 2:116 (1844); ebben a jelentésben szót. nincs; — *köd-alak*, 3:248 (1847). 221

alaktalan (éj), 3:153 (1847); Tzs. 1835.
alap, 3:360 (1848); NyÚSz. 1787.; —
alaptalan, 4:326 (1848), NyÚSz. 1807.
-alatti; *földalatti*, 2:295, 375 (1845),
1:259 (1848); Márton 1807 még: föld alatt
való, Márton 1818: földalatti; vö.: -föülü,
-tüli.

aljasság, 2:411 (1846); Tzs. 1835.

-alkat; *testalkat*, 1:352 (1847);
NyÚSz. 1807.

alkony; 2:34 (1845) . . . stb. 3:116
(1847); NyÚSz. 1760; — *alkonyat* is
többször, p. 1:62, 2:409.

-alkony; *életalkony*, 2:394 (1846).

alkonyúl, 2:75 (1844), 2:264 (1845);
NyÚSz. 1857.

alkonyúlat, 3:29 (1847).

andalít, 2:454 (1846), NyÚSz. 1862; —
elandalít, 2:118 (1844), NyÚSz. 1792; —
elandalodik, 2:246 (1845), CzF. 1864.

anyag, 2:284 (1845); NyÚSz. 1792.

arcz-; *arczkép*, 2:322 (1845), 1:353
(1847); NyÚSz. 1823; — *arczpirulás*,
1:342 (1848), régen csak *orczipirulás*.

arszlán, 2:143, 5:6 (1844), a Honderű
kedves szava; NyÚSz. 1841.

asztalnemű, 3:496 (1842); Tzs. 1838.

ábránd-; *ábrándalak*, l. alak.

ábrándos, 2:394 (1846), 3:3 (1847);
NyÚSz. 1816.

ál-; *álbeszéd*, 2:28 (1843); — *ál-*

222 *nagy*, 3:166 (1847); — *álruha*,
4:84 (1846); Tzs. 1838.

áldássúly = áldás súlya, 3:194 (1847).

állomány = állam, 4:199, 212 (1848),

NyÚSz. 1840.

álm-; *álmvilág*, 1:150 (1846).

-álm; *isten-álm*, 3:278 (1848); —

rozsdá-álm: „Nem cseng a kard . . .

A rozsdá-álm lepte meg“; 3:73 (1847).

-álmodás; *visszaálmodás*: „Ifjú-
ságuk visszaálmodása“, 2:412 (1846).

által- = *végig-*; *általolvas*, 3:512
(1842), 2:331 (1845); *vö. át-*, *keresz-
tül-*.

-ár; *könnyár*, 2:413 (1846); *vö.*
„Hátha könnyeimnek árja . . .“ (2:65); —
tűzár, 3:84 (1847).

árverés, Arany lev. 1:199 (1849); Tzs.
1835.

ármány = cselszövény, 6:98 (1843),
3:224 (1847), NyÚSz. 1841; — *szin-
falármány*, 5:27 (1844); — *ármány-
kodók*, 2:126 (1844); Tzs. 1838.

árny, 2:57 (1844), NyÚSz. 1801; —
árnyalak, l. *alak*; — *árnykép*, 3:495
(1842), NyÚSz. 1834; — *árnyoldal*,
5:27 (1844), NyÚSz. 1854.

át- = *végig*; *átálmodók*, 3:100 (1847);
— *átbúsúl*, 3:79 (1847); — *áthúzódik*,
3:319 (1848); — *átkinlódik*, 4:197
(1848); — *átnéz*, 3:88 (1847); — *átnyo-
morog*, 1:335 (1848); — *átolvas* =
el-, 5:387; — *átörül*, 3:79 (1847); —
átröpül, 3:3 (1847); — *át-
szenvéd*, 1:131 (1846), 3:319

(1848); — átszö, 2:204 (1845); —
áttekint, 2:321 (1845); — átteng,
3:283 (1848). A XIX. század első tizedei-
ben lesz a német durch hatására az át-
igekötőnek ez a jelentése.

át- = által, átláthatlan, 2:212
(1845).

bal; — baltett, 5:61 (1844); — bal-
végzet, 2:5 (1842), NyÚSz. u. i.

balga, 1:106 (1844), 3:338 (1848), NyÚSz.
1777.

barátiatlan, 6:144 (1846).

báj, 2:19 (1843), 1:91 (1844), NyÚSz.
szerint Bacsányitól.

báj; bájdús, l. -dús; — bájgyermek,
3:476 (1840).

befolyás, 2:158 (1844), NyÚSz. 1790.

be-; beutaz, 1:24 (1844), a népies
bejár mintájára; — bevesz = elfoglal,
3:374, 4:142 (1848), a német „einnehmen“
hatására.

bel-; belháború, 5:433, 6:50, (1848),
NyÚSz. 1838; — belöszton, 3:518
(1843), NyÚSz. szerint Sándor Istvánnál;

— belviszály, 2:174 (1844), Ball. 1857.

belépti jegy, 5:89 (1844), NyÚSz. 1833.

beszély, 5:5 (1844), NyÚSz. 1833.

betegház, 2:413 (1846), NyÚSz. 1808.

bér-; bérkocsi, 2:231 (1845), 1:254
(1848), NyÚSz. 1801; — bérkocsis,
1:255 (1848), Kunoss 1834; — bérszolga,

bérencz értelmében, 3:452 (1849);
az alak NyÚSz. 1835.

-bér; halálbér, 3:459 (1849); —
pályabér, 2:6 (1842), NyÚSz. 1827.

bérlet-; bérletfolyam, 6:16 (1846).
NyÚSz. 1838; — bérletszűnés, u. o,
NyÚSz. 1835.

-bérő; haszonbérő, 3:119 (1847),
NyÚSz. 1804.

bitor = bitorló, 2:262 (1845), 1:324,
3:291 (1848); NyÚSz. szerint Helmecky
vonta el a bitol: bitoról igéből; előbb csak
usurpator jelentésben; Fog. 1836. már
melléknévül is.

bizomány = megbizás, 6:147 (1847),
NyÚSz. 1804.

bohócz, 6:98 (1843), 3:553 (1844), 4:72
(1846), NyÚSz. 1835; — bohóczos,
5:88 (1844).

bohózat, 1:91, 5:13 (1844), NyÚSz.
1833 (1830).

bolygótüz, 2:305 (1845), 3:38 (1847).

bor-; bordal, 2:79 (1844); Bajza
1825: borének; Tzs. 1835: ivódal,
1838: bordal; — boreső, 2:64 (1844).

-borulat; ködborulat, 3:545 (1846);
borulat: NyÚSz. 1790.

borzadályos, 3:499 (1842); NyÚSz. 1862.

botrányos, 6:255 (1848), NyÚSz. 1841.

bölcsőének, 3:446 (1849); Tzs. 1835.

börtönfal, 1:324 (1848).

bű-; bű-hatalom, 4:273 (1848); —
bűnövény, 2:262 (1848); alkalma-
sintarégi bűbáj mintájára (tévesen).

büvszer, 1:201 (1847), NyÚSz. 1835.
büvész, 3:245 (1847), NyÚSz. 1829,
czél-, czélirányos, 5:283 (1847),
NyÚSz. 1803; — *czélszerű* 6:53 (1848),
NyÚSz. 1832.

-*czél, életczél*, 3:261 (1848); *Ball.*
1890; — *végczél*, 3:123 (1847), NyÚSz.
1676.

czímszerep, 6:7 (1845), 6:149 (1847),
NyÚSz. 1836.

czukrász, 5:396 (1847), NyÚSz. 1830.
család-; családfeje, 2:74 (1844),
NyÚSz. 1853; — *családélet*, 1:246
(1848).

csalogány, 2:37 (1843) . . . stb. 1:278
(1848), NyÚSz. 1784.

-*csarnok; képcsarnok*, 1:357 (1847),
NyÚSz. 1835; — *tündércsarnok*,
2:222 (1845).

csata-; csatabaj, 1:111 (1844); —
csatahely, 1:33 (1844), NyÚSz. 1792; —
csatamező 1:34 (1844), NyÚSz. 1793; —
csatatér, 1:113 (1844), NyÚSz. 1804; —
csatatűz = tüzelés, 6:34 (1849). —
csatazaj, 4:295 (1848).

-*csata; kincscsata*, 3:504 (1842).

csatár, 5:456 (1847); 3:445, 6:82
(1849), NyÚSz. 1843; — *csatártüzelés*
6:82 (1849).

-*csend; sírcsend*, 3:68 (1847); —
szélcsend, 3:555 (1847), NyÚSz. 1825.

csermely, 2:37, 3:515, 516,
226 (1843), NyÚSz. 1788.

csillag-; csillagfény, 3:159 (1847); —
csillagfényes, 2:259 (1845); — csil-
lagfüggés („Mint csillagfüggés az égen
Változatlan, végtelen, Úgy függ rajta ...
kebelem“.) 2:47 (1843); — csillagkör,
3:160 (1847); — csillagmosoly, 2:43
(1843); — csillagsugár, 2:252 (1845),
3:113 (1847), 1:251 (1848); — csillag-
sugáros, 2:45 (1843); — csillagtűz,
2:77 (1844); — csillagvirág = az ég
csillaga, mely olyan mint a mező virága,
3:204 (1847).

-csillag; sarkcsillag, 3:526 (1844),
NyÚSz. 1777.

csillám = csillámlás, 3:546 (1846),
3:35 (1847), NyÚSz. 1787.

csillár = luster, 5:88 (1844), 5:331
(1845), NyÚSz. 1845.

csodagyermek, 5:389 (1847), 6:86
(1849), Ball. 1857.

csók-; csókvirág, 2:441 (1846); —
csókHzáporos, 3:169 (1847),

-csók; mézcsók, 8:479 (1840).

csont-; csontkéz, 2:411 (1846).

-csorda; szolgacsorda, 1:341 (1848).

csöd: „csödöt kap“ 2:119 (1844), NyÚSz.
1842.

dacz, 1:157 (1846), NyÚSz. 1816.

daczára, névutó: „zum Trotz“; ezek

daczára: 3:210 (1847), 3:265 (1848);
névszó után: 2:275 (1845), 2:339 (1845) ...

stb. sokszor; NyÚSz. 1832.

daczol, 2:335 (1845), NyÚSz. 1834. 227

dal-; *dalmesterség*, 3:96 (1847);
— *dalszárny*, 2:21 (1843).

-dal; *bordal* l. *bor-*; — *harczdal*,
3:416 (1848); — *hattyúdál*, 2:104,
155 (1844), NyÚSz. 1835; — *honfidál*,
2:57 (1844); — *kördál*, 2:41 (1843);
Ball. 1843: *körének*, mindkettő a *Rund-*
gesang fordítása; — *varázsdál*, 2:13
(1842); — *végdál* 2:319, 320 (1845),
3:267 (1848).

dalnok, 2:353 (1846), NyÚSz. szerint
Szemerétől.

dana, 2:43 (1843), Márton 1807.

-darab; *pénzdarab*, 2:284 (1845),
Ball. 1890; a régibb szótárakban *Geld-*
stück = egy *darab* pénz, Ball. 1854,
Márton 1823. A NySz.-ban csak *szó-*
darab.

-deli; *nyárdéli nap*, 3:363 (1848);
vö. *-közép*.

délibáb, többese *délibábak*, 2:321,
5:331, (1845); Tas. 1838.

délibábos, 2:122 (1844), eredeti jelen-
tésében; átvittén: Szarvas Gábor, *Nyelvör-*
8:223, 10:466. Szótárban: Tolnai Magya-
ritó Sz.: *illusorius*, *phantasticus*. 1900; Sim.
Ball. 1902.

dérvirág = *jégvirág*, 2:188 (1845).

diadal; *diadaléret*, 5:339 (1845);
— *diadalív* 1:188 (1847), 3:377 (1848),
NyÚSz. 1832; — *diadaloszlop*, 5:9
(1844); — *diadalszeker*, 1:222
228 (1847); — *diadaltűz*, 4:298 (1848).

dics-; *dicskoszorú*, 3:183 (1847);
— *dicsvágy*, 1:340 (1848), 3:392 (1848),
NyÚSz. 1813 előtt.

diszeskedik, 2:228 (1845), Ball. 1890.

— *döntő*; *világdöntő*, 3:465 (1849).

dörgedelmes, 1:145 (1846), NyÚSz. 1842.

— *dús*; *bájdús*, 1:102 (1844), Arany
lev. 100, (1847), NyÚSz. 1845; — *érdem-*
dús, 4:154 (1848), NyÚSz. 1843; —
kellemdús, 1:352 (1847), NyÚSz. 1845.

dühéremény, 3:509 (1842).

egy-; *egyalakú* l. *-alak*; — *egy-*
formaság, 3:211 (1847), Márton 1818:
uniformitás; — *egyhangú* (moraj), 2:388
(1846), NyÚSz. 1808; — *egykedvűleg*,
3:493 (1842), 2:363 (1846), 1:325 (1848),
NyÚSz. 1833; — *egyoldalú*, 6:19 (1847),
NyÚSz. 1834; — *egyoldalúság* 5:416
(1848), Tzs. 1835; — *egyszerűség*,
2:286 (1845); Tzs. 1835.

egyenruha, 5:408 (1847), NyÚSz. 436.

elem (=szél) 2:76 (1844), NyÚSz.

Kazinczy?

elhomályosít, 2:310 (1845), NyÚSz. 1838.

elkorcsul, 3:531 (1844), NyÚSz. 1835.

ellen-; *ellenméreg*, 3:365 (1847),
NyÚSz. 1801; — *ellennyilatkozat*,
6:65 (1848); — *ellensúlyoz* Arany
lev. 1:121, (1848) NyÚSz. 1847; — *ellen-*
szegűl, 4:55 (1846), NyÚSz. 1833; —
ellenszenv 6:98 (1843), 5:241 (1846),
NyÚSz. 1832; — *ellenvers*
5:437 (1848).

elménczkedik, 5:297 (1847), Tzs. 1835.
elnök, 6:13 (1845), NyÚSz. 1833.

elő-; *előhad*, 3:558 (1848), NyÚSz. 1808; — *előjel*, 1:97 (1844), 3:384 (1848), NyÚSz. 1798; — *előjog*, 5:9 (1844); Hartleben 1827: *előjuss*, Fogarasi D. M. M. 1833: *előség*, *előjog*; — *előléptetés*, 6:220 (1849), NyÚSz. 1831; — *elősor*, 4:157 (1848); — *előszó*, 1:350 (1847), NyÚSz. 1784; — *előszeretet*, 5:9 (1844), NyÚSz. 1842.

elv, 2:178 (1844), 3:131 (1847), NyÚSz. 1808.

ember-; *emberbarát*, 5:393 (1847), NyÚSz. 1833; — *embergyűlölet*, 2:400 (1846), Sim. Ball. 1899; — *embergyűlölő* (szív), 5:353 (1847), a régiségben szótárilag csak Calepinusban; azóta S. I. 1808; — *emberismeret*, 2:173 (1844), NyÚSz. 1796; — *emberjog*, 3:41 (1847); — *emberkéz*, 3:321 (1848), Ball. 1890; — *emberméltóság*, 1:339 (1848); — *embersokaság*, 1:252 (1848); — *emberszív*, 2:43 (1843), 3:523 (1844); — *embertárs*, 1:249 (1848), NyÚSz. 1780; — *embervásár*, 3:225 (1847); legtöbbje a német Menschen-előtagú összetétel után.

-ember; *rabember* = rabelkü ember, 1:340 (1848).

emlék-; *emléklap* = Stammbuchblatt, 6:197 (1848) NyÚSz. 1864; —
230 *emlékoszlop*, 2:383 (1846),

NyÚSz. 1834; — emlékszóbor, 3:41
(1847), NyÚSz. 1832.

emléktelen, 2:384 (1846).

enyhe, 1:227 (1847), NyÚSz. 1808.

erélyes, 4:147 (1848), NyÚSz. 1845; —

erélytelenség, 5:432 (1848).

erény, 2:28 (1843) stb. NyÚSz. 1792;

— erénytelenség, 6:33 (1848).

erőmegfeszítés, 1:44 (1844), Ball. 1890.

esemény, 3:238 (1847), NyÚSz. 1836.

esernyő, 4:323 (1848), NyÚSz. 1787.

est-; estfény, 3:21 (1847), Ball. 1890;

— estharang, 3:116 (1847).

eszélytelen, 3:72 (1847), NyÚSz. 1842.

eszközöl, 1:87, 2:158 (1844), NyÚSz.
1792.

eszme, 2:294 (1845), 3:73, 138 (1847),

NyÚSz. 1815.

eszmetársulat, 2:187 (1845), NyÚSz.

1841: eszmetársulás.

eszménykép, 3:191 (1847), szót. nincs.

égmagas, 3:503 (1842); vö. himmel-
hoch.

égítést, 2:342 (1845), 3:160 (1847);

Márton 1823.

éhenkórász, 3:323 (1848); szótárban

csak Kriza Vadrózsái óta, 1863 (szót.).

-éhes; mézéhes 2:59 (1844); vö.

-szomjas.

éhhalál, 2:437, 5:229 (1846), Arany

lev. 1:95, (1847), 5:436 (1848); régebben

csak éhelhalás; Richter-Schus-

ter szótárában (1847): éhelhalál; 231

szótárilag először Hoffmann Fr. zseb-
szótárában 1896.

éhségi, 2:25 (1843).

éjszákfény, 1:246, 3:407 (1848), Ball.
1890; — *éjszaki fény*, 1:219 (1847),
NyÚSz. 1786.

élemény = élvezet, 2:130 (1844), NyÚSz.
1826.

élet-; *életalkony*, 2:394 (1846); —
életcziel, l. -czél; — *életfa*, 2:22
(1843); — *életű*, 4:295 (1848), NyÚSz.
1845; — *életiskola*, 2:3 (1842); —
— *életkedv*, 5:333 (1845), NyÚSz.
1854; — *életkincs*, 2:61 (1844); —
életkönyv, 3:512 (1842); — *életszin*
3:558 (1848); — *élettörténet*, 2:336
(1845) NyÚSz. 1803; — *életunalom*,
3:542 (1846), Ball. 1890; — *életúnt*,
1:190 (1847), NyÚSz. 1827; — *életűdv*,
3:475 (1840); — *életvagy*, 2:210 (1845);
— *életzaj*, 1:133 (1846).

-*élet*; *lángélet* l. *láng*-; — *vándor*
élet l. *vándor*.

éljenzaj, 3:505 (1842); Márton, 1823;
Tusch = *éljen-zajda*.

élv, 2:20 (1843), 2:59 (1844); NyÚSz.
Szemere.

élvezet, 3:418 (1848), NyÚSz. 1834.

érczszobor, 3:321 (1848), NyÚSz. 1793.

-*érdek*; *közérdek*, 3:531 (1845)

232 NyÚSz. 1833; — *különérdek*,
3:531 (1845); — *önérdek*, 1:132

(1846), 3:35, 78 (1847), 3:360 (1848).
NyÚSz. 1890.

érdem-; *é r d e m d i j* = jutalom Arany
lev. 1:56 (1847), Ball. 1857; — *é r d e m -*
j e l = kiténtetés 6:84 (1849), NyÚSz. 1822;
— *é r d e m k ö n y v*, 6:108 (1842); —
é r d e m p é n z, 2:350 (1846), NyÚSz. 1807;
— *é r d e m t e l j e s*, 1:84 (1844), NyÚSz.
1835.

értekezés = dissertatio, 4:80 (1846),
NyÚSz. 1818.

érzeleg, 2:120 (1844), NyÚSz. 1834.

-érzelem; *h o n f i é r z e l e m*, 3:360
(1848); — *r o k o n é r z e l e m*, 3:205 (1847),
NyÚSz. *r o k o n é r z é s* 1831.

érvényes, 6:224 (1849), Fog. 1845.

é r z e m é n y, Petöfi verseiben legtöbbször
ézt a szót használja a régibb és ma is
szokottabb *é r z e l e m* helyett, p. 2:395,
(1846)... stb. 1:286 (1848), NyÚSz. 1784.

-é r z e m é n y; *h o n f i é r z e m é n y*, 3:35
(1847); — *l á n g é r z e m é n y*, 2:21 (1843).

-é r z e t; *ö n é r z e t*, 3:520 (1842), 2:456
(1846), NyÚSz. 1825; — *ö r ö m é r z e t*,
3:473 (1839).

étvágy, 3:403 (1848), NyÚSz. Fáy.

évsor, 2:3 (1842); Ball. 1890 = aera.

fasor, 1:303 (1848), NyÚSz. 1835;

Rumy Gy. Mon. Hung. I. 339: *sorfa*
(alée). 1797.

fásulás, átv. ért. 3:227 (1847); — *f á -*
s u l t (egykedvűség) 2:34 (1843);
NyÚSz. 1770: *f á s u l n i*.

fel, l. föl.

fensőség (lelki) 1:279, 288 (1848), NyÚSz. 1864.

festészet, 4:335 (1848), NyÚSz. 1833.

fél-; *félgolyó*, 5:450 (1844), Tzs. 1835; — *félhalva* 1:341 (1848), Ball. 1857; — *félhalott*, 3:356 (1848); — *félholt*, 1:126 (1845), Tzs. 1835; — *félhomály*, 5:271 (1847), Ball. 1854; — *félísten*, 3:330, 341 (1848); a NySz.-ban csak szótárból; S. I. 1808: pogányistenek, semidei; Tzs. 1835; — *félötét*, 1:240 (1848), vö. halbdunkel; — *félvilág* = a világfele, 1:335, 377 (1848) stb.

fény-; *fénybogár*, 2:372 (1846), NyÚSz. 1801; — *fényhomály*, 3:503 (1842), 1:252 (1846), Ball. 1890; vö. hell-dunkel, chiaroscuro; — *fénymázas* (czipő), 3:143 (1847), Márton 1823: fény-máz = lakk; — *fénypont*, 2:401 (1846), NyÚSz. Kisfaludy S. — *fénytető* = fényes t. 3:485 (1847).

-fény; *csillagfény*, l. csillag; — *éjszaka fény*, l. éjszak; — *estfény*, 3:21 (1847), Ball. 1890.

-fényes; *holdfényes*, 3:57, 125 (1847); vö. holdvilágos.

férfi-; *férfigond*, 3:453 (1849); — *férfikor*, 3:170 (1847), 3:391 (1848), Tzs. 1835.

-fi; *harczi*, 5:56 (1844), NyÚSz.

1824; — *honfiú*, 3:165 (1847)
234 (honfi már 1830); — *múzsafi*,

3:472 (1838), 6:252 (1842), Ball. 1890,
Musensohn: m ú z s á k f i a.

fohász, 1:63 (1844), NyÚSz. 1760.

-födél; *hajófödél*, 1:43 (1844).

föl-, fel; *fölfegyverez* 3:184 (1847),
Tzs. 1835; Márton 1818, még *fölfegy-*

verkeztet; — *felfürtöz*, 3:72 (1847);
— *fellengező*, 3:492 (1842), NyÚSz.

Szabó Dávid.; — *fölnégyelni*, 4:436
(1848), Márton 1807; — *fölszín*, 1:160,

(1846), Kunoss 1834; Hartleben 1827 még
felsőszín; NyÚSz. *fölszín*: Szé-

chenyi; — *fölszeng*, 2:118 (1844).

föld; *földalatti*, *l.-alatti*; — *föld-*
golyó 2:366 (1845), szótárilag először

Richter-Schuster 1847; — *földön-fölüli*
= *mennyei, égi*, 1:156 (1846); — *földön-*

túli 1:97 (1844), 1:136 (1846), Ball. 1881;
— *földöv* = *egyenlítő*, 2:154 (1844),

Hartleben 1827 *földövezet*, Kunoss
1834 *földöv* = *zona*; — *földszark*, 4:90

(1846), Tzs. 1838; — *földteke*, 1:155
(1846), NyÚSz. 1825.

fönnség, 1:287 (1848), ebben az érte-

lemben Tzs. 1838: *Erhabenheit*; mint czím
NyÚSz. 1795.

fölösleg főnév, 4:128, 137 (1848), Tzs. 1838.

futár, 4:301 (1848), Arany lev. 1:192
(1849), NyÚSz. 1836.

függetlenség, 3:7 (1847), NyÚSz. 1792.

függöny, 2:81 (1844), NyÚSz. 1832.

-gazdag; *kellemgazdag*,
3:489 (1841), *vö.-dús*.

gép, 4:295 (1848), NyÚSz. 1838; —
gépész, 5:435 (1848), NyÚSz. 1838.

görögtűz, 2:174 (1844), 3:70 (1847),
Ball. 1846.

gúny, 1:126 (1845), NyÚSz. 1805; —
gúnykacsa, 2:342 (1845)... stb. 1:147
(1846), NyÚSz. 1834; — *gúnymosoly*,
2:159 (1844), 3:171 (1847), NyÚSz. 1834;
— *gúnynév*, 2:329 (1845), NyÚSz.
Szemere.

gyám, 3:206 (1847), NyÚSz. 1787.

gyász-; gyászfa, 2:56 (1843); —
gyászfűz, 2:446 (1846); — *gyász-
kiséret*, 4:65 (1846), NyÚSz. S. I.; —
gyászmez, 2:32 (1843); — *gyász-
nap*, 2:75 (1844); — *gyászruha*, 2:381
(1846) régi szó; — *gyászszekér*, 2:201
(1845); *gyászzene*, 2:457 (1846).

gyílok, 5:362 (1847), NyÚSz. 1798.

gyógyszer, 3:104, 141 (1847), NyÚSz.
1828.

gyorsszekér, 5:321 (1845) stb.

gyönyör 1:90 (1844) stb. NyÚSz. 1805;
— *gyönyörszomjas*, 2:61 (1844); —
gyönyörtenger, 2:441 (1846).

gyufa, 6:57 (1848), NyÚSz. 1843.

-*gyűlölet*; *embergyűlölet*, 2:400
(1846), Sim. Ball. 1899; — *világgyű-
lölet*, 2:400 (1846), szót. nincs.

had-; hadember = katoná, 2:265
(1848); — *had eszköz*, 4:163 (1848); —

236 *hadisten*, 3:439 (1848), NyÚSz.
1791; — *had történet*, 6:81

(1849); — *hadügy* (-miniszter), 3:376
(1848), *NyÚSz.* 1838. — *hadvezér*, 3:310
(1848) stb. *NyÚSz.* 1772. — *hadvész*,
2:161 (1844). — *hadzaj*, 4:149 (1848).

-*had*; *előhad*, l. *elő*-.
hajdankori, 3:241 (1847); *hajdankor*
NyÚSz. 1813.

hajhász, főnév, 4:153 (1848), *NyÚSz.*
1808.

hajnalég, 1:132 (1846), *Ball.* 1890.

halál-; *halálbér*, l. *-bér*; — *halál-
óra*, 3:297 (1848).

-*halál*; *éhalál*, l. *éh*-.
halhatatlanít, 1:351 (1847); *Ball.* 1857;
Ball. 1844: *halhatlanít*.

halmaz = *halom*, 2:99 (1844), *NyÚSz.*
1835.

halomtalan, 3:220 (1847).

halottrabló, 2:413 (1846), *Ball.* 1854.

hamveder, 4:306 (1848), *NyÚSz.* 1810.

hang-; *hangszed* = *hangok ezrei*,
3:495 (1842); — *hangszer*, 1:104 (1844)
stb. *NyÚSz.* 1832; — *hangverseny*,
3:245 (1847), *NyÚSz.* 1833; — *hang-
zavar*, 3:28, 164 (1847), *NyÚSz.* 1825.

-*hang*; *szellemhang*, 3:63, 232
(1847); — *varázshang*, 3:126 (1847);
— *viszhang* 2:268 (1845), 3:93 (1847),
NyÚSz. 1777.

hangászi, 1:88 (1844); — *hangászkar*,
1:86 (1844); *NyÚSz.* *hangász*, 1829.

hangzatos = *hangos*, 1:231
(1847), *NyÚSz.* *Baróti Sz. D.*

-*harag*; *istenharag*, 2:44 (1843); — *sorsharag*, 2:42 (1843).

-*harang*; *estharang*, 3:116 (1847); — *halálharang*, 4:295 (1848); — *tűzharang*, 3:28 (1847), Tzs. 1835; — *vészharang*, 3:380, 382 (1848), NyÚSz. 1835.

harcz-; *harczdal*, 3:416 (1848); — *harczmező*, 3:451 (1849), NyÚSz. 1821, vö. *csata*; — *harczöltözet*, 3:43 (1847); — *harczszomjas*, 3:508 (1842); — *harcztér*, 4:157 (1848); — *harczene*, 2:59 (1844), CzF. 1864.

hason-; *hasonmás*, 2:77, (1844), NyÚSz. 1807; — *hasonnevű*, 5:343 (1845), NyÚSz. 1828; — *hasonremek?*: „*páratlan, dicső, hasonremek emberek*“ 6:28 (1848).

haszonbérlo, 1. *-bérlo*; — *haszonlesés*, 6:170 (1846), Ball. 1854.

határidő, 6:132 (1844), 4:344 (1848), NyÚSz. 1825.

haza-; *hazamentés*, 3:390 (1848); — *hazaszeretet*, 2:335 (1845), 3:183 (1847), NyÚSz. 1780, vö. *hon-*.

hálaszózat, 2:45 (1843).

hálátalanság, 3:118 (1847).

hálóruha, 3:282 (1848), Tzs. 1835.

ház; a *ház* = *színház*, 2:97 (1844); — *betegház*, 2:413 (1846), NyÚSz. 1803.

házi orvos, 2:292 (1845), Ball. 1854.

238 *-hely*; *csatahely*, 1:37 (1844), NyÚSz. 1792; — *lakhely*, 2:204

(1845), NyÚSz. 1771; — menedék-
hely, 3:29 (1847) NySz. és menhely,
2:175 (1844), NyÚSz. 1835; — nyug-
hely, 1:148 (1846), NyÚSz. 1801 előtt;
— őrhely, 2:126 (1844), 2:233 (1845),
NyÚSz. 1700; — vesztőhely, 3:389
(1848), Sándor Ist. Told. 1808.

helyezet, 2:120 (1844), NyÚSz. S. I.

-hiány; akarathiany, 4:107 (1846);

— *szeretethiany*, 4:147 (1848).

hírnök, 4:175 (1848), NyÚSz. 1834.

hítszabadság, 1:219 (1847).

hollósötét, 1:152 (1846).

holthideg, 3:542 (1846).

homoktorlat, 3:252 (1847), Ball. 1857.

hon, ált. otthona vkinek, 2:35 (1843);

— *idvesség hona*, 5:139 (1846); — *hon-*

aruló, 4:119 (1846), 3:309 (1848), NyÚSz.

1823; — *honfiú*, 3:165 (1847); — *honfi-*

aggalom, 3:185 (1847); — *honfidal*,

2:57 (1844); — *honfiérzelem*, 3:360

(1848); — *honfiéremény*, 3:35 (1847);

— *honfigond*, 2:172 (1844); — *honfi-*

szem, 3:526 (1844); — *honfisziv*,

3:280 (1848); — *honfitárs*, 2:173

(1844) NyÚSz. 1836; — *honfitűz*, 3:527

(1844); — *honfivéres*, 2:342 (1845);

— *hongyúlölő*, 5:437 (1848); — *hon-*

leány, 2:297 (1845), NyÚSz. 1832; —

honszerelem, 2:282 (1845); — *hon-*

szeretet, 2:283 (1845), NyÚSz. 1835;

— *honvág*, 3:245 (1847),

NyÚSz. 1816; — *honvéd*, 3:459

(1849) stb. NyÚSz. 1821; — honvédő
2:63 (1844).

-hon; őshon, 3:128 (1847).

honol, 2:7 (1842), 2:24 (1843), NyÚSz.
1845.

hontalan, 2:261 (1845), NyÚSz. 1835.

horgony, 3:140 (1847), NyÚSz. 1829.

hős-; hősbátorság, 3:93 (1847);
— hősköltemény, 1:73 (1844); Vörös-
marty, Zalán futásának czimlapján; az elő-
fizetési felhívásban még: „hősi költemény
(eposz).“ 1825. — hőslég, 2:121, 174
(1844), 4:158 (1848), NyÚSz. 1835: hősi-
leg.

-hü; élethű, 4:295 (1848), NyÚSz.
1845.

igény, 4:213 (1848), NyÚSz. 1816; —

igényel, 4:199 (1848), NyÚSz. 1838;

— igénytelen Arany lev. 1:56, (1847),
NyÚSz. 1832.

indítvány, 4:55 (1846), Tzs. 1835: An-
trag.

indok, 6:63 (1848), NyÚSz. 1831.

ipar = iparkodás, 3:469, (1838), NyÚSz.
1823.

irgalomtalan, 2:226 (1845).

iránytű, 1:244 (1848), NyÚSz. 1835.

[a Coriolanus-fordításban = éjszaka-tű,
4:191 (1848).]

irodalom: „Ezentúl tehát kirekesztőleg
az irodaturának vagyis literadalomnak vagy
irodalomnak élendek“ 6:132. Tré-
fás szövegyítés.

isten-; *istenátok*, 3:460 (1849); — *istenharag*, 2:44 (1843); — *istenihletés*, 3:185 (1847); — *istenesül*, 3:576 (1839), NyÚSz. 1824; — *istenül (ige)*, 3:471 (1838), NyÚSz. 1821.

-ittas; *gyönyörittas*, 5:332 (1845).

-iv, l. *diadal*

játékszer, 2:202 (1845), 1:264 (1848), NyÚSz. S. I.

jel-; *jeladás* 3:306 (1848); Ball. 1890; — *jelkép*, 3:452 (1849), NyÚSz. 1790; — *jelképez*, 3:46 (1847), Ball. 1872; — *jelszó*, 2:363 (1846), 1:350 (1847), NyÚSz. 1780.

-jel; *előjel*, l. *elő-*; — *életjel*, 5:228 (1846); — *kérdésjel*, 2:20 (1844); *kérdőjel*: Márton 1823.

jelenés = *jelenet*, 3:227 (1847).

jelenleg, 2:96 (1844), 2:439, 450 (1846) NyÚSz. 1834.

jellem-; NyÚSz. 1836; — *jellemfestés (színészi)* 6:19 (1847); — *jellemkép* = *jellemző tulajdonságok összege*, 2:28 (1843), Ball. 1890: *Charakterbild*; — *jellemtelen-ség*, 3:547 (1846), Ball. 1854; *jellemtelen*: Ball. 1847; — *jellemzés*, 4:162 (1848); Ball. 1881: *Charaktergemälde*.

jég-; *jégyöngy*, 2:17 (1843); — *jéghegy*, 5:450 (1844), Márton 1823; — *jéghideg*, 2:376 (1846), NySz.-ban egy adat Zrinyiből, szótárilag először Márton 1823; — *jégjutalom*, 2:159 (1844); — *jég-öl*, 2:9 (1842); — *jégöv*, 241

5:447 (1844); — jégpánczél (=jeges)
2:429 (1846); — jég-sír, 3:478 (1840);
— jégvirág (az ablakon) 1:311 (1848);
régí szótárak csak növénytaní értelemben;
Mesembryanthemum; jégvirág az ablakon
szótárilag először Sim. Bal. 1899; — jég-
zápor = jegeső, 2:357 (1846), CzF. 1865;
— jég-szívű 3:290 (1848), Tzs. 1835.
jog-; jogtalanság = jognélküliség,
3:41 (1847), NyÚSz. 1833; — jogtapo-
dás, 6:5 (1843).

jutalomjáték, 6:98 (1843), 6:22 (1847),
NyÚSz. 1838.

jutányos, 6:148 (1847), NyÚSz. 1833.

kalandor, 3:65 (1847), 3:281 (1848),
NyÚSz. 1803.

karszemélyzet, 6:8 (1845).

kár-; káröröm, 4:83 (1846), 1:256 (1848),
NyÚSz. 1796; — kárörvendő, 1:342
(1848), NyÚSz. 1807; — kárpótolás,
3:310 (1848); Márton, 1803: kárpótlás.

kedély, 2:188, 281 (1845), 3:211 (1847),
NyÚSz. 1833; — kedélyes, 5:364
(1847), NyÚSz. 1835.

kedvencz, 2:135 (1844), NyÚSz. 1823.

kegyencz, 4:104 (1846), NyÚSz. 1816.

kegyesztett, Arany lev. 1:195 (1849),
Ball. 1890.

kellék, 5:346 (1845), NyÚSz. 1838.

kellem, 2:83 (1844), NyÚSz. 1792; —
kellemgazdag, 3:489 (1841).

242 kenyéréhség, 4:128 (1848); az
eredetiben (Coriolanus): „hunger

for bread“, a német fordításban: „Hunger nach Brot.“

keresztlevél, 1: 274 (1848); Tzs. 1835 =
Pathenbrief; *keresztelőlevél* = Taufschein.
kereszténytelenség, 1: 360 (1847).

keresztül = végig (vö. át); *keresztülél*, 3: 319 (1848); — *keresztülfürkész*, 1: 353 (1847); — *keresztülhúzódik*, 5: 324 (1845); — *keresztülviraszt*, 2: 434 (1846).

kezelési, 6: 5 (1843); *kezelés*, Kunoss Gyal. 1835.

kezeskedik vmiről, 4: 61 (1846), Tzs. 1835.

kéj-; *kéjleány*, 2: 331 (1845), Tzs. 1835; — *kéjmámor*, 2: 400 (1846), Tzs. 1835; — *kéjparadicsom*, 3: 490 (1841); — *kéjtenger*, 3: 142 (1847).

-*kéj*; *tündérkéj*, 3: 211 (1847); — *üdvkéj*, 1: 98 (1844).

kéjeleg, 4: 179 (1848), NyÚSz. Kazinczy.

kény; *kényuraság*, 6: 5 (1843), NyÚSz. 1807; — *úrkény*, 2: 242 (1845).

kép-; *képcsarnok*, 1: 357 (1847), NyÚSz. 1835; — *képmás*, 2: 141 (1844), Márton 1823.

-*kép*; *arczkép*, 2: 322 (1845), NyÚSz. 1823; — *árnykép*, l. árny; — *eszménykép*, l. eszmény-; *jellemkép*, l. jellem-.

képvisel, 3: 210, 236 (1847), 4: 179 (1848), NyÚSz. 1844.

képzemény = képzelet, 3:489 (1841) stb.
3:191 (1847), NyÚSz. Geleji Katona.

képzet = képzelet, 3:278 (1848) stb.
NyÚSz. Geleji Katona.

-*kéz*; csontkéz l. csont-; — em-
berkéz l. ember-; — szellemkéz,
2:246 (1845), 2:412 (1846), 3:314 (1848);
— tündérkéz 3:180 (1847); — va-
rázskéz, 3:153 (1847).

ki-; kiharczol harczt, 2:288 (1845)
vö. auskämpfen; — kikapd lapoz, 4:91
(1846), Tzs. 1838: kardlapoz; — kikérem
a leczkértetést, 1:300 (1848), CzF. 1865:
kikérem magamnak; — kikötés, 1:57
(1844), Tzs. 1835; — kinevez, 1:220
(1847), NyÚSz. 1799; — kirekesztő-
leges, 5:415 (1848); kirekesztőleg,
Tzs. 1835; — kiszenvéd, 2:321 (1845),
1:313 (1848), NyÚSz. 1819; — kiszen-
véd = végig-, 5:387 (1847); — (terv-)
kivitel, 1:92 (1844), Tzs. 1838; — ki-
zárólag 2:101 (1844), NyÚSz. 1827.

kin-; kincsa l. csata; — kin-
pad 2:323 (1845), 1:199 (1847), NyÚSz. 1808.

kirándulás, 5:342 (1845), NyÚSz. 1836.

kisértet-; kisértetfejér, 3:284
(1848); — kisértetes, 2:413 (1846),
3:151 (1847), Ball. 1854; — kisérteties,
3:262 (1848), Ball. 1854; — kisértet-
szerű, 1:240, 253 (1848).

kislelkű, 3:318 (1848) NyÚSz. 1830;

244 — kislelkűség, 3:437 (1848),
NyÚSz. 1831.

kiváltságos (osztály), 3:41 (1848), NyÚSz. 1843 (1804).

kívánságtalan, 2:210 (1845).

koholmány, 4:232 (1848), NyÚSz. 1792.

korány, 3:500 (1842), NyÚSz. 1806.

korlátatlan, 2:169 (1844), 4:227 (1848).

koromsetét, 3:508 (1842), Ball. 1890.

koronaörökös, 5:295 (1847), NyÚSz. 1795.

kotyvaszték, 3:197 (1847), Ball. 1890.

kökeményesség, 2:108 (1844), NyÚSz. 1790.

köd-; ködalak, 3:248 (1847); —

ködcsuklya, 3:195 (1847); — köd-

oszlop, 2:124 (1844).

költészet, 3:336 (1848), NyÚSz. 1830;

— költőtárs, 3:23 (1847); — költői,

2:117 (1844), NyÚSz. 1794; — költői-

ség, 2:119 (1844) Ball. 1857.

könnyelműség, 2:125 (1844), Tzs. 1835.

könnyenhívő, 3:44 (1847), Sánd. Ist.

Told. 1808.

köpeny, 2:173 (1844), 2:357 (1846), 1:186

(1847), NyÚSz. 1838.

kördal, l. -dal; -körrajz = contour,

5:227 (1846), NyÚSz. 1832.

környez, 6:70 (1848), NyÚSz. 1784.

köröz = körülvesz, 1:146 (1846), NyÚSz.

1836.

körülményes, 6:103 (1843), NyÚSz. 1835.

köz-; közbirtokos, 1:355 (1847),

NyÚSz. 1796; — közbutaság, 4:213

(1848); — közérdek l. -érdek; —

közfájdalom, 4:265 (1848);

— közjog, 4:233 (1848), NyÚSz. 245

1838; — közügy 1:365 (1847) Tzs.
1838; — közvélemény, 5:351 (1847),
NyÚSz. 1816.

közép; középkor, 5:364 (1847),
NyÚSz. 1803; — nyárközép, 2:27
(1843), 3:353 (1848); — pusztaközép
2:25 (1843); szivközép, 2:256 (1845).

közöny, 1:226 (1847), NyÚSz. 1838; —
közönyösül, 6:148 (1847).

kutyaházi, 5:436 (1848), vö. rongy-
semmi-.

kül-; külhatalom, 4:209 (1848);
— külháború, 5:433, 6:50 (1848); —
külváros, 1:255 (1848), NyÚSz. 1786;
— külszin, 5:394 (1847), NyÚSz. 1792;
— külviszály, 2:174 (1844).

különérdek, l. -érdek.

lak-; lakhely, 2:204 (1845), NyÚSz.
1771; — laktárs, 2:386 (1846), Tzs.
1835; — lakocská, 2:17 (1843).

-*lak*; kántorlak, 1:114 (1844); —
tiszteleteslak, 1:355 (1847).

langy, 2:393 (1846), NyÚSz. 1779.

lábtyű, = czipő, 6:144 (1846), NyÚSz.
1815.

-*lámpa*; oltárlámpa, 3:414 (1848);
— öröklámpa, 3:102 (1847).

láng-; lángajak, 3:479 (1840); —
lángcsapású 2:24 (1843); — láng-
élet, 2:200 (1845); — lángelme, 5:322
(1845), NyÚSz. 1834; — lángéremény,
2:21 (1843); — lángeső, 3:353

246 (1848); — lángész, 5:18 (1844),

3:267, (1848) NyÚSz. 1808; — lángfelhő, 3:140 (1847); — lángifjú, 2:45 (1843); — lánglobogva, 2:268 (1845); — lángóra, 3:541 (1846); — lángostor, 2:348 (1846); — lángoszlop, 3:17 (1847); — lángözön, 3:184, (1847); — lángrózsa, 2:314 (1845), 2:412 (1846); — lángsarkantyú, 1:253 (1848); — lángsörény, 3:127 (1847); — lángsugarú, 3:181 (1847); — lángszekér, 2:322 (1845); — lángszemű, 2:436 (1846); — lángszerelem, 3:475 (1840), 2:159 (1844); — lángtekintet, 1:158 (1846), 3:122 (1847).

-láng; érzelemláng, 2:22 (1843); oltárláng, 3:377 (1848).

lát-; láthatár, 3:500 (1842), 2:329 (1845), 1:287 (1848) NyÚSz. 1786; — látkör, 3:483 (1841), 1:146, 2:115 (1844), 2:212, 219 (1845), 2:409 (1846) stb. NyÚSz. 1832. A horizontot csak evvel a két szóval fejezi ki.

látmány, 2:282 (1845); — látvány, 1:99 (1844), 2:289 (1845) stb. Kunoss 1834.

láz = febris, 3:245 (1847) NyÚSz. 1843; — örömláz, 3:300 (1848).

le-; lealacsonyít 3:385 (1848), Ball. 1890; — lebeszél, 4:87 (1846), 3:118 (1847), NyÚSz. 1808; — lefegyverez, 4:317 (1848), NyÚSz. 1834; vö. fölfegyverez.

lelkiallapot, 3:404 (1848) vö. lélek-; — lelki jelenlét, 1:77

(1844) NyÚSz. lélekjelenlét, 1845; —
lelkület, 6:102 (1843), NyÚSz. 1843.

lengé = könnyed, ingó, 3:480 (1841),
2:3, 3:503 (1842), Tzs. 1835.

lég, 3:37 (1847), 1:285 (1848), NyÚSz.
1815; — légparipa 2:25 (1843); —
légtünetemény, 3:246 (1847) Tzs. 1835;
— légvár, 1:263 (1848) Tzs. 1835.

lélekállapot, 6:144 (1846), Ball. 1854;
vö. lelki-.

lény, 2:6 (1842), 1:134 (1846), NyÚSz.
Szemere.

-lét; kinnlét, Arany lev. 1:95 (1847);
— milét, 3:532 (1845), Tzs. 1835; —
öröklét, 2:133, 1:100 (1844), 2:294
(1845), NyÚSz. 1821; — együttlét,
2:278 (1845), távollét, 3:268 (1848)
régí szavak.

létezik, 3:471 (1838), 3:138 (1847) Ku-
noss, Gyalulat 1835; — létezés, 3:37
(1847), NyÚSz. 1831.

lombozat, 2:59 (1844), 2:241 (1845)
NyÚSz. 1844; — falombozat, 1:20
(1844); — lombtalan, 1:328, (1848)
Tzs. 1835.

lovagkor, 5:329 (1845), 1:219 (1847),
Sim. Bal. 1902.

lő-; lőpor, 2:351 (1846), 1:327 (1848)
NyÚSz. 1835; — lőszer, 6:79 (1849),
NyÚSz. 1832.

-magas; égmagas l. ég-; — hegy-
magas, 4:195 (1848); Coriola-
nus eredeti szövegében: „mountain

nous“, a német fordításban: „berghoher Irrthum“.

magány, 2:82 (1844), 1:134, 2:393 (1846) NyÚSz. 1805; — *magánybeszéd*, 6:22 (1847), NyÚSz. 1838; — *magányember*, 6:220 (1849), Sim. Bal. 1899: *magánember*.

magáz, 2:117 (1844), Sim. Bal. 1902.

magtár, 4:133 (1848), NyÚSz. 1814 (1800).

mákony, 6:251 (1842), NyÚSz. 1829.

másvilági, 3:314 (1848), Sim. Bal. 1902.

megnépesít, 3:19 (1847), NyÚSz. 1783.

mellék-; *melléknév* = cognomen, 4:356 (1848), NyÚSz. 1800; — *mellékterem*, 4:53 (1846); — *mellékút*, 4:133 (1848).

mellény, 2:143 (1844), NyÚSz. 1815.

menhely, l. -hely.

merény, 1:93 (1844), 4:151 (1848), NyÚSz. 1833; — *vakmerény*, 3:403 (1848).

messzeható (terv), 4:29 (1846), Ball. 1881: *weitgreifend*.

-mez (NyÚSz. 1770); *gyászmez* l. *gyász-*; *rongymez* 2:45 (1843); — *sugármez* 2:283 (1845); — *mezetlen*, 3:155 (1847).

-mező; l. *csata-*, *harcz-*.

méláz, 2:72 (1844), NyÚSz. 1787.

méltánylás, 2:135 (1844) Tzs. 1838; —

méltányol, 5:376 (1847), NyÚSz. 1820; — *méltányolólag*, 2:134 (1844).

-méltóság; emberméltóság, 1:339 (1848).

-méltó; szeretetreméltó, 2:69 (1844), Kármán, Fanni hagy. előszó. 1794; Márton, 1800.

méregpohár, 3:190 (1847) NyÚSz. 1794; — méregdrága, 6:147 (1847), Szentjóni Szabó László: Az együgyű paraszt, 1790 körül; Sim. Bal. 1902.

mérleg, 3:238 (1847), NyÚSz. 1829.

méz-; mézcsók, 3:479 (1840); — mézéhez, l. -éhes; — mézeshetek, 3:211, 5:400 (1847) Márton, 1823.

modor, 4:229 (1848), NyÚSz. 1829.

míndennapiság, 2:227 (1845), CzF. 1867.

mosoly, 3:116 (1847), NyÚSz. 1799 (1763); — gúnymosoly, l. gúny.

mű-; műértő, 2:79 (1844), NyÚSz. 1836; — műkertész, 5:5 (1844), NyÚSz. 1857.

nagy-; nagyfejű, átv. ért., 3:343 (1848), Sim. Bal. 1902; — nagylelkű, nagylelkűség, 3:180 (1847), NyÚSz. 1792.

nagyítás = hyperbole, 6:18 (1847); Márton 1818.

napfogyatkozás, 1:53 (1844), NyÚSz. 1791.

napló, 6:15 (1845), NyÚSz. 1807.

nem-tovább = nonplusultra, 3:182 (1847); netovább: Forstinger, id. szav. magyarázó kézikönyve, 1851.

- nemzetiszín* = -színű, 6:255 (1848).
nevelősködik, 5:326 (1845), Ball. 1890.
nélkülözés, 5:71 (1844), Ball. 1854.
nép-; *népdal* 6:100 (1843) Tzs. 1835;
 — *népetlen*, 1:252 (1848), Tzs. 1838;
 — *népfölkelés*, 6:78 (1848), Ball. 1857;
 — *népgyűlés*, 6:31 (1848), NyÚSz.
 1835; — *népkedvencz*, 4:202 (1848);
 — *népkepviselet* Arany lev. 1:156,
 (1848); — *népköltészet*, Arany lev.
 1:512 94, (1847); — *néplap* Arany lev.
 1:141, (1848); — *néplázadás*, 3:311 (1848);
 — *néprománcz*, 6:15 (1845); — *nép-*
sokaság, 2:231 (1845); *népszerű*,
 4:211 (1848); — 3:165 (1847) NyÚSz. 1834;
 — *népszerűség*, 3:165 (1847) NyÚSz.
 1834; *népszerűtlenség*, 6:52 (1848) Tzs.
 1838; — *néptenger*, 5:439 (1849); — *nép-*
tömeg, 3:505 (1842), 3:272 (1846), Ball. 1846.
némileg, 3:415 (1848), NyÚSz. 1835.
névsor, 6:54 (1848), NyÚSz. 1832.
nyárdéli (nap), 3:363 (1848); *vö. -közép.*
nyegléskedés, 2:174 (1844).
nyilván = nyilvánosság, 1:366 (1847),
 Tzs. 1835. (*vö. magány*).
nyomor, 2:5 (1842) 1:287 (1848), NyÚSz.
 1805.
nyughely, 1. -hely; — *nyugpénzes*,
 5:332 (1845), NyÚSz. 1832; — *nyug-*
tatvány 6:166 (1847), NyÚSz. 1816.
óriásodik, 1:339 (1848), Ball. 1890.
ormány, (1848) Arany lev. 1:174,
 NyÚSz. 1811.

országnagy, 4:303 (1848), NyÚSz. 1813.
-oszlop; emlékoszlop, l. emlék-;
— ködoszlop l. köd-; — lángosz-
lop, l. láng.

osztalék = osztályrész, Arany lev.
1:163, (1848), NyÚSz. (1794) 1830.

otthonosítja magát, 5:328 (1847).

óvoszer, 1:173 (1848), NyÚSz. 1836.

öltöny, 3:534 (1845), NyÚSz. 1836.

ömlengés, 6:140 (1846), NyÚSz. 1815.

ön-; önbizalom, 5:19 (1844), Ball.
1854; — önérdék, l. -érdék; — ön-
érzet, l. érzet; — öngyilkolás,
3:190 (1847) Ball. 1844; — öngyilkos,
2:347, 5:245, (1846), Márton 1823; —
öngyilkosság, 5:124 (1846), NyÚSz.
1807; — önkénytelen, 2:129 (1844),
NyÚSz. 1835; — öntudat, 2:103 (1844),
2:251 (1845), NyÚSz. 1831; — öntudat-
lan, 3:189 (1847), NyÚSz. 1835; — ön-
zés, 1:147 (1844), 3:185 (1847); — önző,
4:265 (1848), NyÚSz. 1834; — önzés-
telen 5:380 (1847), Fog. 1845.

önöz, 5:167 (1846); — önözés Arany
levelezése. 1:55 (1847), vö. magáz; szót. n.

ör-; örhely, l. -hely; — örszem
= nem katona, hanem vigyázó szem,
2:220 (1845) NyÚSz. Berzsenyi; — ör-
szoba (katonai), 5:328 (1845), Ball. 1857;
— örtűz, 2:357 (1846), NyÚSz. 1836.

örök-; örökkorú, 2:272
252 (1845); — örökszép 3:174 (1847);

— örökszomjú, 2:430 (1846); — örök-
lámpa, l. lámpa; — öröklét l. lét.
örökít, 6:78 (1849), NyÚSz. 1799.

öröm-; örömméret l. -érzet; —
örömkönnny, 1:364 (1847), 3:317 (1848),
NyÚSz. 1803; — örömkönyű, 3:499
(1842), 3:346 (1848); — örömláz, 3:300
(1848); — örömsugár 3:107 (1847);
— örömtelen 3:198 (1847), NyÚSz.
1808; — örömteli, 2:457 (1846); —
örömvirág, 3:475 (1840).

ős-; ősapa, 3:295, 371, 400, 4:339
(1848), NyÚSz: ősatya, 1803; — ő-
erdő, 5:333 (1845), NyÚSz. 1835; —
őshon, 3:128 (1847); — ősidők, 1:302
(1848); — ősnnyugalom, 5:358 (1847);
— ősszellem, 1:248 (1848), Ball. 1854;
— ősvilági: „legősvilágibb ostobaság“,
5:351 (1847).

összefüggés, 1:283 (1848), NyÚSz. 1780.

összeg, 5:163 (1846), 6:18 (1847), NyÚSz.
(1833) 1843.

összes = egész, 2:218 (1845), 6:66
(1848), Tzs. 1835.

összhangzat: átv. ért. 5:68 (1844); Tzs.
1838. zenei akord.

osztónszerűleg, 2:95 (1844), Ball. 1846.

-pad; — kőnpad, l. kőn-; — szin-
pad 1:91, 2:115 (1844), NyÚSz. 1824.

padlásszoba, 1:305, 311 (1848), Tzs. 1835.

pamlag, 2:81 (1844) stb. NyÚSz. 1787.

papucskormány, 2:144 (1844),
Ball. 1890.

parány, 3:35 (1847), 3:435 (1848), 3:568 (1849), NyÚSz. 1800; — *parányiság* 2:314 (1845), Tzs. 1838.

patakcsa, 3:516 (1843); — *patakviz* 2:89 (1844); — *patakzaj*, 2:447 (1846).

pazar, melléknév, 3:23 (1847), Tzs. 1835.

pálya-; *pályabér*, l. *-bér*; — *pályadíj*, 6:109 (1842), NyÚSz. 1827; — *pályakérdés*, 6:107 (1842), NyÚSz. 1848; — *pályamunka*, 6:108 (1842), NyÚSz. 1832; — *pályatárs*, 2:275 (1845), 3:184 (1847), NyÚSz. 1827; — *pályázás* = *pályafutás*, 3:132 (1847).

párkányzat, 1:333 (1848), NyÚSz. 1792.

párthívek, 6:33 (1848), NyÚSz. 1823.

példány, 6:13 (1845), NyÚSz. 1790; —

példánykép, 6:31 (1848), Ball. 1844: *Musterbild*.

pénz-; *pénzdarab*, l. *-darab*; — *pénzügy*, 2:187 (1844), NyÚSz. 1803.

-pénz; *érdempénz*, l. *érdem-*.

píperköcz, 5:12 (1844), NyÚSz. 1832.

pír, 3:348 (1848), NyÚSz. 1783; — *estpír*, 5:68 (1844); — *szégyenpír*, 3:21 (1847), NyÚSz. 1857.

polgárerény, 2:342 (1845), Ball. 1890; — *polgártárs*, 6:219 (1849), Márton. 1823.

pongolya, főnév. 2:247 (1845), NyÚSz. 1816.

porfelleg, 2:258 (1845), Ball. 1890.

254 *porhatag*, 3:360 (1848), Ball. 1890.

porzó, 2:313 (1845), Márton 1800.

- potomság*, Petőfi utolsó szava, 1849.
júl. 31; 5:265, 287 (1847), Ball. 1854.
rab-; *rabember* = rabelkű e. 1:340
 (1848); — *rabiga*, 3:355 (1848), NyÚSz.
 1808; — *rabláncz* 3:508 (1842), NyÚSz.
 1787; — *rabszolganép* 2:456 (1846).
ragályos, 4:151, 223, (1848), NyÚSz. 1833.
rajzolás = képzelet játéka, 2:307 (1845);
rajzol + *rajzás*.
redő, 2:6 (1842), 1:193, 359, 3:554
 (1847), NyÚSz. 1782.
reg, 5:59 (1844); 2:308 (1845), NyÚSz.
 1763.
regényesség, 5:356 (1847), Ball. 1844.
rejtetem, 3:160, 232 (1847), NyÚSz. 1824?
 — *rejtelmes*, 3:198 (1847), NyÚSz. 1824.
rejtély, 1:160 (1846), NyÚSz. Szemere;
 — *rejtélyes*, 2:435 (1846), 3:124 (1847),
 1:339 (1848), NyÚSz. 1821.
rendelvény = recept, 4:173 (1848), Ball.
 1846.
rendszabály, 4:131 (1848), NyÚSz. 1834.
repkény, 3:498 (1842) stb. 3:95 (1847),
 NyÚSz. 1784.
rém, főnév. 1:198, 3:28 (1847), NyÚSz.
 1803; — *rémarczú*, 2:83 (1844); —
rémes, 2:293, (1845), 3:151 (1847), NyÚSz.
 1870; — *rémséges*, 1:103 (1844), NyÚSz.
 1830; — *rémülésteli*, 3:466 (1849).
részletes, 4:106 (1846), NyÚSz. 1833.
rivalg, 2:161 (1844), NyÚSz. 1841; —
rivalom, 1:287, 384 (1848),
 Ball. 1890.

- roham*, 4:224 (1848), NyÚSz. 1833.
rokonérzelem, l. *érzelem*; — *rokon-*
szeny, 5:379 (1847), NyÚSz. 1833.
romhalom, 3:510 (1842).
rónaság, 2:3 (1842), Ball. 1854.
rongy-; *rongyházi*, 5:173 (1846),
 3:196 (1847), 4:225 (1848) [vö. *kutya-*
semmiházi]; — *rongymez*, l. *-mez*.
rögtönöz, 3:389 (1847), NyÚSz. 1835.
rövidlátó, 1:289, 3:276 (1848), NyÚSz.
 1808.
sajtószabadság, 3:288 (1848), NyÚSz.
 1830.
sarkcsillag, 3:526 (1844), NyÚSz. 1777.
satnya, 3:264 (1848), NyÚSz. 1792.
segéd; *segéd* = *párbajsegéd*, 5:130,
 132 (1846); — *szerkesztősegéd*, 2:115
 (1844); — *segédszerkesztő* 5:321 (1845)
stb. Ball. 1890; — *segédkez*, 6:111
 (1843), NyÚSz. 1819.
segély, 3:226 (1847), NyÚSz. 1772.
sejtés, 2:35 (1843), 3:266, (1848), Tzs.
 1835.
semmiházi, 5:211 (1846), Ball. 1844. (vö.
kutya-, rongy-).
sétány, 5:89 (1844), NyÚSz. 1829.
sír-; *sírcsend*, 3:68 (1847); *sír* — *éj*,
 2:293 (1845); — *sírgödör*, 2:411 (1846),
 CzF. 1870; — *síriverem*, 3:26 (1847),
 NyÚSz. 1795; — *sírontúli*, 1:303 (1848).
sokoldalúság, 6:21 (1847), Már-
 ton 1823.

sor; évsor, 1. év; — fasor, 1. fa-;
— sorkatonaság, 5:439 (1849), NyÚSz.
1832.

sorsharag, 1. -harag.

sugár-; sugárözön, 3:160, (1847);

— sugártenger, 2:412 (1846).

-sugár; csillagsugár, 3:113 (1847),
1:251 (1848); — örömsugár, 3:107
(1847); — szemsugár, 3:105 (1847).

szabadalom, 6:255 (1848), NyÚSz. 1833.

szabadság-; szabadságháború, 3:176
(1847), CzF. 1870; — szabadságvitéz,
1:292 (1848).

-szabadság; hitszabadság, 1:219
(1847); — sajtószabadság, 3:288
(1848), NyÚSz. 1830; — világszabad-
ság, 2:456, 457 (1846), szót. nincs.

szabály, 2:170 (1844), Tzs. 1835; —

szabályos, 3:244 (1847), NyÚSz. 1832;

— szabályozás (folyóé), 5:356, (1847),
Ball. 1847; — szabálytalanság,
5:336 (1845), Tzs. 1835.

szavall, 6:91 (1838), NyÚSz. 1814.

számatlan, 3:130 (1847), Tzs. 1838; —

számo l vmire, 1:28 (1844); vkire, 5:271
(1847).

szándokol, 4:161 (1848), NyÚSz. 1837:

szándékol.

szárnyajtó, 6:9 (1844).

szárnyal, 2:133 (1844), Ball. 1846; a
régiségben szárnyallik, szár-
nyaló.

szegély, 3:189 (1847), NyÚSz. 1807. —
szegélyzet, 2:164 (1844), NyÚSz. 1835.

szellem = lélek, kísértet, 2:193 (1845),
1:131 (1846), 1:350 (1847), NyÚSz. 1810; —
szellemi, 2:18 (1847), Ball. 1846; —
szellemhang, 3:63, 232, (1847); —
szellemkéz, 3:314 (1848); — *szellem-*
kinccs = lelki k. 6:18 (1847); — *szellem-*
szárny, 2:410 (1846); — *szellemzene*,
2:327 (1845); — *bányaszellem*, 3:81
(1847).

szemkötősdí, 2:313 (1845).

szende, 3:473 (1839), 3:503 (1842),
NyÚSz. 1823 (1803?); — *szendeség*,
4:230 (1848), NyÚSz. 1803.

szenedély, 2:4 (1842) stb. 1:231 (1847),
NyÚSz. 1834; — *szenedélytelen*,
3:188 (1847), NyÚSz. 1857.

-szer; *gyógyszer*, l. *gyógy-*; —
hangszer l. *hang-*; — *játékszer*,
l. *játék-*.

szerelenvágyas, 1:84 (1844).

-szerelem; *honszerelem*, l. *hon-*;
— *végszerelem*, 2:403 (1846); —
viszonszerelem, 2:295 (1845), Sim.
Bal. 1899: *viszontszerelem*.

-szeretet; *hazaszeretet*, 2:335 (1845),
3:183 (1847), NyÚSz. 1780; — *honsze-*
retet, 2:283 (1845), NyÚSz. 1835; —
szeretetreméltó, l. *-méltó*.

258 *szerény*, 2:172 (1844), 4:161
(1848), NyÚSz. 1811.

szerep, 2:7 (1842)... stb. 3:238 (1847),
NyÚSz. 1787; vö. cím-, vendég-

szerkesztő, 1:308 (1848), NyÚSz. 1832;

— *szerkesztősegéd*, 2:115 (1844);

— *szerkesztőség*, 6:5 (1843), Tzs.

1838; — *szerkesztőtárs*, 6:63 (1848).

— *szerű*; *célszerű*, l. cél; — *egy-*

szerűség, 2:286 (1845), Tzs. 1835; —

kisértetszerű, l. kísértet; — *kis-*

szerű, Arany lev. 1:121 (1848), NyÚSz.

1845; — *népszerű*, *népszerűség*,

népszerűtlenség, l. nép-; — *ösz-*

tönszerűleg, l. ösztön-; — *tör-*

vényszerű, 4:210 (1848); — *világ-*

szerű, 6:52 (1848).

szeszély, 2:41 (1843), 3:135 (1847),

Kisfaludy K. Csalódások. III. felv. 2. jel.

1828; — *szeszélyes*, 6:144 (1846),

NyÚSz. 1810—1820.

szégyenfolt, 3:132 (1847), 5:434 (1848),

Sim. Bal. 1899.

szélcsend, 3:555 (1847), Arany lev.

1:193 (1849), NyÚSz. 1825.

szépirodalmi, Arany lev. 1:64 (1847),

NyÚSz. 1857.

szigor, 6:100 (1843), 4:221 (1848), NyÚSz.

1816.

szilárd, 6:101 (1843), NyÚSz. 1816; —

szilárdság, 4:151 (1848), Tzs. 1838.

szín-; *színfal*, 2:271 (1845), NyÚSz.

1833; — *színfalármány*, 5:27 (1844);

— *szinkör*, 5:364 (1847), NyÚSz.

1831; — *színlap*, 2:175 (1844),

NyÚSz. u. i.; — színművészet, 2:175 (1844), NyÚSz. 1832; — színpad, l. -pad. *színész*, 2:10 (1842) stb. — vándorszínművész, 2:175 (1844), Sim. Bal. 1902; — színészet, 2:78, 173 (1844), NyÚSz. 1831; — színészi, 2:115 (1844), NyÚSz. 1832; — színészkedik, 6:107 (1842), Tzs. 1838; — színésztárs, 6:98 (1843); — színésztársaság, 3:69 (1847). *szírom*, 2:207 (1845), NyÚSz. 1807. *szivar*, 5:87 (1844), NyÚSz. 1837. *szívütés*, 2:399 (1846).

szó; *szójáték*, Arany lev. 1:174 (1848), NyÚSz. 1799; — *előszó*, l. *elő-*; — *ítéletyszó*, 3:304 (1848); — *jel*-szó, l. *jel-*; — *kérelemszó*, 1:49 (1844).

szobalány, 2:177 (1844), 3:155 (1847), NyÚSz. 1763.

-*szobor*; *emlékszobor*, l. *emlék-*; *ércszobor*, l. *ércz-*.

szolga-; *szolgacsorda*, 1:341 (1848); — *szolgafaj*, 1:281 (1848); — *szolgaföld*, 3:295 (1848); — *szolganép*, 3:176 (1847); — *szolgasereg*, Arany lev. 1:87 (1847).

-*szomjas*; *gyönyörszomjas*, 2:61 (1844); — *harczszomjas*, 3:508 (1842); — *pénzszomjas*, 5:198 (1846); — *vágyszomjas*, 3:188 (1847); — *vér*-szomjas, 2:318 (1845) Tzs. 1835.

260 *szónoklat*, 1:87 (1844), NyÚSz. 1833; — *szónokol*, 1:352 (1847),

Ball. 1844; — szónokszék, 4:275
(1848), NyÚSz. 1835.

szörny, főnév, 2:266, 293 (1845), 3:427
(1848), NyÚSz. 1777.

szurony, 3:298 (1848), 3:444 (1849),
NyÚSz. 1835.

szűkkeblű, 5:336 (1845), NyÚSz.
1829—35.

szünet, 1:199 (1847), NyÚSz. 1792.

talány, 4:89 (1846), NyÚSz. 1816.

-tan; lélektan, 5:214 (1846), Fog.
1836; — természettan ált. természet-
tudomány értelmében, 1:196, 353 (1847);
NyÚSz. 1836.

tanusít, 4:143 (1848), NyÚSz. 1835.

tanoda, 3:469 (1838), NyÚSz. 1787.

tábornagy, 4:327 (1848), NyÚSz. 1832.

támaszbot, 2:394 (1846).

táncziskola, 6:8 (1845), Ball. 1857.

táplálat, = táplálék, 1:281 (1848), 4:133,
Tzs. 1838.

-tár; fegyvertár, 3:290 (1848),
NyÚSz. 1795; kincstár, 1:41 (1844);
NyÚSz. 1780.

-társ; dolgozótárs, 5:351 (1847),
Ball. 1854; — embertárs, 1:249 (1848),
NyÚSz. 1780; — gyermektárs, 1:270
(1848); — honfitárs, 2:173 (1844),
NyÚSz. 1836; — írotárs, 6:101 (1843);
— iskolatárs, 6:12 (1845), NyÚSz.
1805; — katonatárs, 5:69

(1844); — kortárs, 5:376 (1847), 261

NyÚSz. 1803; — laktárs, 2:386 (1846),
Tzs. 1835; — munkatárs, 6:138 (1845),
NyÚSz. 1833; — pályatárs, 2:275
(1845), 3:184 (1847), NyÚSz. 1827; —
polgártárs, 6:219 (1849), Márton 1823;
— szerkesztőtárs, 6:63 (1848); —
színésztárs, 6:98 (1843); — vándor-
társ, 6:184 (1847); — vetély-
társ, 3:162 (1847), 4:249 (1848), NyÚSz.
1835.

társalog, 2:117 (1844), NyÚSz. 1843.

-társulat; eszmetársulat, 2:187
(1845); — társulat: NyÚSz. 1838;
eszmetársulás: NyÚSz. 1841.

tekintély, 1:84 (1844), 1:352, 3:224
(1847), NyÚSz. 1842.

települ, 3:278 (1848), NyÚSz. 1835.

-teljes, -telí, -telt, -telve; átokteljes,
3:446 (1849); — bankóteljes (tréfá-
san), 5:327 (1845); — bánatteljes,
5:291 (1847); — dühteljes, 1:102 (1844);
— életteljes, 5:328 (1845), NyÚSz.
1864; — eseményteljes, 5:53 (1844);
— érdemteljes, 1:84 (1844), 4:183
(1848), NyÚSz. 1835; — méltóság-
teljes, 1:352 (1847), NyÚSz. 1807; —
nyomorúságteljes, 5:291 (1847); —
titokteljes, 3:372 (1848), NyÚSz.
1835; — örömtelí, 2:457 (1846); —
rémüléstelí, 3:466 (1849); — fáj-
dalom- és örömtelt, 6:111 (1843);
— kedvtelve, 5:331 (1845),
262 1:156 (1846).

- tenger-*; *tengersík*, melléknév, 2:122 (1844); — *tengerszem* = havasi tó, 3:102 (1847), 3:418 (1848), NyÚSz. 1750.
- tenger*; *gyönyörtenger*, 2:441 (1846); — *néptenger*, 5:439 (1849); — *sugártenger*, 2:412 (1846).
- tengerész*, 2:357 (1846), NyÚSz. 1836.
- tény*, 6:40, 50 (1848), NyÚSz. (1811), 1831; — *tényező* (személyre), 6:67 (1848), NyÚSz. 1843.
- tér*; *1. csata-*, *harc-*.
- terem*; *kocsmaterem*, 1:90 (1844); — *tánczterem*, 2:118 (1844), NyÚSz. 1763; — *társalgóterem*, 3:143 (1847), Ball. 1890; — *tündérterem*, 2:204 (1845).
- terhes*; *illatterhes*, 1:69 (1844); — *inségterhes*, 2:44 (1843); — *iszonyterhes*, 3:508 (1842); — *villámterhes*, 2:275 (1845), NyÚSz. 1829.
- természetellenes*, 4:289 (1848), NyÚSz. 1881; — *természetellen*, 4:293 (1848).
- terv*, 1:180 (1848), NyÚSz. Szemere-Helmeczy; — *tervez*, 4:236 (1848), NyÚSz. 1835.
- testalkat*, 1:352 (1847), NyÚSz. 1807.
- tetemesül*, 1:359 (1847).
- tetőpont*, 4:161 (1848), NyÚSz. 1817.
- tettleg*, 6:11 (1845), 4:130 (1848), NyÚSz. 1832.
- tér*; *csatatér*, 1:113 (1844), NyÚSz. 1804; — *térparancsnok*, Arany lev. 1:199 (1849) és *térparancs-*

n o k s á g, Arany lev. 1:195 (1849), Ball. 1854.
tévút, 1:299 (1848), NyÚSz. 1834.
tőke = pénz, 2:187 (1845), Tzs. 1838.
tökély, 6:19 (1847), 4:213 (1848), NyÚSz.
1834.

tollharcz, 6:62 (1848), NyÚSz. 1796.
tömeg, 1:253, 3:411 (1848), NyÚSz.
1829; — néptömeg, 3:505 (1842),
3:272 (1848), Ball. 1842.

tömkeleg, 2:17 (1843), 4:340 (1848),
NyÚSz. 1760.

történetkönyv, 3:210 (1847).

túl-; túlbecsülés, 5:54 (1844),
NyÚSz. 1831; — túlbög, 1:341 (1848);
— túlbuzgó, 5:376 (1847), NyÚSz.
1841; — túlél, 2:126 (1844), 3:73, 212
(1847), NyÚSz. 1838; — túlérík, 3:305
(1848); — túljön, 2:114 (1844); — túl-
kiált, 2:438 (1846), Sim. Bal. 1902; —
túllép, 4:242 (1848), NyÚSz. Faludi;
— túllobog, 2:269 (1845); — túl-
part, 3:484 (1841), 3:510 (1842), 1:53
(1844), l. Kölcsey, Szép Lenka, 1820; —
túlszerény, Arany lev. 1:63 (1847);
— túlszerénység, 6:142 (1846), 4:163
(1848), NyÚSz. 1833; — túlvilági,
3:504 (1842), 2:23 (1843), 2:252 (1845),
1:131 (1846).

-túli; földöntúli, 1:97 (1844), 1:136
(1846), Ball. 1881; — sírontúli, 3:216
(1847), 1:303 (1848).

túloz, 4:160 (1848), NyÚSz.
264 1831—35.

túlságos, 5:376 (1847), NyÚSz. 1834.
tükörhatás = tükrözés, 5:450 (1844).
tündér-; *tündéralom*, 1:128 (1846);
 — *tündércsarnok*, 2:222 (1845); —
tündércsengetyü, 2:311 (1845); —
tündérkéj, 3:211 (1847); — *tündér-*
kéz, 3:180 (1847); — *tündérrege*,
 3:208 (1847), NyÚSz. 1807; — *tündér-*
szip, 2:167 (1844); — *tündérterem*,
 2:204 (1845); — *tündérvölgy*, 5:330
 (1845), Vörösmarty elb. költeménye, 1826.
tünedékeny, 1:153, 2:385 (1846).
tünékeny, 1:152 (1846), NyÚSz. 1647.
tűz-; *tűzharang*, 3:28 (1847), Tzs.
 1835; — *tűzhegy* = vulkán, 2:433
 (1846); — *tűzkő* = tüzes kő, 3:128
 (1847); — *tűznyíl*, 3:290 (1848).
-tűz; *bolygótűz*, 2:305 (1845), 3:38
 (1847); — *hámortűz*, 1:283 (1848); —
honfitűz, 3:527 (1844); — *örtűz*,
 2:357 (1846), NyÚSz. 1836; — *villám-*
tűz, 2:209 (1845).
ujdonság (hírlapi), 6:9 (1844); ált. újság
 NyÚSz. Kazinczy.
ujonc = katona, 3:450 (1849), NyÚSz.
 1787; — *ujonczsereg*, u. o.
-unalom, *-únt*, l. élet.
úrkény, 2:242 (1845).
utalvány, 6:148 (1847), NyÚSz. 1838.
utó-; *utókor*, 5:376 (1847), NyÚSz.
 1821; — *utóvilág*, 3:299 (1848), Kunoss,
 1834; — a régiségben *utól-étek*,
utól-ser, *utól-tag*.

utód, 4:144 (1848), NyÚSz. 1833.

utólagos, 6:123 (1848), NyÚSz. 1851.

üdv, 1:137 (1846), NyÚSz. Kazinczy;

— *üdvök üdve*, 2:120 (1844); — *élet-
üdv*, 3:475 (1840); — *üdvkéj*, 1:98
(1844).

-ügy; *hadügy(-miniszter)*, 3:376,
(1848), NyÚSz. 1838; — *pénzügy*,
2:187 (1844), NyÚSz. 1803.

ünnepély, 3:309 (1848), NyÚSz. Sze-
mere; — *ünnepélyes*, 2:120 (1844),
2:457 (1846), 1:232, 3:30 (1847), NyÚSz.
1832; — *ünnepélyesség*, 4:148 (1848),
Tzs. 1835.

űr, 1:133 (1846), NyÚSz. 1763.

üter, 5:59 (1844), NyÚSz. 1828.

vadon, a régiségben csak *vadonerdő*,
egy példa Zrinyinél: *vadon Lybia*,
úgy látszik Baróti Sz. D. elvonása *vadon*,
vadony; mint melléknév *vadonerdő*,
2:296, 337, 421 (1845—46) stb.; *vadon*
táj, 3:95 (1847); — mint főnév: *vadony*,
3:469 (1838); *vadon*, 2:11 (1842), 2:156
(1844), 1:153 (1846), 3:25 (1847), 3:251
(1847).

vadregényes, 2:122 (1844), NyÚSz. u. i.

varázs, 3:411 (1848), NyÚSz. 1805;

— *varázsdal*, 2:13 (1842); — *varázse-
rő*, 2:158 (1844), NyÚSz. 1833; —
varázsenek, 2:320 (1845); — *varázshang*,
3:126 (1847); — *varázshat-*

266 *talmú*, 3:134 (1847); — *va-
rázsige*, 4:284 (1848), NyÚSz.

1836; — varázskéz, 3:153 (1847); —
varázsözön, 3:216 (1847); — varázs-
vessző, 3:78 (1847), NyÚSz. 1836.

vas-; vaspálya, 5:435 (1848), NyÚSz.
1838; — vas-út, 3:248 (1847), NyÚSz. 1832.

-vág; boszúvág, 4:60 (1846),
NyÚSz. 1834; — dícsvág, 1:340,
3:392 (1848), NyÚSz, Kazinczy; — élet-
vág, 2:210 (1845); — étvág, 3:403
(1848), NyÚSz. Fáy; — hírvág, 3:26,
212, (1847), NyÚSz. 1835; — honvág,
3:245 (1847), NyÚSz. 1816; — kíncs-
vág, 3:26 (1847); — szerelemvág,
2:228 (1844); — szerelemvágas,
1:84 (1844).

választmány, 6:16 (1846), NyÚSz. (1787),
1834.

vándor-; vándorélet, 3:537 (1845);
— vándormadár, 3:537 (1845), 3:285
(1848), Tzs. 1838; — vándorsarú, 3:123
(1847); — vándorszínész, 2:175 (1844),
Sim. Bal. 1902; — vándortárs, 6:184
(1847).

vázlat (írott), 6:83 (1849), NyÚSz. 1832.
vendég-; vendégszerep, Arany lev.
1:63, (1847), NyÚSz. 1835; — vendég-
szoba, 2:172 (1844); Ball. 1854.

vetélytárs, l. -társ.

vezér-; vezércsillag, 6:103 (1843),
NyÚSz, 1645; — vezérnyomdok,
3:319, (1848); — vezérhölgy, 1:224
(1847); — vezérkar, 5:439
(1849), NyÚSz. 1833; — vezér-

tűz, 3:242 (1847); — vezérszövetnek, 2:268 (1845).

vezérlet, 4:157 (1848), NyÚSz. 1803.

vesztőhely, 3:389 (1848), S. I. Told. 1803.

véd, 4:299 (1848), NyÚSz. 1784; —

védangyal, 2:194 (1845), 1:304 (1848),

Csokonai A reményhez. 1798; — véd-

oszlop, 3:41 (1847); — védpalást,

2:12 (1842).

védencz, 5:239 (1846), NyÚSz. 1815.

vég-; végbúcsú, 2:353 (1846), régi;

— végbúcsúzás, 3:39 (1847), NyÚSz.

1776; — végcsapás, 4:136 (1848),

NyÚSz. 1825; — végczél, 3:123 (1847),

NyÚSz. 1676; — végdal 2:319, 320

(1845), 3:267 (1848); — végelszánt-

ság, 6:22 (1847); — végítélet, 2:305

(1845), 1:349 (1847), NyÚSz. 1803; —

véglehellet, 3:213 (1847), 4:75 (1846),

NyÚSz. 1811; — végmerény, 4:292

(1848); — végpont, 3:492 (1842); —

végremény, 4:286 (1848); — vég-

sugár, 3:283, 433 (1848); NyÚSz. 1819;

— végszerelem, 2:403, (1846); —

vég szó = utolsó, búcsúszó, 2:3 (1842),

3:474 (1840), 3:294 (1848), vö. Bajza,

Isten hozzád: „S a halónak vég szava“,

Márton 1823: epilogus; — végtag =

utolsó tagja a családnak, 2:358 (1846),

Márton, 1803: utolsó szótag; — vég-

veszély, 6:33 (1848), NyÚSz. 1803; —

végvona glás, 1:326, 3:267

268 (1848), NyÚSz. S. I.

végzemény, 2:130 (1844); *NyÚSz.* 1807
= *decretum*.

vér-; *vérfolyam*, 3:68 (1847); —
vérfolyó, 3:437 (1848); — *vérpano-
ráma*, 3:177 (1847); — *vérszem* =
véres szem, 3:175 (1847); — *vérszemű*,
2:436 (1846); — *vérszolga* = *hóhér*,
1:233 (1847); — *vértenger*, 3:68
(1847); — *vérvirág*, 2:320 (1845); —
vérvörös, 3:153 (1847); *Tzs.* 1835, *vér-
piros*, *Ball.* 1857 *vérvörös*.

vész; *vészharang*, 3:380, 382
(1848), *NyÚSz.* 1835; — *vészmadár*,
3:244 (1847), *NyÚSz.* 1838; — *had-
vész*, 2:161 (1844).

vidor, 3:481 (1841), *NyÚSz.* 1795.

vigalom, 2:238 (1845), *NyÚSz.* 1829.

világ-; *világcsaló*, 6:224 (1849),
Tzs. 1838; — *világdőntő*, 3:465 (1849);
— *világgyűlölet*, 2:400 (1846); —
világgyűlölő, 5:405 (1847), *Tzs.* 1838;
— *világirodalom*, 6:142 (1846), *Sim.
Bal.* 1899; — *világkezdet*, 1:295
(1848); — *világraszóló*, 3:344 (1848),
Sim. Bal. 1902; — *világrendszer*,
2:370, (1846), *Ball.* 1854; — *világrész*,
3:26 (1847), *NySz.* *Zrinyiből*, *Hartleben*
1827 még *világrésze*, *Tzs.* 1835. *világ-
rész*; — *világszabadság*, 2:456, 457
(1846); — *világszemlélet*, 6:19 (1847),
5:429 (1848), *Tzs.* 1835; — *világszerű*,
1. -*szerű*; — *világtörténet*, 269
2:455, 5:126 (1846), *Ball.* 1857.

-világ; alvilág, l. al-; — álmovilág, 1:150 (1846).

villám-; villámterhes, 2:275 (1845), NyÚSz. 1829; — villámtűz, 2:209 (1845).

virág; virágcsa, 3:488 (1841); — virágillat, 2:447 (1846); — virágkötél = füzér, 3:18 (1846); — dérvirág = jégvirág, 2:188 (1845); — jégvirág, l. jég.

virány, 3:486 (1841), 2:119 (1844) . . . stb. 1:336 (1848), NyÚSz. 1808.

vissz-; visszfény, 5:449 (1844), NyÚSz. 1831; — visszhang, 2:268 (1845), 3:93 (1847), NyÚSz. 1777.

visszaálmodás, 2:412, (1846).

viszály, 3:151, 218 (1847), NyÚSz. 1806; — bel- s külviszály, 2:174 (1844), l. bel-, kül-.

viszon-; viszonzlátás, 2:282 (1845), 2:441 (1846), NyÚSz. 1812, Tzs. 1835; — vizszonszerelem, 2:295, 5:346 (1845), Sim. Bal. 1899; vizszontszerelem.

víz-; vizenyős átv. ért. v. vers. 5:345 (1845), ered. jelentésben régi; — vizgyógyintézet, 5:5 (1844), NyÚSz. 1842.

vonal = vasúti vonat, 5:438 (1848), kétszer.

-zaj; csatazaj, 4:295 (1848); — életrajz, 1:133, (1846); — éljenzaj, l. éljen-; — hadzaj, 4:148 (1848); — örömjaj, 4:175 (1848);

— patakzaj, 2:447 (1846); — ünnepzaj, 2:394 (1846).

zene, 1:104 (1844), NyÚSz. 1832; —
gyászzene, l. gyász-; — harczzene, l. harcz; — szellemzene, l. szellem.

zengedelem, 3:64 (1847), NyÚSz. 1831;

— zengzet, 5:345 (1845), NyÚSz. 1796
előtt.

zongora, 3:57 (1847), NyÚSz. 1787.

zuhatagos, 3:250 (1847); NyÚSz. 1833:

zuhatag.

zsarnok, 2:334 (1845) stb. NyÚSz. 1830;

zsarnokilag, Arany lev. 1:58 (1847),
Tzs. 1838; — zsarnokság, 2:408
(1846), 4:287 (1848), Tzs. 1835.

zsebmetsző, 3:281 (1848), Sim. Bal.
1902.

MISZTÓTFALUN.

— Petőfi-emlék. —

Ki hallotta hírét Misztótfalunak?
Ugy-e senki, de senki?
Helyes, így legalább az én Kobzom az első,
Mely hírét messzire zengi.

Hadd tudja a nép is meg valahára,
Hogy ki, mikor, mibe fárad;
Példának okáért én ma itt megvizsgáltam
Az iskátula-gyárat.

Nincs más baja itt az iskátula-gyárnak,
Mint hogy sok az ő iskátulája;
A patak, látom, a malomkereket
Kifogástalanul hajigálja.

S a patak tetején a nyaktörő híd,
Hohó! ezzel már valami történt.
Hol a bíró, és hol a szolgabíró,
Teremtsék őket ide tüstént.

— Uram, mi ez itt? ez a rendetlenség,
Mi van ezzel a hiddal, mondják?

— De uram, hiszen épen megcsináltuk,
Hogy elveszük már egyszer a gondját.

— Rosszul cselekedtek! Kegyeletsértés volt,
Amit hebehurgyán elkövetének.

272 S el fogja ítélni ezért önöket
Az irodalomtörténet.

Mert Misztótfalunak ez a rozzant hid volt
Egyetlen nagy nevezetessége,
Ez a hid hallotta Petőfi szavát, ki
Szavait egyenest hozzá intézte.

Keresetlenek voltak a költő szavai,
S a nagy Istenek mind benne valának,
Mert ez a hid töré kerekét ki
Nászutazó kocsijának.

S ha akkortájt a kormány az iparban
Mai mód' már gyáralapítva fárad;
Megnézte vón' ő is mindenesetre
Az iskátula-gyárat.

Igy azonban a helység kalapácsát
Nogathatta dologra serényen,
Hogy bíboros alkonyatig valahogy
Nagybányára beérjen.

Lelketlen ujitók barbár kezeműve,
Ez az uj hid pusztuljon el innen,
Mert máskép a világban Misztótfalunak
Holt hírét kellene vinnem.

Vagy tán a szekérgög már akkora itt, hogy
Más sorsot akarna, mint Petőfi kapott?
Mikor itt tölté el kereketöröten,
Lehullt meteorként, a fél násznapot.

Szóltam. — Helyeselte a helység kalapácsa,
S büszkén robogott el velem a bátár,
Hogy visszatekinték az eszmék viharából
Már ki se látszott az iskátula-gyár.

PETŐFI LIRIKUS TERMÉSZETE.

ÍRTA: MIKLÓS ELEMÉR.

Petőfi nemcsak hitvesét aján-
dékotta meg lelke arczké-
pének gyönyörű rajzával, ha-
nem ennek a nagy léleknek
minden titkos redőjét fölfedte
költészetében. Jobban ismer-
jük számos ma élő embertársunknál s ez
az ismeret legbiztosabb alapja iránta érzett
szeretetünknek. Ismerjük családjához, ha-
zájához való viszonyában, természet- és
szabadságszeretetében, szerelme végtelen
nagyságában s egyéb nemes emberi érzé-
seiben. Érezzük költészetének napsugaras
derűjét s belepillanthatunk nagy lelke
mélységeibe, melynek nyugalma oly gyak-
ran zavarják meg az élet nagy kérdései.
Petőfi még ezzel sem éri be; saját maga
vizsgálja, magyarázza költői természetét,
egyéniességét. Iktassuk ide erre vonatkozó-
lag többek közül a *Felhők* egy darabjá-
nak pár jellemző sorát:

„Viseld egyformán jó s balsorsodat.“

Így szól, kit a világ bölcsnek nevez.

Az én jelszóm nem ez;

Én öröमित és fájdalmitat

Érezni akarom . . . kettősen érzem . . .

alaptulajdonát: a fogékonyságot, érzékenységet. Lelke olyan, mint a csendes tó felszíne, melynek tisztaságában a külső világ változó képei tükröződnek. A lírikus költő mindenki másnál fogékonyabb a külső benyomások hatása iránt s lelkében a legkisebb inger nyomán is költői kifejezés alakjában nyilvánuló erős visszahatás támad. Ezért nem választhatja Petőfi az egykedvű nyugalmat, bölcs közömbösséget költői jelszavául.

A művészeteknek örökös tárgya az emberi lélek, a mint abban az egész világ-egyetem tükröződik. A drámai költészet ezt az emberi lelket a szemünk előtt lefolyó cselekvény gyors fejlődésében magyarázza, a mint az tetteink rugója, sorsunk vezére lesz. Az elbeszélő költészet ugyan-
ezt a tárgyat bizonyos epikai távlatba helyezve kívánja jellemezni. A költő hátterbe vonul, de a drámai és elbeszélő művek hatása végső elemzésben mindig lírai marad. Az érzelmi költészetben az emberi lelket megértő és magyarázó költő a legközvetlenebbül hat érzéseinkre. Az író és olvasó között nincs semmi elkülönítő válaszfal, mely a megértést akadályozza, megnehezítse. Nem pusztán véletlen, de fontos lélektani okai vannak a lírai költészet nagyobb népszerűségének. Ez áll legközelebb a mi belső világunkhoz s bátran nevezhetjük az igazi lírát az élet költészetének.

Petőfit rendkívüli fogékonysága avatja igazán az élet költőjévé. Ez a magyarázata annak, hogy oly rövid költői pályafutása alatt az emberi lélek teljes gazdagságát, a változó élet minden viszonyát ki tudta fejezni költeményeiben. Ezért oly tartalmas érzelmi világa, ezért találunk abban örök emberi érzelmeket. A *Távolból* a dunamenti kis lakhoz küldött sóhajtásában az első álmaít, ábrándvilágát sirató ifjú lélek örök panasza zokog, míg a meseteri befejezés által legintimebb költeményei egyikévé lesz. Viszont általánosabb körre terjedő verseiben, az egész magyarság nevében szóló *Nemzeti dal*-ban, az emberi közösség eszméjét kifejező felhívásában a *XIX. század költőjéhez*, mennyi az egyéniség, egyéniségét jellemző sajátos tulajdonság. Csodálatos könnyűséggel oldja meg a művészi alkotás egyik legnagyobb problémáját: az egyénben az embert, az általánosban az egyént jellemezni.

Hogy minél jobban elmerülhessen a változó élet ezer benyomásának élvezésében, keresi a vándoréletet, nem tud sokáig egy helyben maradni. Az összes magyar költők közül ő fordult meg a legtöbb helyen s nagy Magyarországnak csaknem egész területét átvándorolta, míg a szent szalmakunyhó küszöbétől a fejéregyházi csatatérre érkezett. Költészetének magyarázóit több ízben mutattak rá költeményeinek naplószerűségére: életé-

nek nincs fontosabb mozzanata, mely nyomot ne hagyott volna költészetében.

Az érzékenységgel kapcsolatban fejlődik természetének másik alaptulajdonsága, mely általa diadalmaskodott a magyar irodalomban, az őszinteség. Szükségszerű követelménye ez az ő fogékony művészi tehetségének. Nem gyűjti évek során át a benyomásokat, nem mélyíti el a mult képeit, nem érleli lassan a költői gondolatokat, de a közvetlen szemlélet erejével és üdeségével fejezi ki azokat. Ismeri költői tehetségét, tudja, hogy az ki nem apadhat, mert annak lelkében lévő forrása a körülötte zúgó, hullámozó élet tenger-árjából táplálkozik. Őszinteségét különösen azokban a költeményekben kifogásolták, melyekben a maga örök hírét, dicsőségét jósolja meg. Pedig ez nála nem elbizakodottság, hanem költői nagyságában, tehetségében vetett feltétlen hit s ebből a hitből fakadó önérzete. Nemcsak a beteg emberiség orvosául tekintí e jövendőt, a mely meggyógyítja a szegény, jó lelkek szenvedéseit, de igazságszolgáltató bírójának is, a ki előtt a nem méltányolt költői tehetség feltámadását fogja ünnepelni.

Az élet szépségei iránt való fogékony-ság, a lélekben keletkezett képek, hangulatok őszinte kifejezése, többnyire a fiatal-sággal járnak, annak hű kísérői. Petőfi lelkének és költészetének ez a fiatal-ság adja meg jellemző sajátságát;

ez a harmadik tulajdonság, mely valódi költői egyéniséggé avatja. Érzékeny lélekkel gyűjti a benyomásokat, őszinte nyíltsággal fejezi ki érzéseit, a fiatalság kedves szertelenségével általánosítva azokat. A mikor ő örül, akkor mily édes az élet, mily szép a világ! A mikor bánata van, akkor szeretné itthagyni a sötét világot, melyben semmi szépség sem található. Korlátokat nem tűrő egyénisége függetlenséget, szabadságot követel a maga számára s ugyanezt kívánja nemzetének s az emberiségnek. Tele marékkal szórja élte tavaszának rózsáit embertársai elé s ha bolygó lába itt-ott tövisre hág, részt nyújt másoknak is a maga bánatából. Lelke beszárnyalja a múlt tengerét, a jelen és jövő bírodalmát.

Képzelete a felhőkön túl ragadja s a hol már megszűnik az Isten világa, új világot alkot mindenhatósága. Ez a mindent merő, eget ostromló, diadalt ülő, büszke fiatalság adja meg Petőfi lelki arczképének legegységesebb vonását.

Egyedül ennek a fiatalságnak megértésével élvezhetjük igazán költészetét. Fiatalsága magyarázza, hogy nála nem a helyzet a fő, mely egy-egy költői gondolata csírája volt, hanem az az érzelem, mely annak nyomán lelkében fakadt. Még leíró vagy elbeszélő költeményeiben is, mint a

masan tör elő az érzelem, mely úrrá lesz a költő felett és általa mi felettünk.

Mindnyájan ismerjük legnagyobb elbeszélő költeményét, *Az apostolt*, melyet egész szerkezetében elhibázottnak tarthat a tudományos bíráló, részleteiben azonban csodálatos szépségekre bukkanunk. Ezek a részletek mind a költő lírai érzelmeiből fakadtak, akárcsak Byron hasonló hangulatú egyéni elbeszélő költeményei. Apostoli lelke nagyságának s vértanu dicsőségének tudatára ébredő Szilveszter maga a költő; ő olvassa a világtörténelemből azokat a fenséges gondolatokat; ő szenved a jogtalan milliók szenvedését; az ő szabadságimádata tör ki a függetlenné lett ifjú ajkán s az ő rabelleke zokog a börtön éjjelében.

Hogy az adott helyzet mennyire melékessé válik előtte lelkének fölkeltezt érzelmeivel szemben, azt érdekesen világítja meg Arany Jánoshoz intézett költői episztolái közül a leghosszabb, a hexameterben írott ismeretes tréfás kezdetű levél. Zsörtölődve tesz szemráhányást barátjának, hogy régóta nem kapott tőle üzenetet. Kedvesen kérdezősködik komaasszonyáról, a barna Laczíról, a szőke Julisról, a kert rózsáiról, a csonka toronyról, a szeretett család egész meghitt környezetéről. Közelí házasságára czélozva, kéri a nótárius úr pártfogását, hisz a szegény, állás nélküli férjnek meg kell aláznia magát, hogy kenyeret szerezzen

övéinek A hízogó megalázkodás képe fölkelte benne lelkének alapérzelmét s mindent felejtve, levélírást, baráti üdvözlét, kítör belőle harsány himnusza a százszor szent égi szabadságnak!

A milyen változatos az emberi élet új meg új benyomásokban, a milyen gazdag az emberi szív a különböző érzések sokaságában, olyan gazdag, változatos a Petőfi költészete. S a mi teremtő lángeszének egyik megható tulajdonsága, ha az élet szeretetével, az érező szív fogékonyságával fordulunk feléje, nagy lelke a felhők szárnyán leereszkedik hozzánk s felragad magával a csillagok közé, az ő tündérbirodalmába!

Ennek a magasba szárnyaló költészetnek minden szála, minden gyökere magyar talajban fakadt s attól el nem szakasztható. Nagy igazság van abban, hogy a ki nem ismeri a magyarságot, az nem élvezheti teljes mértékben Petőfi költészetét. Viszont a ki az ő verseit olvassa, megtalálja benne a magyar ember lélektanát, jellemrajzát, egyéniségét. A szabadságáért, emberi jogaiért küzdő, öntudatra ébredt, munkára és feláldozásra kész magyar nemzet érzelmei jutnak Petőfi által kifejezésre. A múlt század negyvenes éveinek ő az igazi tolmácsa. Jobban senki sem érti meg nála kora és nemzete törekvéseit. Érzékeny lelke megsejti a nagy időket; őt érinti meg először költőink közül a véres napoknak hírmondó szele,

Kell-e ennél meggyőzőbb bizonyítéka igazán lírikus természetének?

Sok szerencsés körülmény játszott közre abban, hogy ez a nagy lírai tehetség teljes mértékben érvényesülhessen. A közéleti és irodalmi viszonyok egyaránt kedveztek fejlődésének. Életének változó, tündöklő képe, szevedései, rövid boldogsága, rejtélyes halála mind azt látszanak bizonyítani, hogy a gondviseles bölcsen örködik választottjai felett s mint a természetű életben, úgy a szellemi világban sem maradnak az igazi erők felhasználatlanul. Ennek a ma is élő, titkos erőnek hatását érző lelkünbe szálljon az a harmonia, mely gyarlóságunk tudatában is megnyugtat, ha az örök szépben nyilvánuló teremtő szellem alkotásaiban gyönyörködünk.

*

Ha a modern képzőművészetnek második Raphaelje akadna, a ki vállalkoznék egy új *Parnassus* megfestésére: a vak koldusok őse, Homér s a koszorús renaissance-kori szellemóriások mellé, hogy sorozatuk teljes legyen, bizonyára odafestené Petőfi alakját. Úgy kellene őt megrajzolni, a mint az égiek körében is nem az angyalok andalító zenéjét hallgatja, hanem a földre figyel, hogy a szerető és gyűlölő, szenvedő és örvendező emberiség érzelmeit nagy lelkével felfogja s azoknak még holta után is költői kifejezést adjon.

Arczának vonásai a képen mellékesek lehetnek, csak ki legyen fejezve lelkének s költői művészetének jellemző vonása: a fiatalság.

A fiatalságé az élet; a jelen küzdelme s a jövő reménysége. Petőfi költészete az örök fiatalság; az ő jutalma, az ő reménysége az örök élet!

PETŐFI.

Kunyhóba' születél, nem nagy palotában,
Déliábos rónán, nádfödeles házban.
Déliábos róna volt ringató dajkád,
Bölcsődben pacsirta zengő szavát hallád.
Az költött fel reggel röpke, játszi dallal,
Mikor a szemedre leszállott a hajnal.
Annak röpülését nézted sóvárogva,
A lelked is később csak ezt utánozta.

Nappal a mezőben, virágok közt jártál,
Napsugárból szöve, fényes álmot láttál:
Ezüstvizű tengert, tündérpalotákat,
Bólongatva hajló, sudár pálmafákat,
Képzelet sem alkot soha olyan szépet,
Éjszakai álmom sem fest olyan képet,
Mint a minőt néked mutatott a róna . . .
Életeden által álmodhattál róla.

Estefelé aztán harang csendült lágyan,
Méla kolomp hangja megszólalt a nyájban;
S mikor elhallgattak, pásztor sípja zengett,
Búbánatos hangja hányszor meg nem ejtett!
Éjjeli fuvallat gyöngén verő szárnya
Erdő, rét illatát hajtá be szobádba,
S mikor elaludtál, szerető szív védett:
Édes anyád oltá el az éji mécset.

S a mít összegyűjtél lassan a lelkedbe :
Érzést, a mely föl vitt csillagos egekbe,
Vágyat, a mely éget, kéjes sebet osztva,
Lángot, a mely azt is meggyújtja, ki oltja ;
Almot, a mit olykor, — valóságra váltva
Nem pótolhat más, csak lelkünk másik álma . . .
Visszadtad mind . . . mind, szóban, gondolatban,
Szemben, érthetőbben : csengő, magyar dalban !

Soha nem zengett így magyar szó a lanton,
Soha nem daloltak még ily igaz hangon.
Dalaid szivedből sziveinkhez szálltak,
Gyönyörűségére az egész világnak !
Szárnyra vett a hír is, vitte neved messze,
Glóriádból fény hullt árva nemzetedre.
A te lángod kellett, hogy lássanak minket,
A te hangod, a mely igazságot hirdet.

Hát még mikor eljött véres harcunk napja !
Kardhoz nyúlt az ország apraja és nagyja,
Elültettük vérbe a szabadság fáját,
Várva, mikor hajtja ki piros virágát ?
Akkor kellettél csak harci riadónak,
Sötét rengetegbe utat mutatónak !
Zengett is a kobzod, mint ég dübörgése,
Viharnál erősebb volt a húr verése !

S a mint megálmodtad, úgy, a hogyan kérted :
Mint a villám fénye, úgy szakadt meg élted.
Hol estél el ? mikor ? hol vagy eltemetve ?
Kérdeztük be sokszor, várva feleletre.
Várva, de hiába ! Ember ne is tudja,

Lehulló csillagnak hova vesz el útja !

Míg így egész ország a temető-kerted,
Egész nemzet áll őrt mindig sírod mellett.
Emléked sem egy van, a hány szív csak érez,
Minden sajtó szívben egy-egy emlék vérez.
De csak pillanatra! Aztán dobogása
Diadalmas himnusz, öröm ujjongása;
Te a mienk voltál, a mienk vagy most is!
Örökkön-örökké! Élő, meg a holt is!

Hatvan éve íme, hogy lehullt a csillag!
Hatvan éve kérjük: merre fekszel? hol vagy?
Hatvan éve, s íme azt hisszük, hogy egy se',
Nem hisszük, hogy el vagy föld alá temetve!
Nem hisszük, hogy rég volt, mikor lantod zengett,
Hatvan éve néped perczig sem felejtett!
A kik sohse láttak, jól ismernek, látnak,
Ma is csengő szódra rabszolgáddá válnak.

Petőfi! Félísten! Költők között első!
Magyar Helikonnak berke, nézd, mily meddő!
Epigonok élnek, nyomodba se lépve,
Tied a babér még! nincs, a kí megtépje!
Tied a borostyán osztatlan, egészen
Ragyogó fényes nap a nagy magyar égen!
Halhatatlan holtan! Emléked' is áldva
Koszorúval illet a kegyelet, s hála!

Erdélyi Zoltán.

GOETHE ÉS PETŐFI EMLÉK- HELYEIN.

ÍRTA: DR. FARNOS DEZSŐ.

mberlakta földrésznek nincsen talán egyetlen egy völgye, abban egyetlen egy község s emebben hajlék, melyhez ne fűződnek földi halandónak átélt öröme, bánata. — De milliók és milliók gyönyöre és szenvedése, reménykedése és kétségbeesése elenyészik, elhomályosul nyomtalanul feledékeny emlékezetéből még a legközelebbi családtagoknak is.

Csak a kiválóknak, a mélyen érző szívvel megátkozottaknak, a teremtő lángelme vigasztaló erejével megáldottaknak jut az a kivételes megtiszteltetés, hogy évtizedek, évszázak, sőt évezrek multán is kegyeletes zarándokolás tárgya a hely, a hol először pillantották meg a napvilágot, a kert, a liget, hol szerelemre gyúlt fogékony szívük, a vidék, az ország, hol megvívták az élet küzdelmeit, hol szenvedéseik árán teremtették, szívük vérével írták milliók gyönyörűségére remekműveiket, s végül a hant, vagy annak csupán már a nyoma, mely alatt testi maradványaik a föld porával olvadtak össze.

A nagy szellemek ilyen emlékhelyeit
286 nem csak szokásból, unaloműzésből keresi fel az utas, hanem inkább

abból az ösztönszerű vágyódásból, hogy, a kinek remek alkotásait lelki gyönyörűséggel annyiszor megcsodálta volt, szemtől-szembe látva most annak születése, fejlődése, küzdelmei és végső tusája színhelyeit: — varázsolja jelenné a multat s így mintegy fürössze meg lelkét a földi halhatatlanság magasztos sejtelmének misztériumában.

A nyáron s a tavaly őszszel nyíltott alkalma e sorok írójának az újabb kor két legnagyobb költője Goethe és Petőfi emlékhelyeit is fölkeresnie. Goethe és Petőfi életökben távol állottak egymástól. Goethe nem ismerhette a halálakor is még csak nyolcz éves Petőfit. Petőfi ismerte ugyan, olvasta a német lángész egyik-másik művét, csodálta is, de nem szerette, mert — talán a Börne hatása alatt keletkezett véleménye szerint — a legnagyobb németek egyike ugyan, kinek gyémánt az esze, de szíve már békasó, sőt annál is rosszabb: csak silány agyag. (*Úti levelek Kerényi Frigyeshez. IX.*)

Fölösleges utólag sajnálkozni azon, hogy a két nagy szellem térben és időben nem állott közelebb egymáshoz. Úgyis mind a kettőnek az emberiség közkincseivé váltak csodaszép alkotásai. Úgyis mind a kettőt az ó és új világ két legkimagaslóbb lírikusaként veszi körül hódoló tisztelettel az utókor.

A kiket életökben elválasztott részben az áthidalhatatlan kor-

különbség, részben az ifjúság lobogó vére-
nek gyors itélkezéséből eredő félreértés, —
azok most együtt, egymás mellett állanak
az emberiség lelki Pantheonjában, a gazdag,
művelt frankfurti tanácsos és az anyagi gon-
dokkal küzdő, egyszerű kis körösi mészáros
fia. Így valósul meg a Goethe ábrándja a
világirodalom magasabb egységéről, mí-
alatt sarktól a sarkig a különféle ajkú
népek dalai, a Dávid király és a vinczellér-
leány énekei s most — hozzátehetjük —
a német miniszter s a magyar mészáros-
fiú dalai ugyanazon egy ég alatt, mint
ugyanazon egy égi adomány termékei,
az egész emberiség közös kulturájának
magasabb szférájában egyesülnek. (Goethe,
Epigrammatisch. Weltliteratur.)

*

Immár 160-ik éve, hogy te, a német
költők és sokoldalúan képzett szellemi
előkelőségek legnagyobbika, Goethe János
Farkas, az élénk forgalmú, történelmi pil-
lanatokat átélő, de a mai méretek szerint
még kis városban napvilágra jöttél.

Hogy megváltozott a város külső képe
azóta! A 30 ezer lakosú város, melyben
most a hálás utódok rólad neveztek el
utczát, teret, házat, múzeumot, gimnáziumot,
pihenő helyet, szállót és hajót, azóta
400 ezer lakójú hatalmas nagy központtá
nőtte ki magát. Rá sem ismernél,
ha híven meg nem őrizte volna a

kegyelet szülőházadat s benne a butorokat, édes anyád, a szelídlelkű „Frau Rath“ konyhafelszerelését, úgy a mint születésedkor állott minden a ti háromemeletes házatokban,

De bölcsöd helyén most karrarai márványszobrod áll, felette egy aranycsillag, a nagy szellemek, a megváltók születését hirdető csillag, alatta meg a stratfordi *Shakespeare*-ház évenként megújuló koszorúja ez egyszerű felirattal: Az Avon melletti Stratford *Shakespeare*-háza a Majna melletti Frankfurt *Goethe*-házának, — jelképeül, hogy a kiválók kongenialitása a még oly nagy térbeli és időbeli távolságot is legyőzi.

Fejcsóválva fogadnád, hogy a Majna túlsó partján *Willemers* bankárné, a szép és szellemes *Marianna* egykori nyaralójában, a *Gerbermühlén*, szigorúan férfias díszkrétséged daczára is egymás mellé van kifüggesztve a te, meg a költői néven *Szulejkaként* szereplő bájos asszonyka arczképe; hogy vendéglővé alakította át az élelmes üzleti szellem a Nyugatkeleti *Diván Szulejkájának* lombok közé rejtett nyári lakát, érintetlenül hagyva benne a te egykori, kicsiny, szűk szobádat s vendégcsalogatóként intim emléktárgyakkal, szent ereklyékkal ékesítve az étkezők falait.

Megszédülve röpülnél fel a síklón a heidelbergi várba, hová *Mariannáddal* 66 éves korodban is ruganyosan,

ifjúi láztól hevülő szívvel sétáltál fel a gesztenye sorok között, mialatt egymásután úgy hullott lábatok elé a burkából kipattanó gesztenye, mint egyik költeményed a másik után pattant ki lelked műhelyéből. (Goethe: *Westöstlicher Dīvan*. VIII. 30.)

Hogy elszorulna szived, ha megtudnád, hogy érted, költészetedért rajongó költőtársnőd a Neckár partja felé merészen emelkedő heidelbergi várban, testi halálod után jóval, épen saját halála évében, mint 76 éves matrona is mily benső megindultsággal, zokogásba törve ki ismételte a holdas éj ezüstös párázatában Heidelberg czimű költeménye szép sorait:

„E bűvös körbe vonva, babonázva,
Zárulj körém, láthatlan kötelék;
Merülj agy, érzék, mámorító lázba:
Hisz itt szerettem, boldog itt valék!”

(Goethe utolsó két szerelme. Kisfaludy-Társaság Évlapjai 1898/9.)

S végül mennyire elámulva, önérzetes lelked mélyében is mosolygó pirulással vennéd észre, hogy bármerre jársz-kelsz a hatalmasan fejlődő német városokban, a tereken, a szépművészeti és tudományos terek előcsarnokaiban, Béctől-Berlintonl-Weimartól Strassburgig előtted mindegyre apollói termeted, lángésztől sugárzó arczod egy-egy deli mása áll, mint egykor az általad is annyira csodált és oly

sokat tanulmányozott görög világban álltak a templomok előtt, az oszlopcsarnokos tereken az ókori mythológia isteneinek fenséges szobrai . . .

Irántad, nagy *Petőfink*, a mi legnagyobb büszkeségünk, ugyan kisebb arányokban nyilvánult meg eddig a mi kisebb országunk hálája, kegyelete; de talán Kossuth Lajosé mellett a te kultuszod a legáltalánosabb s az egyre leginkább növekvő.

Kegyeletes feliratok, emléktáblák, oszlopok, vagy szobraid és nevedről kelt társaságok hirdetik örök dicsőségedet hazád székesfővárosában, Kiskörösön, a Kún-ságon, az Északi Felföldön, Dunántúl, Debreczenben, Nagykárolyban, Szatmáron, Erdődön, Nagybányán, Koltón, Kolozsvárt, Vizaknán, Segesvárt; bölcsöd színhelyétől hősi halálad csatateréig mindenütt, hová zaklatott életed hullámverése eldobott, hol nélkülöztél és szenvedtél, hol szerettél és lelkesedtél, hol utólszor láttad lángoló szívvel imádott hazád földjét s a felette szálló felhőket, s a hol életed legválságosabb küzdelmeiben is mindenütt megőrizted gyémántjellemed mocsoktalan tisztaságát.

Te épen száz év múlva lehelted ki lelkedet azután, hogy német költőtársad először vett e földön lélekzetet. S immár a 60-ik év van elröppenőben a misztikus segesvári csata után is.

Nálunk is mi minden megváltozott azóta! Rá sem ismernél a világvárosi fénynyel és nagysággal büszkélkedő új Budapestünkben a régi kopottas Pestre és Budára.

S ha körültekinténél benne s az egész országban és láthatnád egykor a sír szélén állott nemzeted jelenlegi kereskedelmi, közlekedési, kulturális haladását, — valóban ismét jóslatként találnád beválóknak hattyúdaltod, az 1849 július 11-én kelt utolsó költeményed, a *Szörnyű idő*-nek végső sorait:

Akad-e majd,
Ki ennyi bajt
Higgyen, hogy ez történet?
És e beszédet nem veszi
Egy örült, rémülésteli,
Zavart ész meséjének?

Igen, a kétségbeesés, a reménytelenség legsötétebb óráiban is megérezte, megsejtette jövőbe látó s tán ép azért sohasem csüggedő erős lelked, hogy eljön a jobb kor, melyben felocsudó, újra éledő nemzeted már csak gonosz álomnak fogja tartani ez átszenvedett szörnyű időket, mint a hogy a téged túlélő, de inkább elcsüggedő egykori nagy pártfogód, Vörösmarty is bátran ki meri mondani az ő hattyúdaltában, az öt évvel későbbi *Vén cigány*-ban: „Lesz még egyszer ünnep a világon.”

292 Hát mint megörülnél, vasúti hálózatunkon száguldó gyorsvona-

tainkat pillantva meg, hogy ismét egy
forró kivánságod telt be:

Száz vasutat, ezeret!
Csináljatok, csináljatok!
Hadd fussák be a világot,
Mint a testet az erek.

Ezek a föld erei,
Bennük árad a műveltség,
Ezek által ömlenek szét
Az életnek nedvei.

Nem kellene napokon át váltott lovas
kocsiról-kocsira szállva döcöznöd a sáros
utakon, hogy megpillanthasd a mára-
marosi bérczeket, melyek a ködön át leg-
messzebről rád merengve néztek.

Pár óra alatt már Nagykárolyban le-
hetnél . . . Az *ákáczfák* helyén, hol elő-
ször láttad meg kedves galambodat, most
emeletes polgári leányiskola tágas épülete
emelkedik. Az *Aranyszarvas-fogadó*, mely-
nek báltermében ismerkedtél meg imádott
Juliskáddal, szintén eltűnt; helyén a város-
háza áll. A *vármegyeház* díszesen megújít-
ott palotájával szemben az egykori *Arany-
csillag* vendéglő helyén, hol az 1846-iki
liberális ifjúság barátságába fogadott, mint
a *Nagy-Károlyban* című keserű hangú
költemény szerzőjét, — most a „Nagy-
károlyi Hitelbank részvénytársaság“ mű-
ködik.

Mind e helyeken a nagykárolyi
Kölcsey-egyesület márvány emlék.

táblákkal örökitette meg nagy nevedet. A Kölcsey-egyesület tevékenységét átható Kölcsey szelleme bizonyára kibékítene még a Károlyi grófokkal is, kivált ha megtudnád, hogy a közelebbről elhunyt Károlyi István gróf a legújabb nemzeti ellenállás mozgalmában mily hazafias áldozatkészséggel szállott síkra az alkotmányellenes reakcióval szemben, a ki, midőn a vármegyeházkapuít a törvénytelen megyefőnök erőszakosan bezáratta, az utca túlsó során álló városi tornacsarnokba vonult híveinek táborával, megtartani a törvényes, szabályos megyegyűlést, 1905 december 28-án. Épen, mintha a te szellemed, a te minden lánczot, minden törvénytíprást izzóan gyűlölő lelked hevítette volna őt és társait.

Nagykárolyból pár percz alatt már Szatmárnémetibe röpitene a vonat, hol szintén emléktábla hirdeti a helyet, a honnan Papp Endre vendégeként az Erdődön rád várakozó Juliskádat készültél meglátogatni 1847 folyamán.

Az erdői vár, annyi szívdobogásnak, könnynek és édes felindulásnak a színtere, mely alatt szintén vonat fütyöl, — most már csak rom. A hol Juliskádat az őt féltő szülei őrizték előled, a Bach-korszakban még törvénytörőnek, börtönnek használta fel az önkényuralom, de azután fedél nélkül hagyatva rommá lön, míg a Károlyiak keleti bástyáját meg nem újítták hazád fennállásának ezeréves

fordulójára. Többi része pusztul. Romban a kápolna is, hol annyi küzdelem és gyöt-rődés után Júliával megesküdtél. De még látható a folyosó az ő leányszobája előtt s az arra nyíló két ablak, melyeket sorsán aggodó elkeseredett apja esküvőtök után befalaztatott.

A megújított szép bástya tetejéről óriási terjedelmű kilátás, kivált szellemed előtt, mely tért, időt akadálytalanul át-tekint . . .

Még megvan a vár körül a kert, hol később, a szabadságharcz kitörésekor, már a boldogság hangján írhattad :

Tudod, midőn először ültünk
E tó fölött e fák alatt?

— — — — —
Maradjunk még itt, légy mellettem,
Hol úgy busúltam egykoron,
Hagyj engem itt most elmerengnem
Végetlen boldogságomon!

A vár alatt, a vasuton túl, a tó, illető-
leg már csak kiszáradt helye; déli felében
szomorúfűz, keletre kőrakáson az emlék-
tábla a gyönyörű dallam gyönyörű so-
raival :

Álldogálok a tó partján
Szomorúfűz mellett.

1846.

Petőfi, 1893.

Messze keleten, a nagybányai hegyek
köszöntenek ibolyakék színben. Ott
terül el az általad magasztalt gyö-

nyörű szép hegyvidék, hol talán épen a te hatásodra ütött tanyát az újabb időkben a Hollósi Simon festőiskolája. Nagybányával szemben mézesheteid mámoros elragadtatásának meghitt tanuja: a már szintén néhai Teleki Sándor gróf emeletes koltói kastélya.

Déli irányban a lankásan kezdődő erdős hegylánczok hullámai Vizaknáig elvezetnek. A magas földszintes házon, mely most gyógyszertár, egykori lakásod falán itt is emléktábla:

Itt lakott

Petőfi Sándor

1849 január 29-dikétől február 4-dikéig.

Költő volt s szive lángvérét áldozta honáért,

Emlékét tiszteld óh magyar és ne feledd.

Nagy Petőfi dicső emlékét hirdeti e hely:

S ím e szerény jellel őrzi meg a kegyelet.

Még egy pillantás és szellemed a segesvári szobrodat s azon is túl a csatártér találja meg, hol — jósszavad szerint — eltiportak, s elszórt csontjaidat a hősökekkel együtt egy közös sírnak adták.

De ez a sír meg nem semmisített. Emléked, gondolataid és érzelmeid, melyeket remekműveidbe öntöttél, mindegyre fokozottabb mértékben élnek közöttünk; megtermékenyítik gondolat-, megnemesítik ér-

rain túl is: idegen népek között, idegen országokban, távoli világtájakon, az egész földön. Így járja be szellemed az egész világot, hogy újra visszatérjen, erejében megacézolva, hódító varázshatásokban meg sokszorozódva igazi otthonod: véredáztatta hazád szent földjére.

Nyugvóra hajol a nap. Erdődvár bástyájáról nyugat felé — „a napnak is arra van az útja“ — feltáruul a te rajongva szeretett Alfölded síkja, Nagykárolyon, Debreczenen át a messzi Duna felé, a főváros kerepesiúti temetőjéig, hol szüleid, szeretteid eddig elszórtan nyugvó hamvait most tette át a hálájában mindinkább erősödő utókor közös dízsírhelyökbe, az egész társadalom s a politikai élet vezetőségeinek meleg részvételével, hogy példányszerű gyermeki, hitvesi és szülői szereteted jogos kívánsága is méltó kielégülést találjon.

Csak a te meg nem található hamvaiddnak nem juthat nevedhez illő fényes mauzóleum. Talán azért, mert azok a hamvak az egész világéi s meg sem férnének egy kicsiny sírhalom szűk börtönében.

Azonban kultuszod számára már készül a templom, a budapesti *Petőfi-ház*, az egész ország és a törvényhozás támogatása által is kísérve, hogy Európában az angol Shakespeare- és a német Goethe-kultusz külsőleg is meglegelhesse régóta kívánt méltó kiegészítését.

Az egyéniség porhüvelyének halandó gyarlóságaitól régóta megszabadult halhatatlan szellemed nem neheztel azért, hogy fővárosunkban, a Magyar Tudományos Akadémia épületében már évek óta megvan a Goethe-szoba, mert látod előre, hogy a te *Házad*, mely csak ezután emeli föl büszke homlokzatát, annál szebb, annál fényesebb s annál inkább meghitt szentélye lesz a tiszteletnek, a hódolatnak, melylyel kicsiny és nagy egyaránt meghajol a te lángeszed, a te lánglelked kristálytisztasága előtt.

*

Ezekben igyekeztem röviden beszámolni azokról a benyomásokról, melyeket a Goethe és Petőfi emlékhelyei keltettek lelkemben. Végül még egyet.

A szellemóriások emlékhelyei nemcsak léleknemesítő és léleküditő hatással vannak reánk, hanem arról is meggyőznek bennünket, hogy nagyjaink mindannyian meg-egyeznek a lényeges tulajdonságokban. Egyaránt kitartóan küzdenek, mélyen szeretnek, mélységesen szenvednek és mindannyiókat az egyéni élet önös köréből magasra kiemelő altruisztikus eszmék lelkesítik főképen.

Goethe és Petőfi emlékhelyeinek fölkeresése is erre a főtanulságra vezet.

298 Goethét a *Világirodalom*, Petőfit a *Világszabadság* eszméje lelkesí-

tette. Ki ne látná be, hogy e két fogalom egy és ugyanazon eszmének két névvel való jelölése?

Egy földtekén él az emberiség sok ezer milliója. Egy ég alatt örülhet, a művelődés fokaira eljutva, a szellemi haladás nemesebb gyönyöreinek.

A tehetség, az égi adomány, nem ismer kiválasztott népet, csak ismer kiválóbb egyéniségeket, kik ép úgy születhetnek az óvilág, mint az újvilág bármely táján, bármely szigetén, bármely nyelvű népének kebelében. A lehetőség meg van adva, csak a szabadon fejlődő művelődés üdvös munkája egyszer megindulhasson.

A műveltség — a német mondás szerint is — már magában véve — szabadság. A világszabadság pedig másfelől főfeltétele az általános emberi kultúra legszebb virágának: a világírodalomnak.

Hol megvan az egyik, okvetetlen megvan a másik is. Miként a mélység és magasság lényegileg ugyanazon egy fogalom más-más szempontból tekintve: épen úgy egyesül a frankfurti lírikus *világírodalma* és a kiskőrösi dalköltő *világszabadsága* az emberiség jövő fejlődésének beláthatatlan évezreket sejtető bűvös távlatában.

✿ PETŐFI ARCZKÉPEI. ✿

ÍRTA: ERNSZT LAJOS.

Legnagyobb és legmagyarabb költőknek, Petőfinek, melyik a létező képek közül a legjobb arczképe? — még mindig nincs eldöntve. — A világ-irodalom többi nagy költőinek arczképeivel az illető nemzetek hasonló helyzetben vannak. Homerosról csak képzeleti arczkép van. Shakespeareről pedig az összes létező képek halála után készültek. Goethe az, a kiről a legtöbb arczkép maradt fenn, de a németek is úgy vannak vele, mint mi Petőfinkkel, vagyis ahány művész rajzolta vagy festette, annyi-féle felfogásban adta vissza, de egyre sem lehet ráfogni, hogy az a Goethe az, mely a képzeletben él. Már egész irodalom jelent meg különösen Shakespeare és Goethe arczképeiről.

Mínálunk is sokat foglalkoztak Petőfi arczképeivel, különösen 1879-ben, midőn az ismert daguerrotypia került elő. Kertbeny Károly volt az első, a ki az általa ismert képek után először próbálta megállapítani Petőfi legigazibb arczképét. Míkor a daguerrotypia nyilvánosságra került, akkor a még élő kortársak egy nagy része elmondta a maga véleményét, de ahányan írtak felőle, mindannyian Petőfi más és más arczképét találták a legjobbnak.

E felett nem is lehet csodálkozni, mivel Petőfi kortársai a költőt nem igen figyelhették meg, kivéve Orlait, a festőt, a ki gyermekkorától sok ideig együtt volt vele. Halála után és harmincz esztendő múlva pedig vajmi nehéz pontosan visszaemlékezni valakire. Van azonban még egy szempont, a melyet figyelmen kívül hagyni nem szabad, mely irányadó a kortársak leírásában. Ugyanis majdnem mindegyik más időben ismerte Petőfit és volt vele együtt valahol hosszabb ideig s így ismét természetes, ha mindegyiknek egy más korból való arczképe tetszik.

Midőn már évekkal ezelőtt elhatároztam annak megállapítását, hogy melyik a létező Petőfi-képek legjobbika, akkor első feladatomban tartottam, hogy összegyűjtsem mindazon eredeti képeket és szobrokat, melyek a költőről részint természet után, részint halála után készültek.

Ezzel immár közel húsz éve foglalkozom és merem állítani, hogy egy-kettő kivételével, sikerült az összeseket felkutatnom és megmentenem az elkallódástól.

Mivel ezek az arczképek első ízben gyűjtettek így össze, csak most lehetséges róluk helyes bírálatot mondani és csak most állapíthatjuk meg, melyik az, a melyikre nyugodtan rámondhatjuk, hogy ilyennek képzeljük leginkább Petőfit.

Ezeknek előrebocsájtásával megkísérlem először a kortársak leírásá-

ból meghatározni Petőfi kinézését, azután a fennmaradt képekből.

Petőfi leírásával csaknem minden számtotevő kortársa megpróbálkozott. Én ez alkalommal csak az Orlai, Jókai és Windischgrätz-féle leírásokat közlöm.

Orlai 1839-ben így írja le Petőfit: „Középmagasságú, szikár, fahéjszín arcú, sörtekemény barna hajú ifjú, villogó fekete szeme fehérjét vércsíkok futották át. Daczos kifejezésű, duzzadt ajkai fölött a bajusz csak most serkedett, hosszú nyakaleső vállalai közül meztelenül nyúlt föl s nadrágjával egyszínű szürke czérnakabát fődte tagjait.“

Jókai, „1848“ című művében, így írja le Petőfit:

„Petőfi nem volt eszményi alak egy férfiban. Hátramaradt arczképei közül csak az az egy hű, melyet legelőször rajzolt Barabás, a hol Petőfi két kezét hátratéve tartja, a többi mind eszményítve van. Termete szikár, középnagyságú, arczszíne sápadt, szemei apró feketék, szemöldeí satyrvonásban menők, orra hegyes, tövén a homloknál benyomott, haja fölfelé szoktatott, szája kicsiny s egy rendetlenül előre álló fog miatt gúnyoros kifejezésre nyíló. Egész lénye, tekintete komor, zárkozott volt, nyakán kendőt nem viselt soha, a mi ezt még előre nyúltabbá tette. Hajh
302 de mikor ezt az arczot a költészet
lángja megvilágítja, mikor műveit

elkezdte szavalni, akkor minden vonásában kigyúladt a lélek; tekintete lángolt, sugárzott, alakja felmagasult, szoborídomot vett, akkor a ki látta, a ki hallgatta, belé kellett szeretni; férfit és nőt magával ragadt, a hová akarta.“

A Windischgrätz-féle körözö levél, mely először a *Vasárnapí Ujság* 1869. 52. számában jelent meg „Petöfi megjegyzésével,“ a következőképen szól: Kora: 36 éves, születési hely: Erdély, állapota: nős, válása: református, nyelve: német, magyar és oláh, foglalkozása és jelleme: régebben költő, testszerkezete: sovány; arcza: sovány; arczszíne: barnás; homloka: magas; haja: fekete, felfelé álló; szeme: fekete; orra: széles; szája: proportionált, fogái jók; álla: keveset hegyes, bajusza: . . . különös ismertető jele: nyitott nyakkal szokott jární, ruházata: német divat után.

Erre Petöfi a következőket jegyzi meg: „E személyleírásomat, melyet Windischgrätz küldött Pestről Szebenbe, Szászsebesen kaptam meg postán 1849 februáriusban, midőn a várost elfoglaltuk. Sok hiba van benne, úgy látszik, a külsőségeket arczképeimről vették le, a többit csak úgy gondolomformán írták. Hogy 10 esztendővel öregebbnek tettek, hogy azt mondják „früher Dichter“ s a többi hazugságok és ostobaságok nem bántottak, de azon az egyen szörnyen boszankodtam, hogy engemet a német divat szerint öltöz-

tettek, engem, a ki teljes világéletemben magyar ruhában jártam.“ Aláírva Petőfi Sándor.

A fentebbiekből láthatjuk, hogy mindenki máskép látta, mint milyen tényleg lehetett, de kulcsot ad kezünkbe, mely megkönnyíti munkánkat, ha arczképeit tanulmányozzuk.

Ezek után megpróbálom véleményemet előadni a fenmaradt képek után. Először vizsgáljuk meg, hogy kik voltak azok a művészek, a kik Petőfit természet után festették. Elsősorban Orlai és Barabás műveivel kell foglalkoznunk, melyek közül különösen Orlai az, ki munkásságának nagy részét Petőfi arczképeire és életéből vett események megalkotására fordította.

Barabás Miklós természet után 3-szor rajzolta, Orlai Soma szintén 3-szor festette természet után. E két művész munkái elsősorban azok, melyek reánk nézve irányadók lehetnek. Ezenkívül emlékezet után festették, (kik Petőfit ismerték, de a költő nem ült nekik) Szamosy, Mezey, Jakobey és Madarász. Ezek közül egyik kép sem lehet irányadó reánk nézve, mert vagy Barabás vagy Orlai képeinek befolyása alatt készültek.

Szana Tamás mondta nekem, hogy létezik Petőfiről egy jó arczkép, melyet Grimm festett, ki tényleg elsőrangú

íróját, zenészt, színészt le is festette, melyek a történelmi képcsarnokban láthatók. Nem tudom mi okból, de többszöri kérésemre sem mondta meg, hogy hol van Petőfi-nek ez a képe? Minden esetre döntő lesz Petőfi arczképeire, ha előkerül. Egyet már most előre bocsájthatok, t. i. ha egyetlen arczkép sem maradt volna fenn, csak a daguerrotypia, akkor teljesen hű és jó képet alkothatnánk magunknak arról, hogy Petőfi arcza milyen volt. Erre legjobb bizonyíték az, hogy újabb művészeink, kik Petőfit festették vagy rajzolták, csakis ebből a képből indultak ki. Így Roskovics, most pedig Benczúr Gyula, a magyar renaissance e kiváló nagy mestere, szintén ebből a képből indult ki, midőn Petőfi arczképét legújabbán megfestette.

A Barabás és Orlai képeire nézve fontosnak tartom ezek megítélésénél abból is kiindulni és vizsgálódni, hogy milyen anyagi és lelki viszonyok között volt akkor Petőfi, midőn képeiket készítették?

Az első kép, mely Petőfiről készült, az a gyermekkori arczképe, mely gyűjteményemben van s melynek hátán „Alexander Petrovics 1834.” olvasható. A képet Pesten vásároltam egy ügynöktől, a ki egy tanítótól vette. Petőfi 1834-ben tényleg Pesten járt iskolába, a kegyesrendiek gimnáziumába, hol társai között azzal tűnt ki, hogy legszebben írt és rajzolt. Lehet, hogy valamelyik rajztanára festette le

öt ebben az időben. A képen első pillanatra feltűnik a kissé elálló hegyes fül és a sötét, kemény hajzat, a minőnek Orlai leírja. Viselete magyaros kabátka, lehajtott bő inggallérral, nyakkendő nélkül. Minden esetre igen érdekes kép, mert minden többi kép, mely Petőfit fiatal korából ábrázolja, Orlai ecsetje alól került ki, de már a költő halála után. Ezek: Petőfi Debreczenben, Etelke sírjánál, szüleinél Dunavecscén, Egerben Tárkányinál, a kispapok közt.

Orlai először 1840-ben festette a költőt, mint katonát, mely azonban elveszett s így erről nem szólhatunk.

Azután Barabás Miklós festette vagy inkább rajzolta 1845-ben hátratett kezekkel. A művész elég jó viszonyban lehetett a költővel. Barabás maga beszélte nekem, hogy Petőfi felhozta egy ízben Arany Jánost is, hogy rajzolja le. Ekkor először látta Aranyt, a ki csizmában jött fel és azt hitte, hogy Petőfi valamí mészárosst hoz magával. Ezt a Barabás-féle képet a kortársak nagy része jónak találja s magam is osztom ebben a nézetben. Kik a költő életét és viszonyait ettől az időszaktól kezdve ösmerik, azok a következő 1846. évben írt *Felhők* költőjének ideális gondolatait és bánatát erről a képről leolvashatják. Ebben az időben különben beteges is volt. Jellemző, hogy Orlaira is Barabásnak ez a képe volt legnagyobb hatással s a legjobb kép, melyet róla festett, a *Petőfi Deb-*

reczenben, kétségkívül e kép hatása alatt készülhetett. — Orlainak erről a képéről Beöthy Zsolt a következőket írja: „Másik jeles képe inkább személyes érzületét illeti. Ez a *Petőfi Debreczenben* cz. műve. Petőfi szegényes szobában a padkán kuczorogva, fázva, éhezve, igazán a nyomorúság képe, de azé a nyomorúságé, melyet egy gazdag, a nyomortól le nem sujtható, általa alig érintett lélek aranyoz meg. Petőfi iránt való egész szeretete, csodálata, mely lelkében lakott, kifejezésre jut e képen, alakjának az érzés- és gondolatvilága egész gazdagságát sejtető, sőt kifejező tekintetében. Bizonynyal nem nagy kompozíció, de egyszerű bensőségben egyike legsikerültebb alkotásainak.“

Tényleg Orlai e művében, melyet 1854-ben festett, (tehát Petőfi halála után öt évvel) Petőfinak eddigi legjobb festményét bírjuk. Olyan kiváló művész, mint pl. Révész is, két hatalmas festményén foglalkozik Petőfivel. Az egyik *Petőfi a csárdában*, a másik pedig a költőt akként ábrázolja, a mint este a táborban a tűznél költeményeit írja. Ezek a művek, bárha művészi előadásban kitünőek, de felfogásban és érzésben még sem vetekedhetnek Orlai festményével.

Időrendben a harmadik képet szintén Barabás rajzolja, még pedig 1846-ban, az Emich kiadásában megjelent *Összes költeményekhez*.

Petőfinek ez a képe reánk nézve azért fontos, mert összeesik a daguerrotypiával, mely biztosan 1847 első felében készült. A daguerrotypia 1879-ben jelent meg először a *Koszorú*-ban, melyet Szana Tamás Beliczaytól, Petőfi orvosától kapott és Klösz György fényképész készített róla először másolatot, de egészen önkényesen kiegészítette. Ugyanis, mint Szana nekem beszélt, a daguerrotypiára egy vízcsöpp esett, még pedig elég szerencsére az arcz alsó részén, a száj és ajk körüli részre. Úgy ez, mint a szék és a kéz, melyben egy iratot tart, a daguerrotypián nem volt látható, ezt külön retouchírozták oda. Szerencsére ugyanebben az időben Ágai a képet átadta Jankó Jánosnak lerajzolás végett, ki köztudomás szerint egyike volt a legjobb és legnagyobb rajzolóknak s a ki azt bámulatos lelkiismeretességgel és pontossággal rajzolta le. (A daguerrotypia Beliczay halála után elveszett és azóta sem került elő.) Megjegyzem, hogy rendes körülmények között, ha valamely kiválóbb művészre biznak egy ilyen munkát, azt saját rutínírozott technikájával adja vissza. Jankó, mintha érezte volna a rendkívüli feladatot, szinte a naivitásig menő pontossággal rajzolta le. Jellemző a jobb arczon lévő szemölcs a rajta lévő hajszálakkal és ez is látható a gyűjteményemben lévő Jankó-féle eredeti rajzon. A képet

láttam, nem tudtam azonnal, hogy ez Petőfi. Kérdeztem, hogy ki lehet ez? Jankóné figyelmeztetésére vettem észre, hogy Petőfi. Anynyira megszoktam az ismert Petőfi-képeket, hogy egy ilyen élethű kép látása, idegent és nem Petőfit sejtetett velem. Jól jegyzi meg erről a képről Berecz Károly, mikor meglátta, hogy rá megdöbbenő hatással volt, mintha nyomtalanul eltűnve, a maga őseredetű alakjában lépett volna elő a költő jeltelen sirjából. A bánatosan lehajtott fő szemlélésével, e szemek tekintetével, melyben egész lelke ki van fejezve, nem győzött betelni stb.

Már most hasonlítsuk össze a Barabás által rajzolt képet a daguerrotypiával és azonnal rájövünk, hogy Barabás mennyire kifésülte Petőfit. A kemény, egyenes növésű hajból szép fodros haját rajzolt, a szemölcsöt s a kiálló fog helyét az arczon eltünteteti, a fejet szépen egyenesen tartja, a hogy illik, ha valaki előtt áll az ember, szóval mindent megrajzolt, csak azt nem, a mi jellemző lett volna. Mesés ellentéte ennek a daguerrotypia. Nem tudok hamar megfelelni, mik voltak azon külső vagy belső körülmények, melyek közreműködtek, hogy Petőfi ilyen őszinte és természetes állapotban állt a fényképész elé, melyet Strelisky készített.

Kutatok költeményei között és a *Szerelmem gyöngyeiben*, melyeket Mednyánszky Bertához írt, találok egy

gyönyörű verset, melynek első versszaka a következőleg szól:

Arczképpemmel, lelkem arczképével
Ajándékozlak meg tégedet.
Nem bánom, ha senkinek sem tetszik,
Csak neked tessék, lyánykám, neked!

Vajjon ilyesmit gondolt, midőn a fényképész előtt állt? Vajjon Júliának szánta-e ezt a képet vagy pedig, a mint Sass Istvánnak Jókaihoz írt levelében olvasom, valami sötét, csüggesztő gondolatok alatt készült? És tényleg ez az első impressziónk, ha a képet nézzük. De csakhamar rájövünk arra is, hogy ebben a sötét, csüggesztő hatás alatt készült képben maradt reánk önkénytelenül is a legjobb Petőfi-kép.

Kire és mire gondolhatott? Vagy egy nagy gondolat villant át agyán abban a perczen vagy talán apósára gondolt, a ki ellenezte házasságát s hogy úgylis hiába való minden erőlködés, nem adják neki Júliát? Ezek olyan kérdések, melyekre nehéz biztos feleletet adni. De azt ma már nyugodtan megállapíthatjuk, hogy ez az ő legjobb képe, mert ha ránézünk: az élet, a valóság, az igazság és közvetlenség sugárzik ki belőle.

Ugyanílyen francziás szakállal, mint a daguerrotypján és Barabás képén, Orlai újra megfestette 1849-ben, a mikor Erdélybe indult, még pedig elég realiztikusan, de persze hiányzik belőle az a közvetlenség és élethűség, mely a daguer-

rotypíában megvan. A Mezey és Jakobey által készített képeknek nincs semmi értékök. 1848-ban festi Orlai Petőfiről azt a képet, melyet egyenrangúnak talállok a Barabás által rajzolt első képével. Sok őszinteség és közvetetlenség van benne. Ezt a képet többször festette. Ugyancsak e képe után festi Petőfit íróasztala előtt, egész alakban, mely már ebből a szempontból is igen értékes, továbbá lakásáról is némí fogalmat alkothatunk belőle.

Ezek után kimondhatjuk, hogy Petőfi arczképeiben két typust állapíthatunk meg. Az első Barabásnak 1845 és Orlainak 1848-ban festett képe, melyen szakáll nélkül van ábrázolva és melyek után Orlai 1854-ben festi *Petőfi Debreczenben* című nagybecsű képét. A második typus a Barabás-féle 1846-ból és a daguerrotypia, melynek keletkezése szintén az 1846—47. évek közé esik és 1849-ből Orlaitól az, melyen karosszékben ül, mindhárman franczia szakállal, melyek közül, élethűség tekintetében, a daguerrotypiáé az elsőség és ez tényleg Petőfi legjobb arczképe.

A PETŐFI-HÁZBAN.

E házban minden a Tied,
Hogy itt ámulva lássák
Csodás meteor-életed
Tündökletes futását.

De egyszer, ha szellem-úton
Belengsz majd ide titkon:
Nem érzed magad, óh tudom,
Egészen mégsem itthon.

És szárnyas lelked elröpül
A messze rónaságba —
E czifra paloták közül
Egy — rozzant parasztházba.

... Kik járjátok e palotát
Csodáló hódolatban:
— Kövessétek szellem-nyomát
Ti is majd gondolatban.

S ha útját így megmérítek,
Ide hogy honnan szállt át:
Igazán akkor érzítek,
Hogy — Isten adta szárnyát!

Lampérth Géza.

❁❁ A PETŐFI-HÁZ ❁❁
EREKLYE-GYŰJTEMÉNYE.
ÍRTA: KÉRY GYULA.

Petőfi-társaság felhívást intézett az országhoz: tegye lehetővé, hogy — miként a külföld nagy nemzeteinél szokás — mi is méltó hajlékot emelhessünk nemzünk legnagyobb költőjének dicsőségére. És a nemzet szívébe fogadta a fölhívást és oly lelkesedéssel áldozott a Petőfi kultusz oltárára, hogy immár fölavathatjuk a magyar irodalom tempломát.

A Petőfi-ház a nagy költő emlékének ápolására szentelt hajlék, melybe összegyűjtöttük mindazt, a mi a költőre vonatkozik, s a hová kegyelettel fog zárandozni a késői nemzedék is. A társaság fáradozását siker csak úgy koronázhatta, hogy a magyar társadalom lelkesen sorakozott lobogója alá és szívvel-lélekkel támogatta nemes munkájában.

Mikor Petőfi a segesvári csata viharában elveszett, családi fészkének feldúlásával összes emléktárgyai szétszóródtak, a szabadságharcz utáni gyászos időben pedig kézíratai és nyomtatványai nagyrészt az üldözés áldozatai lettek, vagy ha megmaradtak is, hosszú időn át titkos rejtékhelyeken lappangtak. Csak a későbbi évtizedekben kezdtek kézi-

ratai, nyomtatványai és képmásai a nyilvánosság elé jutni.

A társaság gyűjteményébe az első kéziratokat Keresztes Teréz küldte be Dömsödről, hol a költő 1845-ben tartózkodott. Valamennyi első fogalmazvány, érdekes változtatásokkal és törlésekkel. Ezek megjelentek a *Versek* gyűjteményében, kivéve az *Óh mi szép a vándorélet . . .* kezdetű költeményt, melyet a költő nem vett föl gyűjteményébe és mely először a Petőfi-társaság útján jutott nyilvánosság elé. Megvan a *Nemzeti dal* első fogalmazványa is, melyen látszik, hogy a költő lázas sietséggel vetette papírra. Ebből a kétfelé vágott kéziratból szedték ki a híres költeményt 1848 márczius 15-én. A *Nagy-Károlyban* című szenvedélyes hangú költeménynél a *September 7 1846* dátum áll. E kéziratot Petőfi Szendrey Júliának adta, ő pedig később Térey Marinak ajándékozta. Értékes és sértetlenül megőrzött kéziratok még: *Bánk bán*, *Az örült*, *A külföld magyarjaihoz*, a *Végszó* és a *Dalaim* kézírata. Az utóbbi, mely két példányban is megvan, nem az első fogalmazás, de maga Petőfi másolta le. Érdekes, hogy ezt a költeményét szerette a költő legjobban és ha kérték, hogy szavaljon valamit költeményeiből, rendszeren ezt szavalta. A *Hazatértem* című költemény kéziratára évek előtt egy budapesti belvárosi ház lebontásakor egy közművespallér bukkant rá a ház egy

befalazott üregében. Valószínű, hogy tulajdonosa a Bach-korszak idején rejtette el a spiónok elől. A *vén zászlótartó* eredeti kézirat papírlapjának hátsó oldalán Kertbeny Károly német átdolgozása olvasható. Hozzá van ragasztva levélpapíron Sir John Bowring angol fordítása is, mely a német átdolgozás után készült. E kéziratot az angol fordító fia küldte meg a Petőfi-társaságnak. A *gyűldei ifjakhoz* című költemény idegen kéz írása, csak nevét jegyezte alá Petőfi, mintegy hitelesítéséül a szövegnek, mely némi kihagyásokkal jelent meg nyomtatásban. Az *ítélet* Szendrey Júlia kézírása. Ez alá is csupán a nevét jegyezte sajátkezűleg Petőfi Sándor. Idegen kéz írása a szatmáriakhoz intézett *Harczírító is*, melyet Petőfi sajátkezű záradékával látott el dátum nélkül.

K. Pap Ernő, K. Pap Miklós fia, *Az örült* és a *Dalaim* kéziratát, Nagy Kálmán dr. pedig a költőnek a harminczas években, katona korában írt levelét juttatta a Petőfi-társasághoz.

Egressy Gábor születésének századik évfordulóján Egressy Gábor leánya: özv. Telepy Károlyné, Egressy Galambos Etelke, a Petőfi-háznak ajándékozta gyermekkorának leggyönyörűbb emlékét: az *Egressy Etelke* című költemény kéziratát, melynek hátsó oldalán Egressy Gábornak következő följegyzései olvashatók: —

Petőfi Sándor e költeményt így saját-

kezüleg írva, elhozta nekem 1847-ik év elején. Kérdezte: Megengedem-e, hogy közölhesse? Én kértem őt, hogy e költemény közölhetési jogát engedje át nekem egészen. És ő engem e joggal mindörökre megajándékozott. 1850-ben Törökországból hazatérvén, itthon hagyott könyvtáramban e becses kéziratot, miről már el is feledkeztem, újra feltaláltam. Úgy látszott, mintha a jobb világba költözött Sándor szellemével találkoztam volna e pillanatban. 1850 december 18-án adtam ezt Etelke lányomnak névnapi ajándékuul.

Szendrey Júlia leánya, Machek Gusztáv örnagy neje révén jutottak a Petőfi-ház birtokába Petőfinek a francia forradalomra vonatkozó jegyzetei. Rövid mondatokban jegyezte föl a költő a francia forradalom történetét 1789-től 1795-ig és külön papírlapra írta a nevezetesebb francia forradalmi férfiak nevét, születésük, haláluk évét és napját.

Van egy németnyelvű kézirat is: Petőfi rövid önéletírása, egy ismeretlen vonatkozású levéltöredék, melyet 1849-ben írt a költő egy szerkesztő-barátjának, továbbá Bem tábornoknak egy okmánya, melyet Petőfi írt és fogalmazott, mint a tábornok segédtsíztje.

Özv. Györy Dánielnétől megszerezte a társaság Petőfi Sándornak egy névjegyét 1846 ból. A névjegy első oldalán

alatt ezt írja Györy Dánielnek: *Légy este 8 órakor a Három rózsánál. A Három rózsza egy rimaszombati vendéglőnek volt a czégére.*

Az Athenaeum a Petőfi-társaság rendelkezésére bocsátotta azt a sértetlenül megőrzött szerződést, melyet annak idején Emích Gusztáv könyvkiadóval kötött a költő, az Országos Magyar Színészegyesület pedig egy régi szerepkönyvet, a melyet Petőfi másolt vándorszínész korában.

Az emléksoros kéziratok között vannak Petrovich Sándor *Ospitos* (igy!) katonának Török Gyulához 1841 márczius 25-én írt emléksorai, Kolmár József emlékkönyvébe 1842 (Pápa), két emléklap: *A szerelemnek asztaláról . . . Térey Mari* kisasszonynak Oct. 23. 1846. és *S. Zs.* (Sass Zsuzsi) kisasszony emlékkönyvébe 1845.

Leveleinek eredeti kézíratai közül a Petőfi-társaság a következőket őrzi: Csörföly Lajoshoz (Selmec, nov. 1. 1835. aláírva: Petrovich Sándor), Kecskeméthy Aurélhoz (Pest, jan. nem t'om hanyadika, 1846. aláírva: Ps. mpr.), Térey Marihoz (Pest, ápr. 6. 1847.), Kubinyi Rudolfhoz (I. Pest, ápr. 10. 1847., II. Koltó, szept. 17. 1847.), Telegdi Lajoshoz (Pest, június 18. 1849.), Pap Zsigmondhoz (I. Szatmár, május 28. 1847., II. Szatmár, júl. 21. 1847.), Pákh Alberthez (1844), Sass Károlyhoz (I. dátum nélkül, II. Szalontáról Erdődre 1847), Amália-Johanna és Wilhel-

minához (Pákh nővérekhez) 1845, Bernáth Gáspárhoz (két levél), s végül egy 1845-ből, Eperjesről keltezett levélke, melyet Madarassy László ajándékozott a társaságnak.

A Petőfi-ház kézíratainak sorából ki-magaslík az a kézirat-gyűjtemény, melyet a sorok írója 1907-ben fedezett föl, s a mely két eddig ismeretlen Petőfi-verset és egy magasztosan szép előszót juttatott a magyar irodalomnak. Érdekes e kézirat-gyűjtemény felkutatásának és a nyomozás előzményének története is.

Garay Jánosnak, a költőnek nejét, meleg barátság fűzte Szendrey Júliához, bár Petőfi és Garay között hosszú ideig feszült viszony volt, mert Garay is azok közé tartozott, a kik kezdetben Petőfit csupán *reményteljes* tehetségnek tekintették. Később ő is meghódolt Petőfi lángelméje előtt, s midőn Petőfi megnősült: a Szendrey Júlia és Garayné közt megújított barátság révén a két költő is közelebb jutott egymáshoz.

Garayné és Szendrey Júlia barátsága régibb keletű. Garayné ugyanis leánya volt Babocsay Pálnak, a Károlyi-uradalom inspektorának, a ki elődje volt Júlia atyjának az erdődi inspektorságban. A két család még Erdődön ismerkedett meg egymással; a mikor Júlia Petőfiné lett és Pestre jött, sietett meglátogatni Babocsay Máriát, Garay János feleségét. Ez időtől kezdve Petőfiék sűrűn ellátogattak

szony közötti barátság még szorosabbra fűződött.

A forradalom vihara feldúlta Petőfiék családi fészket. A költő elveszett a segesvári csatasíkon, neje pedig mint egy halálra sebzett, szárnyaszegett galamb vergődött a fájdalom és kétségbeesés végtelen tengerén. Egy ideig összetépett, félig tébolyodott lélekkel hánykodik szanaszét az országban, majd Pestre jön és fölkeresi barátnőjét: Garay Jánosnét, a kinek zokogva borul a vállára. Garayné részvéte, vigasztalása, tanácsa enyhítő balzsam volt a földig lesújtott asszony lelkére.

Egy napon a kényuralom felszólította Szendrey Júliát, hogy egy héten belül szerezzen magának állandó foglalkozást, vagy menjen férjhez, mert a hatóság a foglalkozás nélküli és politikailag gyanús egyéneket nem tűri meg a fővárosban, hanem eltolonczoltatja vagy börtönbe veti.

Júlia ekkor összes írásait, köztük Petőfi Sándor kézíratait is, elvitte Garaynéhoz és átadta neki azzal a kijelentéssel, hogy miután nem tudja: hova rejtse el a kényuralom elől Sándor írásait, s miután az ő sorsa immár bizonytalanná vált, gondjaira bizza őket.

Utóbb újabb kéziratokkal gazdagodott a gyűjtemény. Garayék ugyanis egy házban laktak Reseta Jánossal, a ki

1847-ben a szépirodalmi művek czen-

zora volt. Reseta ifjúkorában a Wallenstein grófok mellett nevelésködött, később pedig filozófiát tanított az egyetemen. Mikor a cenzorságot rábízták, már öreg ember volt s bár a cenzorokat mindenki gyűlölte, a szelídlelkű Resetát még cenzori állásában is népszerűség vette körül. Petőfi sem volt vele rossz viszonyban, sőt megtörtént, hogy midőn egy alkalommal az ifjúság a cenzorok ellen tüntetve, a mostani Koronaherczeg-utczában levő Haris-bazárban, akkor Horváth-féle házban lakó Reseta ablakait is megostromolni készült, Petőfi a szomszédos Pílvax-kávéházból kirohant és kérte az ifjúságot, hogy ne bántsák az öreg-et. Ez a rokonszenv kölcsönös volt. Reseta nemcsak nagyra becsülte, de szerette is Petőfit, bámulta lángeszét, s valahányszor vele érintkezett, sohasem hivatalos, hanem mindig barátságos és kérő hangon szólt hozzá.

Reseta, a kit testvérének leánya : Hajkő Teréz gondozott, hugával együtt napos vendég volt Garayéknál. A szabadságharcz után Reseta és Garay között baráti viszony fejlődött, a melyet bensőbbé tett az a körülmény, hogy Garayt, kit kétszer idéztek a haditörvényszék elé, Reseta mentette meg a börtöntől.

Reseta halála után Hajkő Teréz a nagybátyja hagyatékában talált Petőfi-kéziratokat Garayéknak ajándékozta.

E kincseket hosszú éveken át a titokpecsétje alatt őrizte Garayné ama levelekkel együtt, melyeket Szendrey Júlia írt hozzá abban az időben, mikor letette az özvegyi fátyolt és Garaynéen kívül mindenki elhagyta őt. E levelek tartalmából Garayné csupán annyit árult el, hogy azokban Júlia megrázóan írta le rettentő lelki tusáit és a kényszerítő okokat, melyek őt a világ által elítélt lépésre bírták. Mindegyik levelét ezzel a megszólítással kezdte: *Szentséges Mária!* És ezzel végzte: *Imádó Juliád.*

Sajnos, e levelek, melyek a boldogtalan női szív megértéséhez rendkívül érdekes adatokat nyújthattak volna, elpusztultak, mert Garayné azokat néhány héttel halála előtt, nehogy a családi vonatkozású bizalmas levelek nyilvánosságra jussanak, vagy elkallódjanak, több más kézirattal együtt elégette.

A véletlen szerencse mentette meg hasonló pusztulástól azt a kéziratgyűjteményt, melyet az utolsó pillanatban sikerült megszerezni.

A gyűjtemény két részből áll. Az egyik a *Tigris és hiéna* című négyfelvonásos dráma kézírata, melynél a címlap felírását és a szövegét a hetedik jelenetig Petőfi írta. A többi idegen kéz írása. A gyűjtemény másik része az 1847-iki kötetbe szánt és a cenzor számára lemásolt negyvenkilencz költeményt tartalmazza

az összes költemények sorrendjében a *Világgyűlölet-től A magyar nemzet-ig*.

Mindkét gyűjtemény utolsó lapján Reseta cenzornak a kinyomtatásra adott engedélye olvasható, a *Tigris és hiéná*-nál 3/12 846, a költeményeknél 12/1 847 dátummal.

Az utóbbi gyűjteményben van Petőfi Sándornak két olyan költeménye, melyek 1907-ig ismeretlenek és kiadatlanok voltak.

Az egyiket a költő gróf Teleki Sándorhoz írta, kivel tudvalevően 1846-ban szatmár-megyei útján kötött barátságot, s a kit ugyanakkor meglátogatott a vadregényes Koltón, melynek tája — mint *Útleveléi*-ben írja — olyan szép, mintha az ő képzelete után alkotta volna a természet.

E költemény így hangzik :

GRÓF TELEKI SÁNDORHOZ.

Te elfáradsz, míg őseidnek
Végig tekintesz névsorán,
Én jóformán azt sem tudom, hogy
Ki és mi volt nagyapám.
Te fényes, csilláros teremben
Bársony pólyában születél,
Én szalmazsákon születém egy
Kis mécs borongó fényinél.
Téged sétára czifra hintón
Négy, öt szép drága ló ragad,
Én az apostolok postáján
Viszem sétára magamat.
Bősége van mindennek nálad,
A mit kíván a száj s a szem,

Nekem ma még csak van mit enni,
Holnap talán már éhezem.
Szóval: nagy úr vagy és én koldus,
S mégis légy büszke rá, igen,
Légy büszke rá, jó gróf druzsám, hogy
Itten nyugodtál keblemen.
Mert hejh nem mindenik nagy úrnak
Jut a szerencse, elhihedd,
Hogy megöleljem s barátomnak
Nevezzem, úgy, mint tégedet.
S miért tettem ezt? mert... de nem szükség,
Hogy elbeszéljem érdemed:
Már az elég dicséretedre,
Hogy itt könyvemben áll neved.
Koltó.

A másik költemény czíme: *Láttál-e a róna felett*... Tartalmából következtetni lehet, hogy a *Felhők* ciklusából való.

LÁTTÁL-E A RÓNA FELETT ...

Láttál-e a róna felett
Elszállni madársereget,
Ha rája lövének?
Így szállnak az évek!
Egy pillanatig
Még hallani szárnyzuhogásaikat,
Már a másokban alig
Kisérheti a szem a kétes utat,
Mely röptök iránya,
Melyet hasítottanak egyre rohanva;
És annak utána
Se híre, se hamva
Az egész karavánnak,
A messzeség
Ködében az ég
Felhőivel összefolyának.
S te állasz a néma, a puszta határon,
Tünődve: mi volte? való-e vagy
[álom? ...

Mínthogy a költemények sorrendje a gyűjteményben is ugyanaz, mint az összes költemények nyomtatott kiadásában, pontosan megállapítható, hogy a *Gróf Teleki Sándorhoz* című költemény az utolsó azok között, melyeket a költő 1846-ban Koltón írt, míg a *Láttál-e a róna felett...* címűt közvetlenül hazaérkezése után már Pesten írta. Eszerint az első a *Világoskék a csillagos éjszaka...* című vers után, a második pedig a *Karácsonykor* című vers elévaló az összes költemények sorrendjében.

Mindezek közt a legbecsesebb az a hét írott oldalra terjedő *Előszó*, a mely ennek a könyvnek élén áll, s melyet a költő összes költeményeinek 1847-iki kiadásához írt. Úgy ennek, mint a fentemlített két költeménynek a Petőfi-litteraturában 1907-ig nyoma sem volt. — Midőn a költő összes költeményeit sajtó alá rendezte, nevét már országszerte emlegették. Megjelenése nemcsak az olvasó-közönségben, hanem a kritikában is forradalmat keltett. Ez a forradalom azonban kétirányú volt. A közönség és a tisztultabb ízlésű kritika rögtön megérezte, hogy egy eredeti, feltűnő jelenség tűnt fel az irodalomban. Költeményeinek hangja, formája, teljesen elűt az akkori divatos formáktól és egészen új világot tár elénk a költészetben. A kritika másik része, mely téves alapon és egyoldalúan ítelt, s a mely részben a régi klasszikus, részben a német költészet formáiért rajongott

és dicsőíteni tudta még a szellemi tehetetlenséget is, ha az a sonett, triolett, madrigal vagy ritornell formáiba öltözött: igazságtalan elfogultsággal rontott neki Petőfinek, a miért szakított a szabályokkal és régi formákkal s újat, eredetit teremtett. Ez irigykedő ellenfelei azzal vádolták, hogy költeményeinek hangja durva, érzése illemtelen, tréfáiban trágár, iróniája piszkolódás, verseinek külalakja pongyola, s minthogy az irodalom csak a műveltek és előkelők számára való, Petőfi nem egyéb, mint a csárdák és a pusztai betyárok lantosa. Ilyen és ehhez hasonló tartalmú bírálatokkal igyekeztek a költő egyre fokozódó népszerűségét aláásni. A kritikának ez a része, mely többnyire nemtelen személyeskedésből és irigységből származott, felbőszítette Petőfit, a ki versben és prózában alaposan megfizetett ellenfeleinek.

Ez időben határozhatta el magát arra, hogy összes költeményeihez kísérő levél gyanánt előszót ír, melyben megfelel kritikusaínak. Meg is írta ezt a gyönyörű himnuszt, a legszebb önvallomást, melyet valaha költő a saját költészetéről írt.

Mi volt oka annak, hogy a költő már a cenzor által is láttamozott *Előszót* nem nyomatta ki költeményeinek élére? — arról hiteles adat nem áll rendelkezésünkre. Lehet, hogy mások beszéltek rá annak kihagyására, vagy a mi valószínűbb: egy titkos érzés előre meg-

sejtette vele, hogy nincs szüksége védekezésre, mert mire összes költeményei a sajtó alól kikerültek, ellenfelei csakugyan elnémultak, a támadások megszűntek, s ő győzedelmesen haladt tovább az általa megjelölt új csapáson és elérte a dicsőség legmagasabb csúcsát. És amíg ellenfelei nevét és hírét az idők szele régen elsodorta: Petőfi lángszelleme úgy emelkedik ki a magyar irodalomban, mint a Himalaya az indiai óceánból!

*

A Petőfi-ház kézirat-gyűjteményét kiegészíti egész sereg olyan emléktárgy, mely a költő életében szerepet játszott és vele szorosabb vonatkozásban állt. Ilyen első sorban az ágy, melyben a költő született. Ez ereklye a pestmegyei Dömsödről került a Petőfi-társaság tulajdonába. Midőn e sorok írója a társaság megbízásából ország-szerte kutatta a költőre vonatkozó ereklyéket, Petőfinek még akkor Kis-Körösön élő dajkája figyelmeztette: menjen Dömsödre, a hol megláthatja Petrovicsék néhány bútorát, köztük azt az ágyat, a melyben Petőfi Sándor született. Részletesen leírta a bútorokat, melyeket tíz esztendővel azelőtt, egyik rokonánál időzve, ő is megnézett Dömsödön, aztán elmondta, hogy a keményfából készült ágy ott állt a kis-körösí ház utcai szobájában, jobbra az ablak mellett lévő sarokban és hogy az utcáról nézve, látni lehetett az

ágy fáját, mely a kis ablak egy részét elfödte. Arra is emlékezett, hogy mikor Petrovicsék valahonnan elköltözködtek, az ágyat mindig egészben kellett a szekérre tenni, mert ujjvastagságú szögekkel volt megerősítve és nem lehetett szétszedni.

Ezek után Dömsödön már nem sokat kellett kutatni. Ott faluszerte tudta mindenki, hogy D. Cser Gábornak, a község leggazdagabb polgárának kilencz éve egész testében megbénult felesége abban az ágyban fekszik, a melyben Petőfi Sándor született. Király Andor főjegyző és Tóth István, a község kántortanítója segítségével hosszú tárgyalás és rábeszélés után sikerült megszerezni a becses ereklyét, melyről a hatóság előtt kihallgatott tanúk, kik valamennyien személyesen ismerték Petrovicsékat, az alábbiakat jelentették ki:

— Petrovicsék igen rossz sorsban éltek Dömsödön. Mikor a mészáros mester látta, hogy adósságai napról-napra szaporodnak és a mészárszéket nem bírja tovább fentartani, elhatározta, hogy elköltözik Dömsödről, még mielőtt a bérlet lejárna. Hogy néhány forinthez jusson, eladta bútorait a szomszédoknak, kik közül Lukácsi István esküdt az ágyat vette meg. Mikor Lukácsi a pénzt kifizette és az ágyat elszállította, Petrovics szomorúan sopánkodott:

— Nem szívesen válok meg ettől. Régi jó nyoszolyánk volt. Ebben született Sándor fiam.

Lukácsi Isván halála után a nyoszolya Mészáros Károlyra maradt. Tőle vette meg Cser Gábor.

Petrovicsékat Csilling András dömsödi gazdálkodó hozta kocsiján Pestre. Oly szorult helyzetben voltak, hogy még a fuvardíjat sem tudták kifizetni, hanem pénz helyett bútorokat és konyhaszereket adtak a fuvarosnak, a kinek özvegyétől szerezte meg a társaság Petrovicsék almáriomát és a költő atyjának húsvágó bárdját is.

Nem kevésbé érdekes a *költő ládája*, mely eredetileg atyjáé volt, miről a belső oldalán olvasható következő fölírás tanuskodik:

Stefanus Petrovits Domonyi

Szék: álló legény. Die 7 Sptmbr.

Anno 1815.

A költő anyai ágon ma is élő rokonainak elbeszélése szerint ezt a ládát Hrúz Adám czinkotai asztalos és bognár készítette s ajándékozta a költő atyjának; aki mint domonyi székálló legény ismerkedett meg a Hrúz-családdal és később feleségül is vette Hrúz Máriát, a költő anyját. Mióta a költő a szülői háztól búcsút vett, ez a láda mindig hűséges kísérője volt katonáskodása és vándorlása idején. Gyakran megesett, hogy ládáját egy-egy ismerősénél hagyta, s míg ő vászon-

nak, ládáját csak később hozta utána egy alkalmi fuvaros. Mikor a költő megházasodott, a láda ismét visszakerült szüleihez, majd azoknak halála után Petőfi István vette át mint régi családi ereklyét. Ő aztán, gyermeke nem lévén, még életében a Hrúz-családnak ajándékozta és így került Hrúz Adám kerepesi birtokostól a Petőfi-házba.

A könyvgyűjtemény két legbecsesebb ereklyéje az 1851-diki nagy oktáv-kiadás egyetlen példánya (Emich Gusztáv ajándéka) és a *Szerelem gyöngyei* ama díszpéldánya, melyet 1845-ben maga Petőfi készíttetett a *szőke gyermek, kékszemű kökényfa* számára. A 70 lapra terjedő kötet megfakult piros selyemborítékán vastag aranybetűkkel ez a fölírás olvasható: *Szerelem gyöngyei — Bertának*. E kötetben van egy másik ereklye is: egy piros-fehér-zöld pántlikával átkötött préselt virág. Ennek — miként Mednyánszky Berta beszélte — az a története, hogy gödöllői ismeretségük idején egy délután a parkban sétálgattak s a többi közt a hazáról is beszélgettek. Beszélgetés közben Berta néhány szál virágot szedett és nemzeti színű pántlikával bokkrétát kötve, átadta a költőnek, kit rendkívül meghatott a kedves figyelem. Erre vonatkozik ez a költemény:

A bokkrétát, melyet nekem adtál,
Háromszín szalaggal kötted át.
Szereted te a hazának színeit,
Lyányka, mert szereted a hazát.

Adok én is három színt cserébe :
A zöld színnek vedd reményimet,
A fehérnek halovány orczámat,
A pirosnak vérző szívemet!

Petőfi egy későbbi találkozás alkalmából közölte Bertával, hogy nemcsak költeményt írt a kis bokrétáról, hanem azt könyvébe préselve, híven őrzí. A leány kételkedve jegyezte meg erre:

— Ki tudja, hol fog elhervadni ez a virág is, valahol az útszélen? . . . Ezzel a virágok közös sorsára gondolt.

A költő e megjegyzésre úgy adta meg a választ, hogy mikor a *Szerelem gyöngyei*-nek díszpéldányát Bertának megküldte, a könyv azon lapjához, hol a bokrétáról szóló költemény van, mellékelte a préselt virágot is, annak bizonyosságául, hogy csakugyan megőrizte és nem hagyta elhervadni az út porában . . .

A Sass-család révén, melyhez a költőt meleg barátság fűzte, egész csomó ereklye őrzí a költő borjádi tartózkodásának emlékezetét. Petőfi tudvalevően hosszabb időt töltött Borjádön, s több híres költeményét ott írta. A Sass-család kegyelettel őrizte meg az íróasztalt és széket, melyen a költő verseit írta; a fapadot, melyen naphosszat ült és gyönyörködött a tovaszálló felhőkben; az ősi kardot és buzogányt, mely őt a *Magyar nemes* megírására hangolta; a csutorát, melyet az úzdi halászbálon nyakába akasztott és így járt-

kelt jókedvűen a társaságban; s végül az elsárgult szalmavirágokat, melyeket egykoron kalapjáról a Sass-lányoknak; Zsófinak és Erzsinek adott emlékül.

Édes Gyula tanár Homonnáról küldött egy P. S. betűkkel metszett ivópoharat, a melyet Petőfi Sándor ajándékozott Édes Gyula anyjának, mikor a forradalom idején náluk volt elszállásolva.

Vétel útján szerezte meg a társaság Petőfiék üvegszekrényét, a mely Szendrey Júlia halála után Császár Rezső és neje birtokába jutott. Ők őrizték meg közel négy évtizeden át e becses ereklyét.

Van az ereklyetárban egy tör is, melyet Teleki Sándor gróf adott emlékül Komócsy Józsefnek koltói látogatása alkalmával. A tör markolatát a gróf maga vágta le arról a nevezetes somfáról, mely kedvelt fája volt a költőnek a Koltón töltött mézes-hetek idején.

Kosztka Irén a társasághoz juttatott egy 1846-ból való tánczrendet, a mely Petőfi Sándor tulajdona volt.

Tyroler Salamon budapesti lakos, 85 éves aggastyán, öccse néhai Tyroler József rézmetszőnek, a ki Petőfinek lakótársa volt. A költő a negyvenes években hosszabb ideig lakott a Tyroler-családnál és Salamon, a ki abban az időben már 19 éves ifjú volt, sok érdekes adatot örökölt meg emlékezetében Petőfiről.

A Tyroler-család Pesten a Fő-úton

(ma Arany János-utca) lakott. Ott egy kis udvari szobában húzódott meg a költő a szegény, de nemesszívű család körében. A Tyroler-család kegyelettel megőrizte azt a tintatartót, mely a költő tulajdona volt s a melyet, mikor tőlük megvált, nekik emlékül hagyott. Ezt az ereklyét Tyroler Salamon a Petőfi-háznak ajándékozta.

A költő életében szerepet játszott tárgyak közt van még egy párnázatlan, ósdi karosszék, melyben Orlai Petrich Soma a költőt 1849 július havában lefestette; egy múlt század elejéről való oszlopos óra Petőfi pesti szobájából; a költő botja, egy vastag nádbot, melynek elefántcsontból való fogója van; gyufatartója, melyet nejétől kapott (özv. Csíky Kálmánné ajándéka); pecsétnyomója, melynek fogóján a költő elefántcsontból faragott mellszobra van (Emich Gusztáv ajándéka); egy vékony aranylemezről készült email-díszítésű óra, melyet a költő ajándékozott nejének; továbbá a költő selyemkendője (egykor piros és tiz fehér csíkkal szegélyezett, most színehagyott, nyakbavaló selyemkendő); egy bádogszelencze, melyben Petőfi a hadseregnél tallérokban kapott fizetését tartotta és a Petőfitől emlékebe kapott elsőveretű ezüstpénzből készült ezüstkanál. Ez utóbbi három ereklye Arany Jánosnak volt haláláig féltve őrzött kincse.

szán menyasszonyát: Szendrey Júliát meglepte. Ez volt az egyetlen egykori fénylemez, mely azonban 1879 után, Beliczay halálakor, nyomtalanul eltűnt.

Az ereklye - gyűjtemény ismertetése ezzel még nem teljes, mert számos más emléktárgyat is őriz a kegyelet a Petőfi-házban, a többi közt: 1848-ban kiadott és az utcán árusított hazafias költeményeinek több nyomtatott példányát, megzenésített dalainak első és későbbi kiadásait, továbbá képeket, szobrokat és érmekeket.

Kiegészítik e gyűjteményt Szendrey Júlia, Petőfi István és Petőfi Zoltán leveleinek, költeményeinek kéziratái, s olyan iratok, okmányok, melyek a költőre és családjára vonatkoznak.

Szendrey Júlia ereklyéi közt van a jegygyűrűje (Schneider Jánosné szül. Hruz Anna ajándéka). A gyűrűbe, melyhez a halhatatlan költő forró szerelmének legszébb emléke fűződik, J. S. betűk (Júlia, Sándor) vannak bevésve, mellette: 1847.

Szigligeti Jolán, a nagy drámaíró leánya Szendrey Júliának egy névjegyét és egy keztyűjét küldte be. Ez a keztyű kicsiny és keskeny kézre vall.

Van egy szürke és fehér csikos nagy selyemkendő, melyet Petőfitől kapott ajándékba; egy 1849-ből való, halálát ábrázoló himzés (Szendrey Júlia sajátkezű munkája) és egy porladozó szegfűbokréta.

Ezt tisztelői küldték Júliának

1852-ben, mikor mint politikai fogoly egy napig a régi *Neugebäude* börtön — lakója volt. Kéziratai közt van *A szerencsétlen narancsfa* cz. meséjének plajbászszal írt első fogalmazása, a melyet 1866-ban írt Csákon, midőn Petőfi István vendége volt. Egy másik, szintén plajbászszal írt kézirat ön-életrajzi jegyzetei, a melyekben fátum-szerűen szerepel a szeptember 8-iki dátum. Szendrey Júlia életében ugyanis jelentős szerepe volt a szeptember 8-ának. Életének pár legfontosabb mozzanata e naphoz fűződött. Szeptember 8-án ismerkedett meg Petőfivel, szeptember 8-án esküdött meg vele az erdődi vár kápolnájában és szeptember 8-án húnnya le örökre szemét Szendrey Júlia.

Külön két termet foglal el a Petőfi-házban Hegedüs Sándorné adománya és Ernszt Lajos gyűjteménye. Hegedüs Sándorné Jókai-ereklyékkal és irodalomtörténeti jelentőségű Petőfi-kéziratokkal gazdagította a Petőfi-házat.

Ernszt Lajos gyűjteményében vannak Petőfit és szüleit ábrázoló eredeti képek, arczképek, rajzok Orlai Somától, Barabás Miklóstól, Székely Bertalantól, Jankó Jánostól, Madarásztól, Zichy Mihálytól, Lotz Károlytól, Vágótól, Révészről, Roskovicstól, Jendrassíktól; Prielle Kornélia arczképe 1846-ból; a Barabás rajza után

334 készült s Petőfit és Szendrey Júliát ábrázoló könyvomat, mely Gyulai

Pál hitelesítő sorai szerint ugyanabban a képeretben függött Petőfiék pesti szobájában. Van a gyűjteményben kilencz Petőfi-szobor (egész alak, mellszobor, fej) Izsótól, Gassnertől, Kuglertől. Igen becses és értékes Ernst Lajos kéziratgyűjteménye: a *Dalaim* és *Adorján Boldízsárhoz* című költemények kézírata, nyolcz levél Orlai Somához, levél Adorján Boldízsárhoz, egy német levél Tyrolerhez, egy régi kalendárium a költő jegyzeteivel és Seneca-fordítás. Ezek mellé sorakozik Szendrey Júliának és Petőfi Istvánnak több kézírata; a költőre vonatkozó eredetilevelek és följegyzések Jókaitól, Aranytól, Orlai Somától, Egressy Gábortól, Teleki Sándor gróftól, Zichy Mihálytól, Tóth Kálmántól, Degré Alajostól és Barabás Miklóstól.

A Petőfi-ház gyűjteményének koronája a jórészt Endrődi Sándor maradandó becsű műve: a könyvtár, mely magában foglalja az egész Petőfi-irodalmat. A könyvtárszoba üvegszekrényeiben kronológikus sorrendben vannak elhelyezve a költő összes műveinek eredeti kiadásai, az egykorú bel- és külföldi lapok, nyomtatványok, a róla és műveiről megjelent könyvek, életrajzok, tanulmányok, lapközlemények és a külföldi nemzetek Petőfi-irodalma.

Ezekből áll a Petőfi-ház ereklyegyűjteménye, mely a legnagyobb magyar szellem örök dicsőségét fogja hirdetni az utókornak!

ENGESZTELES.

— Petőfi szelleméhez. —

A torz, hazátlan „nemzetköziek“
Koszorút hordanak — Petőfinek!
S ráhivatkoznak — a mi még furább —
„Modern“, parázna „költő“-figurák.
— Szegény Petőfi, pihenj csendesen,
A korlátoltság ma is végtelen.
A „szőlőszem“ máig sem érhetett meg...
Óh hát bocsáss meg kérlek,
E félkegyelmű, gögös csöcseléknek.
Szegények, nem tudják mit cselekesznek!

Szabolcska Mihály.

❁❁ PETŐFI OLTÁRA. ❁❁

IRTA: DR. MALONYAI DEZSŐ.

mióta az iskolapadból kikerültem s nem professzor parancsára jár a pennám, soha én Petőfiről írni nem merem. Negyedszer ülök most is papiros mellé — és mi-

lyen tehetetlennek érzem magam! Mint a napsütésben pislákoló mécses. Magyarázni fölösleges, magasztalni önmagunk ellen való véték. Olyan Petőfi-magyarázatot nem olvastam, a melynél ő maga jobban, teljesebben, fölségesebben meg ne magyarázta volna magát — és őt olvasva, ma is csak olyanforma sejtelmes áhítattal tekintek föl hozzá, a hogy gyermekkoromban tekintettem nagy miséken, a kanizsai piaristák templomában a szentségtartóba helyezett ostya felé... várva a csodát.

Igen, ez az én érzésem ma is.

Nagy idő lezajlott azóta, fehér hajszálak a halántékon, sok levél lehervadt már és reményeink, vágyaink, magunkba s az életbe vetett hitünk fáján sárgul a többi is mind; ősz lett azóta, józan, hűvös ősz s maholnap, a nyirkosan ereszkedő alkonyati ködből, ránk borul a sötét éjszaka.

Borzongva, kályha mellé bújva, öreg s kicsi, egészen kicsi és olyan gyáva már az ember.

De hozza a kis fiam Petőfi verseit . . .
Olvassa, hangosan . . .

És nyomban megépeül körénk a kani-
zsaí templom, hallom az orgonaszót, az
éneket, gomolyog az oltár körül a töm-
jénfüst, — látom a szentségtartó aranyos
sugaraít s benne a magasztos fehérség . . .
és várom, ma is várom a csodát.

Pedig itt van. A csoda maga Petőfi,
a ki mindig ad, adja az emberi adhatat-
lant, a fiatalságot. Ad örökké kedvet —
ujat — élni, szeretni, lelkesedni, akár
örültségeket elkövetni: de szüntelen fiatal-
ságot ad, ragyogó, pompázó, bimbóhintő
tavaszi fiatalságot a vénséges téli bölcses-
ségnek is.

Nincs ilyen csodája több, semmiféle
nácziónak.

Coppéeról mondogatták a mi újság-
jaink most, a mikor meghalt, hogy a
franczia Petőfi halt meg.

Nagyszívű ember volt Coppée. Meg-
hatottsága nem is francziás, annyira érzé-
keny és olyan egészségesen szentimentális.
Mestere volt annak a tökéletes nyelvnek.
És a mi fölér a lángelmével — a minthogy
minden jó cselekedet fölér egy remekmű-
vel — Coppée jó volt, tiszta és egyszerű.

Vasárnap fogadta rue Oudinot-i kis
otthonában barátait és mindenkit, a ki
bekopogtatott hozzá. Künt az ablak előtt
egy tenyérnyi kertecske az udvaron
338 (a tömérdek város közepén); az író-

asztalon szunyókált kedves macskája, Isabelle s nagy cigarettafüst a kis földszinti szobában. Karagyorgyevics Bozsídár, a keze munkája után élő száműzött herceg, a néhai „cher Kara“, minden vasárnap ott ült az ablakpárkányon s karikaturákat firkantott Coppée emlékkönyvébe a látogatókról. Mert sok furcsa ember kilíncselt ott. Jó barátok, tisztelők, kíváncsiak, francziák és idegenek. Egyiknek névalírás kellett emlékebe, a másik beírta őt frankkal; ez arczképet óhajtott ereklyének a nagy költőtől, Francziaország dicsőségétől, amaz bizalmasan instálta az akadémiai halhatatlant, eszközölné ki számára a kormánynál a becsületrendet, — „hisz' Öntől, nemzetünk büszkeségétől, nem tagadhat meg a kormány ily csekélységet!“

Karagyorgyevics lerajzolta a jelesebb figurákat s lerajzolta Coppée szakácsnőjét is, a ki az apróbb kéregetőket elégitette ki és olyan érzékeny szívű teremtés volt, hogy egyszer kifogyván a garasból, egy későn érkezett kéregetőnek, a ki árváira hivatkozott, odaajándékozta szakácskönyvét.

Egy délelőtt, félig meghatottan, félig ijedten szól be a szakácsné:

— Valami nagyon szerencsétlen úr van itt! Talán nihilista, a szegény!

Csakugyan! Mintha Dosztojevski valamelyik legelesettebb alakja lépett volna be. Sovány, horpadt mellű,

görnyedt ember; magas, sárga homlokára néhány gyér hajszál tapadt nedvesen; satnya növésű szakála már őszült; szeme bent, valóságos barlangban, — nehezen lélegzett, de a szeme fényes volt, fenyegetően fénylő s mégsem ijesztő; inkább szánalmat gerjesztett.

Valamí nyirkos hűvösséget hozott magával a barátságos kis szobába.

Olyan fáradtan állt meg Coppée előtt, hogy Karagyorgyevics feléje lépett, azzal a jószívű mozdulattal, a hogy az elesni készülő ember után nyúlunk, ösztönszerűleg.

— Parancsolni óhajt velem, kedves barátom? — kérdezte részvéttel Coppée is.

— Igen, — mondotta az illető, — kérni jöttem.

Mondom, valamí nyugtalanítóan különös volt hangjában is, a nézésében is, de nem bántó, csak szánalomgerjesztő — és mégis feszélyezett mindnyájunkat.

Fáradt, sivár hangon kezdte:

— Engem, amint látja, megviselet az élet. Temettem, amióta élek s minden sírba egy-egy részt magamból is. Nem maradt senkím. Testben, lélekben összetörve, lefogyva, halálos betegen szállítottak kórházba. Hála Istennek, vége lesz mindennek! Megelégedetten vártam az

utolsó pillanatot. De nem hagytak meghalni. Az irgalmas halálon diadal-maskodott a kegyetlen emberi tudó-

mány. Egy remek műtét és én életben maradtam.

Igen! . . . Hát ennek is csak öt frank kell! — gondoltuk s Karagyorgyevics is visszatelepedett az ablakpárkányra, elővette az albumot, hogy lerajzolja a jámbor nihilistát. Coppée cigarettát sodort.

Az illető nyugodtan mondta tovább:

— Megmentett a tudomány. Az orvosi tudomány büszkeségei közé sorozható az én esetem.

Valamí lappangó gúny vegyült hangjába.

Coppée biztatni akarta: elő a kívánsággal! bátran!

— Mit tehetek önért, szegény barátom?

— Ön? Értem? . . . Semmit.

És ekkor, de milyen kegyetlen lett az a sivár, fáradt hang:

— Akaratom ellen hoztak vissza a halál küszöbéről. Nem kérdezték: akarok-e élni? Kényszerítettek, hogy éljek. És én, képzelje, engedelmeskedtem. Valamí meg-alázó gyávaság vett erőt rajtam, egyben féltem s mégis vágytam élni. Hátha nem olyan czudar az élet, még se! . . . Hátha ezután másként lesz! . . . Hátha . . . Láb-badoztam. Jól esett a világosság Ágyamra besütött a nap . . . Gyámolta-lan voltam, mint a cseperedő gyermek, minduntalan sírni szerettem volna és kezd-tem megint kíváncsi lenni mindenre. Könyvet kértem, mesére vágytam,

verset akartam olvasni. Az ön verseit! Hiszen ön az a nagy francia poeta, a világhírű!

Bezzeg ügyeltük már. A szelíd Coppée meghökkent s pírult, mint egy leányka.

— És olvastam az ön verseit. A remekműveket!... És az ön kétségei, az ön keserősége, az ön alázatosan lemondó pesszimizmusa, az ön nyárspolgári megalkuvása az étellel is, az Istennel is, az ön halhatatlan versei, igen uram, az ön poézise elpusztították csírájában az én fakadó életkedvemet. A tudomány visszanyomorította belém az életet, s a poézis elvette tőle a kedvemet!

Szólni akartunk. Elég! Coppée intett, hogy: csitt!

Az illető folytatta, nem hangosabban, nem fenyegetve, de épen ez volt kegyetlenebb.

— Van önnek, van a poetának joga ehhez?... Hol az írói lelkiismeret? Én vigasztalódást, bátorodást kerestem önnél. És most, alamizsnát azt adna, úgy-e?... Adja vissza kedvemet ehhez a hitvány élethez. A hitemet adja vissza! Hisz' én újra születtem, én hinni akartam az életben és ön fosztott meg másodík életemtől. Hányja tűzre verseit az úr!

Coppée nem tudott, mit felelni neki. A furcsa ember elment.

342 Miaztdondtuk: bolond. Coppée lehorgasztott fővel, komoran állt

íróasztala mellett, majd halkán, tanakodva kérdezte magát:

Vajjon? . . . bolond? . . .

És én ma is azt gondolom: ha Petőfit olvashatta volna az a boldogtalan!

Engedjék meg hölgyeim, Önök, a kik a Petőfi-ház dolgában buzgolkodnak, hogy valamit ajánljak Önöknek.

Allítsanak e gyönyörű magyar könyv jövedelméből egy fehér márvány tömböt, a Petőfi-házban! Olyan oltárfélét, a milyenen a görögök mutatták be áldozataikat, kérő, hálaadó, engesztelő áldozatukat.

Es szólítsák fel Önök a magyar ifjúságot, a tavaszt, hogy a ki egy érzésért, egy gondolatért, csak egy hangulatért hálás akar lenni Petőfinek, vigyen egy szál virágot arra az oltárra. Mert ne múzeum legyen a Petőfi-ház. Látták, milyen poros, milyen meghalt minden a Nemzeti Múzeum Deák Ferencz-szobájában? . . . Az élet, az ifjúság lakozzék Petőfi házában!

Szerelmes hajadon vigyen a virágból, a melyet párjától kapott, szerelmes legény is virágot, mely szíve választottjának keblén pihent; szerelmes legény és szerelmes leány a virágból, a melyet egymástól kaptak, — bimbót a menyasszonyi koszorúból, egy szálát a nászbokrétából. Virágot a halottí koszorúból is — és a kinek diádala van, egy ágat babékoszorújából: Petőfi oltárára!

Mennyi virág lesz ott!

És viszünk virágot mi is, — a kik a lombhullást éljük, — adósaí mindnyájan Petőfinek. Adósaí a multból, szüntelen adósaí ma is.

Oda zarándokoljon öreg asszony, öreg ember — s ha friss virága nincsen, tegye Petőfi oltárára azt a száradt ibolyát, a melyet valaha szerelmes szívvel, hűséges kézzel helyezett Petőfi könyvébe. Mert, ugyan volt-e szerelmes magyar, a ki akkor ne Petőfit olvasta volna? És van-e, a ki Petőfi verseit olvasva, vissza ne indulna legédesebb emlékeiért, száradt ibolyáiért, elmúlt ifjúságába? . . .

Te fővődöl minden
Lodolatomon át,
Te vagy irreményem.
Mind' alva mind' ébren,
Te hangrol' fivemnek
Mindem verő-sében,
Lemondanék minden
Dicsőségül' érte.
S megfacsennék érte
Mindem dicsőségét,
Nekem minden vágyam,
Nimcsen akaratom,
Mert a mit te akarsz.
En is azt akarom,
Nincs az az áldorlat,
Melly kérésig ne lenne
Érette, hogyha te
Örömet helys benne,
S nincs esélyesig, a mi
Gyöttrélmeseim nevé sirt,
Hogyha te fájlatod
Annak vesztetiségét,
Szeretlek, kedvesem,
Szeretlek tizedet,
Mind ember meg jóha,
Jóha sem szeretlek!
Oly ~~szemem~~ nagyon szeretlek,
Hogy majd bele halok,
Egy személyben minden
De mindened vágyod
A hi csak szeretlek,
A hi csak, il' érte:

hi isad' el' isked
 Férjed, fiad, atyád,
 Szeretőd, lefőveid,
~~Szeretőd, lefőveid,~~
~~Szeretőd, lefőveid,~~
 Ei egy fremélyben te
 Vagy mindennem nemem:
 Lyányom, anyám, kőzöm,
 Szeretőm, hitvesem!
 Szeretlek szívesemmel,
 Szeretlek lelkesemmel,
 Szeretlek ábrándos
 Örülsz szeretszemmel!...
 Ei ha mindereit jár
 Daj arvagy dicséret,
 Nem, angyan illet az,
 Egyedül isad' léjed,
 A dicséretet is
 Daját te isdombod,
 Mert tőled tanultam
 En e nagy szeretszemmel!

(Debreceni.)

Jegyzet. A Nemzeti Múzeum-ban őrzött eredeti kézirat hasonmása.

met? egyiket innen, a másikat Kézdi-Vásár-
helyről irtam.¹ Elmondom röviden utamat.
Itt hallottuk, hogy Bem egy csapattal Mold-
vába ment. Utána rugaszkodtunk Udvar-
hely, Csíkszereda, Kézdi-Vásárhely, Be-
reczk felé; ott találkoztam vele, már
visszajött Moldvából, hova lázító procla-
mációkat vitt be s ráadásul kegyetlenül
megdöngetett négy ezer orosz egy zászló-
aljjal. Bereczken jön hozzá a tudósítás,
hogy Szász-Régennél megverték a miein-
ket s ezek borzasztóan szétfutottak, vág-
tatott tehát ide a bajt helyrehozni Kézdi-
Vásárhelyen, Sepsí-Szentgyörgyön, az Er-
dővidéken, Udvarhelyen keresztül; én vele.
Rohantunk szinte megállás nélkül. Iszonyú
út volt. Most vagy két napig itt leszünk,
míg a sereget egy kissé rendbe szedi, aztán
mit teszünk? ő tudja. Előbbení levelem-
ben irtam, hogy Csík-Szerdának és Kézdi-
Vásárhelynek gyönyörű vidéke van; Sepsí-
Szentgyörgyé talán még szebb, a város is
jobban tetszik. Majd körülményesebben
megvizsgáljuk, ha együtt utazzuk be
Háromszéket, mint a fészket rakni akaró
fecskék. Bemmél Bereczken találkoztam;
megálltam hintaja mellett, s köszöntem
neki, ő oda pillant, megismer, elkiáltja
magát és kinyújtja felém karjait, én föl-
ugrom, nyakába borultam, összeöleltük
és csókoltuk egymást, „mon fils, mon fils,

¹ E levél még ismeretlen.

mon fi! szól az öreg sírva. A körül-
álló népség azt kérdezte Egressi Gábortól,
hogy „fia ez a generálisnak?” Most még
sokkal nyájasabb, szívesebb, atyaiabb irán-
tam, mint eddig, pedig eddig is az volt.
Ma azt mondta a másik segédtisztnek:
„Melden Sie dem Kriegsministerium, aber
geben Sie Acht, melden Sie das wörtlich:
Mein Adjutant der Major Petöfi, welcher
abgedankt hat wegen der schändlichen
Behandlung des Generals Klapka, ist wieder
in Dienst getreten“. Szinte ma az útban
mondta, hogy neked itt Maros-Vásárhelyt
csináljunk szállást, s ide hozzalak. Nekem
is ez a fő vágyam, de míg erősebb lábra
nem állunk a szomszédban levő oroszok irá-
nyában, addig ezt tenni nem merem.
Csak két mérföldnyire vannak innen, s
az ide valók a napokban is szétfutottak,
mint a csirkék. De mihelyt némileg biz-
tos lesz e hely, az lesz első dolgom, meg-
lehetsz felőle győződve. Hogyan vagytok,
kedves édes imádott lelkeim? ha én hall-
hatnék valamit felőletek! ha lehet, ha vala-
hogy szerét ejtheted, írj, csak egy szócs-
kát is, édes angyalom. Én nem mulasz-
tom el az arra menő alkalmakat. Szopik-e
még a fiam? válaszszátok el minél előbb,
s tanítsd beszélni, hogy meglepjen. Csóko-
lom a lelketeket és szíveteket miljomszor
számtalanszor

imádó férjed

❁❁ PETŐFI HALÁLA. ❁❁

ÍRTA: RÁKOSI JENŐ.

Levél a Petőfi-ház hölgybizottságához.

Hbban a szeretetreméltó levélben, melylyel arra kényszerítenek, hogy a tervezett Petőfi-Almanachba írjak, az áll, hogy ez a könyv az én munkám nélkül nem jelenhet meg. Ez igen kedves kijelentés és nagy tisztelet nekem. Meg kell hajolnom. A mesébeli sas csak egy ökörszemet vitt fel magával a magasba. Ez a mi felségesen szárnyaló sasunk ez almanach révén felvisz vagy hatvanat. Miért ne lennék én a hatvanegyedik ökörszem?

Mert haj, dobogó szívvel sejtem már most, a mikor alkonyodik — nekem, hogy sokan közülünk, a kik ezzel a könyvvel a Petőfi-kultusz szolgálatába állunk, csak úgy jutunk el a halhatatlanságba, — melyről egy életen köröszkül álmodoztunk — ha valamiképen sikerül egy-egy halhatatlanba egy kissé belekapaszkodnunk. Az a nagyoknak a tulajdonsága, hogy magokkal viszik a kicsinyiket dicsőségük örökkévalóságába.

Tudnak-e, Hölgyeim — ne vegyék zokon a kérdést — valamit Hiador-Jámbor Pálról, erről a holtig naív gyermekről? Mert bizonyos, hogy a most még élő nemzedék, de méginkább az

elkövetkezendő nemzedékek csak egyet fognak róla tudni: azt, hogy valamikor szembeállították Petőfivel és az irodalomban polémia folyt arról, hogy melyik ketten közül (nem is nagyobb, hanem) az igazi költő. E polémia nélkül, attól tartok, a halhatatlanság kapui sohasem nyíltak volna meg e szerény férfiú előtt, a ki magamagának adta a merész Hiador nevet, ellenben a sorsból kapta igazi és jellemét is kimerítő nevét, a Jámbort. Versei, drámái, cselekedetei a nagy nyilvánosságra nézve el vannak felejtve. Emlékét őrzi kegyelettel szülővárosa, tragikomikus halhatatlanságát attól nyeri, hogy Petőfi versenytársa volt egy lélegzetnyi időig...

Elhiszik-e Hölgyeim nekem, hogy Petőfi munkáihoz méltó dolgot én csak egyet tudok: a költő halálát. A rettenetes, titokzatos sorsot, a mely ezt a lángészt ifjúsága virágában, ereje kiadatlan idejében, mégis már dicsősége zenitjén, egy sorsüldözött nemzettől elrabolja.

Valahányszor versét olvasom, mindannyiszor utána ezzel a rémes katasztrófával foglalkozom és azt hiszem, megértettem azt a nagy, merész, tragikus vonást, melylyel ezt az eseményt a gondviselés vaskeze beleírta a magyar nemzet élete könyvébe.

Rettenetesen szép, ígézően dicső, vértóan lelkesítő dolog ennek a költőnek eltünése a csata zajában, —
352
352 mennybemenetele a megtüzesedett

ágyúkon; legendává verődése a nyomorúság, a rabság éjszakáiban és dicsőséggé, világossággá válása a nemzet újjáébredése, az új munka, az új jövő, az új remény, az új feltörekvés napjaiban.

Mit nem alkothatott volna még a magyar irodalom dicsőségére ez az alkotó lélek, ha a gondviseles megérleli és keresztül vezetí a férfikor termékeny évein! Ez a gondolat keserített ifjúságomban s szinte lázadásba kergette elbúsult lelkemet.

Ma más kérdések támadnak bennem.

Mit csinált volna ez a fékezhetetlen, önérzetes, szertelen természet a mi rettentő nyomorúságunk napjaiban? Nem kergette-e ez idők gyötrelme tébolyba a higgadtakat is? Nem borult-e a kétségbeesés éjszakája a Vén cigányra? Bolyongott volna-e bolygókkal a nagy világban? Bujkált volna-e a bujdosókkal itthon? Vagy nem rothadt volna-e meg a börtönben, rácsára locsantva agyvelejét? Avagy nem vérzett volna-e el a hóhér kezén más dícsökkal és dícsöültekkal?

Mert az Arany és Tompa melankóliája és polgári erénye nem volt az övé. Az ő életeleme a harcz volt vagy a szabadság. Életeleme és életföltétele. Mikor az egyik kimerült, a másik letiportatott: élete fonának el kellett szakadnia. És elszakadt ágyúdörgés és halálhörgés, gomolygó füst és ködpárától titokzatosan takarva, 353
emberi szem nem látta módon, mint

a hogy a régi isteneknek, hősöknek és kiválasztottaknak adatott.

Nagyságához méltón, kedves és rakoncátlan ifjúságához, a mely ezzel örökké tartóvá lett és jelképezi csodás örökké tartó fiatalságát a műveinek.

Az öregség fogyatkozásaiból, hibáiból, nyügeből, rútságaiból és gyengeségeiből semmi sincsen, csak nyoma sincsen sem művein, sem személyén. Mindkettő az örök ifjúság fényében él és ragyog bele eljövendő századokba az idők végtelen végéig.

Ha a görög időkben élnénk, azt mondanám, az istenek megirigyelték tőlünk és elvevék magoknak. De úgy vették el, isteni koncepczióval, hogy a mennyit elvettek, annyit adtak is azzal, a hogyan elvették tőlünk. Az ő halála az isteneknek költői műve volt, méltó e kedvenczük költészetéhez.

SZENDREY JÚLIA ÉS A KÖZ- VÉLEMÉNY.

ÍRTA: HERCZEG FERENCZ.

Elértem, a mit ember érhet el:
Boldogsággal csordultig e kebel!
Ölemben kedves ifju feleség . . .

Minek nevezzelek,
Boldogságomnak édes anyja,
Egy égbe rontott képzelet
Tündérleánya,
Legvakmerőbb reményimet
Megszégyenítő ragyogó valóság,
Lelkemnek egyedüli,
De egy világnál többet érő kincse,
Édes szép ifju hitvesem,
Minek nevezzelek?

Kedélyed gyermek, szíved asszony és
A lelked férfi, te csodás mesés
Teremtény! s én valóban nem tudom,
Mi több: szerelmem, vagy csodálatom?

És egy személyben te
Vagy mindenem nekem:
Lyányom, anyám, hugom,
Szeretöm, hitvesem!

Petőfi.

ire újból kizöldelt a nyárfa
az ablak előtt, ő már eldobta
az özvegyi fátyolt. A köz-
vélemény ebben rút árulást
látott.

A szabadság vérpiros bú-
csúórájában egyébként is minden jog és
igazság a halottak részén volt. És tulajdon-
képen mindenki gyanús volt, a ki élt.
Petőfi esetében különösen érzékeny volt
a közvélemény. Az ifjú költő élete
és halála oly egész, igaz, tiszta és

antik módon szép volt, hogy özvegyének viselkedése nemcsak erkölcsi, de esztétikai okokból is megbocsájthatatlannak tetszett, mivel a hétköznapi élet kicsinyes és önző követelődzéseivel zavarta meg a hősies halál felséges harmóniáját.

A közérzés szerint Júliának a költő halála után egész egyéniségével föl kellett volna olvadnia az egyetlen érzésben, a melyhez még joga volt: a gyászban. Ha ezt kellő önmehtagadással és ízléssel meg tudja tenni, akkor a Petőfi-kultusz főpapnőjévé és a nemzet egyik nagyasszonyává avatják. Persze, még jobb lett volna reá nézve, ha el tud hamvadni első fájdalmának tüzeiben, mint a hindu özvegy a máglyán. Akkor ma ő volna minden női erény magyar patrónája.

Az ő ingatag és mohó ifjúsága azonban nagyon is hamar hátat fordított a síri világnak és az életet kereste. Pedig az élet, mely az ő rombadőlt világa fölött még zöldelni és rügyezni tudott, élösdí dudva lehetett csak.

Különös, hogy a közvélemény nem esett gondolkozóba a ríkító és tátongó ellentmondáson, mely Júlia hitvesi és özvegyi élete között volt, nem is akadt fenn azon, hogy az elismerten éleselméjű nő mindennel, a mit Petőfi halála után tett, csak saját magának szerzett keserűséget és megalázást, hanem pálczát tört fölötte. A népitélet úgy szól, hogy

Szendrey Júlia méltatlan volt Petőfi szerelmére és nevére. Bizonyos fokig elmarasztalták ebben a szomorú pörben magát Petőfit is, rábizonyítván, hogy életének ragyogó boldogságát a maga hiszékenységére építette föl. A nagylelkű bocsánatot pedig, melyet a csodálatos sejtőképességű költő Júliának felajánlott („... ki téged még akkor is, ott is, örökre szeret!“), költői szóvirággá fokozták le.

A kik újabban megemlékeztek Júliáról, azok többé-kevésbé mind a népiélet nyomása alatt állottak. Többen a Petőfi-kultusz tisztaságának érdekében helyénvalónak látták, hogy a feledés fátyolát vessék Júlia özvegységének idejére. Mintha el lehetne takarni csak egy vonását is annak a női arcznak, mely hatvan költeményre lelkesítette a világirodalom egyik legnagyobb lírikusát és melyhez e sokatmondó szavakat intézte: „Szeretem hibáid napfogyatkozását . . .“

Ma már Júlia megkövetelheti azt, a mit megkövetelhet minden ember, a kinek életét tulajdonába vette a nyilvánosság, hogy az igazságot tudják róla. Az igazság pedig csak akkor igazság, ha teljes és csonkítatlan.

Egy emberi élet mérlegét nem lehet annak egyes, kiszakított tételeiből fölállítani. Az emberi életen áthullámzó „jó“ és „rossz“ áramlások, a lelki emelkedés és süllyedés időszakai rend-

szerint szerves összefüggésben vannak az élet külső körülményeinek alakulásával. A „jóság“ szülőanyja a boldogság; a „gonoszágé“ a boldogtalanság. Igaz, hogy ez csak gyöngé emberekre áll, de az emberek átlag gyöngék.

Júlia méltatlannak mutatta magát Petőfi özvegyének nevére. Ez az ő bűne. Elég nagy arra, hogy összezúzza egy nő egész életét, de nem elég nagy arra, hogy összetörjön minden emléket, a mely tiszta, nemes, önzetlen és szép volt ebben az életben. Júliával ilyesmí történt. A felháborodott közvélemény megrohanta az ő multját és abban izzé-porrá tört mindent. Ez nem volt igazságszolgáltatás, hanem megtorlás. A népitélet mindig az. Igaz, hogy a közvélemény haragos elfogultságát érthetővé teszi a rajongó szeretet, melylyel Petőfi emléken csüngött.

A közvélemény haragja Petőfiné második házassága alkalmából tört ki. Ez a nagyon is korai házasság mindenkit meggyőzött arról, hogy Júlia sohasem szerette Petőfit, hanem csak hiúságból lett az akkor már országos híró költőé. Arany János így szólaltatta meg a sírjából föltámadt honvédet, kinek sáppadt vonásaiban mindenki Petőfire ismerhetett:

És eldobád — hajh, mint csalódtam! —

Azt is, a minél egyebet

Alig szerettél bennem: egykor

Hiú bálványod nevemet.

Bevallom, sohasem tudtam megérteni ezt a vádat. Hogy milyen tulajdonságával hódította meg Petőfi Júliát, hogy milyen tulajdonságával hódít egyáltalában női szívet a férfi: annak kutatása igen kényes feladat. Bizonyos, hogy a Napoleonok asszonyt is a kardjukkal, a Petőfiék asszonyt is a lantjukkal nyernek. A hírnév mindenkor szédítő hatással volt a nőkre. És épen nem a sekélylelkű nők azok, a kik a férfi vagyonánál és rangjánál többre tartják hírnevét. Júlia ezt tette. A gazdag, előkelő és konzervatív szülők kényeztetett leányának, a ki az erdői várkastély nagyúri magányában valami mesés életboldogságról álmodozott, volt hozzávaló bátorsága, hogy szigorú édesapjával daczolva, kövesse Petőfit a szegénységbe. Naplójegyzeteiből és leveleiből tudjuk, hogy nemcsak szülei előítéletét, hanem saját félelmét is le kellett győznie, míg át merte magát engedni szerelmének. Ezt a lelkiharczot, a nemes szenvedély harczát a hétköznapi okosság ellen, gyönyörű bátorsággal küzdötte végig. Júlia abban az időben oly fenkölt érzéseket ápolt szívében és oly költői kifejezésformát talált a számukra, a melyek teljesen méltók egy Petőfi Sándor arájához. A költő ezt tudta és büszke volt Júliájára.

Hol a leány, ki lelkem röpülését
Követni bírná te kivüled?
És hol a férfi, a ki én kivülem
Szived mélyére lemerülhet?

Egymáshoz illünk ; a teremtés napján
Egymásnak voltunk már rendelve mi
Isten kötötte össze lelkeinket,
Ember nem képes elválasztani.

Meg kell állapítani, hogy Petőfi rövid házaselete oly boldog volt, a milyen földi frigy egyáltalában lehet. Hogy a sok szenvedésen és hányatáson általment költő, a ki egy időben a sors mostohagyermekének tarthatta magát, megismerte a földi boldogságot, az Júlia érdeme. Tanu rá maga a költő, a ki e — földi ember szájából megdöbbentően hangzó — szavakat merte kimondani: „oly boldog vagyok, hogy reményem sincs . . .“

Ezzel kezdődik a költő pályájának szédítő emelkedése. Tehetsége a boldog szerelem légkörében vakítóan lángol, mint az oxigénbe vetett parázs. Júliának megvolt az erénye, hogy a házasságban is női ideál tudott maradni. A legelőbbkelő erény, melyre költő felesége képes. Sohase felejtjük, hogy a házaselet mindennapi gondjaival vívódva, szűkös viszonyok közt élve, hónapos szobában lakva, a szerelmi dalok egész ragyogó sorozatát tudta kicsalni ura szívéből. E dalok közt a világirodalom gyöngyei találkoznak.

Az ó-francia költői tornákon a pályadíj egyik részét a hölgynek adták, ki a koszorús költőt megíhlette. Úgy vélekedtek, hogy a szerelmi dal két lélek ölelkezésének gyermeke. Szendrey

Júliának része volt benne, hogy a magyar irodalom egy gyönyörű különlegességgel, a boldog hitvesi szerelem költészetével gazdagodott. Ezért koszorú illeti.

Arany János, a kit később méltán keserített a szeretett jóbarát özvegyének feledékenysége, ily szavakat ad a sirjából föltámadt honvéd szájába:

De nem vádollarak . . . óh e vádat
Inkább magamra emelem:
Annyi őszinte érzeményért,
Mít eltékozla kebelem,
Annyi reményért, mely csalárd lón,
És annyi esztelen hitért,
Szerelmémért, mely végtelen volt . . .
És íme most itt van: *mít ért!*

Ő úgy vélekedett, hogy Petőfi egész szerelmi boldogsága csak képzelt volt. A zord Toldi költője azonban mindig idegen volt a gyöngéd szenvedélyek világában. Hogy melyik a képzelt és melyik a való szerelmi boldogság, arról vitatkozni nem lehet. A kegyetlenül prózai kérdést: *mít ért?* rá lehet írni minden fejfára, mely alatt oly ember nyugszik, kinek része volt a szerelem üdvében. Bizonyos, hogy Petőfi utolsó lehelletéig szerette hitvesét, hitt Júlia szerelmében és hogy boldog volt hitében. És ne feledjük: Júlia sohasem bántotta meg Petőfit, csak a közvéleményt. A költő neve akkor már oly magasságban fénylett, hogy asszonyi kéz nem

férhetett hozzá. A tény, hogy Júlia széttepte a lánczot, mely a halhatatlan halotthoz fűzte, újabb fényt árasztott a költő emlékére és rettenetes következményekkel járt az asszonyra nézve.

Az, a mit Júlia árulásának szokás nevezni, az én meggyőződésem szerint nem egyéb, mint egy magára hagyott emberi lélek összeomlásának síralmas képe. A ki e belső összeomlás lélektani okát keresi, annak ajánlom, hogy vessen egy pillantást a helyzetre, melyben Petőfiné urának halálakor volt.

Szendrey Júlia, a mióta megismerkedett a költővel, lassan, de biztosan az erős egyéniségű, minden ízében férfias Petőfi hatása alá kerül. Szerelmes vívódásaik, melyek esküvőjüket megelőzték, egy erős egyéniség védekezése az erősebb egyéniség inváziója ellen. Júlia később akaratlanúl, de szinte föltétlenül átengedte magát a költő lelki uralmának és igaz asszony volta mellett bizonyít, hogy egyes jellemvonásai kicserélődtek és gondolkozásában, érzéseiben, elveiben, szokásaiban, sőt gyöngeségeiben is hozzáformálódott a költőhöz. Ő volt az a bizonyos aranyserleg, melynek a férfi ad tartalmat. Petőfi bensejében semmi sem változott meg a házassága következtében. Egyetlen elvét, egyetlen gondolatát, egyetlen sajátosságát sem áldozta fel nejének. A boldog szerelem tavaszi verőfényként hatott lelkébe,

életre és virágzásra keltvén annak minden rügyét. A mi azonban benne virágzott, az az övé volt. És a mi Júlia lelkében virágzott, az is az övé volt.

Sokan és sokszor szemére vetették az asszonynak, hogy a szabadságharcz eseményei közepett még ő tüzelte az egyébként is lobbanékony vérű Petőfit. Való igaz, hogy buzdította urát a márczius 15-iki mozgalomban, később a követválasztási ügyben, a miniszterium elleni fellépésben, Vörösmarty ellen írt költeménye kiadásában, nemkülönben a hadügyminiszteriummal való ismételt összetűzéseiben is. Való igaz, hogy a forradalomban a legszélsőbb elveket vallotta, hogy hevesen gyűlölte az arisztokráciát, hogy lázadó szelleme még a társadalmi szokások ellen is fordult.

De mi ez, ha nem magának Petőfi Sándornak szelleme női, azaz kezdetlegesebb, mozgékonyabb és fegyelmetlenebb kiadásban? Hogy a visszhang harsányabb volt a kiáltásnál, a tükörkép perzselőbb a napsugárnál, hogy Júlia politikai kérdésekben is szenvedélyesebb volt a „Talpra magyar“ költőjénél, hogy végül már a tanítvány buzdította mesterét, azon senki sem fog csodálkozni, a ki ismeri a női lélek felszívó és alkalmazkodó képességét és csodálatos termékenységét.

Petőfi mindig különcz modorú ember volt, a mi egyebek közt abban is megnyilatkozott, hogy kedvelte a

feltűnő ruházkodást. Az asszony ebben is követte példáját, ebben is túltett rajta. Jókai tanu rá, hogy egyszer piros frigiai sapkával ment színházba és hogy Petőfi el volt általa ragadtatva. Júlia politikai szereplése is hízelgett a költőnek.

Kedélyed gyermek, szíved asszony és
A lelked férfi, te csodás mesés
Teremtmény!

Itt tartott az asszony, midőn váratlanul bekövetkezett a vég. A költő rettenetes komolyan vette önmagát és végszavát elnyelte a trombita hangja, az ágyúdörej. És az asszony? Egyedül áll a szédítő magasságban, hová egy hatalmas szellem föl emelte. Petőfi lobbanékony és szenvedélyes vére, nyugtalan és szerfölkött öntudatos szelleme még forrong benne, de hiányzik belőle a költő kristálytisztta és aczélkemény erkölcsi ereje. Egyszerre elveszti belső támaszát és tartalmát. Hajóvá lesz, mely iránytű nélkül jár. Egy ideig szilaj fájdalommal síratja urát, aztán egyszerre, mikor kiapad az idegen energia, mely ereit duzzasztotta, beleomlik az élet zajos és zavaros hullámaiba. Petőfi meg tudta volna gyászolni Juliáját; Júlia nem tudta meggyászolni Petőfit. Az erős embert megtisztítja a fájdalom, a gyöngét megzavarja. Az erős ember megküzd a fájdalomával, a

364 gyöngé menekül előle. A gyöngé, ha elveszti lelke egyensúlyát, minden

áron feledni és vigasztalódni akar és olykor narkotikumokhoz folyamodik. A sirva-vigadó ember, a férfi, kit iszákossá tesz a bánat, mindennapi jelenség. Úgy látszik, hogy Júlia, a kit az édesapjával folytatott küzdelme, a nagy költő részéről tapasztalt bálványoztatása és a forradalmi társadalomban játszott szerepe elbizakodottá tett és valósággal föléje emelt saját bírálatának, úgy látszik, hogy Júlia a nagy összeomlás pillanatában az élet nyers és mérges kábító szereit után nyúlt. Ez szószerint is veendő, a mennyiben hallottuk, hogy abban az időben *mákony* és erős borok segítségével akart felejtetni.

Eddig csak erkölcsbírák ítélték fölötte. Talán jó volna, ha hozzászólna a kérdéshez az ideg orvos is. Lehet, az orvos azt találná, hogy épen a rettenetes rázkódás, melyen akkor keresztül ment, nyitotta meg az emberi lélekben lappangó mélységek egyikét. Hogy Júlia lelkében voltak ilyen mélységek, azt már leánykorában maga is sejtette. Szerelmi vergődései közepett egy ízben (1847 jan. 12.) így ír Térey Mariához: „De most, édes Marim, komolyan meggyónom lelkem keletkező baját: félek, hogy könnyelműség fogja követni a lelki harczot, mely bennem most oly kiméletlenül dúl; mert lelkemnek máris oly könnyelmű gondolatai vannak sokszor, hogy aztán, mikor eszmélek, irtózom e gondolattól: ha alkal-

mam lehetne ily könnyelműnek lenni, nemcsak képzetben, de tettben“.

A mitől lánykorában irtózott, az bekövetkezett özvegy korában nemcsak képzetben, de tettben. Egy eszes asszony, Dekániné, kimondta az igazságot, midőn így szólt:

„Mikor a költő elesett, vele meghalt az ő Juliskája is.“

Szendrey Júlia második házasságáról, mely mindennél jobban elkeserítette a közvéleményt, alig van mit mondani. Ez tulajdonképen mentő-akció volt. Úgy tudjuk, a császári rendőrség felszólította akkor a mindenkitől, a családjától leginkább elhagyott asszonyt, hogy mutassa ki, miből él, különben el fogják távolítani a fővárosból. Horvát Árpád elejét vette Petőfi Sándor özvegye további megaláztatásának és nőül vette. Talán vétek a tisztelet ellen, melylyel Horvát emlékének tartozom, ha megállapítom, hogy ehhez a házasságkötéshez eleinte több köze volt az önzetlen részvétnek és az önfentartási ösztönnek, mint a szerelemnek.

Petőfi Sándor életének napja lemerült az örök éjszaka tengerében. Dicsőségének csillaga azonban napról-napra csodásabb fényben ég. Egy szelíd, szomorú sugara ráesik a sírra, melyben az egykor oly forrón szeretett hitves ma pihen. Fényénél lassanként fel fogjuk ismerni Júlia életének egész igazságát. Ez az asszony a

szerelmi boldogság rózsakoszorúját fonta
a nemzet bálványozott költőjének korán
öszülő fejére. Hű társa volt Petőfinek, mikor
az fölhaladt a tündöklő csúcsra. Ezért hála
illeti. Ő maga nem volt elég erős arra,
hogy támasz nélkül megálljon a magas-
ságban. Ezért sajnálat illeti. Az a sajnálat,
melyet a tévelygő embernek nem szabad
megtagadnia embertársától, a ki gyöngé-
ségből vét, legkevésbé attól az asszony-
tól, a kítől így búcsúzott el Petőfi Sándor:

Alig virradt, már újra alkonyúl,
Alig jövök, s megint elmégyek, el,
Még csak alig hogy üdvözeltetek,
És már búcsúzni, már elválni kell.
Isten veled, szép ifju hitvesem,
Szívem, szerelmem, lelkem, életem!

SZENDREY JÚLIA LEVELE TÉREY MARIHOZ.

Erdőd Május 1-én 847.

Kedves Marim!

Mért kérdezed még tőlem, miért ó Mari, hogy mit tegyél? Te, ki legjobban tudod, mennyire szeretem őtet, elgondolhatod, hogy őt láthatni legnagyobb boldogságom volna. Őt, ki lelkemnek minden gondolatját, minden érzelmet, mi ott fakad, bírja, kedves egyetlen világomat! Ha csak egy rövidke óráig is bírhatnám őt, csak egy perczig a kezet, mellybe isten minden gyönyörömet teremté, ha csak láthatom, hogy öröm még neki láthatásom, tán imádnám az embert is, ki által ezt megnyerhetém.

Hatalmadba adok mindent tenni, mit csak jónak látsz, csak azt tedd, hogy lás-sam őt; ó Mari! ha azt kieszközölheted! Látod nem egyedül a szenvedély kielégítéséért vágyom erre; de ha egyszer lát-hattam: vagy rá veszem, hogy valami biztos állást szerezzen magának, s ekkor aztán minden ellenszegülés nélkül övé lehetek, vagy ha több neki korlátnélküli szabadsága mint szerelmem, — mitől félek — akkor válni fogunk örökre, s talán még nyugodt lehetek, s ha kívánják Szüléim, boldogíthatok mást, ki sorsát enyimhez

368 — Aztán, ha ő most úgy tenne, mint
368 mondja, s csupa visszatörésvől, hogy sértsen, hogy megmutassa a világ-

nak, milly keveset gondol velem, ha szerelem nélkül venne el egy parasztleányt, egy nőt, ki lelkének fönnségét nem érthetné, nem sejtethné, mi lenne belőle: egy szerencsétlen egész életén át, s ennek oka én!! ekkor megérdemleném, hogy sújtsa az ég haragja, hogy ne tudjam, mi a boldogság. — Mióta ismét lehetők hiszem őt láthatni, mióta felélesztéd bennem újra a remény sugarát, azóta lángként nyargalja az öröm egész valómat át, s egy égető láz magasztalja fel majdnem kialudt életkedvemet. —

Végre lerázhatám magamról az örökös okoskodás jégpánczélját, mit rám erőltetének, s épen a legnagyobb igazgatás, midőn úgy bele akartak kovácsolni, hogy soha többé ki nem igazodhaték belőle, épen a legnagyobb igazgatás ronta el mindent, mit eddig összetépnem elég erőm nem volt, s most szabadon lélekzem. — Hisz csak nem akarják, hogy elmenjen az eszem, s hogy, mi több, *ne legyek boldog sem ezen se a másvilágon!* — Ha mint *Sándorom* nője leszek boldogtalan, mi csak tőle függ — lesz erőm túrni mindent, mit rám küld az ég, és kivívni magamnak a jövő élet üdvességét; de ha elszakasztanak tőle, ha még nem is láthatom, úgy veszve, veszve lesz minden számomra! — Mindég az idővel biztatnak, hogy ez meghozandja, mit isten számomra rendelt, de elég volt fél év, 6 hó, én nem várhatom

tovább összetett kezekkel, az idő ajándokát.
Nem! nem lehet tovább! ó Mari! édes
angyalom, segíts rajtam, ne hagy elveszni,
mint a többiek.

Jóden veld! Csókol eszszor

*Josán exeretó
Júlián*

Ha lehet, ne halazd, mi üdvemet hozza
meg! ne halazd sokára az írást.

Ha mi érthetetlen látsz írásomban,
légy olly jó és nézd át; nem tudok min-
dent úgy rendbe szedni most, mint kellene;
gondolatimat se.

JEGYZET.

Midőn Júlia 1847 febr. elején megújította a
viszonyt egy izenet által a költővel, de Petőfi
mégsem ment márcz. 2—6 közt Nagy-Károlyba
a tavaszi megyegyűlésre, a leány igen csalódottnak
érezte magát. Ezt Sass Károly megírta a költőnek,
ki márcz. 12-én titokban levelet írt Júliának, de
minthogy választ nem kapott s folyton híreket
hallott Júlia férjhezmeneteléről, ápr. 6-án Térey
Mari útján elküldötte neki az *Összes költemé-
nyek*-et s egyszersmind férjhezmeneteléhez szeren-
csét kívánt. Júlia megtudván, hogy ez a mű Marinál
van, ápr. 24-én írt érte s midőn Mari kérdezte vála-
szában, hogy mit tehet érdekében, ekkor
írta neki Júlia ezt a levelet, kérve, hogy
eszközölje ki a költő Erdődre menetelét.

TÉREY MARI LEVELE PETŐFIHEZ.

Megszólítás nélkül.

Károly, 5-dik május 847.

hozzám czimezett könyvet megkaptam s Júliának elküldém. Soraira Önnek azonnal felelni szerettem volna, ha a meggyőződés, miként levelem Júlia s Ön életébe nagy változást fog tenni, s ezen változás éppen olly jól, mint hogy rosszúl is sikerülhet, nem tartóztatott volna vissza szándékomtól. Jobbnak láttam Júlia fölhatalmazását kérni előbb tettemhez, s most ennek birtokába, vagyok bátor Önhöz intézni soraim'. —

Én Júliával legszorosabb barátságba állok, egymás lelkeinkbe olvashatunk, érzéseinkről mintegy számot adunk egymásnak, s azért tudom, milly forrón szeretetik Ön Júliától, s ezt Ön is tudta, habár Júlia szerfeletti szerénysége ezt szóval meg nem vallá, mert egy hölgy, kí először szeret életébe, nem meri keblének e szentségét szóval illetni. De Ön Petőfi, kí látta, érzette, hogy szerettetik, mért nem értette el ezen angyal szerelmét? mért hitt s hisz a rossz, álnok világnak jobban, mint azon

¹ Eredetije a Nemzeti Múzeum kéziratárában a Petőfi-iratok közt.

tiszta forró érzetnek, mit maga költött fel? — Igen Petőfi, Ön boldog véghetetlenül, mert Júliának első szerelmét Ön bírja. —

Egy hosszú telet azon édes reményben töltött, hogy Tavasszal Önt meglátja s elvesztve ezen reményt, igen sokat szenved. Hozza helyre Ön, a mit elmaradásával vétett, jöjjön mentől elébb le, Ön boldog lesz, mert jelenléte boldogítani fogja Júliát. — Tudja-e, miért nem felelt Júlia egyik levelére sem Önnek? mert Atyjának megígérte, hogy sem levelet Öntől tudta nélkül el nem fogad, sem engedelme nélkül nem ír Önnek, már pedig engedelmet erre nem kapott. Képzelheti, ez által mennyit szenvedett Júlia, s mint kell Önnek lesietni mindezekért megjutalmazni őt.

Júlia Szülői mindent el fognak követni, sőt próbákat már tettek is, hogy Júlia Önről lemondjon. De Júlia szerelme erős, sem hogy illy próbákat ki ne álljon, s én azt tartom, sőt tapasztaltam is: hogy két forrón szerető szívet emberi erő nem választhat el.

Tehát jöjjön Ön Petőfi közinkbe s ha mindjárt nem jöhet, s talán nékem felelni tartja szükségesnek, akkor feleljen röktön, de küldje levelét Riskó által hozzám, ki még vagy 10 napig itt lesz, s hív átadója lesz levelének. Hozzám egyenesen a viláért se írjon, ez engem el-

árulna, mert ezen levelemről itt senki nem tud semmit, s az nekem igen igen sok kellemetlenséget okozna. — Legjobb lesz felejtse nevét ezen levél írójának, s ha ez némükép boldogságokhoz vezet, ezt látni, lesz legszébb jutalmam.

Térey Mária.

JEGYZET.

Térey Mari ezt a levelet Petőfinek Júlia levele következtében írta. Ennek valóban döntő befolyása lett a két ifjú sorsára, a mit Mari érzett s ezért csak pár napi haladékkal, töprengéssel írta. A költő e levél vétele után máj. 7-én levelet írt Szendreynek s megkérte Júliát. Tagadó választ kapott. Ekkor máj. 13-án Erdődre ment, hová 16-án érkezett meg s Lauka Gusztávhoz szállt. Még az nap d. u. megkérte újra Júliát, miből heves jelenet támadt, mint ezt *Erdőd, máj 17. 1847.* költeménye is mutatja. Ezt több hasonló jelenet követte, de a költő el volt szánva, hogy nem tágít s Júlia is megmaradt elhatározása mellett. Ekkor az apa egy heti határidőt tűzött ki, mire a költő máj. 20-án Nagybányára ment. Minthogy azonban máj. 25-én újabb elutasító levelet kapott, még az nap visszatért s végre 26-án kivívta az ellenkező szülők kezéből a leányt, ki választott a költő és szülei közt, de egyelőre eljegyzést nem tartottak. Ez csak aug. 5-én történt meg.

PETŐFIRŐL.

Meghalni ifjan, vágyaink teljében,
Nem érve meg az őszt, se a telet —
Lehet-e szebben, harmonikusabban
Leélni ezt a földi életet?

Ifjan, szeretve, eszméért meghalni
Dicső, forrongó élet tavaszán —
S aztán örök időkre feltámadni
S imaként élni, míljók ajakán!

Nagyságodért nem száll feléd irigység,
Csak élted sorját, azt irigyelem,
Szabad, szerelmes, büszke ifjuságod
S haláloed a vérrózsás téreken.

Tán bennem is volt egy szemernyi lélek,
Szívembe' érzés, ajkamon dalok —
Talán lehettem volna én is mássá,
Mint az a semmi, a mi most vagyok; —

Ha nem ígában görnyedt volna lelkem,
Ha szabad tudtam volna lenni én —
Ha nem kerestem volna szemet gyáván
Az élet sárga, tarlótengerén!

Csak olyan élet érdemes életre,
Minőt te éltél, költőfejedelem —
Nem koronád, csak életed, haláloed,
E két legszebb versed irigyelem . . .

RESZKET A BOKOR, MERT . . .

31 NYELVEN.

zt a költeményt a költő 1846 decz. havában írta, oly időben, midőn Júlia iránti szerelmét már-már reménytelennek látta. Kiadta először az *Életképek*-ben 1847 január 16-án (3-ik sz. 73.1.), másodszor az *Összes költemények*-ben. (1847. 531. 1.) Fontossága a költő életében az, hogy a már megszakadt viszonyt ennek kapcsán elevenítette föl Júlia, mert 1847 febr. elején, tudván, hogy Sass Károly, uradalmi írnok Erdődön, Petőfivel levelez, e költeményre czélozva Sass levelébe e sokat jelentő két szót írta be: „1000-szer Júlia“. Utóbb maga a lány is megdöbbenve formaszzerű vallomáson, mint naplójának febr. 8-iki bejegyzése mutatja s még keserűbb csalódása volt, hogy a költőt márcz. 2-ikára hiában várta, midőn pedig Júlia Nagy-Károlyban volt, de a költő nem mozdulhatott Pestről. E helyett Petőfi egy levelet írt márcz. 12-én, melyet Sass Károly által adatott át Júliának, mely oly tartalmú volt, hogy a lány most már megnyugodva várta a költő látogatását Erdődön. Petőfi egyetlen költeménye sincs annyi nyelvre lefordítva mint ez, mert dr. Meltzl Hugó egy Petőfi-polyglottismusra ezt választotta. Az általa gyűjtött fordítások részben megjelentek az *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok*-ban és a *Magyar Polgár* 1878. 1. és 151. számában. Az itt közölt fordítások közül néhányat ezekből vettünk át.

RESZKET A BOKOR, MERT . . .

Reszket a bokor, mert
 Madárka szállott rá.
 Reszket a lelkem, mert
 Eszembe jutottál,
 Eszembe jutottál,
 Kicsiny kis leányka,
 Te a nagy világnak
 Legnagyobb gyémántja!

Téli van a Duna,
 Tán még ki is szalad.
 Szívemben is alig
 Fér meg az indulat.
 Szeretsz, rózsaszálam?
 Én ugyan szeretlek,
 Apád, anyád nálam
 Jobban nem szerethet.

Mikor együtt voltunk,
 Tudom, hogy szeretted.
 Akkor meleg nyár volt,
 Most tél van, hideg tél.
 Hogyha már nem szeretsz,
 Az Isten áldjon meg,
 De ha még szeretsz, úgy
 Ezerszer áldjon meg!

Petőfi Sándor.

QUIVERING LEAVES.

A bird flew here to rest
 The leaves still quivering move;
 Thus tremor thrills my breast
 At thought of thee, my love.
 I think of thee, my love;
 For thou art dear to me:
 Though all the world I rove,
 I find no gem like thee.

The Danube brimming flows,
 Yea, e'en o'er-floods the fields:
 No bounds my passion knows;
 To naught my ardour yields.
 Oh! lov'st thou me, my rose,
 Who fondly thee adore?
 No parent truer shows,
 Nor o'er could love thee more.

When last with thee alone,
 Thou lovedst me, I know:
 Warm shone the summer sun;
 But ah! 'tis winter now.
 Feel'st thou no loving thrill,
 Heavn's smile yet o'er thee shine!
 But, if thou love me still,
 Unnumbered joys be thine!

IZDRAL O CZINO RUK, KE . . .

Izdrál o czino ruk, ké
 Puchlyász pé lésté csiriklyi;
 Izdrál m'ro vogyi, ké
 Avilyál ándré m'ri gogyi;
 André m'ri gogyi avilyál,
 Cziné cshé, ké hál sukár:
 Máskár o gyémánti
 Tu hál o máj kucs bár.

Phérgyi hin é Duná,
 Té ávri dínásél;
 André m'ro vogyi ínké
 Budédér ná részél.
 Piránész mán, m'ri luludyi?
 Ké mé piranav tut,
 T'ro dát, t'ri dáj mándár
 Fédér ná díkhél tut.

Káná ékhétané hámász,
 Dzsánáv, ké mán pírángyál;
 Ákor táto nyiláj hász,
 Jévénd théj síl hin; sudrilyál.
 Te ná píranész mán kidé,
 Átsh lé gulé dévléhé;
 Inké té píranész mán kidé,
 Tíro hom zsuzsé vogyéhé.

E KRIANGA RÁZINELPES.

E krianga râzinelpes,
Vasostar tshuñaspes opre e tshirikli;
Moro vodyi inke râzinelpes,
Vasostar aviljal tu an moro g'ndos.
Tu aviljal ande moro g'ndos,
Tu drage tshayo,
Ande kodo baro vesh
Kei hin o kutsh jemantose bara!

E Dunare hin p'rdyi,
Kide prdyi, k'avri tshudelpes.
Kide hin te moro vodyi,
Ke inke tshudelpes avri vashe but dra-
Kames man, tu tsine ruzhe? [goshtya.
Me kamau tut seko panda,
Tai inke mai but,
Sar t'ro dad tai sar tri day.

Me janau, ke homas tuke dragon,
Dye sar janglam amen sigeder.
Ami antos ka has primavara,
Ami akana avel o baro yevent.
Kana man budeder na kames, joi,
O gulo del inke te vazdel tuke.
Inke tu mante kames man, [gulo del.
Inke milvar pokitsom te vazdel tuke o

T. T.

BUSKEN SKJÆLVER . . .

Busken skjælever, thi en lille
 Fugl fløi ned i den.
 Selv jeg skjælever, thi min Tanke
 bar mig til Dig hen.
 Vei til Dig min Tanke,
 lille Pige fandt,
 Du, den store Verdens
 største Diamant.

Donau svulmer; tidt dens Vande
 strømmer over Land.
 Lidenskaben i mit Hjerte
 neppe rummes kan.
 Elsker Du mig, Rose?
 Jeg har Dig saa kjaer,
 ei din Moders Hjerte
 staaer Du mere naer.

Da vi vare sammen, veed jeg,
 eied jeg din Hu.
 Dengang var det Sommervarme,
 det er Vinter nu.
 Er du kold for mig, da
 Gud velsigne Dig,
 tusindfold dog, hvis Du
 endnu elsker mig.

LINTU LENTI OKSALLE.

Lintu lenti oksalle,
 kevyt oksa kiikkui,
 tulit, tyttö, mieleeni,
 siksi mieli liikkui,
 tulit tuttu pieni,
 siksi sydän telmi,
 tuttu pieni, maailman
 suuren suurin helmi.

Tulvillaan on Tonava,
 ylikin jo juoksi,
 sydän mull'on täpotäys
 tunteheni vuoksi.
 Lemmitkö mua vielä,
 ruususeni soma?
 Oi sua lemmin, enempe'i
 taatto, maammo oma.

Yhdessä kun oltiin,
 silloin lemmit kyllä,
 silloin kesä, talvi nyt,
 kylmä talvi yllä.
 Jollet lemmin, siunatkoon
 Herra ties; jos kesti,
 kesti lempes, siunatkoon
 tuhatkertaaisesti!

O. Manninen.

LA FEUILLE TREMBLE.

La feuille tremble, quand l'oiseau
 Veut se poser sur elle ;
 Mon coeur tremble, il est le rameau
 Effleuré par ton aile.
 Tu m'apparais ; je vois encor
 Passer ta tresse blonde,
 O vierge le plus pur trésor
 Que je sache en ce monde !

Le Danube est gros aujourd'hui,
 Sa rive en vain le presse ;
 Mon coeur déborde comme lui,
 Tout gonflé de tendresse.
 M'aimes-tu ? Moi, si tu me veux
 Je t'aime, ô tête chère,
 Plus que ne sauraient, entre eux deux,
 T'adorer père et mère.

Je sais qu'en avril, à l'adieu,
 Tu paraissais m'entendre ;
 Mais avril n'est plus. Du ciel bleu,
 Les frimas vont descendre.
 Suis-je oublié ? malheur ! mais sois
 Heureuse, ô mon amie.
 Si tu m'aimes encor, — cent fois,
 Mille fois sois bénie !

Clarens, le 6 Octobre 1877.

THA 'MEANGAN AIR . . .

Tha 'meangan air chrìth, de 'm fàth?
Faic! ghabh eun mu thàmh air shuas;
Mo chridhe tha crìth, de 'n càs?
'S e thu fein a gnàth 'bhi m 'smuain —
'S e thu fein a ghnàth 'bhi m 'smuain,
Mo nionag a fhuair mo ghaol!
'S tu leug is beartaiche luach,
'Measg gach àgh 'thug buaidh 'san
[t-saogh']^l.

Tha 'n Donnabh an dràsda làn,
A' bàrcadh thair àird a bruach,
Mar sin mo chridhe tha làn,
'S mi an geall air fàilte bh' uait.
M'ur-ròs, an d' fhuair mi do ghràdh?
Labhair, a's m' n càs ro-ghoirt,
Mo rùn dhuit-se thug e bàr
Air gaol t'athar's màthar ort.

Do mhiog-shelladh bha rium tlàth,
'N uair mu dheireadh bhà mi d' chuirt;
Bha sin anns an earrach bhlàth, —
'N gemhradh thà a nis oirn dluth.
Mur toil leat mi, 'ghruagach àigh?
Beannachd ghràsmhor dhuit ri d' linn;
Ach ma's toil? biodh leat, gubràth,
Bennachd ghràsmhor mile fillt.

Melbourne, Jan. 24. 1878.

9. Ó-görög elégiai formában.

Σείσται θάμνος ὡς ὄρνιθος ἐπιπτομένοιο

Σείσται θάμνος ὡς ὄρνιθος ἐπιπτομένοιο

Ὅς σευ μνησθένω σείσται μοι κραδίη.

Σεῦ γὰρ ἐπεμνήσθην, ἧ μοι, σμικρὴ περ ἑοῦσα

Μέγιστος μεγάλης ἔπλεο γῆς ἀδάμας.

Πληρές μοι στῆθος γ', Ἰστρω πλήθοντι ἐοικός·

Ὅς πλήμμυρ' ὄχθας, καὶ τόδε ῥῆξεν ἔρωσ.

Οὐ μᾶλλον σ' ἀγαπῶσι πατήρ καὶ πότνια μήτηρ·

Εἰπέ, φιλεῖς με, φίλη, ὥσπερ ἐγὼ σε φιλῶ;

Ἢ σέ γ' ἴδον, συνεὼν ἔτι σοι, σάφα οἶδα, φιλεῦσαν·

Ἄλλὰ τότε ἦν θάλπη, νῦν κρυερὸς παγετός.

Οὐκέτι μ' εἰ σὺ φιλεῖς, κούρη, σὺ δὲ χαῖρε καὶ ἔμπης·

Εἰ καὶ νῦν με φιλεῖς, χαῖρε σὺ μυριάκις.

Gyomláy Gyula.

Τρέμει τὸ δεντρὶ γιατί . . .

Τρέμει τὸ δεντρὶ γιατί
 Πάνω κάθῃσε πουλάκι·
 Τρέμει κ' ἡ καρδιά μου 'τί
 Μοῦρθες ἐσὺ στὸ νοῦ,
 'Ἐσὺ μοῦρθες στὸ νοῦ,
 Μικρό μου κοριτσάκι,
 Ποῦσαι τοῦ κόσμου ὅλου
 Τὸ μέγα τὸ διαμάντι.

Ὁ Δούναβις γιομάτος
 Νά ξεχειλίση πάει·
 Καί ἡ καρδιά μου μόλις
 'Ἀπ' τὸν καημὸ βαστάει.
 Πές ῥόδο μ'ἀγαπᾶς;
 'Τὼ ἀλήθεια σ'ἀγαπῶ·
 Δέ σ'ἀγαποῦν γονιοὶ
 Πιότερο παρὰ 'γώ.

Πῶς μ'ἀγαποῦσες ξέρω
 Μαζὶ 'μαστε τὰ δύο
 Καλοκαιριοῦ ἦταν λάβρα
 Χει μῶνας τώρα κρύο
 'Ἄν πιά δὲ μ'ἀγαπᾶς
 Ἡ εὐκὴ του Θεοῦ μαζίσου
 Μ'ἀκόμ' ἂν μ'ἀγαπᾶς
 Χίλιαις εὐκαίς μαζίσου.

Rhousopoulos Rhousos.

ZADRHT'O JE BOKOR . . .

Zadrht'o je bokor,
 Jer slavujak sletí;
 Zadrhta mí srce,
 Jer se tebe setí,
 Tebe, curo mala,
 Moje čedo drago,
 Na velikom sv'jetu
 Najveće mí blago.

Prepun teče Dunav
 Koríto mu malo!
 I moje je srce
 Míljem nabujalo . . .
 Dal me volíš? Reci,
 Slatko lane moje, —
 Ja te većma volím
 I od majke tvoje.

I tí mene ljubíla,
 No tad ljetu bíja;
 Ljubíš me sad zimí
 Kad sunce ne síja?
 Ako me ne ljubíš,
 Od Boga tí sreća!
 Ako lí me ljubíš
 Još sto puta veća.

Brančić Blagoje.

FLUGSKJÁLFTA RUNNUR . . .

Flugskjálfta runnur fann,
 Er fugl þar settist nú,
 Eins skalf mitt hjarta hraert
 I huga minn hvarfst þú;
 Þú hvarfst í huga minn,
 Þú hjartans kaera mey,
 Þú vaensta gimsteins val
 A vidhrí heimsíms ey.

Fullt svellur Dónár fljót,
 Svo flodhídh yfir ber,
 Eins hjartadh thrútnar thungt
 Af thrá í brjósti mér,
 Annst þú mer, ungrós saet?
 Eg ann ther furdhu heitt,
 Eí fadhír, módhír má
 Vidh mig þar jafnast neitt.

Vist man eg vel thinn yl
 Á vorum sídhsta fund,
 Thá brostí blidhast vor,
 Nú byrjar vertar stund;
 Ef mèt þú enn eí annst,
 Thú, ae! samt blessast skalt,
 En ef þú annst mèt, thá
 Um eilífdh, thúsundfalt.

Reykjavík (Island).

13. Japán.

TORI NGA TOMARE BA . . .

Torí nga tomare ba, koyeda nga ugoku
omaï omoëba, tobitats bakarí
híroï sekaï ní, takara to you wa,
omaï no hoka ní, arí wa sen.

Kazoïro no aï mo oyoba nu, wattassí no
koïwa, hon-ní Donau no mits mítite,
ahuru-ru made ní koïssíki wo, omaë wa
sirazu ní, orukaï na.

Its zo ya ôta, sono toki wa, ma da
atatakaki harugessíki, ima wa
same yuku huyugare no, sore to
mo ima nu wasurenu ka tatoï
wassurete kuretatote, wasya waruku
wa omowa sen.

Yedo.

Kíyo-ô-Hongma.

TUNG PÌ ŽEU TSCHY.

Túng pì žeu tschy
 huang-ñào tso-tschy
 jao-jao uò sín
 sín hu tsái tszý
 hjü-tsje tszý hí!
 mèi tshié hào hí!
 schí sò pào hí!

Tá tschjang màn schúi
 tschhy liú schang-schang
 sjang-szy màn tschung
 tschhí jí jang-jang
 tszý tschhāng ái uò
 hí liú tschhu khèu
 uò tschang hí ni
 kuó jü fú-mù.

Tszý uò tshu tschján
 tsí tschy ör sín
 fang uei nuàn tschhun
 hu píng süe tshín
 keu sjang-uàng hí!
 uo pǔ tszý juǎn
 kuò sjang-ñān hí
 kú uò sò juǎn.

Tsen-Ki-Tong, ezredes.

TREMUNT VIRGULTI FOLIA.

Tremunt virgultí folia,
 Consederat avícula ;
 Tremunt mihi praecordia,
 Subiverat memoria :
 Memoria carissima
 Tui, puella parvula.
 Tu sola cuncta superas,
 Tu mundi maximus adamas.

Tumescit ecce Danubius
 Et ripas iam excessurus :
 Amor inundat animum
 Vix continet iam cor meum.
 Unica rosa, dic, tibi
 Carusne sim quam tu mihi,
 Patri matrique carior
 Non potes esse nec dulcior.

Praesens quum adesses tu mihi,
 Amatus et carus fui ;
 Aestas erat tunc fervida,
 Hiems est nunc iam frigida.
 Puella, me si iam non amas,
 Tunc benedicta valeas,
 Amare si non desines,
 Sis benedicta centies !

Hegedús István.

DER STRAUCH ERZITZT...

Der Strauch erzittert, weil
 Ein Vöglein auf ihn flog;
 Mein Herz erzittert, weil
 Dein Bild ins Herz mir zog;
 Dein Bild zog mir ins Herz,
 Du kleines Mädchen mein,
 Auf dieser grossen Welt
 Der grösste Demantstein!

Die Donau flutet hoch,
 Durchbricht fast ihren Wall,
 Auch meine Brust, sie fasst
 Kaum mein Empfinden all.
 Liebst du mich auch, mein Kind?
 Ich liebe dich fürwahr!
 Nicht lieben kann Dich mehr
 Dein eig'nes Elternpaar.

Als wir zuletzt uns sah'n,
 War ich dir lieb, ich weiss:
 Im Sommer war's — doch jetzt
 Liegt Winterschnee und Eis.
 Wenn du mich nicht mehr liebst,
 Ruf' ich: leb' wohl! dir nach;
 Doch liebst du mich noch, dann
 Leb' wohl du tausendfach!

Neugebauer László.

IL RAMOSCELLA TREMULA . . .

Il ramoscella tremula,
 Chè un uccellin v' è su :
 Anch' il mio cuore tremula,
 Poichè al pensier mi sei tornata tu.
 Tu al mio pensier tornata
 Sei, mia fanciulla cara,
 Tu gemma smisurata,
 Di questo mondo assai più grande e rara!

Pieno è 'l Danubio, sboccano
 L' onde spumose già :
 Pieno è 'l mio cuore, gravita
 La brama ardente e calma più non ha.
 Parla, o fanciulla mia,
 Tu m' ami? Io t' amo oh quanto!
 Il padre non potria
 È la tua madre anch' essa amarti tanto!

Quando ti vidi in ultimo,
 Tu mi volevi ben ;
 Correva allor la fervida
 Està, ma 'l verno incontra ora ne vien.
 Or più non m' ami? e sia
 Ahì, benedetta! O ancora
 M' ami, o fanciulla mia?
 È benedetta mille volte ogn' ora!

G. Cassone.

ТРЕПЕЩЕТЪ КУСТЪ.

Трепещетъ кустъ, на немъ
 Садилась птичка . . . я
 Весь также трепещу,
 На умъ бо мнѣ ты шла.
 Пришла ты мнѣ на умъ
 О дѣвушка любя —
 Милѣйшее ты мнѣ
 Богатство, красота!

Полный водой Дунай
 Съ русла чуть не рвется
 И въ сердцѣ моемъ страсть
 Мѣрь крайнихъ добьется.
 Голубушка, свѣтъ мой
 Любишь ли ты меня?
 Отецъ мать не въ силѣ
 Любить какъ люблю я.

Коль вкупѣ были мы
 Ты любила меня,
 Лѣтней была порой —
 Теперь люта зима!
 Если уже не любишь
 Богъ благословь тебя —
 Если все еще любишь
 Стократно — дорога!

GÊ TOGHÁ THUPHÊ . . .

Gê toghá thuphê, zî
 Thêrcshun vêrán icsáv.
 Gê toghá hokisz, zî
 Ezkhjez midkhesz peráv,
 Ezkhjez midkhész peráv,
 Zphokrákujn ághcshigê,
 Vor jész mjédzaskárhî
 Mjedzákujn 'támánte!

Lî e cserov Dunán,
 Kuche ter gê tháphi.
 Szérdisz mecs pháphákn á!
 Házív or gê megnî.
 Gê szírjész im dzárvárt?
 Ná jév jész gê szírjém,
 Ávjéli zkhjéz vacsh májrt
 Szîre, khán jész, hájret.

Jérp miádjégh eînk
 Szírjechîr, kidîm the
 Hájnzsám dákh ámár er
 Ajzsmîg cemer, churd e.
 Iszg theor vacsh szírjész,
 Ászduadz êzkhjéz orhne,
 Pájc theor ter szírjész,
 Házáránkám orhne.

GÖ TOHTOCSE SZDEDNIGHÖ.

— Gö tohtocse szdednighö
 Jerp ká vrán még thrcsnig mö
 Gö pápáhhé szirdsz ál nujnbesz
 Jerp tu noren midkesz ijnesz.
 — Ájo ingár tu im midkösz
 Szirun kohhdirig im áhhcsigösz
 Vor ájsz dzávál áshárin mecs
 Kohár ánkin jesz ámenámedz.
 — Leczvádz e támbn zehhehun
 Hoszen álikn pörpörun
 Leczvádz e szirdsz ál dzánráczejál
 Czángutjansz poczágez cshik tátál.
 — Szíresz tu zisz vártenig
 Párpáre uremn incz kohhdirig
 Zi özkez misd szírem jesz hezig
 Vorbesz hájr májr cshen pávágán
 Ájnbesz szírel özkhez gámenán
 — Jerp jesz özkez vercshin ánkám
 Deszá vor incz jesz hámagám
 Pájcz án áden cserm er kárun
 Ájzsm mod gán ávurkh czmerun.
 — Tu zisz al cshesz szírer nujnbesz,
 Voh im szírujsz hádor thoh öllá'ájnbesz²¹
 Ájl pápe jegh tu orhnadz
 Szíre ter zisz hárázkádz
 Vor línisz házáricsz misd orhnadz.

Brassó.

P. Werthanes Dr. Jákuđstán.

TREMURĂ TUFIȘUL . . .

Tremură tufișul
Sub sbor de pășărea,
Tremură-mi sufletul
La amintirea ta.
Mi-ai venit în minte
Mică fetisóră,
Tu în lumea mare
Mai scumpă comóră.

Plină e Dunărea
Stă să și disunde,
Si-'n sinu-mi deabea
Simțul mai petrunde.
Jubești-me scumpă?
Eu pe tine fórte,
Chiar mama, tatăl teu
Mai mult nu te póte.

Cînd eram l'olaltă
Mai iubit, știu bine.
Era vară caldă,
Nu iarnă pustie
De nu ți-s drag, — cerul
Te-'lduiască! De m'-adori
Bine — Te — cuvinte
De o mie de orí!

ТРЕМТИТЬ ЗЕЛЕНЬИЙ КОРЧЪ.

Тремтить зеленый корчъ —
 На немъ пташина вѣла.
 Дрожить моя душа
 Бо ты въ душу слетѣла.
 Сную про тебе сны
 Моя мала дѣвчино,
 Бо ты для мене все,
 Моя цѣнна перлино.

Коли возбре Дунай,
 Вкрювая лугъ водою,
 Такъ грудь моя теперь
 Сповита вся тугою.
 Ци любишь ты мене?
 Тебе я люблю роже!
 И мати такъ твоя
 Любить тебе не зможе.

Коль мы разомъ были,
 Тогда 'ще ты кохала
 То бывъ весняный май
 Теперь зима настала.
 Коли не любишь мене
 То зъ Богомъ будь здорова.
 Коли 'жь ты любишь ще —
 Будь сотью разъ здорова.

THE WEE TWIG'S TREM'LIN', . . .

The wee twig's trem'lin', an' what for?

A birdie's lichtit there;

My heart is trem'lin' too, what for?

Wi'thocht o'thee it's sair —

It flutters up an'doun,

My dearie, when I think on thee,

O'a'this grand, braw warld

The ae bricht priceless jewel to me.

The Danube's stream is rinnin'o'er

As fu'as flood can flow;

As fu' this heart o'mine, so fain

To be witt thee e'en noo.

An' lo'es my Rosie me?

For I lo'e her a' thegither;

Mair love ye cudna hae

Frae yer feither baith an' mither.

Fu' weel I wat that ye were kind

That bonnie time we met —

The couthie spring was smilin' then,

Noo winters at the yett.

Ah! lo'e ye me nae mair

„God bless ye aye“ I'll try t' say —

But gin ye lo'e me still,

Bless he 'bune is a' that I can pray.

Mount Macedon (Victoria).

TIEMBLA EL ÁRBOL . . .

Tiembla el árbol, el revuelo
 del pajarillo al sentir,
 y mi alma tiembla lo mismo
 cuando se acuerda de ti.
 De ti, niñita adorata,
 de ti á quien no he de olvidar,
 claro diamante que brillas
 del mundo en la inmensidad.

Tan lleno corre el Danubio
 que á veces se desbordo
 y así tambien de mi pecho
 se desborda la pasión
 ¿Me quieres tú, rosa mía?
 Yo te amo tanto, mi bien,
 como tu padre y tu madre
 ¡más no te pueden querer!

Un tiempo estuvimos juntos
 y tu me llegaste á amar . . .
 Fué en el caluroso estío
 y hoy es invierno glacial . . .
 !Que Dios siempre te bendiga,
 y aunque te olvides de mí,
 pero sí acaso aun me quieres
 bendígate veces mil!

Antonio Palomero.

LIKSOM ETT VILDSNÅR . . .

Liksom ett vilidsnår skalf
 Vid fågelns vingeslag,
 Så i mitt hjärtas hvalf
 En skälfning känner jag;
 En skälfning känner jag,
 Då uti minnets sken
 Jag ser min flickas drag,
 Skön som en ädelsten.

Likt Donaus vilda våg,
 Som mot sin strandbrädd slår,
 Så böljar hjärtats håg
 Tätt uti dina spår.
 Din far högt älskar dig,
 Din moder högre än,
 Men kärleken hos mig
 Är högst, min egen vän!

När senast jag dig sag,
 Stod allt i blomrik vår;
 Nu stelnat bäckens våg
 Och isig vinter rår.
 Har du mig mer ej kär,
 Dig signe Gud med allt;
 Men om du trofast är,
 Välsignad tusenfallt!

Birger Schöldström.

ЗАДРХТ'О ЈЕ БОКОР.

Задрхт'о је бокор,
 Јер славујак слети;
 Задрхта ми срце
 Јер се тебе сети.
 Тебе, цуро мала,
 Моје чедо драго,
 На великом свету
 Највеће ми благо.

Препун тече Дунав,
 Корито му мало!
 И моје је срце
 Миљем набујало. . .
 Дал' ме волиш? Реци,
 Слатко лане моје, —
 Ја те већма волим
 И од мајке твоје.

И ти мене љубља,
 Но тад лето бија;
 Љубиш ме сад зими
 Кад сунце не сија?
 Ако ме не љубиш,
 Од Бога ти срећа!
 Ако ли ме љубиш
 Још сто пута већа!

Бранчић Благоје.

CHIRE SA KER, BO . . .

Chire sa ker, bo vtáča
 sadlo naň — st'á čiž, hl'a;
 chire sa duša mí, bo
 na um sí mí zišla,
 na um, dievčatko ty,
 jak ten drobízg vtačí,
 ty veľ'kého sveta
 díamant nanajväčší!

Vzrástol Dunaj, var'í
 vyliat' sa má chtivosť';
 srdcom mí tiež už-už
 kypí naruživosť':
 rada ma, ružičko?
 ja t'a, oj, rád veľ'mí,
 otec-mat' t'a väčšmi
 nemílujú, ver mí.

Keď' sme spolu bolí,
 viem, l'úbila sí ma.
 Vtedy leto hríalo,
 teraz mrazí zima.
 Ak ma už nel'úbiš,
 požehnaj t'a Boh raz,
 no ak l'úbiš ešte,
 požehnaj t'a storáz!

CSALY CSIRPI TITRER . . .

Csaly csirpi titrer,
 Bir kudzszaz konundzsa,
 Benim dzsanym titrer,
 Jar fikre gelindzse;
 Hatyryma geldin,
 Szevgili kyzdzsazym,
 Bu ulu dzsihanda,
 En parlak elmazym.

Tuna nehri dolgun,
 Belki dzsokun olur,
 Benim-de gönlümde,
 Szevda szymaz olur;
 Szevdin-mi-szin bení?
 Ben szenincsün jandym,
 Anan babandan csak
 Szevdi szeni dzsanym.

Berāber oldukta,
 Szever idin bení,
 O günlerde jaz-dy,
 Simdi szoçuk vakty;
 Ejer szevmez oldun,
 Allaha emānet,
 Ejer szeverszen jár,
 Binlerdzse bereket.

Kúnos Ignác.

יְרַעְדוּ עַנְפֵי הַשִּׁיחַ

עַתָּה בָּרַם צִפּוֹר יוֹרְדָתָה,
 בְּעִלּוֹתֶיךָ אֶתְּ עַל רוּחֵי
 גַּם נִפְשֵׁי בְּי רֹעְדָתָה.
 זָכְרֶיךָ עֶלֶד עַל רוּחֵי
 עֲלָמָה קִטְנָה רְעִיתִי,
 אֵךְ מִכָּל־אֲבֵי שָׁמַיִם
 בְּעוֹלָם אֶת רַבְתִּי.
 נִהַר הַדְּיוּגָא מָלֵא
 כְּמַעַט עוֹזֵר עַל גְּדוּלְתוֹ,
 מָלֵא לִבִּי כְּמַעַט לֹא
 יָכִיל הַמּוֹן רַגְשׁוֹתָיו,
 הִאֲהַבְתִּינִי שׁוֹשְׁנָה
 כַּאֲשֶׁר אֲהַבְתִּיךָ אָנֹכִי?
 גַּם אָבִיךָ גַּם יוֹלְדֶיךָ
 לֹא יֵאֱהָבוּךָ כְּמוֹנִי.
 עַתָּה הִמָּתְקֵנוּ סוּד יַחַד
 אֲהַבְתִּיךָ לִי גְּבָרָה,
 חוּם קִיץ הָיָה עִתָּה
 בָּא חוֹרֵף עַתָּה הִקְרָה.
 אִם לֹא תֵאֱהָבֵנִי עוֹד
 יְבָרְכֶךָ אֱלֹהֵי שָׁמַיִם,
 אֵךְ אִם תּוֹסִיפֵי אֲהַב־לִי
 יְבָרְכֶךָ רַבּוֹתִים.

مچارلرك اك زياره مدح و ستايه
ايله يار ايتمكده بولونمسه اولدوقلري

Petőfi Sándor

به توفی شاندر

نام شاعر شهرتعارك عوام لانی
شیوه مطابوه اولاروه انشاد کرده
سی بر منظوم نك بری فارسی
و دیکری تورکجه ترجمه سید

Reszket a bokor...

فارسی : بوته می لرزد ،
تورکجه : چالی دیتربور

HEMCSÚ GÜLBÜN MÍ SEVED
LERZÁN . . .

Hemcsú gülbün mí seved lerzán,
 Csú murgäki bálá-s niseszt;
 Dzsán-i-men der ihtizáz verzán,
 Ez jád-i-tú der súrís eszt,
 Csún be jád-em ámedi nihán,
 Ej dochter-i-kúcsikterin,
 Tu mihter-i der gítí dzsíhán
 Zi elmász-i-gíránterin.

Hemcsú Tuná pür seved zí áb,
 K'ez rúd-cháne bírún reved,
 Dil-i-men níz pür eszt ez sítáb,
 Csú zí míhr-et jád ávered.
 Meger dúszt-em dári tú be jád?
 Ej gül-i-nev-nihál-i-men.
 Csún men turá dúszt dárem, kí zjád
 Né mám u né peder zí-men.

Der án hengjám kí búdíím bá-hem,
 Merá dúszt dásti mí dánem;
 Tábíosztán búdí ángjáh germ-á-germ,
 Söd eknún szerd zemíosztán-em.
 Eger dúszt-em ne dári ímrúz,
 Chudá bád-et jár u jáver;
 Velí ger dúszt-em dári henúz,
 Hezár bár-et jár u jáver.

همچو کلبن می شود لرزانه

چو مرغکی بالاسه نشست

جانه من در اهتزاز و رزانه

از یاد تو در شورشست

چوه بیارم آمدی نهانه

ای دوختر کوچکریه

تو مهتری در کیتی بهرانه

زالماس کرانتریه

همچو طونا پر شود ز آب

کز رودخانه بیرون رود

دل من نیز پراست از شتاب

408 چوز مهرت یاد آورد

مگر داری لهنوز از من یاد
ای کل نو نهال من
چون من تورا دوست دارم که زیاد
نی مام و نی پدر زمن

در آه هنگام که بودیم باهم
مرادوست داشتی می دانم
تابستانه بود آنگاه کرماکرم
شد اکنون سرد زمستانم
اگر دوستم نداری امروز
خدا بادت یار و یاور
ولی کر دوستم داری لهنوز

CSALI TITREJOR . . .

Csali titrejor, csünkü
 Kusdzsaghiz konmus üsztüne,
 Göjnülümdeki ihtizáz
 Szenden gelmís üsztüme;
 Chatiríma geldín szen,
 Miní miní kizdzsaazím:
 Bu kodzsa álemde szen
 En böjük núr elmaszím.

Tuna nehri dolu-dur,
 Belki de tasadzsakmís;
 Kalbimdaki telás da
 Haddini asadzsakmís.
 Szevermíszin dá bení?
 Ej táze fidán güldzseez,
 Ben isze, benden zijáde
 Ana-n, baba-n szevemez.

Vaktá-kí beráber idík,
 Bilirim: szevdín bení,
 Ol günlerde jaz idi,
 Szidzsaklarin mevszímí,
 Sindí kis var, kis günü,
 Szouklarín mevszümü.
 Artík eger szevmezsen,
 Tanri jáverín olszun;
 Lákin eger szeverszen,
 Bin kerre járin olszun.

چالی تیرنیور چونک
 قوتجفز قونوسه اوسته
 کولمده کی اهتزاز
 ندره کلمه اوسته
 خاطره کلدک سن
 مینی مینی قیزجفزم
 بو قوجا عالمده سن
 اک بویوک نور العاسم
 طونا نهری طولودر
 بلکده طاشاجقمه
 قلمده کی تلاسده
 خدینی آساجقمه
 سورمیک دها بنی
 ای تازه فدانه کلچکز
 بن اب بندره زیاده
 آناک باباک سوه مز

وقناك برابر ايدك
بيليرم سورك بنى
او كونلره ياز ايدى
صبيجا قلرك موسى
شمى قيسه وار قيسه كوني
صوفوقلرك موسى
آرنوه اكر سومزهك
تانكرى ياورك اولوه
لاكبه اكر سورسك
بيك كره يارك اولوه

منزهم

عمر فريدون

معلم الة متعده شرقه

بودايته ١٩٠٨

EPILOG.

A hol már nem nyit egy virág se,
Csupán az úti tüske nő,
A temető végső zugában
S megtépi az arramenőt:

Ottan keress fel . . . te megérzed
A szived dobbanásiról,
Hol nyugszom én, hol porlom akkor,
Mikor ez ajk se nyíl, se szól.

Jutalmul tőled egyet kérek,
Én jó szívem, én édesem,
Egy életért csak egy jutalmat . . .
Nem kérek többet, úgyse, — nem.

Ha arra jössz s egy kis halomnál
Megtépi a tövis ruhád,
S sírom virága, a vadrózsa
Megállít s nem bocsát tovább:

Óh állj meg akkor . . . érintsd őket,
Hiszen nem fájnak ők neked!
Hiszen éltem van rájuk írva, —
Ők koszorúztak, kísérték sírba —
— Csókold meg e töviseket.

Váradí Antal.

❀❀ A KÖLTŐ ÉLETE ❀❀ A FŐBB ADATOK SZERINT.

A) A KÖLTŐ CSALÁDJA.

1667. I. Leopold Petrovitz Mártonnak és Jánosnak katonai szolgálataikért nemességet ad. (Pozsony-m.)

1668. márcz. 30. Ezt a nemességet Vágújhelyen (Nyitra-m.) kihirdetik.

1754. szeptember 29. Petrovitz Márton fiai, Pál és György Kajal-ban laktak. (Pozsony-m.) György innen még előbb Agacsra (puszta) költözik. (Nyitra-megye.) Fiai: Márton, György, Tamás, János.

1770. febr. 7. Tamás Agacs-on lakik, de nem sokkal ezután ez a Tamás (mészáros) György nevű fiával Aszódra (Pest-m.) költözik.

1773. jan. 21. Tamás 30 éves korában második nőt vesz, Salkovics Zsuzsánnát (22 éves) Aszódon, a költő nagyanyját. Nyitrára költözik mint mészárszékbérlő. Születik ott Anna és Zsuzsanna leánya.

1786. Tamás aszódi mészárszékbérlő. Július 11-én születik fia, Mihály.

1789. Tamás Kartalra költözik és márcz. 8-án születik Erzsébet leánya.

1791. aug. 15. U. ott születik István nevű fia, a költő atyja. Születik ugyanez évben Hruz János csizmadia leánya, Mária, a költő anyja, hihetően Liesnó-n. (Turócz-m.)

1794. Tamás Valkóra költözik. (Pest-megye.) Szept. 15. Születik János fia.

1796. máj. 2. Tamásnak leányát, Annát, Aszódon nőül veszi Hudecz Mihály szabó.

1801. jan. 11. Zsuzsánnát Aszódon nőül veszi Miklián György.

1802. Hruz János csizmadia Liesnóról Aszódra költözik Mária, (a költő anyja) János, Éva, Anna nevű gyermekeivel.

1815. Tamás újra Aszódon lakik. Fia, István, mint 24 éves ifjú, Maglódra megy mézáró-legénynek. Ott megismerkedik a Martiny Mihály lelkésznel szolgáló Hrúz Máriával.

1818. Petrovitz István mézárószékbérlő lesz Szabadszálláson és megkéri Hrúz Máriát. — Júl. 16. Bizonyítványt vesz Szabadszálláson a háromszori hirdetésről. — Szept. 15. Nőül veszi Aszódon Hrúz Máriát és Szabadszállásra viszi.

1821. Aug. 6. Petrovitz István kibérli a kiskőrösi mézárószéket 1822 jan. 1-től 1824 decz. 31-ig. Még 1821 őszén odaköltözik Makoviny borbély házába és nevét ezóta Petrovits-nak írja a jegyző tanácsára, mert magyarosabb hangzású.

1822. István kibérli Félegyházán a Hattyúvendéglőt, egyszersmind Szabadszálláson is a mézárószék és a boltok bérlője.

B) A KÖLTŐ ÉLETE.

I. KORSZAK. GYERMEKKOR.

1823 jan. 1.—1838 aug. 31.

1823. jan. 1. Éjfél után pár perczzel szül. P. István és R. Mária elsőszülött fia, Sándor. Még aznap a gyöngye gyermeket megkereszteli Martiny Mihály evang. lelkész, kinek gyermekei keresztszülők. Születésnapjától ered a költő életében a Szilveszter és Ujév napjának fontossága.

— febr. Anyja betegeskedése miatt Sándor dajkát kap.

1824. júl. 29. P. István kibérli a mézárószéket Félegyházán 1824 okt. 1-től 1827 okt. 1-ig. — Aug. 10. A tanács megerősíti. — Kibérli három évre a szabadszállási mézárószéket és boltokat is. — Okt. 1—14. Félegyházára költözik családostól a Bánhidya Gáspár piacztéri házába.

1827. márcz. 18. A négy éves Sándor felköszönti apját. — Aug. 10. Az apa újra kibérli a mézárószéket és járandóságait három évre.

— Aug. 18. Születik P. István Szabadszálláson. — Sándor ebben az évben veszi

első oktatását Zselló Lajostól Kis-Kőrösön Martiny Mihálynál.

1828. Sándor az év elején benevolus tanuló Félegyházán, tanítója Sallay Lajos.

— máj. 10. Apja Kecskemétre viszi az ev. elemibe. Tanítója Schifferdecker Dániel.

— decz. 29. Születik a Keszthelyhez tartozó Újmajor pusztán Szendrey Ignác (gr. Festetich László ispánja) és Gálovits Anna leánya, *Júlianna* (*Jú'ia*), a költő későbbi neje. Megkeresztelik 1829 jan. 1.

1829. máj. 10. Sándor a II. elemibe iratkozik be Kecskeméten.

— év vége. Szendrey Ignác Erdődre költözik, mint a Károlyi grófok jószágfelügyelője.

1830. máj. 15. Sándor a III. elemibe iratkozik be Kecskeméten u. ott. — Nov. P. István újra kibérli a szabadszállási mézszárszéket és oda költözik.

1831. eleje. Sándort apja kiveszi a kecskeméti iskolából és Szabadszálláson Ujlaky István ev. ref. corrector keze alá adja.

— szept. 28. Sándort anyja Sárszentlőrinczre viszi az ev. algimnáziumba. Lakik Hittig János jegyzőnél. Hittig Amália játszótársa. (L. *Gyermekkorú barátnémhoz.*) Tanára Lehr András. (1831/32.)

1832. szept. Újra Sárszentlőrinczen. (1832/33.) I. donatista.

1833. aug. 27. Sándort apja Pestre hozza az ev. gimnáziumba. (1833/34.) II. donatista oszt. — P. István Szabadszálláson újabb 3 évre bérlő.

1834. szept. Sándort apja Pesten a piaristák gimnáziumába adja. (1834/35. I. grammatista.) Színeszeti első hajlamok. Első verse. Első arcsképe. Kollár János konfirmálja tót nyelven. Az 1833/34 és 1834/35 évben közepes tanuló.

1835. szept. 1. Sándort apja Aszódra viszi az ev. algimnáziumba.

1835/38. Aszódon tanulja a II. grammatikai s az I—II. syntaxis-osztályt (III—V. oszt.).

416 Lakása özv. Neumannénál. Játszótársa Neumann Klárcsi. (L. *Első szerelmem.*)

Tanára Koren István. 1836-tól István öccse is idejár. Mindhárom évben kitűnő tanuló s az iskola első növendéke. Önművelődés. Német nyelv. A franczia ny. első elemei. Utazási művek kedvelése. Gyermeki vonzalma Cancriny Emília iránt. (1836 37.) *Hozzá az első versek*, de egyet sem ismerünk. (L. *A hűtelenhez és Galga partíhoz.*) Latin beszéd. Ifjúsági könyvtár könyvtárnoka. (1837/38-ban.) Cícero, Horatius és Ovidius. 1838 tavaszán egyéni függetlenségi vágyának fölébredése. Vándorszínészekkel el akar szökní. Koren bezárja. Apja szigora. (*Utí jegyzetek és Első esküm.*) Első ránk maradt verse ez időből: *Bucsúzás 1838. esztendőben.*

1837. febr. 8. P. István kibérli az ercsi-i mészárszéket három évre, miből nagy veszteségei származnak.

1838. márcz. 26. Nagy árvíz. Szabadszálláson P. István tanyái épületei romba dülnek. Ugyanekkor ercsi-i helyettese terhes szerződésre kényszeríti. (L. *A jó öreg kocsmáros.*) — Jun. 22. A szabadszállási tanács bizonyítványa, hogy P. Istvánnak volt ott (főleg 1826-tól szerezte) $29\frac{3}{4}$ r. hold földje, jó tanyaépületei, szárazmalma malomházzal, 500 barázda szőlője, szérűskertje, bent a városban kertje, telke, mely „józaní“ földjével együtt $7\frac{1}{2}$ holdat tett s mindezért kb. 8400 vfrtot adott. — P. István nagyobb összeget adott kölcsön Salkovics Mihálynak Sz.-Fejérvárt és pár ezerért jót is állt. Amaz elvész, ezt meg kell fizetnie. Ez anyagi romlásának főoka. — Július—augusztus. Sándor, apja szigora miatt, katonának akar menni. Nem veszik be.

II. KORSZAK. KÜZDELMES ÉVEK.

1838 szept. 1—1844 jun. 30.

a) A kezdő költő. 1838—41.

1838. augusztus 31. Selmeczen, Sándor az ev. lyceumba a VI. oszt.-ba lép. (I. rhetor.)
Tanárai Dezséri Boleman István és a pánzláv Lichard Dániel. — Okt. 31-től

kezdve többször szerepel a „nemes magyar társaság“-ban. — Nov. 1. Első ismert levele Csörföly Lajoshoz. — Nov. 7. A magyar társ.-ban felolvassa *A hűtelenhez* költeményét és ezt befogadják az *Emlékkönyvbe*.

1838. okt. — nov. Német színészek jönnek s ő miattok elhanyagolja leczkéit. Dorgálás az iskolában és apja részéről levélben. Barátsága Szeberényivel. Önművelődése. Vörösmarty, Kísfaludy Károly s talán Shakespeare (németben).

1839. jan. 19. Szeberényi Lajosnak emlékverset ír.

— febr. eleje. Gyöngye bizonyítványt kap az első félévről. Lichard a magyar történelemből „szekundát“ ad. — Apja levelet ír s leveszi róla kezét.

— febr. 15. Eltávozik Selmeczről s hosszabb kerülővel márcz. elején Pestre jön. — Febr. 16. A magyar társ.-ban felolvassák *A költő keserve* költeményét. Ma ismeretlen.

— márcz. 7—8. Találkozik Pesten apjával. Megszökik tőle. Beáll statisztának Rónai név alatt a nemz. színházhoz.

— márcz.—ápr. A nemzeti színháznál. — Ápr. 30. A Rákos-mezején az első hazafias tartalmú epigrammját írja.

— máj. 8—9. Salkovics Mihály mészáros magával viszi Székesfejérvárra, ki onnan testvéréhez, S. Péter tagosító mérnökhöz küldi Ostfi-Asszonyfára, (Vas-m.), hogy ez Sopronba küldje az ev. lyceumba.

— május közepétől—szeptember elejéig Ostfi-Asszonyfán. Orlay Petrích Soma. — Szerelme Csáfordi Tóth Ferencz, csöngei birtokos leánya, a szép szöke Róza iránt. — Máj. 29. és jún. 4. Két epigrammjá Rózához. Utóbbiban a szerelem és haza első összekapcsolása. Töredékek Rózához. Dalmának nevezi magát. Rózához írt későbbi

költeményei: *Boszú, Elválás, Álom, Vándordalok I—II., Örök bú, A zivatar, (Bujdosó), Változás, Csal, Vendég, Elegia,*

Tünődés. (L. Tündéralom. 1846 nyár.) — Vörösmarty, Schiller, Horatius. — Irja 60 régi várról szóló füzetét.

1839. júl. 26. Matulay András ercsi-i székálló-helyettes jogtalan túlkövetelése ellen P. István a nádorhoz folyamodik, de hasztalan. — Aug. 31. Matulay követeléséért árverést tartanak P. István vagyona felett.

— szept. 4. Sándor verset ír Orlaynak. — Salkovics Péter útjára bocsátja Sándort ígérete ellenére, a Rózához írt versek miatt.

— szept. 5. Sándor Sopronba megy Orlayékkal. — Szept. 6. Beáll közlegénynek a Gollnergyalogezredbe hat évre.

— szept.—decz. Sopronban katona.

1840. jan.—márcz. Sopronban katona. — Jan. 18—22. Meglátogatja Szeberényi Lajost Pozsonyban. — Jan. 21. *Bucsú* költeménye pozsonyi barátaihoz. — Sopronban e hat hó alatt sokat olvas. Sass István, Lantay Sándor, Nagy Imre, Pákh Albert. — Verseket ír a faköpenyegre. *Jóslata, hogy belőle rendkívüli ember lesz.*

— márcz. 14—15. Bregenz-felé indul ezredével. — Márcz. 30. Grác.

— máj.—jún. Tifuszban fekszik a gráci kórházban. — Károlyvárosba rendelik Bregenz helyett. Elkeseredése. — Kuppis Vilmos barátsága.

— szept. Szendrey Júlia Pestre jön nevelőbe a Lejteiféle intézetbe s itt van 1844 jún. végéig.

— okt.—decz. Sándor Zágrábban fekszik a katonai kórházban. Vért köp.

— decz. 23. Orvosi vizsgálat katonai szolgálatra alkalmatlannak mondja. — P. István Szabadszállás városa bizonyítványa szerint 1830—40-ig 24,539 vrtt bért fizetett. — Teljesen elszegényedve Duna-Vecsén kibérli a korcsmát s oda húzódik.

1841. jan. 15. Az orvosi felülvizsgálat Sándort szintén szolgálatra alkalmatlannak mondja. — 20-án elhagyja a kórházat.

— febr. 23. A szolgálattól fölmentik.

— Febr. 28. Sopronban obsitot kap.

1841. márcz. 7—8. Pápára megy Orlayhoz. — Pár hétig bejár a ref. gimn. VII. osztályába.

— márcz. 18 20. Pozsonyba megy Szeberényi Lajoshoz. — Mintegy 10 napot fekszik a deákok kórházában.

ápr. 7—8. Győrbe, Pestre, Duna-Vecsére, onnan Pestre, Selmezcze (ápr. 17.) és újra Duna-Vecsére megy.

— máj. — jún. Szüleinél D.-Vecsén. — Írja *Örök bú, Zivatar, Ujság, Változás, Csal, Elegia* költeményeit és 4 epigrammot.

— júl. 10 körül. Elmegy színésztársaságot keresni Pesten, B.-Füreden, Veszprémen, Somogyon át Ozorára. Itt Sepsy Károlynál színész. Szept.-ig Czeccén, Szilasbalháson, Simontornyán, Sárbogárdon, Szegszárdon, Mohácson tartózkodnak.

— Szept. Pécs, Szigetvár, Keszthely, Sümeg, Szombathelyen át Sopronba, innen Pozsonyba megy tanulni. Nem sikerül. *Lanc versei* füzetét Neumann Károlynak adja. — P. István D.-Vecsén albérletbe veszi a mészárszéket s kocsmát három évre és ott szegénységben él családjával.

b) A fejlődő költő. 1841 őszétől 1844 közepéig.

1841. okt. közepe. Pápára megy Orlayhoz. Tarczy Lajos tanár segélyével végzi a VII. osztályt. (1841/42.) — Előbb mint tanító, majd mint írnok tartja fenn magát.

— okt. közepétől 1842 aug. 23-ig. Pápán mint tanuló. Jókai Mór, Orlay P. Soma, Kozma Sándor, Lantay Sándor, Bárány Gusztáv, mint barátok. — Schiller, Matthisson, Lenau, Heine. Goethet bámulja, de hidegnek tartja. Franczia nyelv. Történelem. Vörösmarty, Bajza, Csokonai, Gvadányi. Szorgalmas önművelés.

— nov. 7. Első fellépte a képztársaságban.

Itt 1842 júl. 29-ig számos alkalommal működik. Bead költeményeket, szaval és mint hivatalos bíráló szerepel. *Emlék-*

könyvbe írja: *Tünődés, Gyermek a pataknál* (Schiller), *A pór esti dala* (Claudius), *Elegia* (Matthisson), *Hazatérés* (Heine), *Tolvaj huszárok* eredeti és ford. verseit. Három arany jutalmat nyer *Szín és való* s dicséretet a *Lehel, Vándordalok* és *Ideal* költeményeivel. Beírja őket az *Emlékkönyvbe*.

1842. máj. 5. Bajzának beküldi *A borozó, Dalforrás, Változó izlés, Ideal és való* költeményeit.

— máj. 22. Ezekből *A borozó* megjelenik az *Athenaeum*-ban. *Első nyomtatott költeménye*.

— júl. 29. A társaság örömnépén felolvassák két költeményét és ő háromszor szaval.

— aug. 23. Jókaival és Orlayval Komáromba megy. (L. *A Dunán*.) Onnan Orlayval Duna-Vecsére, egy hét mulva Pestre és Orlayhoz Mezőberénybe.

— aug. — szept. Mezőberényben. (K... Vilmos barátomhoz.)

— okt. 10. Útja Orlayval Debreczenbe. Bucsújok Csokonai síremlékénél. Onnan a Hortobágyon, Szabadszálláson át Duna-Vecsére jön. (L. *Hortobágyt korcsmárosné, Hazámban*.)

— okt. vége. Pápára megy. Nem bírván fenntartani magát, nov. 2-án Sz.-Fejérvárra megy színésznek. (L. *Első szerepem*.) Célja: *színész és líterator*. Örökre elhagyja az iskolát.

— nov. 3. *Hazámban*, az első költeménye, Petőfi Sándor név alatt és decz. 4. *A bujdosó* az *Athenaeumban*. Karácsonykor útja Pestre. Látogatása Bajzánál és Vörösmartynál.

— decz. 31. A társulat kettészakad, ő a kisebbikkel Sz.-Fejérvárt marad.

1843. Jan. 9—12. Út Kecskemétre.

— jan. 12— ápr. 6—7-ig. Színész Kecskeméten. Költeményei mind sűrűbben jelennek meg. — Magas véleménye a színészetről. — Hivatásának tudatában írja a *Jövendőlést*. Jókai, Ács Károly. Jókainak lemásolja *A zsidó fiú* cz. pályaművét. *Dramaturgia*. Shakespeare behatóbb olvasása.

— márcz. 23. Jutalomjátéka *Lear király*.
A bolondot játszsza.

1843. ápr. 8—12. Elhagyja a társulatot s Pesten át (Peirichevich Horváth Lázár, Garay, Frankenburg Adolf) Pápára megy. (L. *Barátmhoz.*)

— máj. eleje. Győrön át (*Kovács Pál*) Pozsonyba megy színésznek, hová 14-ikére országgyűlést hirdettek. Fekete Gábor nem veszi fel.

— máj.—jún. Pozsonyban. Nyomora. (L. *Távolból.*) Másolja az *Országgyűlési Tudósítások*-at. Júniusban ismeretsége Líznyayval, Vachott Sándorral s más írókkal. Vachott Pesten gyűjtést rendez s 30 prtot küld neki. Jún. végén Pestre utazik.

— júl.—szept. Pesten és Gödöllön. Lefordítja Bernard Károly *A koros hölgy* és James Robin Hood regényeit németből és Nagy Ignácztól értők összesen 500 vrtot kap. Írja *Az utolsó alamizsná-t*. Mint népdalíró Pönögei Kis Pál név a. ír.

— szept. vége, okt. eleje. Útja Mezőberénybe, Gyulára. Erdélybe készül színésznek Kolozsvárra v. Tordára.

— okt. 7—8. Debreczenbe megy s beáll Komlósytársulatába.

— okt. 13—15-től nov. 4-ig. Megváltik Komlósytól s egy kis társulattal Diószegre megy.

— nov. 4—24-ig. Székelyhídon időz a társulattal, de beteg s nem játszhatik. Tieck és Röscher dramaturgiai művei. Nyomora.

— nov. 25—28. Debreczenbe vonszolja magát. Pákh Albert segíti meg, a ki ott nevelő.

— decz.-től 1844 febr. Debreczenben nyomog. Özv. Fogas Józsefné. Tél-túl egészséges lesz. Összeírja addigi és itt írt költeményeit *Versek* cz. a. 78 költeményből.

1844. jan. 1. Írja a *Honfidal-t*.

— febr. 10—18. Pákh jótáll 150 vrt tartozásáért. Pestre gyalogol Tokaj felé borzalmas időben. Pihenése az egrí kis papok közt. (L. *Úti levelek*. XI.) Írja az *Egrihangok*-at.

— febr. — márcz. Verseire nem kap kiadót, Vörösmarty a Nemzeti Kör-nek ajánlja fel. Márcz. 27-én Tóth Gáspár

szabó 60 pfrt előleget ad, melyet a költő Pákhnak küld el. Pálvax kávéház.

1844. ápr. 7—9. Látogatás szüleinél Duna-Vecsén. (*Füstbe ment terü.*)

— ápr. 17— jún. 17-ig szüleinél Duna-Vecsén. Nagy Pál közbirtokosnál lakik. Leánya Nagy Zsuzsika, 14—15 éves szőke lányka. A költő öt jellemző népdalokban éneklí meg, ú. m. *Álmodom-e? Éjjel, Zsuzsikához* (két költemény), *Te szívennek, A faluban, Arvalányhaj*. (L. Kerényi Frigyeshez.) Utóbb Pesten is több költeményt ír hozzá ez év nyarán: *Nem nézek én, Mi foly ott, Gyöngé vagyok, Mi nagyobb, Elvennemek, Ez a világ.*

— máj. 11. A Nemzeti Kör bizottsága a *Versek* kiadását egyhangúlag ajánlja.

— jún. 10. Erdélyi János Stuttgartból írt levelében érdeklődik a *Versek* iránt.

III. KORSZAK. VIRÁGZÁS KORA.

1844 júl.—1849 júl. 31.

a) Rendkívüli fejlődés. 1844 júl. 1—1845 jún.

1844. jún. 17. Visszatér Pestre. Segédszerkesztő a *Pesti Divatlap* mellett 1845 márcz. 31-ig. Vahot Imrénél lakik. Fizetése lakás, koszt és havi 15 vfrt. Verseit Vahot 2 pfrttal díjazza. Lakása Kunevalder-ház I. emelet, a mai Múzeum-körúton. Tagja a Pálvax-beli közvélemény asztalának. (Korona-herczeg-u.) A társaság főbb tagjai: Dobsa Lajos, Lisznyay Kálmán, Bérczy Károly, Pálffy Albert, Pákh Albert, Emödy Dániel, Berecz Károly, Obernyik Károly, utóbb Jókai Mór. (1845.)

Előszeretete Rózsavölgyi Márk iránt. Legjobb barátjai Vörösmarty, Vachott Sándor, Pálffy Albert, Jókai Mór, Egressy Gábor, Pákh Albert, Kerényi Frigyes, Emödy Dániel.

Magyar, némileg Csokonaias öltözet. Népdalos időszak.

Béranger, Saint-Juste, a francia forradalom kezdő hatása. Heine, Shakespeare, különösen utóbbi tanulmánya.

423
423

1844. jún. 25. Kerényi Frigyeshez költeménye a *Pesti Divatlap*-ban.

— jún. vége. Bucsó a színhezettől költeményét írja.

— júl. 4-ik hete. Megjelenik *Az ó- és újvilág* cz. a. Sue Eugen Örök zsidójá-nak bevezetése a *Pesti Divatlap*-ban.

— aug. 3. Megjelenik a *Honfidal* a *Honderü*-ben.

— aug. 7. Egressy Macbeth-et játssza s Petőfi írja Egressy Gáborhoz költeményét. (Szept. 3-ik hete a *P. Divatlap*-ban.)

— aug. 21. Megjelenik az *Egri hangok* az *Életképek*-ben. U. ott utóbb 3 arany jutalmat nyert.

— aug. 3-ik hete. Megjelenik *Megy a juhász* a *P. Divatlap*-ban.

— szept. 4. Tompa költői levele Petőfihez Bártfáról. (*Életképek*.)

— szept. 11. Petőfi *Felelet Tompa Miskának* cz. komoly önjellemző költői levele. U. ott.

— szept. 29. Vahottal együtt elköltözik a mai Kossuth L.-u. és Magyar-u. szöglet házába, a II. emeletre egy kis szobába. (L. *A naphoz*.)

— okt. hó. Irja a *Helység kalapácsá*-t az akkori dagályos stílus ellen.

— okt. eleje. Megjelennek az *Aradi vészlapok*-ban *Vándorélet*, *Mi foly ott a mezőn*, *Virtt a kí-kírics*, *Hú tero*, (*Füstbe ment tero*), *Dal a szí-varról* (*Szerelem és pipadal*).

— okt. 5. Megjelenik *Az alföld* a *Honderüben*.

— okt. 12. Utolsó föllépte a színpadon Egressy jutalomjátékában. (*Szökött katoná*-ban, mint Gémesí.) Megbukik. (L. *Úti jegyzetek*.)

— okt. 13. Mutatvány a *Helység kalapácsá*-ból a *P. Divatlap*-ban.

— okt. 27. Megjelenik *A helység kalapácsa* Geibelnél. Első önálló műve nyomtatásban.

— nov. hó. Megkéri Kappel bankár leányát, Emiliát. — nov. 1. P. István kibérli a kocsmát

és mézárszéket Szalkszentmártonban. —

424 A költő tervez egy költeményt *A pokol titka* czímmel a cenzura ellen.

1844. nov. 10. A pesti vásárra megjelenik a *Versek* I. kötete a Nemzeti Kör kiadásában.

— nov. 2-ik fele. Irja a *János vitéz*-t s decz. elején elkészül vele. Felolvassa Vörösmartynak, a ki nagyon megdicséri. Eredetileg czíme *Kukoricza Jancsi*. — Irja *A külföld magyarjaihoz* költeményét. Csapó Etelke, Vachott Sándorné nővére, Vachott Sándorékhoz költözik.

— nov. 13. Az 1843/44-ik országgyűlés bezárása s az általános elégedetlenség. (Megnyílt 1843 máj. 14.)

— nov. 19. Poór Jenő pamphletszerű bírálata a *Hírnök*-ben a *Helység kalapácsá*-ról.

— nov.—decz. Irja *Szerelmem gyötrelme* cz. a hat költeményét egy Dessewffy grófnőhöz: *Volnék bár, Szívem, Az én szerelmem, Szemek, mindenható szemek, Szerelmem, Élet, halál*. (L. még *A borhoz*.)

— decz. 8. Ezekből két költeményt kiad a *Pesti Dívatlap*-ban.

— decz. 11. Dardanus támadása az *Életképek*-ben.

— decz. 15. Megjelenik *Csokonai* cz. költeménye a *P. Dívatlap*-ban.

— decz. 21. Nádaskay Lajos ellenséges bírálata a *Honderű*-ben. A költő szakít e lappal.

— decz. 24. A karácsonyestét Vachottéknál tölti. Irja *Cs. E. k. a. emlékkönyvébe* költeményét Csapó Etelkéhez.

— decz. hó. Irja *A királyok ellen* költeményét.

— decz. vége. Megjelenik *A természet vadvirága* (Dardanus-féle kritikusaimhoz) költeménye a *P. Dívatlap*-ban.

— decz. 31. Irja *Bucsú 1844-től* költeményét. Ebben említi, hogy Csapó Etelkét meg akarja kérni.

1845. jan. eleje. Vahot Imre megveszi 100 frton a *János vitéz*-t s egy dicsérő kiadói előszóval ő maga adja ki, már most két kiadást, t. i. egy népiest is igérvén belőle.

— jan. eleje. Irja *Két testvér* költeményét.

1845. jan. eleje. Megjelenik a pápai képzőtársulat *Tavas* cz. zsebkönyve s benne többnyire Petőfi Sándor név a. kiadják a költő pápai zsen-géit. (3 ford. és 4 eredeti.)

— jan. 7. Irja Hull a levél költeményét. — Csapó Etelke ugyanekkor egy felkiáltással szív-szélütésben meghal.

— jan. 7. Irni kezdi a *Czípruslombok Etelke sírjáról* költeménysorozatot.

— jan. 10. Etelke eltemetése a váczi-úti te-metőbe.

— jan. 16. Tiltakozás a *Tavas* ellen a *Pesti Dívatlap*-ban.

— jan. 16. Megjelenik a *Czípruslombok*-ból négy költemény a *P. Dívatlap*-ban.

— jan. 16. A *Czípruslombok*-ból mintegy 20 költemény már kész.

— jan. 24—márcz. 31. Vachott Sándorékhoz költözik Etelke szobácskájába s ott készülnek a *Czípruslombok* utolsó darabjai. Közben napon-ként, sőt néha éjjel is kimegy Etelke sírjához.

— jan. 30. Megjelenik a *Czípruslombok*-ból két költemény a *P. Dívatlap*-ban.

— febr. 1. Megjelenik *Bucsú 1844-től az Életképek*-ben. — febr. 2. Irja Vachott Sándorhoz költeményét. (*P. Dívatlap*.)

— febr. 9. Megjelenik a *Világ és én* a *P. Dívatlap*-ban álkritikusai ellen.

— febr. 13. Megjelenik egy mutatvány a *János vitéz*-ből és *A magyar nemzet* u. ott.

— febr. 22. Megjelenik *Pál mester* az *Életképek*-ben.

— febr. 25. és 28. Szeberényi Lajos és Döm-jén Ferencz támadásai a költő ellen a *pozsonyi Hírnök*-ben Etőfi Andor név alatt.

— márcz. hó. Vachott S. egy megjegyzése alkalmából írja *Költő lenni vagy nem lenni* köl-teményét önmagáról.

— márcz. 4. Toldy (Schedel) ír a

1845. márcz. 6. Petőfi válasza a *P. Dívatalap*-ban Szeberényinek, kívül örökre szakít.
- márcz. 20. Megjelenik még négy költemény a *Czípruslombok*-ból, a *P. Dívatalap*-ban.
- Megjelenik a *Czípruslombok Etelke sírjáról* cz. költeményes kis kötete 34 költeménynyel, 50 pl. árát az árva- és szepesmegyei éhezők javára adja. Etelke emléke végig kíséri egész életén.
- márcz. 22—23. A költő a *P. Dívatalap* kizárólagos munkatársa lesz s az *Életképek*-be költeményt többé nem ad.
- márcz. 29. Megjelenik mint utolsó, már előbb átadott költeménye, *Egy telem Debreczenben* az *Életképek*-ben.
- márcz. 30. Megjelenik *Csavargó* költeménye a *P. Dívatalap*-ban.
- márcz. 31. Búcsulakoma a Vadászkürtben. *Irja Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz* költeményét.
- ápr. 1. Utazás gyorsszekeren Szemere Miklós társaságában a felsőmagyarországi útra, Miskolczig.
- ápr. 3. Kassára érkezik.
- ápr. 4. Eperjesre érkezik és Kerényi Frigyeshez száll. Ott tölti az egész hónapot a Kerényi és Tompa társaságában. Tompával itt ismerkedik meg.
- Kírándulás Sáros várához. *Irja A rom panaszá-t*, mely ma ismeretlen.
- Kírándulások a vidékre. *Irja Ki a szabadba! Mi kék az ég! Magyarország, Felsülés, Mi büvös, bájos hang!* (Etelkéről) költeményeit.
- Költői verseny Kerényivel és Tompával. *Az Erdei lak* költemény.
- ápr. közepe. Fáklyás-zenét kap az ifjúságtól.
- A magyar társaságban elszavalja Vörösmarty *Szép Ilonka* költeményét.
- ápr. 15., 18. és 22. Szeberényi Lajos *Leleplezések* cz. rágalmazó cikkei a *Századunk*-ban.

1845. máj. 2. Kerényivel Lőcsére megy a Bran-
nyiszko-hegyen át.

— máj. 3. Késmárkra érnek ködös, esős idő-
ben. A Tátra nem látszik.

— Meglátogatja Hunfalvy Pált s megnézi a
Thököly-várat.

— Estve a két költőt az ifjúság énekkel tisz-
teli meg.

— máj. 4. Kerényi Eperjesre, a költő Iglóra
megy Pákh Albert szülőihez, Pákh Mihályékhoz.

— A hó nagy részét Iglón tölti a Pákh test-
vérei (Johanna, Vilma, Károly, Miklós) és barát-
nőjük, Topscher Amália társaságában.

— Olvassa Hugot, Bérangert és Heinet.

— máj. 4. Toldy (Schedel) a *Czírpruslombok*-
ról és *János vitéz*-ről a *Budap. Híradó*-ban.

— máj. 8. A költő *Egy szó Tarczy Lajos*
úrhoz cikkében felel Dömjén Ferencz rágalmaira
a *P. Dívatlap*-ban. — U. itt: *Szőkevények*. (No-
vella.)

— máj. 12. Megjön Pákh Albert Iglóra.

— Kirándulások. Kerényi látogatása.

— Irja *Paripámnak az ő színe, Egy asszonyt*
állathoz, *Fresco-ritornell* (Csatlós Erzsébethhez)
költeményeit.

— máj. 23—25. Iglóról Rozsnyóra érkezik s
ott időz.

— máj. 24. Megnézi az agteleki barlangot s
visszatér Rozsnyóra.

— máj. 25. Gömörre utazik.

— máj. 26. Rimaszombatba érkezik a tiszt-
újításra és megyegyűlésre.

— Berecz Károlylyal, Adorján Boldízsárral
és Kubinyi Rudolffal találkozik.

— máj 29. U. ott. Gömör m. táblabírájává
választják és fölesketik.

— jún. eleje. Kisfaludra megy Adorján Bol-
dízsárhoz, onnan Kubinyihoz Várgedére.

— jún. 3—4. Steller Antallal Fülekre
megy, onnan Losoncra.

— jún. 4. Megnézi Gács várát.

1845. jún. 5. Visszatér Várgedére.

— jún. 10. Kirándulás Salgó-vár romjaihoz Hajnácskőn és Vecseklőn át.

— jún. 11. Érkezés Somoskőre és Salgóra. Visszatérés Vecseklőre.

— jún. 12. Visszatérés Várgedére.

— jún. 12—21. Steller Antallal utazás Rimaszombat-felé Losoncra és időzés Losonczon. Költeménye Steller jegyeséhez, *P... y Vilma* (Plachy) kisasszonyhoz. Weisz Rozáliához írja *A varróleány* költeményét.

— jún. 22. Balassa-Gyarmaton.

— jún. 23. Vácra megy.

— jún. 24. Útja Pestre.

b) Elsőrangú művész. 1845 jún. végétől
1849 júl. 31.

1845. jún. 25—26. Irja *Messze vándoroltam* költeményét Etelke sírjánál.

— jún. 25.—júl. 10. Összegyűjti a *Versek* II. kötetét.

— júl. 3. Megjelenik arczképe (Barabás Miklós körrajza) a *P. Dívatlap*-ban *Költő lenni vagy nem lenni* költeményével.

— júl. 5.—aug. 2. Megjelennek az *Úti jegyzetek* a felsőmagyarországi útról az *Életképek*-ben.

— júl. 10—11. Kirándul Tápió-Sápra Vachott Sándorékhoz. Előfizetési felhívás a *Versek* II-re.

— júl. 12—20. Szüleinél Szalkszentmártonban. Irja *Zöld Marczt* Egressy jutalmára, de júl. 29-én előadásra a színházi választmány nem fogadja el.

— júl. 20. Petőfitől három költemény jelen meg Dux Adolf fordításában a bécsi *Sonntagsblätter*-ben. Első német fordítások.

— júl. 21. Kunszentmiklóson Bankos Károlynál. Irja *Bucsú Kunszentmiklóstól*. Baky Tini.

— júl. végétől aug. 20-ig. Pesten és Gödöllőn. Gödöllőn a ref. papnál megismerkedik Mednyánszky János jószágig. leányával, Bertával. (Szül. 1824-ben, meghalt

1902 febr. 22. Pozsonyban.) Hozzá írja a *Szerelem gyöngyeit* részint itt, részint aug. második felében és szeptemberben Szalkszentmártonban.

1845. aug. 7. Irja a *Honderűhöz* költeményét a *Pesti Dívatlap*-ba.

— aug. 16. Császár Ferencz ellenséges és kicsinyes bírálata az *Irodalmi ör*-ben eddig megjelent négy művéről. A költő ezért teljesen visszavonul az *Életképek*-től.

— aug. 20.—szept. végéig. Szalkszentmártonban. (*Falun, A jó öreg korcsmáros, a Felhők első darabjai.*) Kezdődő világ- és embergyűlölete. Pessimismus. (*Az utolsó ember.*) Ez a pessimistikus időszak tart 1846 áprilisig.

— szept. Megkéri Mednyánszky Bertát. A szülőktől kosarat kap.

— szept. 11—25-ig. Öt költemény a *Szerelem gyöngyei*-ből a *P. Dívatlap*-ban.

— szept. közepe. Kirándulás Pomázra és Esztergomba.

— szept. 24.—okt. 9-ig. Időzése Borjádön Sass Istvánéknál. Sass Károly, Zsófi és Erzsí. Hittig Amália. (L. Gyermekkori barátnéhez.) Irja a *Szerelem átká*-t.

— szept. 29-től 1846 jún. vége. Együtt lakik Várady Antallal. (Hatvani-u. 6. sz.)

— okt. 2. Szeverin (Dobrosy) Császár ellen és a költő mellett a *P. Dívatlap*-ban.

— okt. 9—16. Szalkszentmártonban. A *Felhők* több darabja.

— okt. Meghasonlása Vahot Imrével.

— okt. 20—23. Megjelennek a *Szerelem gyöngyei*, összesen 39 költemény.

— okt. 23. Szeverin (Dobrosy) Nagy Ignác *Menny és pokol* cz. pamphletje ellen a költő mellett a *P. Dívatlap*-ban.

— nov. *Az örült* első fogalmazása és több pessimistikus költemény. (*Álmatm, Jókát Mórhoz, A hazáról.*)

— nov. 13. Megjelenik a *Versek II.* 104 költeménnyel. — Szeverin a *Sze-*

relem gyöngyét-ről a *P. Divatlap*-ban a költő bírálói ellen.

1845. nov.-tól — 1846 febr. A világ- és embergyűlölet s a pessimismus időszakának tetőpontja.

— nov. 25.—1846 jan. 4. Többnyire Szalkszentmártonban. Az örült végleges szövegezése. Szemere Pálhoz, *Téli éj*, *A csárda romja*, a *Felhők* folytatása. Írja a *Tigris és Hiéna*-t. Főleg a Shelley, Lord Byron és Hugó Viktor hatásának időszaka,

— decz. eleje. Tompa Mihály Pestre jön.

1846. jan. 1. Írja *Isten csodája* költeményét. Az *Életképek* ellenzéki szinezetet vesz.

— jan. 4. A költő visszatér Pestre.

— jan. 5. A *Tigris és Hiéna* drámáját beadja a Nemz. Színházhoz. Előadásra elfogadják jan. 10—16-ika közt.

— jan. 16.—február 20. Szalkszentmártonban. Írja a *Tündéralom* és *A hóhér kötele* műveit. Amazt Tóth Róza emlékének hatása alatt; az utóbbiban is több vonatkozás van rá, minő a Róza név, az első szerelem rajza stb.

— febr. 10. Vajda Péter halála. (L. *Vajda Péter halálára*.)

— febr. 20—25. Pesten. (*Minden virágnak, Mért vagyok én még a világon*.)

— febr. 25.—márcz. 10. Szalkszentmártonban. Befejezi a *Felhők*-et (66 költ.).

— márcz. 11—12-től — ápr. 12. Pesten. Megismerkedik Beck Károlylyal s megírja neki ismert rövid életrajzát németül.

— márcz. 12—19. Kellett volna adni a *Tigris és Hiéna*-t. Elmarad.

— márcz. 14. Az *Életképek* kedvező bírálata a *Versek II* és a *Szerelem gyöngyét-ről*.

— márcz. 19. Mutatvány a *Felhők*-ből a *Pesti Divatlap*-ban.

— márcz. elejétől. Együtt lakik Tompával és Váradyval.

— márcz. Alapítja a *Tízek társaságát*.

Tagok rajta kívül: Tompa, Jókai, Degre

Alajos, Obernyik Károly, Pálffy Albert, Bérczy Károly, Pákh Albert, Lésznyay Kálmán és ápr. 28-tól Kerényi Frigyes. Elhatározzák, hogy júl. 1-sejétől kezdve lapokba nem írnak s magok kiadnak külön f.-iratot *Pesti füzetek cz. a.* „A magyar romantika-iskola“. Nép-nemzeti irány, mint jelszó.

1846. márcz. 20. tájt. *A hóhér kötele* regényért Hartleben 150 frtot ad b. Eötvös ajánlatára.

— márcz. 26. Mutatvány *A hóhér kötele* regényből a *P. Dívatlap*-ban.

— márcz. vége v. ápr. eleje. Tompa elhagyja Pestet és Miskolczra megy, majd Bejére hívják meg papnak.

— ápr. 2. Szeverin (Dobrosy) Petőfi mellett a *Versek II.* és Vachott S. verseiről a *P. Dívatlap*-ban.

— ápr. 4. Kitűzik a *Tigris és Hiéna*-t bérleti előadásra. A költő visszaveszi néhány nappal előbb s szakít a Nemz. Színházzal.

— ápr. 9. Nyilatkozata a *P. Dívatlap*-ban a *Tigris és Hiéna* ügyéről.

— ápr. 10—24. Szalkszentmártonban. Szülei Szent-Györgynapkor Dömsödre költöznek. Gyógyulóban. (*Elhagytam én a várost, Erdőben, Mint felhők, A szerelmes tenger, Szilaj Pista.*)

— ápr. 23. Megjelenik a *Felhők* költeménysorozat, 66 rövid költemény. Nagy feltűnést okoznak és sokan utánozzák, Tompa is.

— ápr. 30. Terve, hogy összes pessimistikus költeményeit *Csillagtalán éjek cz. a.* kiadja. Kigyógyulta miatt elhagyja és írja közben *Világgyűlölet, Sors, nyíss nekem tért* költeményeit kedélyének gyógyulásáról.

— máj. Pálffy Alberttel Dömsödön. Írja a *Salgó*-t az 1845-iki útibenyomásokból.

— jún. elejétől újra Pesten. 29-én Esztergomban Váradyval. Utóbb Péczelen Szemere Pálnál.

— jún. 4. Megjelenik *A hóhér kötele*.

— jún. hó. Dux Adolftól megjelenik Petőfi 55 költeménye németül: *Ausgewählte Gedichte* czimmal és előszóval a

magy. irodalomról. 16r. 102. lap. — A *Pesti Füzetek*-re a helytartótanács engedélyt nem ad.

1846. júl. Szerződik Emich-kei az *Összes költemények* kiadása iránt. Barabás elkészíti tusarcképét, Tyroler utóbb aczélba metszi. Várady elköltözik tőle, Pákh Alberttel lakik 1847 júliusig. (Hatvani-u. 4.)

— júl. 1. Vahot Imre tréfája a Tizek társaságával: öttől közülök ad ki régebben kezébe került művet. (Petőfitől: *Változás*.) Vahot a Tizek felszólalását nem adja ki. P. párbajra hívja. Nem fogadja el.

— júl. — aug. 26-ika tájáig részben Pesten, részben Dömsödön szüleinél. Némit tanul olaszul. Össze gyűjti műveit az *Összes költemények* számára. Geibel *A helység kalapácsa*-t nem adja.

— aug. 23–25. Obernyik Károlylyal Szatmárra utazik Riskó Ignác és Pap Endre látogatására. Kolozsvárra készül a szept. 9-én megnyíló országgyűlésre és onnan Székelyföldre. Szatmáron Pap Endrénél lakik.

— szept. 4–5. Nagy-Károlyban Szerdahelyi Pál főispáni beigtatásán. A „Szarvas“-ban, majd Riskónál lakik.

— szept. 7. Írja Nagy-Károlyban költeményét. Gr. Teleki Sándor.

— szept. 8. Este 6–7 óra közt először látja Júliát Térey Gáboréknál a kertben a „Szarvas“-ból. Este bál és bemutatás. Azután több napon át fölkeresi Júliát. Visszatér Szatmárra és Júlia Erdődre.

— szept. 19. Szemere Pál nyílt levele P.-hez az *Életképek*-ben. A költő első látogatása Erdődön.

— szept. 21. Júlia Szatmáron. A költő lemond az erdélyi útról.

— szept. 22. Zerffy Gusztáv pamphletje a költő ellen a *Honderű* ben *Egy magyar lyrikus* cz. a. (12–24. sz. 11. cikk. Befejezetlen.)

— szept. 27. Írja *Költőt ábránd* költeményét a 2-ik látogatás alkalmából. Júlia naplót vezet 1846 szept. 27.— decz. 6-ig.

1846. szept. 28— okt. 7. Kirándulások Nagy-Bányára, Berenczére, Erdődre, Nagy-Árra, Csekére, Fülöpö-Daróczra. Csekéről elküldi Júliának *Az ősz utósó virágai Júliának* cz. a. 8 szerelmi költeményét.

— okt. 7. Szatmáron. — 8-án írja. *Sz. J. k. a. emlékkönyvébe* költeményét. — okt. 10-én Erdődön. Vallomás. Kitérő válasz. A költő vigasztalan távozása. Júlia kendőjével int az erkélyről a távozó után.

— okt. 10—22. Írja csalódásában *Mint megfogamzott átok, Mi vagy keblem? Álmodtam szépet, Egy pár rövid nap* költeményeit.

— okt. 22—23. Találkozása Júliával Nagy-Károlyban a restauratio alkalmával. Júlia a végleges választ tavaszra halasztja, de reménnyel biztatja a költőt. Írja e fordulatról *Nem csoda, Volt egy szegény fiú, Szeretsz tehát* költeményeit.

— okt. 25.— nov. 10. Nagy-Bányán, Koltón. Írja Erdélyben és több szerelmi költeményét. Kirándulás Berkeszre, újra Koltón.

— okt. 28. Írja Váradynak, hogy született Czinkotán helyezte el.

— nov. 7. Frankenburg felszólítása a Tizekhez, hogy dolgozzanak a lapokba, mivel úgy sem adhatnak ki önálló lapot.

— nov. 11—17. A költő útja Koltóról Debreczenbe. Ünnepeles fogadtatás a színházban. Egy álhír miatti fölhevülésben megkéri Prielle Kornéliát s meg is akar vele esküdni. A viszony rövid idő alatt felbomlik.

— nov. 16. A Tizek társasága feloszlik.

— nov. 20. A költő visszatér Pestre.

— nov. 20.— 1847. máj. 12-ig majdnem állandóan Pesten. Az *Összes költemények* nyomtatása.

— decz. 5. *Mi van innen távol?* az *Életképek*-ben.

— decz. első fele. Írja *Reszket a bokor* költeményét. Félreértések közte és Júlia közt. Pletykák. — decz. 19. Az *örült* megjelenik az *Életképek*-ben.

1846. decz. 24. A költő lemond Júliáról s a nősülésről. (L. Karácsonkor.) Pessimismusa.

— decz. 31. Írja *Egy gondolat bánt engemet* költeményét.

1847. jan. 1. Pesten az *Életképek* kizárólagos munkatársa, mely „az ifjú Magyarország“ közlönye. Szerződik Kovács Pállal és ír a győri *Hazánk*-ba. E napon írja a „*Votum Petőfianum*“-ot (Jelszó) és az *Előszó*-t az *Összes költemények*-hez. Utóbbit nem adja ki.

— jan. 2. *Csalogányok és pacsirták* a *Hazánk*-ban. Egész évben megjelen ott 23 költeménye és az *Úti levelek*.

— jan. 7. Megjelenik a *Tigris és Hiena* Emichnél.

— jan. 16. Megjelenik *Reszket a bokor* az *Életképek*-ben.

— jan. 22. — Szerződése írásban Emich-vel az *Összes költemények* kiadásáról. A *Budapesti Híradó* cikke Petőfi ellen. (*Nép és iradalom*.)

— jan. 23. Arany Toldi-ja jutalmat nyer a Kiszfaludy-társaságban.

— jan. 30. Tompát a Kiszfaludy-társaság taggá választja.

— jan. 31. Pákh cikke az *Összes költemények*-ről a *Pesti Hírlap*-ban.

— febr. Szüleit Vácson helyezi el.

— febr. 3. Júlia újra naplót kezd vezetni és nagyobb időközökben folytatja okt. 17-éig.

— febr. 4. A költő elolvassa Toldi-t kéziratban. Levelet és költeményt ír Aranynak, melyben magát a népies iskola kezdőjének nevezi s ki mondja nézetét a népköltészet s a nép politikai uralmáról. Petőfi és Arany barátságának kezdete. Jókai cikke az *Összes költemények*-ről a *Jelenkor*-ban.

— febr. 6. 13. A nagyapa elbeszélése az *Életképek*-ben.

— febr. 7—8. Júlia Sass Károlynak egy levelébe Petőfihez a *Reszket a bokor* végső sorára czélozva e nagyjelentőségű

pár szót írja: „1000-szer — Júlia“. (L. *Napló-ját* febr. 8.)

1847. febr. 20. A költő cikke III. *Richardról* az *Életképek*-ben.

— febr. 23. Petőfi Aranyinak írt levelében fölveti a népköltészetí triumviratus eszméjét, tagjai ő, Arany és Tompa.

— márcz. 2—6. Júlia Nagy-Károlyban. Reméli a költő látogatását; de hiában. Csalódásának mély érzése. (L. *Napló-ját* márcz. 2-ikéről.)

— márcz. 6. *Egy gondolat bánt engemet a Hazánk*-ban. — Sass Károly e napokban értesíti a költőt Júlia csalódásáról

— márcz. 11. *Adatott és nem adatott drámák*. Pamphlet a *Budapesti Híradó*-ban. Ugyanez az *Augsburger allg. Zeitung*-ban Zerffy Gusztávtól.

— márcz. 12. A költő első levele Júliának Sass K. útján, melyben izeni, hogy mihelyt teheti, Erdődre megy. (L. *Júlia Napló-ját* márcz. 27.)

— márcz. 15. Megjelenik az *Összes költemények* kötete a költő aczélm. arczképével, 459 költeménnyel 3000 pldban: 5 elbeszélés, aztán 1841-ből 13, 1843-ból 32, 1844-ből 123, 1845-ből 158, 1846-ból 126 költemény. A költő számít az akadémia nagyjutalmára és el is nyeri, de csak 1858 decz. 15-én.

— márcz. 21. Jókai cikke a *Jelenkor*-ban. — *Észrevételek a Divatlapok irányáról a Budapesti Híradó*-ban.

— márcz. 21—29. Egressyvel Székes-Fejérvárt.

— márcz. 2-ik fele. Írja *Világosságot* cz. költeményét. Újabb hírek Júlia férjhezmeneteléről.

— ápr. 5. Júlia szenvedélyes bejegyzése *Napló-jába*, midőn olvassa *Mi volt nekem a szerelem* költeményt az *Életképek*-ben.

— ápr. 6. Elküldi Térey Mari útján az *Összes költemények* egy pld.-át Júliának s boldogságot kíván férjhezmeneteléhez.

— ápr. 8. *A XIX. század költői* a *Hazánk*-ban. — márcz. 2-ik fele, ápr. első fele. A költő lemondást negélyező

- költeményei a Júlia férjhezmenéséről szóló hírekre.
 — Júlia szemrehányó izenete Sass Károly által.
 1847. ápr. 24. A költő levele és *Kit feledni vágytam* költeménye Júliához.
 — ápr. 26. Júlia szenvedélyes elmélkedése naplójában, melyet utóbb a költőnek megmutatott. Térey Maritól megkapja a költő *Összes költeményeit* és Térey Mari egyszersmind felajánlja közbenjárását.
 — máj. 1. Júlia döntő lépést tesz s ír Térey Marinak, hogy eszközölje ki a költő Erdődre menetelét.
 — máj. 5. Térey Mari levele Petőfihez Júlia szerelméről. Erdődre hívja a költőt.
 — máj. 7. *Költőműveltség* cz. pamphlet a *Budapesti Híradó*-ban.
 — máj. 7—8. A költő levélben Szendrey Ignácztól megkéri Júlia kezét. Tagadó válasz.
 — máj. 8. és 15. *A fakó leány s a pej legény* az *Életképek*-ben.
 — máj. 9. Megjelenik Pulszky Ferencz bírálata a *Széptudalmi Szemlé*-ben. Első összefoglaló bírálat.
 — máj. 13. A költő elutazik Nagy-Károlyba s megérkezik 15-én. Máj. 13—jún. 13-ig útban. Írja az *Úti levelek*-et máj. 9—jun. 25-ig, összesen I—VIII. levelet.
 — máj 16—20. Erdődön Laukánál. — Máj. 16. Szendélyes jelenet a költő és Júlia apja közt. Egy heti határidő.
 — máj. 20—24. Zelestyén, N.-Bányán. Szendrey Ignácznak újra elutasító levele.
 — máj. 25—27. Erdődön. 26-án Júlia dönt. A költőt választja s elhatározzák az esküvőt szept. 8-ra. A költő külföldi útra készül.
 — máj. 28—29. Szatmárt Pap Endrénél. — Máj. 29. Tompa széket foglal a Kisfaludy-társaságban. A *vámosuffalusi jegyző*-vel.
 — máj. 30.—jún. 1. A költő útja Szalontára.
 — jún. 1—10. Arany Jánosnál Szalontán. (*Arany Laczínak, A gólya, Sári néni, Lennék én.*)

1847. jún. 10—13. Kőrös-Ladányon, Mező-Túron, Szolnokon át Pestre.

— jún. 14. Jókaival megbeszéli a költői triumviratus tervét, mely szerint Arany, Tompa és ő 1848 elejétől kizárólag az *Életképek*-be dolgoznak.

— jún. 18. Lemond a külföldi útról. Jókainak a triumviratusról szóló levelét elküldi Aranyinak és Tompának.

— jún. 26. Örök áron eladja Emichnek az *Összes költemények*-et 1500 frton. Ugyancsak ezután kiadásra kerülő hasonló kötet költeményeit 2—2000 frton. Irja *Kérdezd, szeretlek-e? Hozzám jöss-e?*, *Muzsám és menyasszonyom* költeményeit.

— júl. 1—13-ig. Felsőmagyarországi út. Júl. 1—3. Vác, Losoncz, Rima-Szombat, Beje.

— júl. 3—8-ig. Bején Tompa Mihálynál. Kirándulás Murány romjaihoz. Megbeszéli vele a triumviratus tervét s úgy veszi, hogy Tompa feltétlenül csatlakozik, Tompa pedig utóbb mindig azt mondta, hogy nem adta kizárólagosságra a szavát. Ezt írta júl. 6-án Jókainak is. — Innen a költő júl. 8-án Miskolcra, Diósgyőrrre, Sáros-Patakra, (júl. 9.) Sátoraljaujhelyre, Széphalomra (*Széphalom*), Ungvárra, Munkácsra, Beregszászra és 13-án Szatmárra utazott. Folytatja az *Úti levelek*-et jún.—nov. 11-ig, Pestre visszatértéig. IX—XVIII. levél. (Illetőleg IX—XX., de a XV—XVI. hiányzik.)

— júl. 13—szept. 8. Szatmárt, „az ígéret földén“. Itt veszi Jókai levelét Tomparól és megneheztel rá.

— júl. 24—27. Júlia betegsége.

— aug. Több kirándulás Koltóra, Nagy-Bányára és vidékére. Koltón írja *Czigány Ferencz*, a négyes kocsis ma ismeretlen költői elbeszélését. Teleki felajánlja költői kastélyát a költőnek házassága első heteire. — Pap Endre, Luby Zsigmond, Kovács Ágoston, Kovács Lajos, Kis Gedeon, Riskó Ignác, Ocsváry Mihály. — aug. 5. Eljegyzí Júliát. (*Augusztus 5-dikén.*) *Világosságot!* megjelen a *Hazánk*-ban.

1847. auguszt. 7. Válasz kedvesem levelére a *Hazánk*-ban.

— aug. első fele. Irja *Levél Arany Jánoshoz, Falu végén kurta kocsmá, Homer és Ossián, A vándor legény* költeményeit. Irja a Kisf.-társ. pályahirdetésére *Szécsi Mária*-t.

— aug. 17. Arany leveléből olvasván, hogy Tompa nem csatlakozik kizárólag az *Életképek*-hez, válaszában szigorúan elítéli.

— aug. 21—decz. 10. Megjelennek az *Úti levelek* a *Hazánk*-ban. (Összesen 18 úti levél.) Főképen ezekben felel bírálóinak és fejti ki irodalmi nézeteit. Ezekhez fontosságra sorakoznak Aranyhoz írt levelei.

— aug. 29. Elkészül *Szécsi Mária* cz. költői elbeszélésével. Nem pályázik vele, valamint nem Tompa és Arany sem.

— szept. 1. A pest-szolnoki vasút megnyitása.

— szept. 8. Esküvője Erdődön, a várkapolnában. Utazás aznap Nagy-Bányára.

— szept. 9—okt. 20. Koltón. Ezalatt 22 költeményt ír és *A táblabíró* töredék egy részét. Amazok közt: *Beszél a fákkal a bús őszi szél, a jóslatos Szeptember végén, Az utolsó virágok, A szerelem országa, A rab, A koldús sírja*. Olvasmányai: Sand György, Dickens, id. Dumas. Véleménye rólok.

— okt. 20—21. Út Kolozsvárra, hol országgyűlés volt.

— okt. 21—23. Kolozsvárt. — Okt. 23. Fáklyás-zene, lakoma az ifjú pár tiszteletére.

— okt. 24—25. Út Szalontára N.-Váradon át.

— okt. 26—31. Aranyéknál. (Arany Jánosnál.)

— okt. 28. Tompa Aranynak ír és érdeklődik Petőfi iránt. — Nov. 11. Arany ezt a részt beszövi P.-nek írt levelébe, de P. nem reflektál rá.

— okt. 30. Jókai előszavával megjelenik Petőfiné *Napló*-ja az *Életképek*-ben és *Naplótöredéke* a *Hazánk*-ban.

— nov. 4. Érkezés Pestre. Dohány-u. 373. sz. I. em. laknak 1848 jún. 12-ig

együtt Jókaival, ki egyik szobát bérbe veszi. A teljes boldogság kora. Ragyogó, változatos szerelmi költeményeket ír nejéhez 1847 végén és 1848 elején: *Szép napkeletnek, Rózsabokor, Állj meg, Feleségem nevenapján, Csendes tenger, Szilveszter éje, Feleségek felesége, Minek nevezzelek.*

1847. nov. 10. Az erdélyi országgyűlés bezárása.

— nov. 12. V. Ferdinánd megnyitja a pozsonyi országgyűlést.

— nov. és decz. eleje. A költő írja boldogságában a *Bolond Istók*-ot. A táblabíró-t félreteszi. *Lehel* terve. Arany írja a *Toldi Estéjé*-t.

— decz 5. Petőfiné Ábránd cikke az *Életképek*-ben.

— decz. hó. Vörösmartyval megbeszéli Shakespeare lefordításának tervét. Ebbe Aranyt is belevonja. Egy új Shakespeare-fordító triumviratus gondolata. Belefog *Coriolanus*-ba.

— decz. 14. Czákó Zsigmond öngyilkossága. (L. Czákó temetésén.)

— decz. 31. *Szilveszter éje* 1847-ben költeményt írja.

1848. jan 1. Emích-kel pótszerződés, mely szerint költeményei II. kötetéért (*Újabb költ.*) 2000 frtot ad s ezt máj. közepétől havi 100—100 (aug. és nov. 200) frtos részletekben fizeti meg.

— jan. 2. Petőfi írja Aranynak, hogy „Tompát a futtatás öli meg“.

— jan. 7. Arany újabb békitési kísérlete Petőfi és Tompa közt.

— jan.—febr. Több, a forradalmat előrelátó költeményt ír: *Van-e egy marok föld? Mít csinálsz, mít varrogatsz ott? Álmodva, A rab-oroszlán, Olaszország, Az országgyűléshez, A tél halála, 1848, Kemény szél fú, Beaurepatre.* Izgat a sajtószabadság mint a szabadságok elseje érdekében.

— jan.—febr. 10. *Lehel*-ből elkészül 37 nyolcsoros versszak. Félbehagyja. Utóbb elkészül az I. énekből összesen 43 versszak s a II-ikből 4 versszak. E művében

látható Arany *Toldi*-jának némi hatása, *Coriolanus*-t fordítja.

1848. febr. 6. Megjelenik az *Összes költemények* 2-ik, I—II. kötetű kiadása. Ugyanez őszre megjelent 3-ik kiadásban, I—II. kötet, de ez is 2-ik kiadás-nak jelezve.

— febr. 7. Arany közölvén Tompával a futtatásról szóló megjegyzést, Tompa részletesen válaszol és visszautasítja. Arany lemásolja ezt a részt s elküldi Petőfinek. Tompa is ír P.-nek, de nem találja el a közeledés hangját. P. elutasítólag válaszol. Utolsó levele Tompához.

— febr. vége. *Coriolanus*-sal elkészül. Le akar fordítani vagy hat Shakespeare-darabot, de csak még egy töredék maradt ránk *Romeo és Júlia*-ból.

— márcz. 3—7. A költő látogatása öcscsénél Veszprémben. A párisi forradalom hírére siet Pestre.

— márcz. 5. A pesti ellenzéki ifjúság levele a pozsonyi ifjúsághoz.

— márcz. 11. A reform-lakoma terve 19-ikére. Petőfi írja *A mágnásokhoz* költeményét.

— márcz. 12. Irinyi József megfogalmazza a 12 pontot.

— márcz. 13. Az ellenzéki ifjúság magáévá teszi a 12 pontot. Petőfi írja a *Nemzeti dalt*.

Egykorú események:

1848. Febr. 22—24. Forradalom Párizsban. A republika kikiáltása, — Ennek híre 29-én ér Bécsbe, márcz. 1-én Pozsonyba. — Kossuth márcz. 3-án indítványt tesz a kerületi ülésben a felelős magyar kormányról és népképviseletről. — 4-én a ház elfogadja. — Márcz. 9. Az ellenzéki kör lakomája Pesten. — Márcz. 13—15-én a bécsi forradalom. — Márcz. 14. A főrendek elfogadják Kossuth javaslatait. Az országgyűlés elhatározza az urbér eltörlését váltság mellett. Kossuth beszéde a rk. házában a bécsi eseményekről. Pesten az Ellenzéki körben Klauzál Gábor javasolja, hogy az országgyűléshez intézendő

1848. márcz. 14. Estve a bécsi forradalom hírére az ifjúság a Füllinger-kávéházban (azelőtt Pülvax-kávéház) gyűlést tart és cselekvésre határozza el magát. Elhatározza a sajtószabadság kivívását, melyet Petőfi a szabadságok elsejének nevezett. (L. Az országgyűléshez.)

— márcz. 15. Kora reggel Jókainál a 12 pont-hoz proklamáció szerkesztése. 8-kor gyülekezés a Füllinger-kávéházban. Azután az egyetemi ifjak felszólítása csatlakozásra. Petőfi ismételve elszavalja a *Nemzeti dal*-t. A tömeg a Lederer-Heckenast nyomdában kinyomatja a 12 pontot s a *Nemzeti dal*-t. Ezek a szabadsajtó első termékei, készen lettek $\frac{1}{2}$ 12-kor. D. u. 3-kor népgyűlés a múzeum-téren. A városi közgyűlés elfogadja a 12 pontot. Rendre ügyelő választmány. Petőfi is tagja. Ut Budára. A helytartó tanács a sajtót szabadnak jelenti ki. Táncsics Mihály szabadonbocsátása. Este ünnepi előadás a Nemzeti Színházban. Egressy elszavalja a *Nemzeti dal*-t. — A költő *Napló*-t vezet márcz. 15-ike óta. (Ügy látszik, hogy a költő általában vezetett *Naplót* hosszabb idő óta, de csak töredékek maradtak ránk.)

petitio aláírások gyűjtése végett köröztessék az országban. — Márcz. 15. Az országgyűlés 72 tagú küldöttsége Bécsbe megy. — 17-én kedvező leirattal visszatér. — 18-án úrbér, papitized váltság nélküli eltörlése, közteherviselés. 22 tagú küldöttség Pest városához. Gr. Batthyány Lajos kijelölt miniszterelnök. — 19. Pest város küldöttségének Kossuth részéről szigorú fogadtatása a rendeknél. — 20. Az új sajtótörvény s az új népképviseleti törvény. — 23-án Deák Pozsonyba megy követnek. Az első magyar felelős miniszterium névsora. Br. Jella-sicsot a király bánná és tábornokká nevezi ki. — 28. A királyi leirat nem erősíti meg a pénz- és hadügyminisztert. — 29-én Gr. Batthyány Lajos lemond a miniszterelnökségről. — 30-án kedvező hírek a miniszterium megerősítéséről. Megnyugvás Pozsonyban.

1848. márcz. 16. A polgárőrség 1500 emberrel szaporítottatott. Estve kivilágítás. *Nemzeti dal* éneklése. Kuthy Lajos Petőfinek csillapításra intéző levelet ír.

— márcz. 18. A költőt kihagyják a sajtóbiróságból.

— márcz. 21. Pest-m. bevásztja a megyei nemzetőrséget szervező bizottságba. — Röviden felel Arany febr. 7-iki levelére Tompáról, hogy nem érdeklik a pletykák. — Kapitány lesz a nemzetőrségben.

— márcz. 22. Az új sajtótörvény miatti izgalom. A költő ellene szól a választmányban. Nyilvánosan elégetik a Szabadságtéren. Pulszky Ferencz mint futár Pozsonyba küldetik.

— Márcz. 23. Társszerkesztő az *Életképek* mellett.

— Márcz. 25. Pulszky beszámol a sajtótörvény módosításáról. Megnyugvás Pesten.

— márcz. 26. A népképviselői javaslat alkalmából a költő a jogegyenlőség iránt izenetet akar Pozsonyba küldeni.

— márcz. 27—31. Izgalom Pesten a pénz- és hadügyminisztérium meg nem erősítése miatt. Petőfi írja *Feltámadott a tenger és A királyokhoz* verseit. Utóbbi röplapon megjelenik, de népszerűségének javarészét elveszti miatta. — Márcz. 31. Kedvező leirat megérkezése Pestre éjféltájt. Leccsillapodás.

— ápr. 1. Megyei választmányi ülés. A királyi leirat elfogadása. A költő beszéde, hogy

Egykorú események:

1848. ápr. 7. A rk. Pozsonyban a közös költségekre 3 milliót szavaznak meg. — ápr. 7. A minisztérium megerősítése. A király kézírata a nádorhoz évi 10 millió iránt az államadósságok kamataira. — ápr. 10. A szerbek követelő küldöttsége Pozsonyban. — A királyi udvar Pozsonyba érkezik. — ápr. 11. A törvények megerősítése s az országgyűlés

vér nélkül nem lesz átalakulás. Az ifjúság leszorul a cselekvés teréről. Kassán megjelenik *F.* király P. S.-hoz cz. költemény.*

1848. ápr. 5. Egy népgyűlésen izgató beszédet tart és elszavalja *Készülj, hazám!* költeményét arra a hirre, hogy a király és udvara Budára készül. Ugyane hóban írja *A király és a hóhér, A magyarok istene, Ledőlt szobor* költeményeit.

— ápr. 10—18. Tompa Pesten. Léwayval felkeresi Petőfit. Kölcsönösen hidegek. Tompa Gräfenbergbe megy.

— ápr. 21. Megjelenik Mező Dániel *Honfi szózat-a P. ellen a Debreczen-Nagyváradt Értesítőben.* — Írja *Rákóczit* költeményét.

— máj. Írja *Bánk bán, Ausztria, Mit nem beszél, Miért kisérsz, A király esküje, A gyáva faj* költeményeit.

bezárása. — ápr. 14. A miniszterek Pestre jönnek.

— ápr. 16. A magyar minisztérium kiáltványa. A bécsi minisztérium közzéteszi Bécsben az államadósságról szóló ápr. 7-iki kéziratot. — ápr. 18.

Jellasics Zágrábba érkezik. — ápr. 20. Pesten a

népgyűlések rendszabályozása. — ápr. 24. Lázadás

N.-Kikindán. — ápr. 26. Szerb lázadás Ó-Becsén.

— ápr. 29. Wesselényi beszéde a Radikál-körben:

„Veszélyben a hon!” — ápr. 30. Az első román

népgyűlés Balázsfalván.

1848. máj. 6. Több kir. kézirat az engedetlenek

ellen. — Máj. 15. A 2-ik balázsfalvi román nép-

gyűlés. A szerbek lázadása Karloviczon. A 2-ik

bécsi forradalom. A király Innsbruckba menekül.

Kicsapongások Zágrábban. — Máj. 16. A magyar

honvédség felállítására felhívás. — Máj. 18. Kos-

suth felhívása magyar pénz-érczalap teremtésére.

— Máj. 19. Nemzetgyűlés kihirdetése júl. 2-ikára.

— Máj. 24. Mészáros Lázár 10 honvédzászlóaljat

szervez. — Máj. 30. Kolozsvárt az Unió kimon-

dása. — Máj. 31. Lenkei és Fiáth egy

század magyar huszárral Máriampolból

M.-Szigetre jön.

1848. máj. 6. Megjelenik *Napló-jának* egy része a márcz. 15—ápr. 29-ig terjedő bejegyzésekből *Lapok P. S. naplójából. Első iv. cz. a.* Több nem jelent meg.

— máj. 10. Macskazene Lederer Ignácznak, a katonaság kaszabolja a polgárokat.

— máj. 12. Népgyűlés. Ezen P. kikél a minisztérium ellen, a mi még népszerűtlenebbé teszi.

— máj. 13. Megjelenik a *Coriolanus*, mint a Shakespeare-fordítás első kötete.

— máj. 15. A 2-ik bécsi forradalom alkalmából a költő cikket ír a respublikáról, de a *Pestt Hírlap* nem adja ki.

— máj. 16. Kihagyják a költő nevét a városi rendre ügyelő választmányból.

— máj. 18. *A király esküje az Életképek-ben.* A magyar ércpénz-alap megteremtésére elárve-rezteti könyvei egy részét. — Megjelenik kőrajzban az ő és neje arczképe Barabástól.

— máj. 25. Követjelöltnek lép fel Szabadszálláson.

— máj. 27. Czikke (*Pest, május 27. 1848.*) republikanizmusáról, *A királyokhoz* költeményéről, mint népszerűtlensége főokáról s általában politikai nézeteiről.

— jún. hó. Irja *Az apostolt* s július végére elkészül vele, melybe életének számos adatát szövi be. Irja a *Kis-Kunság, Két ország ölelkezése, Úton vagyok, Szülőföldemen, A magyar nép költeményeit.*

— jún. 4. *A gyáva faj* az *Életképek-ben.*

— jún. 5—8. Leutazik mint követjelölt Sza-

Egykorú események:

1848. jún. 5. Jellasics magyarelleses gyűlést tart Zágrábban. — Jún. 10. A király az uniót megerősíti. — Jún. 11. Katonai vérengzés Pesten. — Jún. 12. Br. Hrabovszki első kémszemléje Karlovicz ellen, az első csata a szabadságharczban. — Jún. 30. A szerbek támadása Szentmihály ellen.

badszállásra s pár városban szétosztja proklamációját *A kts-kunokhoz* cz. a. Jellemző benne a nép iránti szeretet.

1848. jún. 11. Megjelenik máj. 27-iki czikke az *Életképek*-ben. Leutazik nejével egyútt kerületébe.

— jún. 12. Beszédet tart Kun-Szentmiklóson. Szabadszállásra megy, de kénytelen visszatérni Kun-Szentmiklóstra.

— jún. 13. Fenyegető levél Szabadszállásról.

— jún. 14. Szabadszálláson a választás napján fenyegetik s ezért nejével elutazik Kun-Szentmiklóstra. Követ Nagy Károly lett.

— jún. 15. Czikke a bukásról a *Márcz. tízenötödiké*-be s más lapokba. (Megjelenik jún. 19. *Nyilatkozat a szabadszállási választás ügyében* cz. a.) Újra kifejezi a nép iránti odaadását.

— jún. 15—17. Kérvény a választás ellen Deák F.-hez. Rágalmak. Felelete jún. 27-én a *Márcz. Tízenötödiké*-ben. — Ekkor kezdi írni *Az apostol*-t.

— jún. vége. *Nyílt level*-et ír a szabadszállásiakhoz.

— júl. hó. Irja *Dobzse László, Kun László krónikája, Mért zárjátok el, A nemzetgyűléshez költeményeit.*

— júl. 5. Nagy Károly gyalázkodó czikke a *Pesti Hírlap* hirdető rovatában. A költő párbajra hívja, Nagy Károly kitér előle. — *A nemzetgyűléshez* cz. költeménye a *Pesti Hírlap*-ban.

Egykorú események:

1848. júl. 5. A nemzetgyűlés megnyitása. Ellentétek a minisztériumban. — Júl. 11. Kossuth beszéde 200 ezer főnyi hadsereg és 42 millió hitel tárgyában. — Júl. 11—17. Csatak Versecz, Szenttamás, Écska és Tiszaföldvár mellett a szerbek ellen. — Júl. 20—22. Válaszfelíratí vita a nemzetgyűlésen. — Júl. 22—25. Radecky győzelme

Custozzánál a szardíniai király felett. —

Júl. 24. A nemzetgyűlés elhatározza a király behívását az országba.

1848. júl. 8. A költő segédeinek nyilatkozata s a költő intése *A nemzetgyűlési követekhez cz. a. Nagy Károly ellen. A képviselőház vizsgálatot indít, de a nehéz időkben elmarad.*

— júl. 11. Kossuth nagy beszéde és az országgyűlési határozat hatása alatt írja *Ismét magyar lett a magyar költeményét.*

— júl. 26. Az „Egyenlőségi társulat“ megalapulása. A költő buzgó tag.

— júl. 30. *Bánk bán a Népbarátjában.* — Befejezi a hó végére *Az apostolt.* E nagy művéb beleönti egyfelől politikai és népszabadsági eszméit, másfelől szenvedéseit s apostoli hivatásáról és általában az apostolságról való meggyőződéseit.

— aug. hó. Irja *Respublika, Három madár, Lenkei százada* költeményeit. — Elköltözik a Dohány-utczából a Lövész-utczába (391. sz.). Szüleit ugyane házban helyezi el.

— aug. 5. Irja *Ma egy éve* költeményét.

— aug. 10. Heves cikket ír a nemzetgyűlés halogatásai miatt. (*Pest, augusztus 10, 1848*). Megjelenik aug. 11-én a *Márczius Tizenötödikében.* Irja *A nemzethez* költeményét.

— aug. 13. *Respublica* az *Életképekben.*

— aug. 16—21-ig. Az ujonczozási t.-javaslat ügyében Vörösmarty a kormányval szavaz.

Egykorú események:

1848. aug. 3. 5. 6. Csata a szerbekkel. — Aug. 8. A király megígéri, hogy maga fogja bezárni az országgyűlést. — Aug. 14. A király visszavonja a nádornak adott teljhatalmat. — Aug. 16—19. A honvédelmi javaslat izgatott tárgyalása a nemzetgyűlésen. — Aug. 19—24. Csata a szerbek ellen. — Aug. 28. Mészáros a szenttamási táborba indul. Batthyány és Deák Bécsbe megy. — Aug. 30—31. Csata a délvidéken. — Aug. 31. A bécsi minisztérium emlékirata. Jellašics elfoglalja Fiumét. Deák és Batthyány nem nyernek kihallgatást a királynál.

Irja *Vörösmartyhoz* költeményét és aug. 27-én egy jegyzettel kiadja az *Életképek*-ben. *Vörösmarty* szept. 6-án válaszol *Kossuth hírlapjában*. *Petőfi* válasza szept. 8. u. ott. Ez alkalommal meg hasonlít *Jókaival* e miatt és házassága miatt. *Jókai* cikke megjelenik szept. 3-án és *Petőfi* 10-én az *Életképek*-ben, *Első és utolsó felszólalásom* cz. a.

1848. aug. 25. Az *Ungar* hibáztatja, hogy a költő és *Vasváry* nem lépnek a hadseregbe. Ez a közvélemény szava volt.

— szept. hó. Irja *Golyók sívítanak, Vérmező, Élet vagy halál, Itt benn vagyok a férfikor nyarában, A hegyek közt, Tudod midőn először* költeményeit.

— szept. 3. *Kun László* krónikája az *Életképek*-ben.

— szept. 6. Az „Egyenlőségi társulat“-ban a költő bemutatja *Egressy* röpiratát a déli lázadásról.

— szept. 8. Az „Egyenlőségi társulat“ elhatározza egy honvédsereg létesítését. A költő ebben századosi rangot nyer. Tüzérségi gyakorlatokon vesz részt. Az „Egyenlőségi társulat“ kiküld egy közjóléti bizottságot s ennek *P.* is tagja.

— szept. 10. Irja *Jőj el végre* költeményét. *Hajnik* rendőrfőnök betiltja az „Egyenlőségi társulat“ működését. *Vahot Imre* gúnyos cikke *P.* ellen a *Nemzetőr*-ben, hogy nem megy katonának.

Egykorú események:

1848. szeptember 2. *Manifesztum* a horvátokhoz, Európához és a külső hatalmakhoz. *A perlaszi tábor* bevétele. — Szept. 4. Száztagú küldöttség a királyhoz. *Jellasicsot* a király rehabilitálja. — Szept. 5. *Széchenyi* megőrül és *Döblingbe* viszik. — Szept. 9. A százas küldöttség kitérő választ kap *Schönbrunnban*. — Szept. 11. *Jellasics* átlép a *Dráván*. — Szept. 12. *Batthyány* újra miniszterelnök. — Szept. 14. *Urbán* naszódi kiáltványa. — Szept. 15. *Batthyány* lemond, de újra elfogadja a megbízást. *Gr. Teleki*

Írja *Hallod-e szív, szívem!* költeményét e vádak ellen s beadja kérését századosi kinevezésre.

1848. szept. 11. Jellasics átlép a Dráván.

— szept. 15. Csányi levele, mely szerint gr. Teleki Ádám kijelentette, hogy Jellasics ellen nem harcol.

— szept. 16. Petőfi felhívást fogalmaz az „Egyenlőségi társulat” nevében, melyet ez 17-én elfogad kiadásra. Megjelenik röplapon magyarul és németül és a *Népelem*-ben (szept. 20.).

— szept. 18. Hírlapi cikke (*Pest, szept. 17. 1848.*) a *Márcz. tizenötödiké*-ben, hogy az események neki adtak igazat.

— szept. 24. A költő hadiküldetésben Pestről a székelyföldre indul. Magával viszi nejét Erdődre. Írja *A székelyekhez* költeményt. — Szept. 26. Debreczenben. — Szept. 27. Erdődön. — Szept. 28. N.-Bányán. — Szept. 30. Újra Erdődön. Nem mehet Erdélybe a zavarok miatt. Írja *Élet vagy halál* költeményét.

— szept. 28. Gr. Lamberg Ferencz meggyilkolása Pesten a hajóhidon.

— 1848. okt. hó. Írja *1848* című költeményét.

— okt. 1. *Hallod-e szív, szívem!* az *Életképek*-ben. — Erdődről levelet ír a *Pesti Hírlap*-nak, megjelenik okt. 10.

— okt. eleje. Visszatér Erdődről Pestre.

— okt. 8. *Dobzse László* az *Életképek*-ben.

Ádám levele, mely szerint Jellasics ellen nem harcol. — Szept. 16. Harmadik balázsfalvi román népgyűlés. — Szept. 19—22. Izgalmas napok és izgató cikkek. — Szept. 20. A magyar nemzetgyűlés küldöttségét a birod. gyűlés Bécsben nem fogadja. — Szept. 21. A nádor sikertelen egyezkedési kísérlete Jellasicscsal. — Szept. 22. A nádor titokban Bécsbe fut. V. Ferdinánd manifesztuma. — Szept. 24. Kossuth toborzani az alföldre megy. — Szept. 26. A nemzetgyűlés elnapolása. — Szept. 29. Jellasics Sukorónál megveretik. — Szept. 30. Görgey Arthur föllépése.

1848. okt. 10—12. A költő a parndorfi táborban.
 — okt. 13—15. Újra Pesten.
 — okt. 15. *Élet vagy halál az Életképek-ben.*
 — okt. 16. Századosi kinevezése a *Közlönyben* okt. 15-ikéről.
 — okt. 17—22. Erdődön időz. Írja *A vén zászlótartó-t.*
 — okt. 18. Levele Orlaynak szüleiről való gondoskodásáról.
 — okt. 22. *A király és a hóhér az Életképekben.* Írja *Bucsú-ját* nejéhez és Debreczenbe megyszászlóaljához. Nejét Erdődön hagyja.
 — okt. 23— nov. 16. Debreczenben 200 ujonczot tanít.
 — okt. 26. *A királyok ellen a Márczius Tizenötödiké-ben.*
 — nov. 1. *Hideg idő, Hogy volna kedvem, Elpusztuló kert, Szeretlek kedvesem, Itt van az ősz, Tiszteljétek a közkatonákat.*
 — nov. 3. Levele Orlaynak szüleiről való gondoskodása ügyében.
 — nov. 12. *Ausztria cz. költeménye a Márczius Tizenötödiké-ben.*
 — nov. 17. Zászlóalját N.-Becsikerekre rendelik, de ő neje közeli szülése miatt nov. 15-én szabadságot kér és 16-án Erdődre megy.
 — nov. 19. 1848 a *Pesti Hírlap-ban*, *A vén zászlótartó az Életképek-ben.*

Egykorú események:

1848. okt. 1. Jellasics Bécs felé menekül. — Okt. 2. A magyar hadsereg utána nyomul. — Okt. 3. Császári manifesztum Magyarország ellen. A nemzetgyűlés felosztatása. — Okt. 6. Forradalom Bécsben. — Okt. 7. V. Ferdinánd Olmüczbe megy. — Okt. 7. Perczel és Görgey győzelme Dég és Ozora közt. — Okt. 8. Honvédelmi bizottság Kossuth elnöklete alatt. — Okt. 16. Windischgrätz küldetése Magyarország ellen. — Okt. 16—17. Székely nemzetgyűlés Agyagfalván. — Okt. 30. A schwechati vereség.

1848. nov. 22. Levele szüleiről való gondoskodása ügyében Orlayhoz. Szülei akkor a Zöldkert-utamban laktak.

— nov. 30. Erdődről nejével és neje szüleivel Debreczenbe megy s a *Harminczad-utczába* költöznek.

— decz. hó. Írja *Csatadal, Egész világ a harczmezőn, Itt a nyílám, Akasszátok fel, Kont és társai, Vesztett csaták, csufos futások költeményeit.*

— decz. 1. Kossuth Bemet Erdély fővezérének nevezi ki. — decz. 2. V. Ferdinánd Olmüczben lemond a trónról Ferencz József javára.

— decz. 4—9. Aranyék látogatása Debreczenben Petőfiéknél.

— decz. 6. Schlick elfoglalja a duklai szorost.

— decz. 8. A *Csatadal*t a költő beküldí kiadás végett az országgyűlésnek.

— decz. 11. Schlick győzelme Kassánál.

— decz. 14. A *Csatadal*t az országgy. elfogadja s kinyomatás végett a honv. biz.-nak adja ki.

— decz. 15. *Itt a nyílám a Munkások Ujságában.* — Születik déli 12-kor Zoltán nevű fia. Írja *Fiam születésére* költeményét.

— decz. 16. A nagyszombati hősiesség csata és vereség. A költő költeményt ír róla *A nagyszombati csata cz. a.* — Windischgrätz győzelme Parnдорfnál.

— decz. 30. Perczel megveretése Móránál. — Békekövetség megy Windischgrätzhez az országgyűléstől.

decz. 31. Írja *Az év végén* költeményét.

1849. jan. 1. A kormány és országgyűlés Pestről Debreczenbe megy. Írja *Újév napján cz.* költeményét.

— jan. eleje. A költő összetűzése Vetter Antal tábornokkal, kinél előléptetése ügyében járt. — Írja *Európa csendes cz.* költeményét.

— jan. 5. Windischgrätz bevonul Pestre. Petőfi írja *Budavárán újra német zászló* költeményét.

1849. jan. 9. Első képviselőházi ülés Debreczenben.
- jan. 12. Képviselők tanácskozása. Nyáry Pál azt mondja, hogy Magyarország el van veszve.
- jan. 13. P. Kossuthnak levelet ír s Bemhez való áthelyeztetését kéri. Kossuthtal is beszél. Az áthelyezést megkapja.
- jan. 15. Útja Kolozsvárra, onnan Dézsen (jan. 19.) át Marosvásárhelyre (jan. 21.), Szelindekre (jan. 23.), Medgyesre (jan. 24.), hol Liszyaival találkozik. — Jan. 25. Szelindeken csatákozik Bemhez, ki segédtsíztjévé teszi.
- jan. 30. Részt vesz a szelindeki csatában.
- febr. 1. Vonulás Vizaknára. — Levelet ír a *Közlöny*-nek a szelindeki csatáról. — Február 4. A szerencsétlen vizaknai csata és visszavonulás Szerdahelyre, Szászsebesre. — Febr. 6. Vonulás Szászvárosra, febr. 7-én Dévára.
- febr. 8. Mint futár a költő Debreczenbe megy s így a febr. 9-iki piskihídi győzelemben nem vesz részt.
- február 9. Czikke febr. 3-ikáról a *Közlöny*-ben. (Szelindeki csata.)
- febr. 12—23. Debreczenben.
- febr. 16. Összetűzése Mészárossal. Epigrammja ellene.
- febr. 17. Czikke Bem visszavonulásáról a *Közlöny*-ben (febr. 15-ről.) Beadja lemondását tisztí rangjáról.
- febr. 18. Levele a *Közlöny*-ben.
- febr. 20. A *Nyakra való* epigramm a *Márczius Tizenötödiké*-ben.
- febr. 21. Lemondása a *Közlöny*-ben.
- febr. 22. Ír Aranyinak, hogy nejét s fiát vigye magához.
- febr. 23. Újra Erdélybe indul Bemhez.
- febr. végétől május 5-ig. Petőfinét Aranyné Szalontára viszi Zoltánnal együtt.
- febr. 25—27. A költő Kolozsvárt időz, innen Bem seregéhez utazik Medgyesre.
- márcz. 2—3. Részt vesz a medgyesi csatában. (Csatában cz. költ.)

1849. márcz. 3—5. Vonulás Segesvárra.

— márcz. 4. A kényszeralkotmány kibocsátása Olmüczben.

— márcz. 6. Váltóláza miatt Bem Kolozsvárra küldi Szász-Régen-felé.

— márcz. 8. Írja utolsó költeményét nejéhez: *Pacsírta szót hallok* (Bethlen) cz. a. útjában Kolozsvár felé.

— márcz. 10. ca. 18-ig. Kolozsvárt.

— márcz. 11. Júlia anyjának halála, mialatt ő maga Szalontán van fiával, Zoltánnal.

— márcz. ca. 18—26. Petőfi Nagyszalontán időz. (*Péter bátya, A huszár.*)

— márcz. 21. Petőfi apja meghal tifuszban Pesten (Zöldkert-u.). A költő csak később tudja meg. — Anyja elköltözik Révészékhez. (Erdősor 11.)

— márcz. 26—28. Petőfi útja Kolozsvárra.

— Márcz. 28—30. Tordán Miklós Miklós ref. papnál. Utközben írja *Az erdélyi hadsereg* költeményét.

— ápr. 1. Bemhez érkezik Szebenbe, ki tisztirangját visszaadja s újra segédtisztté teszi. (Napi-parancs ápr. 3.)

— ápr. 4—12. Előnyomulás és időzés Szászsebesen. Ápr. 10. Bem a költőt hadi érdemrenddel tünteti ki s balkezével maga tüzi a költő mellére. Petőfi írja *Ki gondolná* költeményét.

— ápr. 11. Levele a *Közlöny*-nek. Megjelenik ott ápr. 26.

— ápr. 14. A függetlenségi nyilatkozat Debreczenben.

— ápr. 13. Vonulás Dévára. — Ápr. 14. Út Vajda-Hunyadra. Írja *Vajdahunyadon* költeményét. — Ápr. 16. Út Obrezsára. — Ápr. 17. Út Karánsebesre. Röplapon kiadja a *Csatadalt* s írja *A székelyek* költeményét. — Ápr. 19. Lugoson. Bem haditervét. Vécsey késlekedése meghiusítja.

— ápr. 17. Karánsebesről levele a *Közlöny*-nek. Megjelenik máj. 1.

— ápr. 23. Bem éles levele b. Vécsey ellen a honvédelmi bizottsághoz. Állítólag

a költő fogalmazta. Bem rendeletéből lefordítja s beküldi a *Honvéd* cz. lapba Kolozsvárra.

1849. ápr. 24—26. Út Freydorfba s ugyanott időzés máj. 6-ig.

— ápr. 27. Az orosz intervenczió.

— ápr. 28. *Vérmező a Nép barátja*-ban. Bem levele b. Vécsey ellen megjelenik a *Honvéd*-ben.

— máj. 3. Bem Freydorfban a költőt őrnagygyá teszi.

— máj. 4. Petőfi Debreczenbe utazik, mint Bem futárja.

— Budavárát Görgey ostromolni kezdi.

— máj. 4. Szalontán. — Máj. 5. Nejével Debreczenbe megy. — Máj. 6. Kellemetlen jelenete Kossuthal a Bem-féle levél miatt. — Kellemetlen jelenet Klapkánál. Végleg lemond tiszti állásáról.

— máj. 7—8. Szolnokon. Levele Klapkához. Onnan Pestre. Írja *Egy goromba tábornokhoz* költeményét.

— máj. 8. Az orosz czár manifestuma az intervenczióról.

— máj. 9. A költő találkozik anyjával. — A költő nejével a Marczibányi-házban lakik. (Kerepesi-út és Síp-u. sarkán, Egressyékkel egyházban.)

— máj. 10. Klapka a költő levéléről jelentést küld Görgeynek s elégtételt kér.

— máj. 13. Pest bombáztatása Hentzi által.

— máj. 14. Klapka Pestre jön Buda ostromához. Itt a Svábhegyen találkozik a költővel. Görgey közbeléptével elintézik az ügyet oly formán, hogy a költő háromheti szabadságot kap s őrnagyi kinevezését pedig Klapka meg fogja erősíteni.

— máj. 16. Bem a *Honvéd*-ben kijelenti, hogy b. Vécsey ellen a vád tévedésen alapul.

— máj. 17. A költő levele a történekről Aranyhoz. Anyja meghal kolerában. Utolsó szava fiának neve volt. Temetésén jelen volt a költő

és neje. Eltemették 18-án a józsefvárosi temetőbe férje mellé. Fia a sírra egy vörös márványsírkövet tett e felirattal: „A leg-

szeretettebb Atya s a legszeretettebb Anya“. Írja *Szüleim halálára költeményét.*

1849. máj. 21. Buda visszafoglalása.

— máj. 25. A költő Szalontára utazik és máj. 29-én felhossa fiát Pestre. Eladatja Debreczenben Bemtől kapott csatalovát. Helyzetéről levelet ír Bemnek. Pesten a Marczibányi-házban lakik júl. 3-ig.

— máj. 27. Szalontáról végleges lemondását tisztirangjáról Aranytól Debreczenbe küldi.

— jún. 4. A kormány Debreczenből Pestre jön. Arany is. A költő meglehetősen szorult viszonyok közt él.

— jún. 1—10. Írja *A honvéd-et*. Kinyomatja s a kormány megvesz belőle 500 frton 25,000 pld-t.

— jún. 11. Lemondásáról nyilatkozik a *Közlöny-ben*. Ugyanétajt Bem levelet ír és 200 frtot küld s magához hívja.

— jún. 20. Levele Bemhez, hogy a meghívást nem fogadhatja el.

— jún. 24. *A honvéd a Republicá-ban.*

— jún. 28. Lemondását tiszti rangjáról elfogadják. *Jött a halál* megjelenik a *Republicá-ban*. Írja *Föl a szent háborúra* költeményét.

— jún. 29. Czikke Bem arczképeről a *Republicá-ban*.

— jún. 30. Kossuth magához hivatja a költőt, Aranyt, Egressyt s másokat, hogy tartsanak népgyűlést.

— jún. vége. Az ifjú írók búcsulakomája a *Profétá-ban*.

— júl. 1. Petőfiék fölhívása népgyűlésre, de már nem tartatik meg.

— júl. 2. A kormány és az országgyűlés Szegedre megy.

— júl. 3. Elutazik Pestről családjával M.-Berénybe Orlayékhoz és 5-én érkezik meg. Júl. 17-ig marad ott.

— júl. 11. Levele a történetekről Arany-nak. — Júl. 5—17-ig M.-Berényben írja *Szörnyű idő* költeményét (Hattyudala) s

több apróságot. Belekezd *Karaffa* cz. tragédiájába. Rendbeszedi naplóját, mely utóbb elveszett. Állítólag berándult Szegedre is, hová a kormány és országgyűlés ment. Járt Gyulán.

1849. júl. 13. Lemondásának elfogadása a *Közöny*-ben.

— júl. 16. Arad felé akar indulni családjával, de a kocsirúd eltörik s maradni kénytelen.

— júl. 17. Egressyvel találkozik s Erdélybe indul vele és Kiss Sándor ezredessel Bemhez.

— júl. 19. Tordára érkezik és Miklós Miklós-hoz száll.

— júl. 20. Kirándulás a tordai hasadékhöz nejével.

— júl. 21. Estvére Egressyvel M.-Vásárhelyre megy, nejét és Zoltánt Tordán hagyja Miklós Miklósnál.

— júl. 22. Marosvásárhelyről levele nejéhez.

— júl. 24. Kézdi-Vásárhelyre ér.

— júl. 25. Bereczken találkozik Bemmel. Vele megy K.-Vásárhelyen, S.-Szentgyörgyön, Erdővidéken, Udvarhelyen, Szászrégenen át M.-Vásárhelyre.

— júl. 29—30. M.-Vásárhelyt a Görög-féle házbán. A költőnek Bem visszaadja rangját (őrnagy) s újra s.-tisztté teszi. — Utolsó levele nejéhez.

— júl. 30. Útja Bem után Sz.-Kereszturra. Varga Zsigmondnál tölti az éjet.

— júl. 31. Útja Új-Székelen át Bem után Fejéregyházára. Csata az oroszokkal Fejéregyháza és Segesvár közt d. e. 8—9 órától estí 6 óráig. Bem teljes megveretése. A sereg bekerítése az oroszok által. A költő nyomtalan eltűnése.

C) EPILOG.

1849. aug. hó. Júlia Petőfi Zoltánnal az oroszok elől Kolozsvárra fut.

1850. febr. hó. Júlia Kolozsvárról

456 Zoltánnal visszatér atyjához Erdődre.

— ápr. hó. Júlia egyedül Pestre jön.

1850. június 21. Júlia férjhez megy Horváth Árpádhoz.

— okt. hó. Mágócsról Júlia magához veszi Zoltánt.

1851. szept. 6. Születik fia Attila.

1852. júl. 22—23. Egy napot tölt Júlia fogva az új épületben.

1855. júl. 18. Születik fia, Árpád.

1857. júl. 2. Születik leánya, Viola.

1868. szept. 6. Júlia halála.

— szept. 8. Júlia temetése.

1870. nov. 5. Petőfi Zoltán halála.

1880. máj. 1. Petőfi István halála. Vele családjának ez az ága kihalt.

1908. okt. 24. Petrovics István, Petrovics Istvánné, Júlia, Zoltán, István végleges eltemetése dísz-sírba a Kerepesi temetőben.

Ferenczi Zoltán.

MEDGYES LAJOS NYILT LEVELE PETŐFIHEZ.

Életképek 1846. II. 562. 1. okt. 31.

allom ez országgyűlés alatt szándékozol Erdélybe jönni. — Nem tudom — mert hivatal és családi élet köt le — lesz-e módom veled személyesen szólhatni; olvasd azért a nyilvánosság útján ezen sorokat, melyek írására egyfelől tisztelet irántad, érdek másfelől s buzgalom költészetünk iránt hívnak fel.

Csokonay halálával a nép költő nélkül maradott. A dal, mely szerelmét az ösztön ködéből fölemelje; a dal, mely lakomáiban túlradt kedvét lágy harmóniában olvasztván, vad elvetemüléstől megóvja; a dal, mely szellemét a zsibbadt puhaság öléből a természet magasztosságának élvezetére s szabadságra s honszeretetre éleszsze; a dal, mely a népet az állatvilágból az embervilágba bővölje föl — Csokonay sirján elhangzani látszott. — Költőink, kik azután énekeltek, vagy idegen nemzet érzelmeinek voltak utánzengői, vagy a szívet a főben lenni gondolván, verseiket mesterkélt formák közt elvont eszmékben írták, vagy mint világraható lángelmék, lelkük szikráit annyira magasan hintegeték, hogy a nép gyöngeszeme vagy észre sem vette, vagy

lidércznek gondolván, ijedt hidegséggel borzadt attól vissza. — Valóban a nép fölött a tündér-fátyol, mit a dalárban felbukó szellemkezek fonának, Csokonay után szétfoslott, s ott állott az kopasz meztelenségben az emberiség sugára nélkül. Kedélye, mint harmatos rózsabokor lanyha lebel szárnyaítól, a dal édes zengzetére örömtánczra nem hevül. Legjelesebb költőink, kik tagadhatlanul nemzeti irányban dolgoztak, sem tudnak egészben átmenni a nép életébe. Daljaik nem azzal a magával ragadó lelkesedéssel énekeltetnek, mint a Csokonayéi.

Mi ennek lélektani oka? ha criticusaink fölfejténék, igen szeretném! . . .

Te zengedeztetéd meg, tisztelt barátom, legközelebről a lantot, melyre a nép figyelt, s melyen szíve érzelmeivel rokonhúrokra találván, az azokról lezengő dalokban önlelkére ismert.

Költeményeid megjelenése után különböző bírálatokat olvastunk azokról. Nem tudom, miként vetted te ezen bírálatokat, de engem egyik sem elégitett ki. Bírálóid közül nem látszott egyik is észrevenni azon alappontot, honnan szellemed kiindult, s nem ezen alappont meghatározása után rótt meg tévedéseidet s mutatott irányt a további útra. Fájdalom! aestheticusaink nagyobb része idegen irodalom iskolája után képezvén magát, a kezébe akadt műveket annak rájárára húzza.

Kevesen vannak szépirodalmi bírálóink közül, kik nemzeti sorozat szerint a költészet elméleti és gyakorlati világát átbúvárkodván, okszerű elvonás és összehasonlítás útján magoknak magasabb nézőpontot teremtettek volna, s innen önállólagos ismerettel saját helyük s jellemzetüknél fogva mérlegelnék a bírálendő műveket.

Kevesen vannak, kik a magyar költőt ne német, franczia sat., hanem *magyar* szellemből itélnék meg, a mennyiben tudniillik írásai a nemzetszellemmel ugyanazonosak, vagy attól különböző színekben elütnek. — Maga *Kölcsey* is, az egyetlen műbíró, irodalmi életének elsőbb éveiben a tévedést ki nem kerülheté. Csokonayt bírálván, nemcsak hogy ezen lángelmét érdemlegesen nem méltányolta, de épen azt, mi írásaiban fő és egyetlen erény volt, rötta fel neki hibául, midőn így ír Csokonayról: — Kazinczy és Kis verseiben a régi szavak is újak gyanánt tűnnek fel. Csokonaynál az új szavak is régieknek tetszenek. Mintha épen nem arról ismertetnék meg az igazi költő, hogy teremtéseinek legújabb s legmagasabb világaiban is, eszméit s előadását a népszellemevel s felfogásával összeérinteni, rokonítani tudja, hogy a nép nyelvben, izlésben, gondolatban minden szépet és magasztost tőle eltanuljon a nélkül, hogy ezt észre vegye.

A költészetnek el kell hatni a nép legalsó s legműveletlenebb osztályához is: ismernie kell eredetileg azt a hangot, mely az állatember kedélyzetét rezgésbe hozza, mely a szenvedélyek sötét és vastag burkában alvó lelket fölébressze, s így lassúdan a vad tőkébe az emberiség szelid ágát beléoltsa.

Innen nem lehet kezet fognom azon bírálóiddal, kik daljaid közül többet póriásnak mondanak. Ezen uraknak nem jutott eszükbe: hogy például, az alföldi csikós vagy gulyás érzelmeihez épen ez és nem más úton hatolhatott el a költő; hogy elébb a természet öléből fejtett márványt nehéz bárdal kell faragni, míg a finomabb véső rá alkalmaztathatnék. Ezen vádnak csak akkor lehetendett helye: ha nemesebb hangon is annyit és oly szépeket nem írtál volna. Igen; költői szellemed eredeti feladata volt: hogy az egész nemzetet, a paloták aranyozott függönyeitől, a lantornás kunyhóig, daljaid sugárövébe öleld.

A helyett azért, hogy bírálóid a röpke jellemű *Heinét*, vagy a kaczerkodó *Béranbert*, vagy akármí más idegen példányképet adtak volna kezédbe: inkább tanácsolnók kellett vala: forganál minél többet a nép között, és különböző vidékeken figyelni részletes magaviseletére, s szellemét minden oldalról átsajátítván, emelnéd azt művészi fokra, s így

segítenéd elő a magyar költészeti iskola megalapulását. És e figyelmeztetést annál biztosabban tehetendették, mert költeményeid között minden bizonynyal azok a legsikerültebbek, melyeket utazásaidban írtál.

Búcsú Kún-Szentmiklóstól; minő dal ez! minden versszak, minden sor, minden szó tökéletes magyar. Olvasván e dalt, a mulatkozó társaságot látjuk magunk előtt: annak, úgyszólva, egész kedélyhabja van e dalban elömölve. Nem írt ilyet Csokonay sem. E dalban felülmultad önmagadat. A természettel váltottál kezet, midőn e dalt teremtéd, s annak leghívebb csókjaít kellett érezned!

Mit bírálóid elmulasztának, arra titkos szükségeinél fogva önlelked ösztönöz, s meg vagyok győződve, hogy ennek sugallatából határozta el közelebről magadban, *Erdélybe* jönni, ez ország lakosait, szokásait és szellemét megismerendő.

Kolozsvárt az országgyűlésen központosulva lelended a hon értelmiségét; télire ott gyűl össze mindenfelől a tehetősebb úri rend, férfiak és hölgyek. Alkalmad lesz hallani e hon szónokait, ellesni a lelkesedést, mely előadások alatt elragadja őket, ellesni a modort és hangulatot, mely beszédeiket jellemzi; alkalmad lesz a társalgási körökkel s azoknak szellemeivel megismerkedni, s így a nemzet

Azonban mondanom kell: hogy czéled ez által még teljesen elérve nem lesz. Nevesebb szónokaink ugyanis idegen iskolák után képezték magukat, s a felsőbb társalgási körökben a külföld vak utánzásának még némi foszlányai maig is fennállanak. — Tiszta, szeplőtlen magyarságot egyedül a *Székelyföldön* s jelesen *Maros- s Udvarhelyszéken* fogsz találni. — És ezen helyeket meg nem járnod nem szabad. El kell lesned a népet vallásos szertartásainál, házi körében, lakomái alatt, tánczvigalmaí között, hogy lássad a valódi buzgóságot, érezzed a nemes nyíltskeblűséget, meggyöződjl a szerény módosságról, el légy ragadtatva az önérzetszülte büszkeségtől, s mindenek fölött meglepethessél a szemérmes önalkalmazás által fiés nőnem ellenében. Meg kell tekintened, mily élénkké, mily vidámmá teszi ezt a népet a szabadság, melyet élvez; mekkora benne a tényező, a munkásság; és fájdalomában mint nem látszik az elcsüggedés. Még könnyezéseiben is van a székelynek valami büszke rátartása, úgy, hogy sorsán nem lehet szánakoznunk, de fel vagyunk hiva abban részt venni. S mekkora a hűség, a becsületérzet, a kegyeleti hajlam e nemzetben! S minő mély kedélyü! S mennyire találékony, s minő eredeti!

Itt, egyedül itt fog Erdélyben a te költői lelked legtöbb s legsikerdúsabb éleeményt találni.

Ugy van, barátom! le kell szállanunk a néphez, a még semmi idegen elemtől s befolyás által meg nem vesztegetett néphez, s ennek bölcsőjéből emelnünk fel a *nemzeti költészetet*. Az, miket napjainkban némelyek versei-, beszélei-, s drámaiban látunk, hol a nép szójárásait, utcai danáit, pajkos nyersességét felhasználják, — nem nemzeti költészet! — Ez kigunyolása a nemzeti költészetnek! Nem a czondra kell nekünk egyedül, de a nemes szív, mely ezen czondra alatt ver! „*A nép belső szellemét vagyunk kötelesek kifürkészni s emelni a művészet világába.*“ És ki tehetné ezt jobban náladnál?

Üdvözöllek azért szívem forró buzgalma szerint: hogy Erdélyt megutazni magad elébe tüzéd. Biztosítlak: e honból ismereteid nem fognak szegényül elválni. Hol Csokonay és Kazinczy szükségesnek tartották műgonddal utazni, s melyről Kisfaludy Sándor azt mondá: hogy itt tanult magyarul; e hon megutazása bizonyosan rád nézve sem fog érdek nélkül elveszni. Hozzon a szerencse minél előbb közünkbe. Erdély fiaí és leányai örömmel várnak rád.

Deézsén, oct. 18-dikán.

Medgyes Lajos m. k.

JÓKAI MÓR AZ ÖSSZES KÖLTEMÉNYEKRŐL 1847-BEN.

I. Jelenkor. 1847 febr. 4. 10. sz.

Kezdenek könyvárusaink is
figyelmet fordítani a ma-
gyar művekre; legközelebb
Petőfi összes művei fognak
megjelenni Emich Gusztáv
költéségén, oly díszkiadás-
ban, minőt még magyar könyv nem ért.
A legnagyobb octav, satinírozott kettős
velínen, elől a költő aczélba metszett arc-
képével, mintegy száz új költeménynyel
bővítve. Ára 3 f. p. Nem hisszük, hogy
legyen magyar, ki *Petőfit*, a lélekszabad-
ság szent eszméinek apostolát ne ismerje;
de hisszük, hogy kinek szeméi a nagy
eszmék ragyogványaitól nem kápráznak;
— ki eddig kimondani nem mert igazsá-
gokat meghallani nem fél s magyar szív-
vel magyarul tud érezni, annak *Petőfit*
szeretnie kell. Ajánlatunk ránézve ama
néhány szükkeblű botorkász ellenében, kik
személyes irigységből támadtak ellene, el-
késett szó lenne. A közvélemény ítéletet
hozott s *Petőfi* tisztán, mocsoktalanul áll
előtte, jellemében és szellemében egyaránt
megtámadhatatlan. Férfi homlokát illeti a
borostyán; bár ha több lenne is rajta a
tövis, mint a levél; — gyermekeké és
charlatánoké a papiroskorona, mit a
szolgadicséret fejük lágyára nyom.

Megjelentek Petőfi összes költeményei pompás díszkiadásban; — a mű kiállítása olyan, minőt még magyar könyv nem ért, valóban bármely hölgyasztalnak külsejére nézve is díszére válandó. Belbecsét e műnek, alig hiszszük: hogy volna magasb műveltséget igénylő magyar ember, ki ne ismerné. Tartalma: az eddig megjelent összesen hét füzet költeményeken kívül, több mint egy harmadrésznyi új művekkél van bővíve, miknek mind-egyike egy-egy álló csillag irodalmunk egén. Petőfi az korunk költői közt, kinek lantja az emberi szív minden érzelem-változatait: szerelmet és mánort, honfi-érzést és világfájdalmakat, szabadság-vágyat és anya-szerelmet egyenlő hévvel, egyenlő erővel, egyenlő kedélylyel tudott visszaadni, minden szavában szív beszél szívhez, azért érez minden jobb lélek együtt vele, ki még a szívet magától nem tagadta meg. — Ara a könyvnek apríl 15-ig Emich G.-nál az előfizetés 3 pft. azontúl 4 pft.

A PETŐFI-HÁZ HÖLGYBIZOTTSÁGA.

ELNÖK:

Gróf Apponyi Albertné

BIZOTTSÁGI TAGOK:

<p>Özv. gróf Andrassy
Aladárné</p> <p>Özv. gróf Andrassy
Tivadarné</p> <p>Özv. gróf Almássy
Györgyné</p> <p>Gróf Almássy Dénesné</p> <p>Gróf Andrassy Gézané</p> <p>Andreánszky Olga</p> <p>Asboth Oszkárné</p> <p>Ábrányi Cornélné</p> <p>Dr. Ángyán Béláné</p> <p>Ambrozovics Dezsőné</p> <p>Gróf Apponyi Lajosné</p> <p>Gróf Apponyi Sándorné</p> <p>Alpár Ignáczné</p> <p>Aggházy Gyuláné</p> <p>Barabás Ábelné</p> <p>Gróf Batthyány Lajosné</p> <p>Bárczy Istvánné</p> <p>Bászel Jenőné</p> <p>Özv. Bogyay Kálmánné</p> <p>Bayer Antalné</p> <p>Bán Dezsőné</p> <p>Babarczy Erzsébet</p> <p>Basch Gyuláné</p> <p>Özv. gróf Batthyány
Gézané</p> <p>Berczik Árpádné</p> <p>Beöthy Zsoltné</p> <p>Berzeviczy Albertné</p> <p>Ábrányi Emílné</p> <p>Gróf Berchtold Lipótné</p> | <p>Özv. Bartha Miklósné</p> <p>Balás Béláné</p> <p>Balás Barnáné</p> <p>Özv. Baross Károlyné</p> <p>Özv. báró Bánffy
Györgyné</p> <p>Báró Beck Gyuláné</p> <p>Dr. Bókay Árpádné</p> <p>Özv. Bothos Gyuláné</p> <p>Boda Dezsőné</p> <p>Benkő Kálmánné</p> <p>Benczúr Gyuláné</p> <p>Benczúr Ida</p> <p>Benczúr Emílné</p> <p>Benczúr Béláné</p> <p>Özv. Benczúr Gézané</p> <p>Báró Baich Ivánné</p> <p>Báró Baich Milánné</p> <p>Báró Braunecker
Ernesztin</p> <p>Bosznay Istvánné</p> <p>Dr. Boros Györgyné</p> <p>Bartoniék Paula</p> <p>Czebrián Mária grófnő</p> <p>Gróf Csáky Albínné</p> <p>Chorin Ferenczné</p> <p>Dr. Czeke Marianne</p> <p>Csajthay Ferenczné</p> <p>Dr. Csíki Józsefné</p> <p>Gróf Csekonics Endréné</p> <p>Csíki Mária</p> <p>Czóbel Minka</p> <p>Csillag Teréz</p> |
|---|---|

Gróf Dessewffy Aurélné
Czerny Lajosné
Báró Dániel Ernőné
Daniel Gáborné
Gróf Dessewffy Emílné
Gr. Dessewffy Miklósné
Dessewffy Emma
Dombi Lajosné
Dr. Dirner Lajosné
Dr. Dirner Gusztávné
Dr. Daday Jenőné
Deréky Gyuláné
Deréky Gizella
Duret Cecile
Özv. Damjanich
Jánosné
Endrődi Seraphine
Emich Gusztávné
Gróf Edelsheim Lipótné
Báró Eötvös Lorándné
Özv. báró Eötvös
Józsefné
Éder Ödönné
Éder Gyuláné
Herczeg Eszterházy
Miklósné
Ferenczy Zoltánné
Gróf Festetich Pálné
Gr. Festetich Tazsilóné
Özv. Fadrusz Jánosné
Fittler Camillné
Feszty Árpádné
Báró Forster Gyuláné
Fischer Emílné
Fráter Eszther
Báró Guttmann
Vilmosné
Özv. Goszthony Béláné
Fráter Anna
Fráter Ágnes
Földes Béláné

Ferenczy Ida Erzsébet
királyné felolvasónője
Gajáry Gézáné
Glück Frigyesné
Girardi Józsefné
Gerbeaud Emílné
Idősb Elischer Gyuláné
Ifj. Elischer Gyuláné
Elischer Vilmosné
Gróf Barkóczy-Hadik
Endréné
Gróf Hadik Béláné
Gróf Hadik Jánosné
Hadik Caroline grófné
Özv. Hernádi Mórné
Hubay Jenőné Cebrián
Róza grófnő
Hampelné Pulszky Poly
Hatvani Deutsch
Józsefné
Hatvani Deutsch Sándorné
Hatvani Deutsch
Károlyné
Hirsch Jakabné
Holló Lajosné
Hoitsy Pálné
Herczeg Ferenczné
Báró Harkányi Jánosné
Pálóczi Horváth
Zoltánné
Gróf Haller Györgyné
Hirsch Albertné
Holitscher Szigfriedné
Özv. Hegedüs Sándorné
Dr. Hohalt Károlyné
Dr. Hegedüs Lorántné
Báró Haupt-Stummer
Lipótné
Hauszmann Alajosné
Baumgarten Egmontné

Báró Harkányi Béláné
Huszka Jenőné
Gothard Sándorné
Báró Bornemíssa
Elemérné
Báró Jósika Sámuelné
Báró Kemény
Kálmánné
Gróf Károlyi Gyuláné
Gróf Károlyi Lászlóné
Gróf Károlyi Istvánné
Leveldi Kozma
Andorné
Leveldi Kozma
Ferenczné
Lovassy Ferenczné
Lederer Arthurné
Machekné Horváth
Ilona
Markos Györgyné
Mándy Lajosné
Gróf Nákó Sándorné
Báró Orosdy Fülöpné
Báró Prónay Dezsőné
Özv. Pruzsinszky
Miklósné
Örgr. Pallavicini Edéné
Sarlay Feriné
Sebestyén Gyuláné
Szabó Ágostonné
Szmik Antalné
Thék Endréné
Voínovich Gézáné
Id. Vastagh Györgyné
Ifj. Vastagh Györgyné
Vastagh Gézáné
Weisz Fülöpné
Ürmössy Miklósné
Ürmössy Gyuláné
Ürmössy Jenőné
Báró Inkey Józsefné

Özv. Jakabffy Istvánné
Jekelfalussy Zoltánné
Jekelfalussy Lajosné
Jendrássik Jenőné
Innoncent Ferenczné
Karlovszky Bertalanné
Kammerer Ernőné
Gróf Karátsonyi Jenőné
Kauser Józsefné
Kornfeld Zsigmondné
Dr. Katona Lajosné
Lázárné Kasztner Janka
Idősb báró Korányi
Frigyesné
Ifj. báró Korányi
Frigyesné
Báró Korányi Sándorné
Konek Ida
Kisczétényi Kovács
Lászlóné
Komáromy Gyuláné
Kozma Elekné
Kozma Etelka
Kiss Pálné
Komáromi Katz
Endréné
Kotál Henrikné
Kürthy Emilné
Kisfaludy Liphay
Ágostonné
Kubik Béláné
Koperly Döméné
König Gyuláné
Báró Liphay Béláné
Lónyai Sándorné
Lotz Cornelia
Özv. Kelety Gusztávné
Koronghi Lippich
Elekné
Jászai Mari
Tabódy Ida

Dr. Kenyeres Balázsné
Medveczky Frigyesné
Marczali Henrikné
Alexander Bernátné
Máttyus Arisztídné
Madarassy Beck
Gyuláné
Márkus Emília
Báró Splényiné Blaha
Lujza
Mauthner Alfrédné
Gróf Mikes Ármínné
Mikszáth Kálmánné
Moskowitz Ivánné
Majovszky Irén
Mandelló Gyuláné
Gróf Majláth Lászlóné
Marsíts Rozina
Moskowitz Gézáné
Neogrády Antalné
Özv. Nendtwich
Gusztávné
Navratíl Dezsőné
Gróf Nádasdy Tamásné
Özv. Németh Miklósné
Nemes Polyxena gr.-nő
Herczeg Odescalchi
Gézáné
Okolicsányi Kuthy
Dezsőné
Perczelné Kozma Flóra
Pejacsevich Jolán gr.-nő
Pejacsevich Katinka
grófnő
Pekár Gyuláné
Özv. Pápay Istvánné
Pap Henrikné
Gróf Pappenheim
Szigfriedné
470 Pekár Imréné
Lánczy Leóné

Dr. Rítoók Zsigmondné
Pákey Lajosné
Pentelei Molnár
Jánosné
Hegedűs Lászlóné
Rosenberg Augusztá
Rudnay Józsefné
Reichentallerné Pethő
Irén
Radóné Hirsch Nellí
Rákosi Szidí
Beöthy Lászlóné
Dr. Rítoók Emma
Rítoók Margit
Thormay Cecíle
Ruszkí-Lorx Sándorné
Ruszkí-Lorx Viktorné
Ruszkí-Lorx Olga
Radísics Jenőné
Báró Radvánszky
Gézáné
Rickl Gyuláné
Répássy Miklósné
Czerny Lajosné
Báró Révay Gyuláné
Báró Révay Simonné
Rakovszky Istvánné
Özv. Riedl Szendéné
Dr. Sarbó Arthurné
Sárossy Bella
Söpkéz Sándorné
Surányi Béláné
Surányi Miklósné
Spányi Kálmánné
Sas Istvánné
Spett Ferenczné
Spányi Béláné
Gróf Serényi Béláné
Szász Zsomborné
Sulyok Ylda
Gróf Semsey Lászlóné

Gróf Széchenyi Emilné
Dr. Schulek Gézané
Strobl Alajosné
Telcs Edéné
Szabó Jenőné
Gróf Szapáry Pálné
Özv. gróf Széchenyi
Imréné
Gróf Széchenyi Lászlóné
Báró Rothsild Károlyné
Szily Kálmánné
Dr. Szuly Aladárné
Stetina Józsefné
Szabolcska Mihályné
Gróf Széchenyi
Bertalanné
Szontagh Aranka
Szontagh Erzsébet
Szabó Józsefné
Pordán Imréné
Schóber Béláné
Szivák Imréné
Széllné Vörösmarthy
Ilona
Szendéné Dárday Olga
Gömbös Galamb Margit
Özv. Szarvas Gáborné
Szterényi Józsefné
Szilassy Aladárné
Szalay Lászlóné
Dr. Szánthó Bertalanné
Tarcsey Pálné
Gr. Teleki Jozefin
Gróf Teleki Sándorné
Gróf Teleki Tiborné
Gróf Teleki Józsefné
Gróf Teleki Gézané
Gróf Teleki Gyuláné
Tolnay Cornélné
Özv. Törley Józsefné
Szabóné Nogáll Janka

Pacséri Tocsek Heléne
Gróf Teleki Árvédné
Báró Wesselényi
Miklósné
Gróf Tisza Kálmánné
Gróf Tisza Istvánné
Térey Gáborné
Telepy Cordelia
Telepyné Egressy
Etelke
Gróf Teleki Pálné
Vigh Albertné
Vámossy Zoltánné
Vécsey Tamásné
Báró Vécsei Eszther
Vörös Zoltánné
Dr. Verebélyi Lászlóné
Dr. Verebélyi Tiborné
Gróf Vay Gáborné
Gróf Vay Ádámné
Vas Ferenczné
Özv. Vályi Árpádné
Wahl Oszkárné
Vargha Gyuláné
Jakab Ödönné
Gróf Wilczek Frigyesné
Wagner Jenőné
Özv. Neumann
Árminné
Özv. Beretvás Endréné
Weisz Berchtoldné
Idősb Wekerle
Sándorné
Ifj. Wekerle Sándorné
Dr. Wlassics Gyuláné
Szentiványi Józsefné
Gróf Zichy Béláné
Gróf Wenckheim
Frigyesné
Stein Jánosné
Undi Mariska

Gróf Zichy Vladimírné
Gróf Wickenburg
Istvánné
Özv. Wiesmüller
Viktorné
Zachariás Sándorné
Özv. Loósz Józsefné
Zempléni Gyuláné
Hrabovszky Julia
Zsilinszky Mihályné
Gróf Zichy Nándorné
Gróf Zichy Jánosné
Gróf Zichy Jakabné
Gróf Zichy Rafaelné
Gróf Zselénszky
Robertné
Zichy Sarolta grófnő
Birkáss Gyuláné
Farkas Edith
Giczy Erzsébet
Farkas Irén
Özv. Háczky Dénesné
Konkoly Lajosné
Káldy Ottilia
Lunkányi Lujza
Gróf Niczky Ferenczné
Hegedüs Istvánné
Négyesy Lászlóné
Gróf Erdődy Sándorné
Báró Ambrózy Lajosné
Bertha Györgyné
Paczka Ferenczné
Malonyai Dezsőné
Thomka Gyuláné
Strasser Alfrédné
Helvey Tivadarné
Báró Gröedl Árminné
Báró Herzog Péterné
Blahó Edéné
Loósz Ilona
Pósa Lajosné

báró Liphay Frigyesné
Tőreký Árpádné
Özv. Széll Miklósné
Kubelik Jánosné
Boda Istvánné
Haxthausen Ilona
bárónő
Saághy Istvánné
Hodászy Miklósné
Gajáry Ödönné
Báró Born Frigyesné
Földváry Emma
Kuzmik Pálné
Heinrich Gusztávné
Jencs Ilona
Zelenka Pálné
Ferencz Józsefné
Eötvös Fanny
Jeszenszky Imréné
Jeszenszky Sándorné
Maár Gyuláné
Vecsey Lajosné
Gaál Dénesné
Özv. Schnierer
Aladárné
Nagy Gabriella
Horkay Matild
Herczeg Eszterházy
Pálné
Gáspár Gézáné
Herczeg Lichtenstein
Jánosné
Grúsz Ilona
Marikovszky Györgyné
Török Béláné
Ifj. dr. Morelli
Károlyné
Gróf Benyovszky
Sándorné
Bárczay Ferenczné
De Gerando Antonina

Gróf Károlyi Viktorné
Nyegre Lászlóné
Özv. gróf Majláth
Györgyné
Báró Radvánszky
Jánosné
Thuolt Istvánné
Jonescu Melanié
Ferenczy Sári
Zempléni Árpádné
Tömörkényi Istvánné
Tolnay Vilmosné
Szávay Gyuláné
Farnos Dezsőné
Váradí Antalné
Özv. Herber Ágostonné
Magyar Lászlóné
Matlekovits Sándorné
Lukachich Béláné
Dárday Sándorné
Ludwig Gyuláné
Gróf Károlyi Imréné
Lónyai Margit grófnő
Ifj. Ugron Gáborné
Özv. László Jenőné
Báró Lévy Józsefné
Laki Károlyné
Mezey Gyuláné
Mezey Erzsébet
Molnár Gyuláné
Mikó Erzsébet
Véghess Gyuláné
Dr. Maksziányi
Dezsőné
Márkus Dezsőné
Simon Elemérné
Neumann Károlyné
Nádossy Imréné
Nagy Ferenczné
Plósz Sándorné
Dr. Nemeshegyi Béláné

Kafkáné Hegyesi Mari
Günther Antalné
Ordódy Pálné
Miklós Ödönné
Zippernovszky
Károlyné
Herrichné Kammer
Karolin
Wodiáner Arthurné
Vay Ilona grófnő
Vancsó Gyuláné
Szente Gyuláné
Gróf Forgáchné Lo-
vassy Ella
Dr. Varró Indárné
Szécsiné Varsányi Irén
Dr. Visontay Sománé
Dr. Vázsonyi Vilmosné
Ullmann Gyuláné
Neumann Frigyesné
Báró Tallián Béláné
Gróf Thorotzkay
Miklósné
Schwartz Felixné
Schwartz Gyuláné
Kovácsné Szerdahelyi
Antónia
Dr. Tauffer Vilmosné
Dr. Thirring Gusztávné
Tedesco Viktorné
Székács Tivadarné
Szirmay Tamásné
Özv. Pulszky Ágostné
Szily Kálmánné
Széll Ignáczné
Rodakovsky Alma
Szemzeő Aglája
Gróf Rhédey Zoltánné
Gaál Jenőné
Gaál Jánosné
Zala Gizella

TARTALOMJEGYZÉK.

Petőfi előszava 1847-ből	5
Jegyzet	9
 Petőfi jelszava 23 nyelven:	
Jegyzet	13
1. Magyar	13
2. Angol: E. D. Butler	14
3. Finn: O. Manninen	14
4. Francia: Charles Louis Chassin	14
5. Ó-görög elégiai formában: Gyomlay Gyula	15
6. Új-görög: Rhousopoulos Rhousos	15
7. Horvát: Brancsicz Blagoje	15
8. Latin: Dr. Csengeri János	16
9. Német: Heinrich Melas	16
10. Olasz: Giuseppe Cassone	16
11. Orosz: Vaszilij Matjaczkov	17
12. Erdélyi örmény: Szongott Kristóf	17
13. Román: Dr. Barbul Jenő	17
14. Ruthén: Iv. Ostap	18
15. Spanyol: Antonio Palomero	18
16. Svéd: Birger Schöldström	18
17. Szerb: Brancsicz Blagoje	19
18. Tót: Országh Pál	19
19. Török népnyelv: Kúnos Ignác	19
20. Persa: Omer Feridoun	20
21. Török: Omer Feridoun	21
22. Portugál: Dr. Thót László	22
23. Zsidó: Bacher Vilmos	22
Petőfi névjegye	22
Kéry Gy.: Szabadság, szerelem! (Hangjegy)	23
Petőfi első levele és költeménye Aranyhoz s Arany válasza	24
Görgey Arthur: Petőfi Sándorral való egyet- len találkozásom	28
Lévay József: Petőfit olvasva	30
„ „ Az ő lelke	31
Gyulai Pál: Petőfi szerelmi költe- ményeiről élete második szakában	32
474 Kozma Andor: Magyar pusztán	36

<i>Herczeg Ferencz</i> : Márczius tizenötödike . . .	38
<i>Szabolcska Mihály</i> : Honvéd-émléknél	43
<i>Ferenczi Zoltán</i> : A két főszeme Petőfi köl- tészetében	44
<i>Hegedűs István</i> : Petőfi jelszava	64
<i>Gr. Apponyi Albert</i> : Két triász	65
<i>Endrődi Sándor</i> : Petőfi botja	70
<i>Beöthy Zsolt</i> : Széchenyi és Petőfi	71
<i>Gróf Zichy Géza</i> : Petőfi lelke	75
<i>Berzeviczy Albert</i> : Petőfi mint útirajzíró . .	78
<i>Giuseppe Cassone</i> : Petőfi öt költem. olaszul:	
1. I miei canti	98
2. Sera	100
3. Il poeta e la vite	102
4. Canto patriottico	103
5. M'addolora un pensiero...	105
<i>Riedl Frigyes</i> : Petőfi szabadságszeretete . .	107
<i>Emílio Téza</i> : Petőfi négy költeménye olaszul és költemény Petőfihez:	
Dai canti lirici	117
1. Non piango, no, non stringe angoscia il core .	118
2. Questo mondo, di lume illuminato	119
3. Apena che l' autuno xe arivà	120
4. Mia moglie e la mia spada	121
E. Téza költeménye	123
<i>Hartmann János</i> : Egy fejezet Petőfi költé- szetéről.	124
<i>Ábrányi Emil</i> : Hozzad méltó dal!... . . .	139
<i>Barabás Ábel</i> : A filozófus Petőfi	140
<i>Jakab Ödön</i> : Gyere vissza, jó Petőfi! . . .	150
<i>Négyesy László</i> : Petőfi költői egyéniségének egy fejlődési mozzanata	152
<i>Vargha Gyula</i> : Petőfi	171
<i>Hubay Jenő</i> : Petőfi befolyása a magyar zenére	173
<i>Bárd Miklós</i> : Petőfi	181
<i>Oláh Gábor</i> : Csokonai és Petőfi	182
<i>Ambrozovics Dezső</i> : Petőfi	190
<i>Gárdonyi Géza</i> : Petőfi büszkesége	191
<i>Szikra</i> : Csodatétel	195

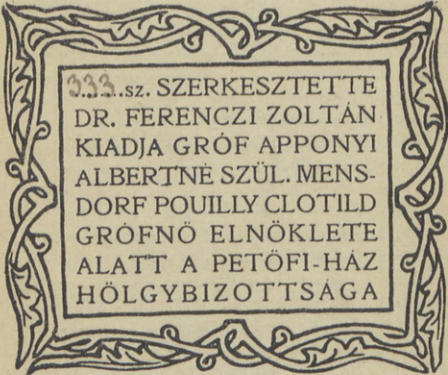
<i>Tömörkény István: Járt-e nálunk?</i>	197
<i>Zempléni Árpád: Tavaszi álom</i>	202
<i>Jászai Mari: Hogyan kell Petőfit szavalni?</i>	204
<i>Pósa Lajos: Petőfi nászútja</i>	207
<i>Koronghi Lippich Elek: Petőfi egy fejedelmi rajongója</i>	211
<i>Tolnai Vilmos: Petőfi és a nyelvújítás</i>	215
<i>Szávay Gyula: Misztótfalun</i>	272
<i>Miklós Elemér: Petőfi lírikus természete</i>	274
<i>Erdélyi Zoltán: Petőfi</i>	283
<i>Dr. Farnos Dezső: Goethe és Petőfi emlék- helyein</i>	286
<i>Ernszt Lajos: Petőfi arczképei</i>	300
<i>Lampérth Géza: A Petőfi-házban</i>	312
<i>Kéry Gyula: A Petőfi-ház ereklye-gyűjte- ménye</i>	313
<i>Szabolcska Mihály: Engesztelés</i>	336
<i>Dr. Malonyai Dezső: Petőfi oltára</i>	337
<i>Petőfi Sándor: Szeretlek, kedvesem! (Az ere- deti kézirat hasonmása)</i>	345
<i>Petőfi két utolsó levele nejéhez</i>	348
<i>Rákosi Jenő: Petőfi halála</i>	351
<i>Herczeg Ferencz: Szendrey Júlia és a köz- vélemény</i>	355
<i>Szendrey Júlia levele Térey Mariához</i>	368
<i>Jegyzet</i>	370
<i>Térey Mari levele Petőfihez</i>	371
<i>Jegyzet</i>	373
<i>Vértesy Gyula: Petőfiről</i>	374

Reszket a bokor, mert... 31 nyelven:

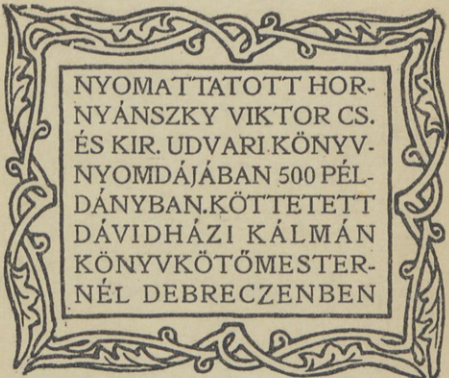
<i>Jegyzet</i>	376
1. Magyar	377
2. Angol: E. D. Butler	378
3. Czigány: Boldizsár József	379
4. Besztercei rom-tájszólás: T. T.	380
5. Dán: Schuhmacher Sándor	381
6. Finn: O. Manninen	382
7. Francia: H. Fréd. Amiel	383
8. Gaelig albanach (skót): Allan Gordon Cameron	384

9. Ó-görög elégiai formában: Gyomlay Gyula . . .	385
10. Új-görög: Rhousopoulos Rhousos	386
11. Horvát: Brancsicz Blagoje	387
12. Izlandi: Steingrimur Thorsteinsson	388
13. Japán: Kiyó-ő-Hongma	389
14. Kinai: Tsen-Ki-Tong	390
15. Latin: Hegedüs István	391
16. Német: Neugebauer László	392
17. Olasz: G. Cassone	393
18. Orosz: Vasziliј Matjaczkov	394
19. Erdélyi örmény: Szongott Kristóf	395
20. Nyugati új örmény: P. Werthanes Dr. Jákutdsián	396
21. Román irodalmi nyelv: Jonescu Melánia	397
22. Ruthén: Sztef. Vonsz	398
23. Skót: Miss Gordon	399
24. Spanyol: Antonio Palomero	400
25. Svéd: Birger Schöldström	401
26. Szerb: Brancsicz Blagoje	402
27. Tót: Országh Pál	403
28. Török népnyelv: Kúnos Ignác	404
29. Zsidó: Bacher Vilmos	405
Töröknyelvű bevezetés a 30—31-hez: O. Feridoun	406
30. Persa: Omer Feridoun	407
Eredeti írással: Omer Feridoun	408, 409
31. Török: Omer Feridoun	410
Eredeti írással: Omer Feridoun	411, 412
<i>Váradí Antal: Epilóg</i>	413
<i>Ferenczi Zoltán: A költő élete a főbb adatok</i> <i> szerint</i>	414
<i>Medgyes Lajos nyílt levele Petőfihez</i>	458
<i>Jókai Mór: az Összes Költeményekről 1847-ben</i>	465
<i>A Petőfi-ház hölgybizottságának névsora .</i>	467
Műmelléklet:	
<i>A költő arczképe (Benczúr Gyula festménye után).</i>	

A decorative rectangular border with intricate floral and scrollwork patterns, framing the central text.

333.sz. SZERKESZTETTE
DR. FERENCZI ZOLTÁN
KIADJA GRÓF APPONYI
ALBERTNÉ SZÜL. MENS-
DORF POUILLY CLOTILD
GRÖFNÖ ELNÖKLETE
ALATT A PETŐFI-HÁZ
HÖLGYBIZOTTSÁGA

A decorative rectangular border with intricate floral and scrollwork patterns, framing the central text.

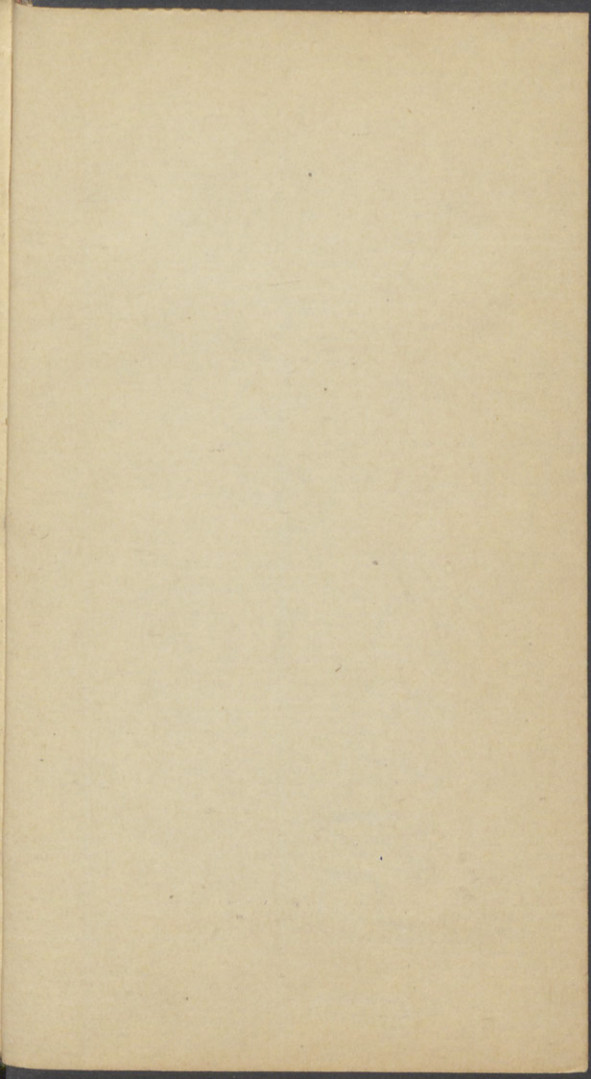
NYOMATTATOTT HOR-
NYÁNSZKY VIKTOR CS.
ÉS KIR. UDVARI KÖNYV-
NYOMDÁJÁBAN 500 PÉL-
DÁNYBAN. KÖTTETETT
DÁVIDHÁZI KÁLMÁN
KÖNYVKÖTŐMESTER-
NÉL DEBRECZENBEN

DEBRECENI EGYETEM KÖNYVTÁR

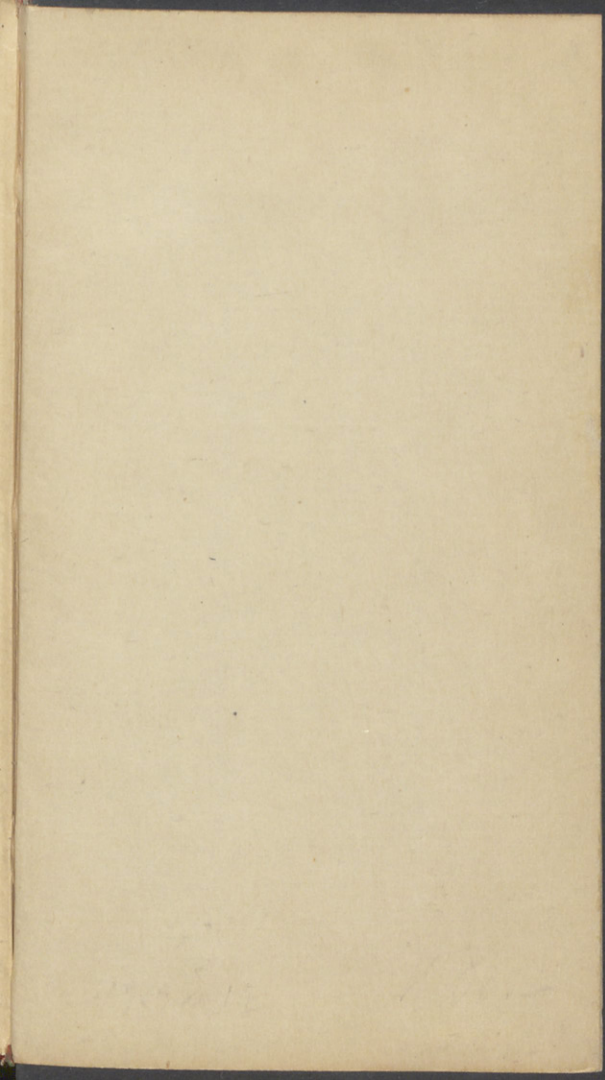
Lelt.

15084-1982

MINDEN JOG FENTARTVA.

1921

82 XVI

389

AUKCIÓ

144:5

